SZAKÉRTŐK IGÉNYBEVÉTELE A NYOMOZÁS SORÁN

KIADJA
BM TANULMÁNYI ÉS KIKÉPZÉSI CSOPORTFŐNÖKSÉG
1965.

A könyv szerzői:

Bányik Sándor, dr. Borbíró László, dr. Földes Vilmos kandidátus, Gyulai László, dr. Katona Géza kandidátus, dr. Kertész Imre kandidátus, Szalai Ferenc, dr. Várnagy László

Szerkesztette:

dr. Katona Géza kandidátus.

ELŐSZÓ

A bűnüldözés és általában az igazságszolgáltatás jelenlegi fejlődési szakaszának egyik jellemző vonása a szakértők szerepének fokozódása. A bűntettek felderítésére, az elkövetők személyének felderítésére irányuló rendőri tevékenység éppen úgy nem nélkülözheti a szakértők közreműködését, mint az anyagi igazság végleges megállapítását célzó bírósági eljárás.

A szakértők szerepének fokozódása a fejlődés szükségszerű következménye. A természettudományok és a technika fejlődése gyakran a bűncselekmények elkövetésének olyan tárgyi körülményeit teremti meg (közlekedés területén előforduló bűntettek, üzemi balesetek, a termelés, a tervezés vonatkozásában létrejött bűncselekmények stb.), amelyek között csak szakértő igazodhat el, s ő ismerheti fel az egyes tények és személyek magatartása közti összefüggéseket. Másrészről a tudományos és műszaki fejlődés olyan eszközöket és módszereket adott a bűnüldözés, s az igazságszolgáltatás kezébe, amelyeknek kezelése meghaladja az átlagos élettapasztalatok, s az igazságügyi, rendőri szervek beosztottjaitól elvárható szakképzettség körét.

Szocialista társadalmi rendszerünk alapelvei, a bíróságok és bűnüldözési szerveink tevékenységét szabályozó eljárásjogunk alaptételei szintén a szakértők fokozott igénybevételét mozdítják elő. Azoknak a magas fokú követelményeknek, amelyeket a szocialista törvényesség a bírói eljárásban sorra kerülő bizonyítással szemben támaszt társadalmunk jelenlegi fejlődési szakaszában, szakértők igénybevétele nélkül nem lehet eleget tenni. A szakértői vélemény egyre gyakrabban kap helyet azoknak a bizonyítékoknak a sorában, amelyek révén a bűntettet

és annak elkövetőjét felderítik, s megállapítják a bűnüggyel kapcsolatos anyagi igazságot.

A szakértők igénybevétele a bűnüldözési szervek és a bíróságok dolgozóitól széles körű tájékozottságot igényel. A tudományos és műszaki fejlődés jelenlegi magas színvonala természetesen kizárja, hogy akár a rendőrtől, az ügyésztől, vagy a bírótól a természettudományok, s a technika valamennyi területére kiterjedő elmélyült ismereteket várjunk. A szakértők különleges szakértelmükkel segítik az eljárást, de bevonásuk és véleményeik eredményes felhasználása is megfelelő ismereteket követel.

A bűnüldöző szervek, s a bíróságok beosztottjainak tökéletesen tisztában kell lenniök a szakértők tevékenységét meghatározó jogszabályokkal. Emellett általános áttekintéssel kell rendelkezniök azokon a tudományos, műszaki területeken, amelyeknek tételei a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás munkájával kapcsolatban rendszeresen felhasználásra kerülnek. Tájékozottságuk legyen olyan fokú, hogy gyümölcsözően együttműködhessenek a szakértőkkel, ismerjék azoknak a szakkérdéseknek a körét, amelyet a szakértők megválaszolhatnak, tudják milyen anyagot kell az eredményes szakvizsgálat érdekében a szakértők rendelkezésére bocsátani, s legyenek tisztában a szakértői vélemények értékelésének módozataival.

Jelen szakkönyvnek az a célja, hogy vázlatos áttekintést adjon azokról az ismeretekről, amelyek birtokában a rendőri szervek a szakértőket a büntetőeljárásba bevonhatják, hogy ezen keresztül is emelkedjen a nyomozások színvonala és eredményessége.

BM. TANULMÁNYI ÉS KIKÉPZÉSI CSOPORTFŐNÖKSÉG

I. FEJEZET

A SZAKÉRTŐK IGÉNYBEVÉTELÉNEK JOGI ÉS KRIMINALISZTIKAI ALAPJAI

MIKOR KELL SZAKÉRTŐT IGÉNYBEVENNI A NYOMOZÁS SORÁN?

A tudomány és technika gyors fejlődése nagy változásokat hozott az élet minden területén. Ma már a nyomozás sem képzelhető el a tudomány és a technika eredményeinek felhasználása nélkül. A jóminőségű, magas színvonalú nyomozás előfeltétele a technikai tudományok, természettudományok és más tudományok adatainak és szakembereinek igénybevétele a bűncselekmények felderítése, az objektív igazság megállapítása és bebizonyítása céljából.

Az utóbbi években a kriminalisztikai technika fejlődése különösen nagy lehetőségeket nyitott a nyomozás előtt. Ma már a Belügyminisztérium Országos Rendőrfőkapitányságának Bűnügyi Technikai Osztályán (továbbiakban: ORFK. Bűnügyi Technikai Osztály), modernül felszerelt laboratóriumokban magasképzettségű szakemberek dolgoznak, és szinte nincs olyan nyomozás, amelynél ne tudnának segíteni a bűncselekmények felderítésében, az igazság megállapításában. A társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűntettek területén a könyvszakértők nélkül nem lehet felderíteni a társadalmi tulajdont károsító lopást, sikkasztást, csalást, hűtlen, hanyag kezelést vagy a gazdálkodás rendjét sértő bűntetteket. Azonban ezen a területen is nagy segítséget tudnak nyújtani a többi szakértői ágak képviselői. Különösen írásszakértők, de más kriminalisztikai szakértők bevonása is gyakori és hasznos ezen bűntettek nyomozásába.

A személyek javai, élete, testi épsége, egészsége, a nemi erkölcs elleni bűntettek nyomozása sem képzelhető ma már el az orvosszakértő, a vegyész-, fegyver- és nyomszakértő bevonása nélkül.

A technikai tudományok és a kriminalisztikai technika fejlődésé-

vel ma már olyan kérdésekre is választ tudnak adni a szakértők, amelyek nemrég még megoldhatatlanoknak látszottak. Ma már nemcsak szemmel látható nyomok és tárgyi bizonyítékok kerülnek vizsgálatra, hanem egyre gyakrabban mikroszkópikus nagyságrendűek is, amelyek tanulmányozását csak bonyolult műszerek és eljárások segítségével lehet elvégezni. Igen sok példa van arra, hogy a tudomány eredményének felhasználása lehetővé tette valamely külsőleg jelentéktelen, vagy láthatatlan tény fontos bizonyítékká válását.

A büntetőeljárási törvény 66. §. (1) előírja, hogy ha az ügy eldöntéséhez szükséges tények vagy egyéb körülmények megállapítása, megítélése különleges szakértelmet igényel, szakértőt kell alkalmazni.

A nyomozó természetesen nem ismerheti külön-külön minden tudomány és minden technikai ágazat modern eredményeit. Ezek felhasználása a büntetőeljárás körében csak szakértő bevonásával történhet. Szakértő bevonása azonban nem mellőzhető akkor sem, ha az eljáró nyomozó történetesen rendelkezik azokkal a különleges szakismeretekkel, amelyek az ügy eldöntéséhez szükségesek. A szakértői és nyomozói munka egyesítése nem lenne helyes, mert egyrészt könnyen megsérthetné az eljárás objektivitását, másrészt pedig nem elegendő, ha az eljárásban részt vevő hatósági személyek meg vannak győződve valamely tény létezéséről, hanem arra vonatkozólag megfelelő bizonyítékokat is kell szolgáltatni. Ilyen bizonyítékul szolgál a szakértői vélemény.

A nyomozónak joga, kötelessége bevonni a nyomozásba szakértőt minden olyan esetben, amikor az ügy eldöntése szempontjából jelentős tények vagy körülmények megállapításához különleges szakértelem szükséges. Ez alól kivételt egyedül a különleges szakértelmet igénylő jogi kérdések képezhetnek, ugyanis a nyomozó hatóságnak, ügyészségnek és a bíróságnak megfelelő jogi szakismeretekkel kell rendelkezniök és ezen a területen külső szakértő igénybevétele nem tekinthető szükségesnek és helyesnek. A külföldi jog intézményeit azonban nem köteles a nyomozó hatóság vagy a bíróság ismerni, ezzel kapcsolatos kérdések felmerülése esetén az Igazságügyminisztérium Nemzetközi Jogi Csoportjához kell fordulni, amely a megfelelő tájékoztatást megadja.

A büntetőeljárási törvény szerint tehát mindig szakértőt kell igénybe venni, amikor különleges szakértelem szükséges az ügy eldöntéséhez. Azonban a törvény nemcsak általánosságban határozza meg, hogy mikor kötelező szakértő alkalmazása, hanem bizonyos esetekre külön előírásokat is tartalmaz. Ez nem azt jelenti, hogy szakértő alkalmazása csak abban az esetben kötelező, ha erre külön jogszabály van. Így pl. ha a bűncselekmény nyomozása során valamely kézírás íróját kell megállapítani, akkor annak ellenére, hogy a törvény erről külön nem rendelkezik, szakértő igénybevétele mégis feltétlenül kötelező, a nyomozó nem bízhatja saját tudására, élettapasztalatára a kérdés eldöntését.

A büntetőeljárási törvény 68. §. (1) felhatalmazza az igazságügyminisztert, hogy a belügyminiszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben egyes bűntetteknél a szakértő meghallgatását rendelettel kötelezővé tegye és ezzel kapcsolatban a szakértő meghallgatására és a személyére vonatkozóan részletes eljárási szabályokat állapítson meg.

Az igazságügyminiszter — ugyancsak rendelettel — kijelölhet egyes szakértő testületeket, hatóságokat, illetve szerveket és kötelezővé teheti, megengedheti, hogy a büntetőeljárás során bizonyos meghatározott kérdésekben szakértő kirendelése helyett vagy a szakértő véleményének felülvizsgálása végett ezeket keressék meg. Az igazságügyminiszter az eljárást erre az esetre a szakértőkre vonatkozó rendelkezésektől eltérően is szabályozhatja.

SZAKÉRTŐKÉNT BEVONHATÓ SZERVEK ÉS SZEMÉLYEK

Ha a bűncselekmény nyomozása során olyan tények vagy egyéb körülmények megállapítása, megítélése válik szükségessé, amely általános műveltség és élettapasztalat birtokában nem végezhető el, megfelelő elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkező szakértőt kell igénybe venni. A törvény a szakértő kijelölését a büntetőügyekben eljáró hatóságokra bízza, de ugyanakkor módot ad a terheltnek arra, hogy más szakértő kirendelését kérelmezze. A büntetőeljárás 140. §. (1) szerint az eljáró hatóság az általa kijelölt szakértő mellett a terhelt kérelmére más szakértő meghallgatását is elrendelheti. A nyomozó hatóságnak joga van mérlegelni a terhelt ilyen irányú kérelmét. Olyan kérdésekben, amelyeknél a vélemény felülvizsgálatának van helye, a terhelt kérelmére kirendelt szakértőt lehetőleg a felülvizsgálat előtt meg kell hallgatni.

A kényszergyógykezelés elrendelése kérdésében a terheltnek, törvényes képviselőjének vagy házastársának kérelmére más szakértő közreműködését is meg kell engedni. Itt már nincs a hatóságnak mérlegelési joga, hanem kötelező a kért szakértő meghallgatása. A terhelt kérelmére kirendelt szakértő jelen lehet a szemlén, indítványokat tehet, észrevételeit jegyzőkönyvbe mondhatja vagy írásban is előterjesztheti.

A szakértők megválasztásának alapvető szabálya, hogy szakértőként rendszerint kinevezett állandó szakértőt, illetőleg szakértői irodát (munkaközösséget) kell meghallgatni.

Büntetőügyekben az igazságügyi szakértői tevékenységet a 29/1964. (XI. 23.) Korm. sz. rendelet szerint

a) az igazságügyi szakértői irodák állományába tartozó állandó szakértők,

b) az orvostudományi egyetemek igazságügyi orvostani intézeteinek állományába tartozó állandó szakértők,

c) az igazságügyi szakértők jegyzékébe felvett kijelölt szakértők láthatják el.

A rendelet Igazságügyi Orvosszakértői Iroda, Igazságügyi Könyvszakértői Iroda és Igazságügyi Műszaki Szakértői Iroda létesítését írja elő. Az irodák rendszeres működési területe Budapest főváros, azonban kivételes esetekben, kiemelkedően fontos ügyekben az ország egész területén fejthetnek ki szakértői tevékenységet.

Rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, azonban különösen fontos esetekben több szakértő is közreműködhet. A büntetőeljárási törvény külön is leszögezi, hogy a bírósági boncolásnál és a terhelt elmeállapotának vizsgálatánál két orvosszakértőt kell alkalmazni. Abban az esetben, ha szakértői irodát (munkaközösséget) vesznek igénybe, az eljáró szakértőt a szakértői iroda vagy (munkaközösség) vezetője jelöli ki. Más szakértő kijelölése csak fontos okból lehetséges. Ilyen ok lehet az, ha az adott területen nincsen kinevezett állandó szakértő, szakértői iroda vagy munkaközösség.

A kijelölt igazságügyi szakértők a bíróságok mellett működnek.

A megyei (budapesti fővárosi) bíróság elnöke a megyei (fővárosi) főügyésszel egyetértésben állapítja meg, hogy a megyei (budapesti fővárosi) bíróság, illetőleg a járásbíróság, városi, városi kerületi bíróság mellett a szakértői ismeretek milyen ágában kell igazságügyi szakértőt kijelölni. Az igazságügyi szakértőkről a bíróság elnöke nyilvántartást vezet, amelyben szerepel a szakértő neve, lakcíme, munkahelye, működési területe és az, hogy a szakismeretek milyen ágában jelölték ki szakértővé. A bíróság elnöke ezeket az adatokat minden év január és június hónapjában közli az ügyészségi és BM. szervekkel, de a nyilvántartás adatairól az egyes hatóságokat megkeresésre ezenkívül is tájékoztatja.

A megyei bíróságokhoz kijelölt igazságügyi szakértők működése kiterjed a megyei bíróságokra és a megyei bíróságokhoz tartozó járásbíróságokra, illetve városi, városi kerületi bíróságokra, ügyészségekre és nyomozó hatóságokra. A budapesti fővárosi bíróság mellé kijelölt igazságügyi szakértők működése fentieken kívül kiterjed a Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásra is.

Az igazságügyminiszter a legfőbb ügyésszel egyetértésben egyes szakágazatokban több megye területére vagy az ország egész területére illetékes szakértőket jelölhet ki.

Igazságügyi szakértő helyett más szakértőt csak kivételes esetekben szabad alkalmazni. Más szakértőül elsősorban állami intézmény alkalmazottait kell kiválasztani. Abban az esetben, ha az adott tudományágban a vonatkozó szakkérdésre nézve igazságügyi szakértő nincs vagy az igazságügyi szakértő az ügyben nem járhat el akkor más, szakértelemmel rendelkező személyt is lehet szakértőként alkalmazni. Ezekben

az esetekben különösen alaposan kell tanulmányozni az ügyben kirendelt szakértő szakmai ismereteit, képzettségét. A büntetőeljárás 68. §-a előírja, hogy bizonyos kérdésekben szakértői testületet, hatóságot, illetőleg szervet kell szakértőként megkeresni. E szakértői intézmények közül a nyomozás szakaszában különösen nagy szerepet játszik az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztálya.

A nyomozó hatóság szakvélemény adása végett

— írásszakértői vizsgálat (okmányok technikai írásszakértői vizsgálata),

— fegyver- és lőszerszakértői vizsgálat,

— metallográfiai vizsgálat (kireszelt számok helyreállítása),

— nyomszakértői vizsgálat,

— személy és tárgy fénykép alapján történő azonosítása,

— fizikai szakértői vizsgálat,

— vegyészeti vizsgálat (a toxikológiai és áruminőségi vegyvizsgálat kivételével),

— öngyulladással és egyéb tűzesettel kapcsolatos vegyelemzés,

— kriminalisztikai textilszakértői vizsgálat,

— biológiai szakértői vizsgálatok közül a véralkohol, vérfolt, testváladék, haj, szőr, diatóma, szénmonoxid vizsgálat, szövettani vizsgálat,

— koponyacsontok és emberi maradványok alapján történő személyazonosítás

szükségessége esetében az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályát,

— daktiloszkópiai vizsgálat

szükségessége esetében pedig az ORFK. Bűnügyi Nyilvántartó Osztályát, illetőleg ezek helyi szervéit keresik meg.

Nyom- és írásszakértői vizsgálatokat végezhetnek a Budapesti Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Technikai Alosztályának kijelölt igazságügyi szakértői, valamint 1965. évtől egyes megyei rendőrfőkapitányságok bűnügyi technikai részlegeinek szakértői. A Budapesti Rendőrfőkapitányság állományában felsoroltakon kívül igazságügyi fegyver- és vegyész-szakértők is teljesítenek szolgálatot. Ezek a szakértők azonban csak olyan vizsgálatok végzését tudják vállalni, amelyhez megfelelő műszerekkel és felszereléssel rendelkeznek. Vitás esetben e kérdésről a nyomozó hatóság megkeresésére saját maguk nyilatkoznak. Olyan szakismeretek körében, amelyben a rendőrség bűnügyi technikai és bűnügyi nyilvántartó szervei állományában igazságügyi szakértő teljesít szolgálatot, elsősorban ezen szakértőket kell kirendelni. Ettől a rendőri szervek csak az illetékes rendőri szakértő akadályoztatása esetén tekinthetnek el.

Abban az esetben, ha a nyomozás során olyan szakértői vizsgálat elrendelése válik szükségessé, amelynek végzésére az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztály szakértői nem illetékesek és amellyel kapcsolatos

szakismeretek köréből (pl. növénytani, állattani vizsgálatok, stb.) a megye területén nincs kijelölt igazságügyi szakértő, illetőleg az adott szakkérdésre a 4/1964. (XI. 23.) IM. számú rendelet nem jelölt ki illetékes állami szervet — az anyagokat szintén az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályára lehet megküldeni. Az osztály feladatát képezi ugyanis a konkrét szakértői vizsgálatok végzésén kívül megfelelő kapcsolatok fenntartása tudományos intézményekkel, az ilyen ügyek szakértői intézményekhez történő továbbítása, valamint az elvégzett vizsgálatok kriminalisztikai szempontból való értékelése.

A devizagazdálkodást sértő bűntett elkövetése miatt (Btk. 247. §) indított eljárásnál már a nyomozás során be kell szerezni a Magyar Nemzeti Bank szakértői véleményét. Ha a beszerzett vélemény nem elegendő, szakértőként meg kell hallgatni a Magyar Nemzeti Bank kiküldöttjét.

Azokban az esetekben, amikor a bűntett elkövetése valamely testület vagy intézmény (műszaki, egészségügyi intézet vagy intézmény stb.) működésével, vagy ezen szerv valamely dolgozójának (mérnök, orvos stb.), illetve könyvszakértő, műszaki szakértő, orvosszakértő tevékenységével kapcsolatos, két szakértőt kell meghallgatni, akik közül az egyik a megfelelő igazságügyi szakértői iroda tagja, vagy az igazságügyminiszter által ilyen vizsgálatra kijelölt igazságügyi szakértő.

Orvosi szakkérdésben Budapest területén mind az Igazságügyi Orvosszakértői Irodát, mind a Budapesti Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetét meg lehet keresni. Az orvostudományi egyetemek igazságügyi orvostani intézeteinek működési területe a következő:

Budapesti Orvostudományi Egyetem:

Budapest főváros,
Pest megye,
Nógrád megye,
Szolnok megye,
Heves megye,
Fejér megye,
Veszprém megye,
Vas megye,
Zala megye,
Győr-Sopron megye,
Komárom megye.

Szegedi Orvostudományi Egyetem:

Szeged mj. város,
Csongrád megye,

Békés megye
Bács-Kiskun megye.

Debreceni Orvostudományi Egyetem:

Debrecen mj. város,
Hajdú-Bihar megye,
Szabolcs-Szatmár megye,
Miskolc mj. város,
Borsod-Abauj-Zemplén megye.

Pécsi Orvostudományi Egyetem:

Pécs mj. város,
Baranya megye,
Somogy megye,
Tolna megye.

Újszülött halálával kapcsolatos bűncselekmény gyanúja esetén szövettani vizsgálatot is kell végeztetni annak megállapítására, hogy élve vagy halva született-e az újszülött. A vizsgálat alapján véleményt kell nyilvánítani az újszülött érettségéről, életképességéről, halálának okáról, a rajta talált esetleges sérülések eredetéről, valamint a halál bekövetkezésének lehetséges időpontjáról. A szövettani vizsgálat elvégzésére az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályát lehet felkérni.

Halálos kimenetelű mérgezés gyanúja esetén a hullarészeket és esetleg feltalálható váladékokat, méregmaradványokat, előírás szerint csomagolva, az Országos Bírósági Vegyészeti Intézetbe kell küldeni. A vizsgálat eredményének ismeretében, a méreg élettani hatásával kapcsolatos szakvéleményt orvosszakértőtől kell beszerezni.

Ha arra utaló adatok vannak, hogy a terhelt elmebetegségben, öntudatzavarban szenvedett vagy szenved, elmeállapotát két orvosszakértővel meg kell vizsgáltatni. Ezek közül az egyik igazságügyi elmeorvosszakértő (ennek hiányában elmegyógyász szakorvos), a másik bírósági orvos, igazságügyi orvosszakértő, illetőleg igazságügyi orvos képesítéssel rendelkező orvos. Abban az esetben, ha a terhelt elmeállapotának hosszabb megfigyelése szükséges, a Büntetésvégrehajtási Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe, vagy más, erre alkalmas elmegyógyintézetbe lehet utalni. A beutalás iránt a vádirat benyújtásáig az ügyész, a vádirat benyújtása után pedig a bíróság intézkedik.

Abban az esetben, ha az előzetes letartóztatásban levő terhelt kényszer-elvonókezelésének elrendelését kívánják, két igazságügyi orvosszakértőt kell meghallgatni, akik közül az egyik igazságügyi elmeorvosszakértő, a másik pedig igazságügyi belgyógyász szakértő [5/1962. (IX. 15.) Eü. sz. r.].

A testi sértés bűntette miatt indított bűnügyekben a szakértő meghallgatása feltételesen kötelező. Az ilyen ügyekben be kell szerezni a

testi sértés gyógytartamára vonatkozólag bírósági orvos, igazságügyi orvosszakértő, az állami egészségügyi szolgálat orvosa, vagy katonaorvos által kiállított leletet, véleményt. A leletnek, véleménynek minden sérülésről külön-külön meg kell állapítania, hogy az feltehetőleg milyen módon, milyen eszköztől vagy külső behatástól, a vizsgálat beállta előtt mennyi idővel keletkezett, s hogy feltehetően maga a sérült személy vagy más ejtette-e. Ha a lelet vagy vélemény ellenétben áll az eljárás adataival, vagy a felek valamelyike ezt kifogásolja, akkor szakértői vizsgálatot kell elrendelni. A gyógytartamra vonatkozóan a vélemény előterjesztése kivételes esetekben a gyógyulás bekövetkeztéig is elhalasztható.

A 4/1964. (XI. 23.) IM. sz. rendelet előírja, hogy a kirendelő hatóság bizonyos szakkérdésekben iroda, illetőleg kijelölt szakértő helyett állami szervet köteles megkeresni szakvélemény adása végett.

A különböző szakkérdésekben illetékes állami szervek a következők:

1. Vércsoport- és vérsavóvizsgálat vérvétel alapján:
Baranya, Somogy és Zala megyében a Pécsi Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézete, az ország egyéb területén a Budapesti Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézete;

2. a) Műtét vagy egyéb orvosi beavatkozásnál alkalmazott éteraltatás utáni halálesetekben az altatószer vérszintjének vizsgálata
a területileg illetékes orvostudományi egyetem igazságügyi orvostani intézete, illetőleg akadályoztatása esetében bármelyik intézet;

b) Valamennyi egyéb altató-, illetőleg érzéstelenítőszer alkalmazása utáni haláleseteknél szükséges vegyvizsgálatok
Országos Bírósági Vegyészeti Intézet; orvostudományi egyetem igazságügyi orvostani intézete;

3. Bakteriológiai szakkérdés
Országos Közegészségügyi Intézet, Budapest; a területileg illetékes megyei (megyei jogú városi, fővárosi) közegészségügyi és járványügyi állomás;

— ételmérgezéssel és ételfertőzéssel kapcsolatos valamennyi bakteriológiai vizsgálat
Országos Közegészségügyi Intézet, Budapest; a területileg illetékes megyei (megyei jogú városi, fővárosi) közegészségügyi és járványügyi állomás;

— állatok és takarmányféleségek bakteriológiai vizsgálata
Országos Állategészségügyi Intézet, Budapest főváros, Bács-Kiskun megye, Fejér megye, Győr-Sopron megye, Komárom megye, Nógrád megye, Pest megye, Vas megye, Veszprém megye; Debreceni Állategészségügyi Intézet, Debrecen mj. város, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár megye, Szolnok megye; Kaposvári Állategészségügyi Intézet, Pécs mj. város, Somogy megye, Tolna megye, Baranya megye, Zala megye; Miskolci Állategészségügyi Intézet, Miskolc mj. város, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Heves megye; Békéscsabai Állategészségügyi Intézet, Szeged mj. város, Békés megye, Csográd megye területén.

4. Vírustani vizsgálat
Országos Közegészségügyi Intézet, Budapest.

5. Mérgezési (toxikológiai) szakkérdés:

a) mérgezésre gyanús halálesetekben a hullarészek és testváladékok, méregmaradványok, méreggyanús anyagok; hibásan elkészített vagy elcserélt gyógyszerek; vegyi vagy növényi eredetű anyagokkal elkövetett vagy megkísérelt kuruzslások és mérgezések anyagának; vegyi eredetű étel-, ital- és kútmérgezés bűnjeleinek (vízminta és méregmaradvány) vizsgálata
Országos Bírósági Vegyészeti Intézet, Budapest;

b) mérgezésre gyanús megbetegedéseknél a mérgező anyag (vegyi anyag, gyógyszer, növényvédőszer, kozmetikai készítmény) maradványainak, továbbá vér és testváladék vegyvizsgálata
Országos Bírósági Vegyészeti Intézet, Budapest;

c) gombamérgezés esetén ételmaradékok és gombamaradvány vizsgálata
Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet, Budapest;

d) növényvédőszerek, rovarok és rágcsálók irtására alkalmas anyagok maradékainak meghatározása élelmezés-egészségügyi szempontból élelmiszerekben és egyéb anyagokban
Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet, Budapest;

e) gyermekjátékok, csomagoló-és tárolóanyagok, kozmetikai készítmények toxikológiai vizsgálata:
Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet, Budapest;

f) állat- és takarmánymérgezésnél állati hullarészek, takarmány- és méregmaradványok vizsgálata
Országos Állategészségügyi Intézet, illetőleg a területileg illetékes állategészségügyi intézet;

g) gyógyszerek, oltóanyagok, szérumok, injekciós készítmények vizsgálata
Országos Közegészségügyi Intézet, Budapest;

delet 135/1957. IM. sz. közös utasítás és a 114/1961. IM. sz. közös utasítás állapítja meg. E rendelkezések megtartásával biztosítani kell, hogy a büntetőeljárás során lefoglalt bűnjelek (elkövetési eszközök, nyomokat okozó, vagy nyomokat hordozó tárgyat, nyomok képmásai, stb.) változatlan állapotban, emberi, állati vagy természeti behatásoktól védetten, az összecserélés lehetőségét kizárva kerüljenek szakértői vizsgálatra.

E rendelkezések értelmében ha a büntetőeljárás során a nyomozást lefolytató hatóság olyan dolgot foglal le, amely az ügyben tárgyi bizonyítékul szolgál, akkor a lefoglaláskor köteles jegyzőkönyvet készíteni és abban a bűnjeleket mennyiségük, minőségük és különös ismertetőjeleik feltüntetésével felsorolni. A jegyzőkönyvben fel kell tüntetni a bűnjelek esetleges hiányosságait, valamint a bűnjel tárolására, csomagolására szolgáló eszközöket, még abban az esetben is, hogyha azok bűnjelnek nem tekinthetők. A jegyzőkönyvet a nyomozó hatóság részéről hivatalosan részt vevő személy, valamint a lefoglalt bűnjel birtokosa (tulajdonosa, használója, kezelője, stb. illetve ezek megbízottja), valamint a lefoglalásnál jelenlévő hatósági tanúk írják alá. A jegyzőkönyvben a hatósági tanúk lakcímét és személyi igazolványuk számát is fel kell tüntetni. A lefoglalt bűnjelekről bűnjeljegyzéket kell vezetni.

A nyomozó hatóság a bűnjeleket lehetőleg becsomagolva köteles megőrizni a nyomozás befejezéséig. A bűnjelcsomag burkolatán fel kell tüntetni a csomag tartalmát, valamint a büntető ügyre vonatkozó leglényegesebb adatokat (az ügy számát, a terhelt nevét, a bűncselekmény megjelölését). Olyan bűnjelekre, amelyeknek csomagolása nehézségekbe ütközik, lehetőleg keménypapírból cédulát kell erősíteni és erre is rá kell vezetni a bűnjel megnevezését és a büntetőügy leglényegesebb adatait, valamint a bűnjel esetleges hiányosságait. A bűnjelcédula felerősítését úgy kell megoldani, hogy közben a bűnjel állagát ne sértsék meg. A bűnjelcédula felerősítésére szolgáló zsineget le kell pecsételni, mégpedig oly módon, hogy a cédula a bűnjelről a pecsét megsértése nélkül ne legyen eltávolítható. A bűnjel eredetének pontos megállapítása és bizonyíthatósága érdekében nemcsak a lefoglalás, hanem az egyéb nyomozási cselekmény (helyszíni szemle, házkutatás, személymotozás stb.) jegyzőkönyvének felvétele alkalmával is pontosan le kell írni a bűnjel ismérveit és a jegyzőkönyvhöz lehetőleg fényképfelvételeket is kell csatolni. Ezen rögzíteni kell a bűnjelet képező tárgyi bizonyíték sajátosságait és a megkülönböztetésre alkalmazott jelzést, illetőleg sorszámot is.

A szakértői vizsgálat és a szakértői vélemény megbízhatósága és bizonyító ereje nagymértékben függ attól, hogy milyen módon került a tárgyi bizonyíték a szakértőhöz, hogyan készítette elő a nyomozó a vizsgálatot, hogyan foglalta le és csomagolta a tárgyi bizonyítékot. Ha

bármikor kétség merülhet föl, hogy a szakértő által megvizsgált, az ügyben csatolt bírósághoz kerülő bűnjel azonos-e azzal, amit a házkutatásnál, motozásnál stb. foglaltak le, akkor ez a kétség megingatja az egész szakértői vizsgálat eredményét is.

Sok esetben helyes, ha a nyomozó már a szakértői vizsgálat előkészítésébe is bevonja a szakértőket. A szakértők segítséget tudnak nyújtani abban, hogy meghatározzák, milyen anyagok szükségesek az adott vizsgálathoz. Azonban ez nem jelentheti azt, hogy a szakértő helyettesítheti a nyomozót. Nem bízható meg a szakértő házkutatással, helyszíni szemlével és a tárgyi bizonyíték felkutatásával. Részt vehet a szakértő ezeknél a nyomozási cselekményeknél, de csak mint a nyomozási cselekmény vezetőjének szakközege. A házkutatás, személymotozás stb. nyomozási cselekmény, nem tartozik a szakértő hatáskörébe és semmiképpen sem bízható rá.

A nyomozónak el kell érnie, hogy a szakértői vizsgálatra küldött anyagok eredetére vonatkozólag semmiféle kétség ne merüljön fel, hogy a szakértői vizsgálat számára minden szükséges anyag rendelkezésre álljon. Ez nemcsak a szakértői vélemény megbízhatóságának alapja, hanem a szakértői vizsgálatra kitűzött határidő betartásának is feltétele. Abban az esetben, ha a vizsgálatra küldött anyagok nem elégségesek, a szakértő megtagadhatja a véleménynyilvánítást és visszaküldheti az anyagot a nyomozónak. Ez természetesen elhúzza a nyomozás határidejét és esetleg a késedelem miatt bizonyos anyagok már nem szerezhetők be.

Különösen fel kell hívni a figyelmet a vegyi, fizikai és egyéb anyagvizsgálatra küldött bűnjeltárgyak kezelésének tisztaságára. Vegyvizsgálat elrendelése esetén például a legkisebb szennyeződés is eredmény-eltorzításhoz vagy a vizsgálat lehetetlenné tételéhez vezet. Most, amikor a technikai fejlődés eredményeképpen a rendkívül kis mennyiségű anyagok, ún. mikronyomok vizsgálata kerül középpontba, különösen nagy gondot kell fordítani a vizsgálandó anyagok tisztaságára, hiszen a legkisebb szennyeződés, a legkisebb idegen anyag is félrevezetheti a nyomozást, a szakértőt és a bíróságot.

A kriminalisztikai szakértő igénybevételére rendszerint a nyomozás elrendelése után, a büntetőeljárási rendelkezéseknek megfelelően elkészített határozat alapján kerül sor. A szakértői vizsgálat elrendelésének csak a nyomozás elrendelése után van helye, halaszthatatlan nyomozási cselekményként szakértői vizsgálat végzését kérni nem lehet.

A Be. 103. § (2) és 137. §. értelmében viszont halaszthatatlan nyomozási cselekmény keretében is joga van az orvosszakértőnek vagy más szakértőnek a véleményadáshoz szükséges, a testi épséget és az egészséget nem veszélyeztető cselekményeket foganatosítani. Ezt a terhelt

és a sértett kötelesek tűrni, ha önként nem vetik alá magukat a vizsgálatnak, akkor elővezethetők és a tűrésre erőhatalommal is kényszeríthetők. Ez azt jelenti, hogy a látlelet felvételét a sérülésekbe tapadt apró tárgyi bizonyítékok (pl. lakk, üveg-, porszemcsék stb.) eltávolítását és rögzítését, vér vételét a szakértő halaszthatatlan esetben a nyomozás elrendelése, illetőleg szakértői vizsgálat elrendelése nélkül is foganatosíthatja.

A rendőrségi gyakorlatban, különösen az államigazgatási eljárás során keletkező ügyekben (öngyilkosság stb.), a nyomozás elrendelése előtt vagy a nyomozás szakában máskor is előfordul, hogy a nyomozó, vizsgáló tájékozódás céljából szükségesnek tartja a szakértő meghallgatását, (pl. hirtelen halál esetében, nyomozási verziók felállításának céljaira, bűncselekmények megelőzésével kapcsolatos kérdések kivizsgálására stb.) és az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához fordul szolgálati jegyen vagy átiratban kérve a vizsgálat elvégzését, illetőleg az adott szakkérdésekre vélemény nyilvánítását.

A szakértő ezekre a megkeresésekre elvégzi a vizsgálatot, illetve megadja a szakszerű választ, de többnyire csak átiratban tájékoztatja a kérdést feltevő rendőri szervet. A szakértő átiratban vagy államigazgatási eljárás során készített szakvéleményében kifejtett ilyen megállapításai a bűnügyben bizonyítékként nem használhatók fel. Amennyiben a nyomozást elrendelik és a rendőri szerv a szakértő megállapításait bizonyítékként kívánja felhasználni az ügyben, intézkedni kell, hogy a Be. rendelkezéseinek megfelelően bevonják a szakértőt a vizsgálatba, aki ennek alapján szakértői véleményét elő fogja terjeszteni.

A SZAKÉRTŐI VIZSGÁLAT ELRENDELÉSE

A szakértő kirendeléséről a nyomozó hatóság határozatot hoz. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozat igen fontos irat, hiszen meghozatalának pillanatától a terheltnek bizonyos jogai keletkeznek s egyben jogokat és kötelességeket ró a szakértőre is.

A terheltnek joga van kérdések feltételét indítványozni a szakértőnek (Be. 135. § (3), tiltakozhat a szakértői vizsgálat és a szakértő személye ellen, s kérheti a kijelölten kívül más szakértő alkalmazását is. [Be. 140. § (1)] Ugyanakkor a terheltnek és a sértettnek kötelessége is keletkezik, mivel kötelesek magukat a szakértői vizsgálatnak alávetni.

A büntetőeljárásba bevont szakértőt véleménye elkészítésével és vizsgálatának lefolytatásával kapcsolatban megfelelő jogok illetik meg az elébe tűzött feladatok sikeres megoldása érdekében s ugyanakkor bizonyos kötelezettségeket is magára kell vállania.

A szakértő a kirendelés után köteles:

— az ügyben eljáró hatóság szabályszerű idézése vagy kirendelése esetén megjelenni, feladatáról tájékozódni;

— az ügyben közreműködni és szakvéleményt nyilvánítani [Be. 66. § (1)];

— leletével, véleményével kapcsolatban a feltett kérdésekre a szükséges válaszokat megadni. [Be. 139. § (4)]

A szakértőnek ugyanakkor jogában áll:

— megtekinteni az ügy iratait;

— jelen lenni a kihallgatásokon;

— tudomást szerezni a feladatának teljesítéséhez szükséges minden adatról;

— a terhelthez, a tanúhoz és a többi szakértőhöz közvetlenül kérdéseket intézni;

— bizonyítás felvételét indítványozni, amennyiben ez feladatának teljesítéséhez szükséges;

— szükség esetén a terheltet és a sértettet megvizsgálni;

— szakértői szemlét, kísérletet végezni;

— szakértői költségeinek és szakértői munkálkodása díjának megfizetését igényelni.

A szakértői kirendelésről szóló határozat a következőket tartalmazza:

— a kirendelésről intézkedő hatóság megjelölését;

— a bűnügy iktatószámát;

— valamennyi terhelt személyi adatait (ez igen lényeges a kizáró okok fennforgása vizsgálatának szempontjából);

— milyen bűntett miatt rendelték el a nyomozást?

— a nyomozó milyen szakértőül és kit rendel ki, illetőleg melyik szakértői intézményt bízza meg a szakértői vizsgálat elvégzésével?

— a szakértői vizsgálat céljára a szakértő rendelkezésére bocsátott anyagok pontos felsorolását és egyediségük megállapításához szükséges ismérveik leírását;

— a szakértőhöz intézett kérdéseket;

— a szakértői vizsgálat elvégzésének és a vélemény elkészítésének határidejét;

— a szakértő büntetőjogi felelősségére való figyelmeztetést (abban az esetben, ha nem állandó bírósági vagy kijelölt igazságügyi szakértőt vonnak be a szakértői vizsgálat végzésébe);

— a szakértő figyelmeztetését arra, hogy amennyiben személyével kapcsolatban kizáró ok áll fenn, azt jelentse be:

— a szakértői vizsgálat elrendelésének rövid indokolását;
— a vizsgálat előzményeit;
— azokat az adatokat, amelyek a szakértői vizsgálat elvégzéséhez szükségesek;
— a szakértő felhívását arra, hogy a díjjegyzékét ellenőrizhető módon állítsa össze és szakértői véleményéhez mellékelje;
— az eljáró hatósági személy nevét, aláírását, rendfokozatát és beosztását.

Abban az esetben, ha a szakértő munkaviszonyban áll, kirendeléséről értesíteni kell az őt alkalmazó vállalatot vagy intézményt. A vállalat, intézmény köteles biztosítani a szakértő működéséhez szükséges időt, erre az időre hivatali munkája alól mentesíti.

A Be. 66. §. (4) értelmében a szakértő kirendeléséről az eljáró szakértő nevének közlésével a magánvádlót, a terheltet, a védőt és a magánfelet, a bírósági eljárás során pedig az ügyészt is értesíteni kell. Amennyiben a terhelt vagy annak védője a szakértő kizárását kéri, a szakértőhöz új kérdések feltevését indítványozza, a nyomozó hatóság vezetőjének kell döntenie e kérelmek tárgyában. Az elutasításról a terheltet vagy védőjét értesíteni kell, a nyomozó hatóság vezetőjének ilyen határozata ellen a felügyeletet gyakorló ügyészhez lehet panaszt beterjeszteni.

Szakértőként nem járhat el az a személy, aki:

— az ügyben, mint ügyész, terhelt vagy védő, továbbá mint magánvádló, sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője szerepel vagy szerepelt, valamint a felsorolt személyeknek a Btk. 114. §-ában megjelölt hozzátartozója;
— az ügyben nyomozási cselekményt végzett;*
— az ügyben tanúként szerepelt;
— az ügyben tárgyilagos vagy részrehajlás nélküli megítélést egyéb okból nem adhat;
— az ügyben mint bíró részt vett;
— a titoktartás alól felmentést nem kapott és szakértői véleménye államtitok vagy szolgálati titok nyilvánosságra hozatalával jár együtt;
— szakértői véleményével önmagát vagy a Btk. 114. §-ában megjelölt hozzátartozóját bűntett elkövetésével vádolná;
— az az orvos, aki az elhunyt személyt halála előtt gyógykezelte, nem alkalmazható szakértőként sem a halottszemlénél, sem a hatósági boncolásnál.

* Az a körülmény, hogy a szakértő a nyomozás során szakvéleményt adott, nem tekinthető a fentiek szerint minősülő kizáró oknak. A nyomozás során történő szakvéleményadás ugyanis a szakértő részéről nem nyomozó cselekmény teljesítése. (Legf. Bír. Bf. V. 815/1955.)

A szakértő megtagadhatja közreműködését és szakértői véleménye előterjesztését akkor, ha vele kapcsolatban kizáró ok merül föl. A szakértő köteles saját maga is jelenteni, ha ilyen kizáró ok tudomására jut, de a kizáró okok vizsgálata az elrendelő hatóságnak is kötelessége.

A szakértőnek joga van kimenteni magát és felmentést kérni az adott ügyben való szakértői ténykedése alól abban az esetben, ha a szakértői munka végzésében komoly indokok gátolják (pl. külföldi kiküldetés stb.)

A szakértői kirendelésről szóló határozat készítésének egyik legfelelősségteljesebb és legfontosabb momentuma a szakértőnek föltett kérdések megfogalmazása. A szakértőnek fölteendő kérdésekkel kapcsolatos követelmények a következők:

— a kérdések a szakértő hatáskörébe tartozók legyenek (a szakértő szaktudományi ágának megfelelőek legyenek és ne a tényállás jogi elemeire irányuljanak);
— a kérdések konkrétak legyenek, az ügy körülményéből eredjenek, közvetlen kapcsolatuk legyen azokkal a tényekkel, amelyeket a szakértőnek meg kell állapítani;
— a kérdéseknek világosaknak, szabatosaknak kell lenniök, megfelelő logikus sorrendben kell következniök és megválaszolásukhoz különleges szakértelem szükséges.

A szakértő rendelkezésére kell bocsátani minden olyan anyagot, amely a vizsgálat elvégzéséhez és a vélemény előterjesztéséhez szükséges. A szakértőt meg kell ismertetni az ügy összes körülményeivel. Ez nem azt jelenti, hogy a szakértőnek minden esetben meg kell küldeni az ügy minden iratát, hanem azt, hogy a szakértőnek joga van az ügy összes olyan körülményéről tudni, amely a szakértői vélemény helyességét előmozdíthatja. Így a nyomszakértőnek, joga van bekérni a helyszíni szemle jegyzőkönyvét, a helyszínrajz-vázlatot, a helyszíni szemle során készített fényképeket, illetőleg a kiöntött vagy eredetiben rögzített és lefoglalt nyomokat. Az írásszakértőnek is joga van megismerkedni minden olyan körülménnyel, amely szakértői véleményének megalapozottságát elősegítheti. Így például megismerkedhet azokkal a körülményekkel, amelyek a terhelt kézírásának változására hatnak (betegségek, a bűnjelirat készítésétől eltelt hosszú idő, a bűnjelirat készítésének különleges körülményei stb.). A fegyverszakértőnek is szükséges megismerkednie azokkal a nyomozati iratokkal, amelyekből kitűnik, hogy a bűncselekmény elkövetése előtt és a bűncselekmény elkövetése után milyen körülmények között, hol, milyen csomagolásban stb. őrizték a bűnjelfegyvereket.

Az eljáró hatóság azt a szakértőt, aki a szabályszerű kirendelés ellenére nem terjeszti elő szakértői véleményét, illetőleg a szakértői vélemény adását megtagadja és azt alapos okkal ki nem mentette, elővezettetheti és 1000 forintig terjedhető pénzbírsággal sújthatja. Ezekben

az esetekben a szakértőt egyszersmind arra is kötelezni kell, hogy az általa okozott költségeket térítse meg.

Ha a szakértő elmaradását alapos okkal kimenti, a foganatosított intézkedéseket hatályon kívül lehet helyezni. Halasztó hatályú a fellebbezés vagy a panasz, amely a pénzbírságot kiszabó és a költségek megtérítését rendelő határozat ellen vagy ezek hatályon kívül helyezését megtagadó határozat ellen irányul.

Azt a szakértőt, aki a közreműködést és a véleménynyilvánítást az ok előadása nélkül vagy a határozat ellenére és a következményekre történt figyelmeztetések után is megtagadja, az okozott költségek megtérítésére kell kötelezni és egyben 1000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal lehet sújtani. A szakértőt 1000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal lehet sújtani akkor is, ha írásbeli szakvéleményének előterjesztésével figyelmeztetés ellenére is indokolatlanul késlekedik. Az ilyen határozat elleni panasznak, illetve fellebbezésnek is halasztó hatálya van. Ha katonával szemben kellene pénzbírságot alkalmazni, az eljáró hatóság ehelyett a fegyelmi eljárás lefolytatása végett a szakértő elöljárójához fordul.

A SZAKÉRTŐK DÍJAZÁSA

A szakértőnek joga van a megjelenésével szükségképpen felmerülő költségek megtérítését és szakértői munkájának díjazását igényelni. Az igazságügyi szakértőnek, a szakértői vélemény végett megkeresett állami szervnek, szakértői irodának, szakértői testületnek vagy igazságügyi szakértő hiányában, szakértőként alkalmazott más személynek, intézménynek a szakértői tevékenységéért munkadíj és költségtérítés jár.

Szakértői díj felszámolható:

- ha a szakértő szakvéleményt ad;
- ha a szakértő újabb adatok alapján pótvéleményt készít;
- ha más szakértő véleményét vizsgálja felül.

A szakértői díjakat a 9/1954. (IX. 1.) I. M. sz. rendelet és az azt módosító 6/1961. (XII. 16.) I. M. sz. rendelet határozza meg. E rendelet melléklete pontosan felsorolja, hogy milyen szakértői díj illeti meg az egyes szakértőket különböző vizsgálataikért. Ha a szakértő működése hosszabb tudományos vizsgálatot igényel vagy a díjazás felemelése egyéb okból indokolt, akkor a rendelet mellékletében meghatározott díjaknál magasabb összegű díj is megállapítható, azonban ez a kivételes díjazás sem lehet nagyobb, mint az alapdíj két és félszerese.

Ha a szakértői vizsgálatoknál két vagy több szakértőt alkalmaztak, akkor a megállapított díjak valamennyi szakértőt külön-külön is megilletik.

Ha szakértői vélemény adására állami szervet kértek fel, a szakértői díjat, valamint költségeket a testület, illetőleg az állami szerv részére kell megállapítani. Ezek jutalomban részesíthetik azokat a dolgozókat, akik a szakértői vélemény elkészítésében közreműködtek.

A szakértőnek a díjára és kiadásai megtérítésére vonatkozó igényét a szakvélemény beterjesztésekor kell benyújtania, legkésőbb a szakértői működés befejezésétől számított 15 napon belül köteles érvényesíteni.

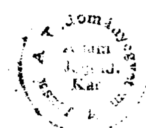
A nyomozó szervek eljárása során igénybe vett szakértők díját a nyomozó hatóság állapítja meg és utalványozza. E célból a szakértő díjjegyzékét a nyomozónak záradékkal kell ellátnia. A záradéknak tartalmaznia kell az ügyirat számát, nyilatkozatot a szakértői vélemény szükségességéről, a vélemény elkészítésének igazolását, javaslatot a díj kifizetésére. A kifizetett díjakat a bűnügyi költségjegyzékben fel kell tüntetni.

Abban az esetben, ha a vizsgálatokat állandó szakértő vagy az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztálya végezte, a szakértői díjat folyósítani nem kell, azonban a bűnügyi költségek jegyzékébe fel kell venni. A költségjegyzékben feltüntetett összeget az állam által előlegezett bűnügyi költségnek kell tekinteni, amelynek megtérítéséről a bíróság ítéletben határoz és az összeget az egyes megyei (fővárosi) bíróságok bevételi számlájára kifizetteti.

Amennyiben a szakértőt a nyomozó hatóság kihallgatásra, szemlén való részvételre stb. beidézi, a jelenlét idejére jelenléti díj illeti meg. Az orvosszakértő, vegyészeti szakértő, könyvszakértő, mérnök szakértő jelenléti díja 2 órát meg nem haladó időre 30.- Ft, két órán túl óránként 15.- Ft. Az írásszakértők, tárgyszakértők, egyéb szakértők jelenléti díja 2 órát meg nem haladó időre 25.- Ft, két órán túl óránként 10.- Ft. A munkaviszonyban álló szakértő az egyébként őt megillető jelenléti díj felét számíthatja fel, ezenkívül erre az időre az őt alkalmazó vállalat (hatóság, hivatal, stb.) köteles átlagos munkabérét folyósítani.

Abban az esetben, ha a szakértő csupán a megbízás átvétele vagy a vélemény benyújtása végett jelenik meg, megjelenéséért különdíjat nem számolhat föl. Ugyancsak nem számíthat külön díjat a sürgetésre adott válaszért, valamint az elkészített lelet vagy szakvélemény pótlásáért, hibáinak kijavításáért. Nem számíthat fel a szakértő külön költséget saját műszereinek használatáért vagy műszerek beszerzéséért sem. Három napot meghaladó helyszíni szakértői tevékenység esetén — a vonatkozó I. M. rendelet értelmében — a három napon túli időtartamra eső díjazást és költségeket csak a kirendelő szerv előzetes engedélye alapján lehet megállapítani.

A szakértő díjjegyzékében külön kell részletezni a szakértői díjakat és a készkiadásokat is. (Utazási, illetve közlekedési, kiküldetési költ-

ség, levelezés, telefon, a szakvélemény leíratása, egyéb igazolt és indokolt kiadások). A rendőrség állományában szakértői munkakört betöltő személyek részére a rendőrség szervei szakértői díjat nem fizetnek, szakértői díjra abban az esetben jogosultak, ha a szakértői vizsgálatot más hatóság (ügyészség, bíróság) rendelte el.

A szakértő kiküldetési költségeire a bírákra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Különdíjazást nem számíthat fel a szakértő abban az esetben, ha saját gépkocsiját veszi igénybe a helyszínre való kiszálláskor, vagy a szakértői vizsgálattal kapcsolatban. Ha a szakértő gyors kiszállására van szükség, gépkocsiról a rendőri szerveknek kell gondoskodniok.

A szakértő nem számíthat fel különdíjat, ha valamilyen tárggyal együtt annak tartozékait is megvizsgálja. (Pl. a lőfegyverrel együtt a töltényeket is). Úgyszintén nem számíthat fel különdíjat az ujjnyomszakértő a szükséges fényképezési, nagyítási stb. munkálatokért. A szakértőnek kifizethető díjtételek a következők (9/1954. I. M. sz. r.):

Orvosszakértők:

Élő egyén megvizsgálása és vélemény előterjesztése — — — — — — — — — — —	30,— Ft
Elmeállapot megvizsgálása és vélemény előterjesztése — — — — — — — — — — —	100,— Ft
Halottszemle és méhmagzat megszemlélése (kivéve, ha a halottszemlét nyomban boncolás követi) és vélemény előterjesztése — — — — — — —	30,— Ft
Boncolás és vélemény előterjesztése — — —	130,— Ft
Laboratóriumi (górcsövi, szövettani, bakteriológiai) röntgen és más hasonló vizsgálat — — — — —	34,— Ft
Bűnjel, vagy egyéb tárgy megvizsgálása, ha a vizsgálatot nem lehet az előző pontokban megjelölt vizsgálatok valamelyikével elvégezni — — — — —	20,— Ft
Ha élő egyén váladékát vagy hullarészeket vegyi vizsgálat végett az Országos Bírósági Vegyészeti Intézethez kell megküldeni, a szükséges csomagolás díja	20,— Ft
Egyéb működés (orvosszakértői vélemény), ha a szakértő tevékenységéért más díjat nem lehet felszámítani — — — — — — — — — — —	30,— Ft
A jegyzőkönyvvezető munkadíja, ha a jegyzőkönyvvezető kirendeléséről nem a hatóság gondoskodik — — — — — — — — — — —	15,— Ft
Ha az előző pont szerinti működés esetén a jegyzőkönyvvezető munkaideje 2 órát meghalad, munkaidejének minden további órájáért — — — — —	10,— Ft
A boncolósegéd munkadíja — — — — —	30,— Ft

A boncolósegéd munkadíja, ha két boncolósegédet alkalmaznak — — — — — — — — —	15,— Ft
Vércsoportvizsgálat — — — — — — —	34,— Ft

Vegyészeti szakértők:

Vegyészeti vizsgálat — — — — — — —	40,— Ft
Hullarészek vizsgálata az Országos Bírósági Vegyészeti Intézet által — — — — — — — —	100,— Ft
Szakértői tevékenység bírósági tárgyaláson kívül —	30—50,— Ft

Könyvszakértők:

Szakértői tevékenység bírósági tárgyaláson kívül óránként — — — — — — — — — —	10—15,— Ft

Mérnökszakértők:

Szakértői tevékenység bírósági tárgyaláson kívül óránként — — — — — — — — — —	10—15,— Ft

Írásszakértők:

Okirat vagy más írás vizsgálata — — — —	20,— Ft
Minden további okirat vagy más írás vizsgálata —	15,— Ft
Okirat vagy más írás laboratóriumi vizsgálata —	40,— Ft

Tárgyszakértők:

Bűnjel vagy egyéb tárgy vizsgálata — — — —	20,— Ft
Minden további bűnjel vagy egyéb tárgy vizsgálata	15,— Ft
Lőfegyver vizsgálata lőpróbával — — — —	25,— Ft
Fegyverszakértői vizsgálat ballisztikai számítással, vegyészeti úton vagy különleges műszerekkel — —	50,— Ft

Ujjnyomszakértők:

Ujjnyomatvizsgálat — — — — — — —	100,— Ft
Minden további ujjnyomat vizsgálata — — —	40,— Ft

Egyéb szakértők:

Szakértői tevékenység, bírósági tárgyaláson kívül, óránként — — — — — — — — — — —	10—15,— Ft

Szakértői vélemény felülvizsgálata:

Általában az előző pontokban foglalt díjtételek —	
Szakértői vélemény felülvizsgálatáért, kiemelkedő felkészültséget megkívánó, több szakember bevonásával készült (konzultatív) felülvizsgálati vélemény esetében — — — — — — — — — — —	150,— Ft

A SZAKÉRTŐI VIZSGÁLAT LEFOLYTATÁSÁNAK ALAPVETŐ SZABÁLYAI

A szakértő egyes esetekben közvetlenül a hatóság jelenlétében végzi el a vizsgálatot, azonban a büntetőeljárási törvény 136. § (2) lehetővé teszi, hogy a hatóság elrendelje a szakértői véleményadáshoz szükséges vizsgálatnak a hatóság távollétében történő teljesítését.

A szakértői vizsgálat színvonalának emelése, a bonyolult és hosszadalmas laboratóriumi vizsgálatok ma már rendszeressé teszik az olyan szakértői véleményadást, amelyet a szakértő a hatóság távollétében teljesít.

A szakértői vizsgálattal kapcsolatban felmerülő alapvető követelmények a következők:

a) A szakértőnek a vizsgálat során igénybe kell vennie a modern tudomány és technika legfrissebb és legjobban megalapozott vívmányait, körültekintően, objektíven kell vizsgálnia a bűnjeleket, egyaránt kell kutatnia a terhelt bűnösségét bizonyító és kizáró, felelősségét súlyosbító és enyhítő körülményeket;

b) A szakértő csak olyan tárgyakat, bűnjeleket és anyagokat vizsgálhat, amelyek megfelelő eljárásjogi körülmények között kerültek rögzítésre, amelyek a rendelkezésre bocsátott eljárásjogi okiratokban szerepelnek, és amelyek a szakértőt kirendelő határozatban pontos körülírást nyertek s így meg tud győződni arról, hogy azonosak azokkal a tárgyakkal és bűnjelekkel, amelyek a szakértői kirendelésben szerepelnek;

c) Szakértői vizsgálatot mindig az elsődleges anyagok alapján kell végezni. Szakértői vizsgálat elrendelésénél és előkészítésénél mindig arra kell törekedni, hogy az eredeti anyag álljon a szakértő rendelkezésére, így pl. nem elegendő az összehasonlító nyomat felküldése a terhelt cipőjéről, hanem helyes, ha a terhelt cipőjét is felküldik vizsgálatra. Nem elegendő a fotokópia megküldése a vizsgálandó iratról, hanem azt lehetőleg eredetiben kell szakértői vizsgálatra bocsátani;

d) A szakértő felelős mindazokért a vizsgálatokért, amelyekre a szakértői véleményében hivatkozik, azok elvégzésébe segédszemélyzetet bevonhat, de közvetlenül saját magának kell irányítania és ellenőriznie minden vizsgálatot; minden részvizsgálat eredményéért személyileg felel;

e) A szakértői vizsgálat jegyzőkönyvében, illetőleg a szakértői véleményben teljes egészében és pontosan rögzíteni kell minden észleletet, az egész vizsgálat menetét, az alkalmazott fogásokat, módszereket, eljárásokat, azok részeredményeit és összesítését, valamint az ügy minden olyan körülményét, amely befolyással van a szakértői vélemény kialakítására. A vizsgálati módszerek rögzítése olyan pontossággal történjék, hogy abból szükség esetén másik szakértő is meg tudja állapítani a következtetések és a vélemény helyességét;

f) A vizsgálati jegyzőkönyvben tükröződnie kell annak, hogy milyen változtatásokat végzett a szakértő a vizsgálandó anyagon. Ha a szakértőnek olyan tárgyat, anyagot kell megvizsgálnia, amely a vizsgálat folytán megváltozik, vagy megsemmisül, annak egy részét — ha ez lehetséges — eredeti állapotában meg kell őrizni. (Be. 136. §. (3);

g) A szakértői vizsgálat folyamán előnyben kell részesíteni azokat a vizsgálati módszereket, amelyek nem változtatják meg, vagy nem semmisítik meg a vizsgálandó anyagokat. Abban az esetben, ha több vizsgálati módszer áll a szakértő rendelkezésére, akkor elsősorban azokat kell elvégeznie, amelyek a vizsgálati anyag megváltozását, megsemmisülését nem vonják maguk után és csak ezek sikertelensége vagy elégtelensége esetén szabad olyan vizsgálatokba fognia, amelyek az anyagok megváltoztatását, illetőleg megsemmisülését eredményezik;

h) A szakértői vizsgálat során világos választ kell adnia minden olyan kérdésre, amely a szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban szerepel. Azonban a szakértőnek vizsgálatait nem kell csupán ezekre a kérdésekre korlátoznia. Abban az esetben, ha úgy látja, hogy az ügy körülményeiből kifolyólag olyan kérdések vizsgálata is szükséges, amelyek a határozatban nem szerepelnek, ezen vizsgálatokat szintén el kell végeznie. Ha azonban ezek a vizsgálatok a vizsgálandó anyagok megsemmisülését, megváltoztatását vonják maguk után, illetőleg a várt vizsgálati költségeket lényegesen megemelik vagy a vizsgálat határidejét lényegesen meghosszabbítják, akkor a vizsgálatok kiterjesztésére javaslatot kell tennie a kirendelő hatóságnak.

A szakértői vizsgálat első szakasza a szakértői szemle. A szemle során a szakértő nem passzívan szemlélődik, hanem célirányos szakértői tevékenységet végez, amelynek során gyakran használ különböző optikai és egyéb műszereket. A szemle igen fontos szakasza a vizsgálatnak, melynek technikailag helyes és a büntető perrendtartásnak megfelelő foganatosítása sokban hozzájárulhat a vizsgálat sikeréhez, gyorsaságához, és megalapozottságához.

A szakértői szemle eljárásjogi természete, tartalma, célja és lefolytatásának szabályai nem azonosak az eljárás során alkalmazott szemlével (Be. 74. §., 141. §. (1) függetlenül attól, hogy azt szakértő bevonásával vagy anélkül végzi a nyomozó hatóság, a bíróság. A kettő közötti különbségre mutat rá az is, hogy amíg a nyomozás vagy bírósági eljárás során alkalmazott szemlén két hatósági tanú jelenléte kötelező, a Be. 141.§. (2) értelmében a szakértői szemlénél hatósági tanúk alkalmazása nem szükséges.

A szakértői szemle folyamata a következő:

A szemlén a szakértő meggyőződik a vizsgálatra küldött tárgyak eredetiségéről, megbizonyosodik arról, hogy a tárgyi bizonyítékok megfelelnek-e a kísérő iratokban leírtaknak, sértetlen-e a csomagolás, nem sérültek-e meg az anyagok szállítás közben.

Ezután a szakértő megismerkedik az ügy körülményeivel. Ennek rendkívül nagy jelentősége van, hiszen pl. az írásszakértő egészen másképpen fogja értékelni az írás különbözőségi ismérveit annak tudatában, hogy a terhelt súlyos agyhártyagyulladáson esett keresztül vagy alkoholosan befolyásolt volt a bűnjel készítése idején. A fegyverszakértő számára is rendkívül fontos, hogy milyen körülmények között őrizték a fegyvert a bűncselekmény elkövetése után.

A szakértőnek ismernie kell a bűnügy körülményeit és ezért teszi lehetővé a büntetőeljárás, hogy a szakértő részt vehessen a kihallgatásokon és megismerkedhessen a nyomozási ügy irataival. Ez nem jelentheti azt, hogy a szakértő nyomozási cselekményt foganatosít, tehát kihallgatást vagy nyomozási kísérletet vezet, hanem csak azt, hogy amennyiben szükséges, részt vesz ezen nyomozási cselekményeken és közvetlen lehetőséget kap a szakértői vizsgálat lefolytatásához szükséges körülmények megismeréséhez, közreműködésével segíti a nyomozót. Ugyanakkor nem szabad nyomozási cselekménynek tekinteni azt, hogyha az egyes vizsgálati anyagok beszerzéséről a szakértő gondoskodik, de ez sem vezethet oda, hogy a szakértő saját maga foganatosítson lefoglalást vagy egyéb nyomozási cselekményt a szakvélemény adásához szükséges egyes anyagok beszerzésére.

Az ügyirat áttekintése után a szakértő tanulmányozza azokat a kérdéseket, amelyekre véleményt kell adnia. Megállapítja, hogy lehet-e egyáltalán válaszolni ezekre a kérdésekre a tudomány és a technika adott fejlettségi foka, saját felkészültsége és felszereltsége mellett. Megállapítja egyúttal, hogy elegendő anyagot, mintát stb. kapott-e a vizsgálathoz vagy a nyomozó segítségével újabb anyagot kell beszereznie. A szakértő egyes esetekben kiigazítja a helytelenül feltett kérdéseket, erről feltétlenül említést kell tennie a szakértői véleményben. Más esetekben a nyomozóhoz, illetve a bírósághoz kell fordulnia a feltett kérdések tisztázása érdekében. Abban az esetben, ha úgy látja, hogy az üggyel kapcsolatban egyéb kérdések megválaszolásával is segítséget tud nyújtani az igazság felderítésében, akkor vizsgálatát kiterjeszti ezekre is, illetőleg ha ez szükséges, a vizsgálatot elrendelő hatósághoz fordul, hogy megtudja, vajon a felsorolt kérdések ilyen kiterjesztése célszerű és kívánatos-e?

A felsorolt kérdések vizsgálata után a szakértő a kapott anyagokat tanulmányozva megállapítja az általános, fajta és csoport ismérveket. Az általános ismérvek megegyezése nem elegendő az azonosság megállapításához, de igen sokszor elegendő annak kizárásához. Kivételt képeznek ez alól az írásszakértői vizsgálatok, hiszen hamisítás esetében rendszerint éppen az írás általános ismérveit sikerül a legjobban elváltoztatni. Ezzel szemben az ujjnyomszakértői vizsgálatoknál az általános ismérvek eltérése eleve kizárja az azonosság lehetőségét. (Pl. egy ív és hurokfajta ujjnyomat esetében a különös ismérvek vizsgálata teljesen felesleges.)

Az azonosságot tagadó szakértői vélemény ugyanolyan értékes lehet az ügy szempontjából, mint az azonosító. A szakértői vélemény értékét nem annak alapján kell vizsgálni, hogy a szakértő igent, vagy nemet mondott és véleménye megfelel-e az ügyben felállított nyomozási verziónak, hanem, hogy megalapozottsága, tudományos színvonala, tárgyilagossága megfelel-e a követelményeknek.

A szakértői vizsgálat első szakaszát a szemle eredményének rögzítése zárja le. A szakértői vizsgálatra küldött tárgyi bizonyítékokat a vélemény bevezető szemlejegyzőkönyvi (lelet) részébe úgy kell leírni, hogy egyrészt lehetetlenné váljék a tárgyak utólagos felcserélése, másrészt a leírásból kitűnjön, milyen állapotban kerültek vizsgálatra a különböző bűnjelek. A szemle eredményét fényképezéssel is rögzíteni kell, különösen abban az esetben, ha romlandó, külsőleg változó anyagok képezik a vizsgálat tárgyát vagy a lefolytatandó laboratóriumi vizsgálatok, kísérletek megváltoztatják, megsemmisítik a vizsgálati anyagot.

Sok esetben a vizsgálat a szakértői szemlével be is fejeződik és a szemle már önmagában is elegendő anyagot nyújt a szakértőnek ahhoz, hogy véleményt alkosson és válaszolni tudjon a feltett kérdésekre. Ugyanakkor sok olyan eset is van, amikor a szemle önmagában nem ad elegendő alapot a vizsgálat befejezésére és ilyenkor különböző szakértői kísérletek és egyéb vizsgálati módszerek igénybevételére van szükség. A szakértő a tervbe vett vizsgálatoknak megfelelően előkészíti a szükséges műszereket, kézikönyveket, adatokat, mintakollekciókat és ezután ha szükséges, hozzáfog az anyag nem, vagy alig látható ismérveinek előhívásához.

Ha vizsgálatra megküldik az azonosító tárgyat is, akkor azzal különböző kísérletek is végezhetők. Ezek célja rendszerint összehasonlítási minták készítése. Így a szakértő próbalövéseket végez a fegyverrel, próbanyomatokat készít a cipővel, próbavágásokat ejt a vizsgálandó baltával stb. Ilyenkor a nyomképzés feltételeinek a szakértői vizsgálat szempontjából ideálisnak kell lenniök. Ezért nem helyes, ha ezeket a próbanyomatokat és mintákat a nyomozó készíti, sokkal célszerűbb az eredeti tárgyi bizonyítékokat is megküldeni a szakértői vizsgálatra és a próbalövések, próbanyomatok készítését a szakértőre bízni.

A szakértői véleményben a vizsgálatok és kísérletek menetét pontosan le kell írni, helytelen ha csak a kész eredményeket foglalják össze,

A vizsgálat folyamatának pontos leírása az eredmények helyességének legjobb bizonyítéka.

A nem, vagy csak gyengén látható nyomok előhívása és a kísérleti mintadarabok elkészítése után a szakértő a vizsgálati anyagokat egyenként tanulmányozza, megállapítja a rajtuk lévő ismérveket, majd egyenként sorra véve a különböző vizsgálandó tárgyakat, összehasonlítja a megfigyelt ismérveket. Az összehasonlítás technikája természetesen a szakértői vizsgálat fajtájától függően különböző. Pl. más az írásszakértőnél és más a fegyverszakértőnél.

Az eredmények értékelése és a vélemény elkészítése a szakértői vizsgálat zárószakasza. Ebben a szakaszban a szakértő a tárgyak ismérveinek egyenkénti tanulmányozása után összességükben vizsgálja azok megjelenési törvényszerűségeit, stabilitásukat, egymástól való függésüket, kölcsönös kapcsolatukat. Megvizsgálja, hogy a felderített ismérvek vajon kizárólagos egyedi komplexumot képeznek-e. A vélemény megalkotásánál figyelembe veszi az egybeeső ismérvek mennyiségét, minőségét, egyediségét és származását, előfordulásuk gyakoriságát, a típustól való eltérésüket és azt, hogy meglétük mennyire törvényszerű, illetőleg mennyire véletlen. Különösen nagy figyelemmel kell vizsgálni az egymásnak nem megfelelő ismérveket és ezeket sem szabad kihagyni a szakértői véleményből. Abban az esetben, ha a szakértő kimondja az azonosságot, feltétlen meg kell indokolnia az eltérő ismérveket, viszont ha az azonosságot kizárja, feltétlenül rá kell mutatnia az egybeeső ismérvekre is, és azok jelenlétét meg kell magyaráznia.

A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY

A szakértői véleménynek tárgyilagosnak, megalapozottnak kell lennie s a való igazságot kell tükröznie. Enélkül nem töltheti be hivatását a szocialista igazságszolgáltatás rendszerében. A szakértői véleménynek összhangban kell lennie a tudományok eredményeivel és a vizsgálat során lefolytatott megfigyelésekkel és kísérletekkel. A szakértőnek be kell bizonyítania következtetése helyességét, meg kell magyaráznia a megfigyelt jelenségek okát, tudományosan kell értékelnie azok jellegét.

A vizsgálati eredmények értékelését és a vélemény megalkotását a szakértői vélemény megírása követi. A szakértői vélemény három részből áll:

— bevezetés;
— a szemle és a vizsgálatok leírása;
— a véleményezés.

A bevezető rész tartalmazza a vizsgálatra érkezett anyagok megnevezését, beérkezési idejét, a kirendelő hatóság megnevezését, az elrendelési határozat adatait, a szakértő vagy szakértői intézmény megnevezését és címét, a véleményezésre felterjesztett kérdéseket és az ügy körülményeinek, előzményének rövid leírását.

A szemlét és a vizsgálatokat leíró részben pontosan és részletesen közölni kell a tárgyi bizonyítékok vizsgálatának módszerét és egész lefolyását. A vizsgálatok és kísérletek eredményeit olyan pontosan kell leírni, hogy azok a következtetés és a vélemény tudományos megalapozottságát tükrözzék. Itt kell írásbeli értékelést adni az ismérvek egyediségéről is, úgyszintén itt kell tisztázni az egymással ellentmondó, meg nem egyező vagy egybeeső ismérvek jelenlétének okát is.

A tulajdonképpeni véleményező részben a szakértőnek rövid, tömör és világos választ kell adnia az összes megválaszolandó kérdésre. A véleményező rész szoros logikai egységet képez a vizsgálati résszel, csak olyan kérdésről lehet véleményt adni, amire a vizsgálat során elég ténybeli anyag merült fel.

A vélemény az azonosságra vonatkozóan igenlő vagy tagadó választ tartalmazhat és mind az előbbi, mind az utóbbi lehet kategórikus vagy valószínűsítő.

Az igazság megállapítását kétségkívül közvetlenebbül szolgálják a kategórikusan állító vagy tagadó szakértői vélemények, a valószínűsítő vélemény azonban szintén igen értékes lehet a nyomozás során. Valószínűsítő véleményt ad a szakértő olyan esetben, amikor egyrészről nem áll elég anyag rendelkezésre (és azt be sem lehet szerezni) ahhoz, hogy kategórikus véleményt mondjon, másrészről a meglévő anyagok elegendőek ahhoz, hogy meggyőződése elérje a valószínűség valamely fokát. A valószínűsítő vélemény különösen jelentős lehet az ügy nyomozási szakaszában. Így pl. fontos támpont lehet a nyomozásban, mikor a szakértő a vizsgálatra beküldött egy vagy több tárgyra vonatkozóan kizárja az azonosságot, míg másokra vonatkozóan valószínűsíti. Értékes lehet a nyomozás szempontjából az olyan szakértői vélemény, amely a beküldött helyszíni nyom gipszöntvénye és négy pár cipő összehasonlítása alapján három pár cipőt kategórikusan kizár az azonosságból, míg egyre vonatkozóan bizonyos számú egybeeső ismérvek alapján valószínűsíti az azonosságot. Itt kell azonban megjegyezni, hogy a valószínűsítő véleménynek ugyanolyan megalapozottnak kell lennie, mint a kategórikusnak, a valószínűsítő véleménynek is szoros logikai kapcsolatban kell állnia a vizsgálat során megállapított tényekkel.

A szakértő véleményéhez rajzot, fényképillusztrációt mellékel. A fényképmellékletek szemléletessé teszik a szakértői vélemény megalapozottságát. A szakértői véleményhez mellékelt fényképek igazolják, hogy a szakértő valóban a vizsgálatra küldött és az ügyben tár-

gyi bizonyítékként csatolt anyagokat vizsgálta és bemutatják azokat az ismérveket, amelyekre a szakértő a véleményének kialakításában támaszkodott. A fényképmellékleteknek különösen nagy jelentőségük van, ha a vizsgálat során megváltoznak, megsemmisülnek a tárgyi bizonyítékok, illetőleg a gyengén, vagy egyáltalán nem látható nyomokat, szövegrészeket az alkalmazott eljárás csak időlegesen hívja elő. A fényképeket a kriminalisztikai fényképezés szabályai szerint, méretarányosan, pontosan kell elkészíteni, és azokat a szakértőnek aláírásával hitelesítenie kell.

A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY ÉRTÉKELÉSE

A szakértői vélemény a bizonyítékok egyik fajtája és ugyanúgy értékelés alá esik, mint a többi bizonyíték. A nyomozónak, ügyésznek, bírónak meg kell vizsgálnia, hogy milyen értékű az adott bizonyíték, mit bizonyít, milyen helyet foglal el a bizonyítékok láncolatában.

A szakértői vélemény *tartalmi szempontból* három részre osztható és mindig magába foglalja:

— a szakértő tudományágának bizonyos általános tudományos megállapításait;

— olyan adatokat, amelyeket a szakértő az anyaggal való megismerkedés, szemle, vizsgálat, kísérletek stb. végzése során nyert:

— olyan következtetéseket, amelyeket a szakértő a két előbbi anyagból, vagyis tudományága általános ismeretei és a konkrét ügyben végzett szemléje, vizsgálata, kísérlete stb. alapján vont le.

Felmerülhet a kérdés, hogy milyen módon értékelheti a nyomozó, ügyész, bíró, vagyis az eljáró hatóság a szakértői vélemény ezen részeit, egyáltalán képes-e erre, s ha igen, a szakértői vélemény mindhárom tartalmi elemét értékelheti, vagy csak valamelyiket.

A tudomány általános megállapításait a nyomozó és az eljáró hatóság elsősorban abból a szempontból értékelheti, hogy azok mennyire általánosan elfogadottak vagy vitásak, mennyire újak és mennyire közismertek az adott szakterületen.

A szakértői vélemény vizsgálati adatait abból a szempontból kell értékelni, hogy a szakértő mennyire teljesen és sokoldalúan használta fel a rendelkezésére bocsátott anyagokat, az általa megvilágított tények megfelelnek-e a rendelkezésre bocsátott anyagoknak és az ügy valóságos állásának.

A szakértői vélemény következtetéseket tartalmazó részével kapcsolatban a *nyomozónak értékelnie* kell, hogy:

— A szakértő válaszolt-e az összes feltett kérdésre?

— A szakértői válasz mennyire teljes és mennyire kategórikus? A szakértő egyértelmű következtetésre jutott-e vagy csak valószínűsítő véleményt tudott kialakítani, utóbbi esetben a valószínűség milyen foka felel meg a szakértő meggyőződésének?

— Nincs-e ellentmondás a szakértő következtetései és a szakértői szemle, vizsgálat adatai között?

— Mennyire megalapozottak tudományosan a következtetések, logikailag mennyire következnek a vizsgálati anyagból?

— A szakértő által megállapított tények megfelelnek-e az ügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékoknak?

A szakértői vélemény helyes értékelését nagyban elősegítheti vitás vagy bonyolult esetekben a szakértő meghallgatása. A meghallgatáskor a szakértőnek kérdéseket lehet feltenni az általa alkalmazott tudományos tételek forrásaira nézve — arra, hogy ezek a tudományos kérdések az adott terület általánosan elismert vagy vitásnak tekintett megállapításai —; a szakértői vélemény speciális, a nyomozó által nem értett szakkifejezéseire, a nem eléggé világos következtetésekre. Tisztázni lehet, hogy elég anyag állt-e a vizsgálathoz a szakértő rendelkezésére, megvoltak-e a szükséges műszerek, berendezések, milyen a szakértő által igénybe vett műszer minősége, pontossága, hibahatára, van-e lehetőség újabb vizsgálati módszerek elvégzésére. Ha igen, akkor a szakértő ezek alkalmazását miért nem tartotta szükségesnek. Ha szükségesnek tartotta, de lehetősége nem volt rá, mi kell ahhoz, hogy akár ő, akár más szakértő ezekkel az újabb módszerekkel is megkíséreljen közelebb jutni a szakértői vizsgálat előtt álló feladatok megoldásához.

A szakértő meghallgatását jegyzőkönyvben kell rögzíteni annál is inkább, mivel ugyanazok a kérdések, amelyek a nyomozás során felmerülnek a véleménnyel kapcsolatban, felvetődhetnek a bírósági tárgyalás alkalmával is. A szakértő meghallgatása a szakértői vélemény értékelése után igen leegyszerűsítheti az eljárást, esetleg feleslegessé teszi ellenőrző szakértők bevonását vagy a vizsgálat megismétlését és lehetővé teszi, hogy a szakértő kifejtse a véleményét azokról a kérdésekről is, amelyeket eredetileg nem kapott meg, illetve nem elég körültekintően világított meg.

ÚJABB (MÁSOD-) SZAKÉRTŐ BEVONÁSA, A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY FELÜLVIZSGÁLATA

A szakértői vélemény értékelése, esetleg a szakértő meghallgatása alapján a nyomozónak el kell döntenie, hogy a szakértő álláspontja eléggé tisztázott-e és eléggé teljes-e, nincs-e önmagával vagy az ügyben beszerzett más bizonyítékokkal ellentétben, nem fér-e kétség logikai levezetettségéhez, megalapozottságához, tudományos megbízhatóságához.

Abban az esetben, ha a szakértői vélemény értékelése és az utólag kért felvilágosítás, pótvélemény alapján sem tisztázódtak a kérdések, a lelet, a vélemény homályos, hiányos, önmagával, más szakértő leletével, bizonyított tényekkel ellentétben állónak látszik, vagy helyességéhez egyébként nyomatékos kétség fér és a szakértő meghallgatása sem vezetett eredményre, más, alkalmas szakértőt kell véleményadásra felhívni. [Be. 139. § (4).]

Ha ugyanabban a szakkérdésben a meghallgatott szakértőn kívül újabb (másod-) szakértő meghallgatása szükséges, állandó szakértő kijelölése végett a megfelelő irodát, illetőleg orvostani intézetet kell megkeresni.

Ha az újabban kirendelt szakértő véleménye ellentmond az első szakértő véleményének, akkor meg kell kísérelni a két szakértő véleményének tisztázását a két szakértő külön-külön, vagy együttes meghallgatásával tőlük felvilágosításokat kérve vagy újabb vizsgálatok elvégeztetésével. Abban az esetben, ha a két szakértői vélemény körül az egyik tudományosan megalapozottabbnak értékelhető és a nyomozó úgy látja, hogy elég tényt tartalmaz a vele ellentétes szakértői vélemény állításainak megcáfolására, akkor módjában van ezt a szakvéleményt elfogadni. Abban az esetben viszont, ha a két szakértői vélemény egyformán megalapozottnak látszik és a szakkérdés eldöntése más szakértő alkalmazásával nem tisztázható, a szakértői vélemény felülvizsgálata iránt kell intézkedni. Olyan kérdésekben, amelyekben az igazságügyminiszter a büntetőeljárási törvény 68. §. (2) értelmében a felülvizsgálatra megfelelő szakértőtestületet, hatóságot vagy szervet jelöl ki, más szakértő véleményének beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni.

A szakértői vélemények, illetve a szakvélemények felülvizsgálatára hivatott testületek [29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet 8. §]:

a) az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága;

b) az Igazságügyi Könyvszakértő Bizottság;

c) az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság;

d) az Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Bizottsága.

Az Egészségügyi Minisztériumot kell megkeresni, ha az Országos Bírósági Vegyészeti Intézet véleményét kívánja a hatóság felülvizsgálatra bocsátani.

A szakértői vélemény felülvizsgálatát határozatban kell elrendelni. A szakértői vélemény felülvizsgálatáról szóló határozatnak tartalmaznia kell mindazokat az adatokat, amelyeket a szakértő kirendeléséről szóló határozat tartalmaz, de ezenkívül az indokló részben meg kell írni azt is, hogy miért tartja kétségesnek az elrendelő hatóság az első szakértő következtetéseit.

A szakértői vélemény felülvizsgálatára rendelkezésre kell bocsátani mind az eredeti vizsgálandó anyagokat, mind az újonnan készült mintákat.

Abban az esetben, hogyha a szakértői vélemény következtetései azért keltenek kétséget, mert a nyomozás során újabb adatok merültek föl vagy újabb vizsgálandó anyagok kerültek elő (például okáért jobb minőségű spontán írásminták, stb.) a szakértői vizsgálat megismétlését és pótvélemény beszerzését lehet kérni.

II. FEJEZET

A KÜLÖNFÉLE SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATOS TUDNIVALÓK

ÍRÁSSZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az írásszakértői vizsgálatok feladatai

A nyomozási gyakorlatban előforduló szakértői vizsgálatok között tekintélyes helyet foglalnak el az írásszakértői vizsgálatok. Feladatuk: tudományosan kidolgozott módszer alapján megállapítani valamely kézírás vagy aláírás készítőjének személyét. Írásszakértői vizsgálatok útján ugyanazon okmány különböző szövegrészéről, illetőleg különböző okmányok szövegéről vagy szövegrészeiről megállapítható, hogy azok egy és ugyanazon személy kezétől származnak-e.

A kriminalisztikai írásszakértői vizsgálat célja tehát valamely személy azonosítása kézírása alapján.

Az írásszakértői vizsgálatok lehetőségét a következő feltételek biztosítják:

a) *A kézírás egyedi, vagyis minden ember kézírása különböző.* Minden írni tudó embernek megvannak a kialakult írásszokásai, melyek kézírásának sajátosságaiban tükröződnek. Ezek a sajátosságok különböző, elsősorban fiziológiai tényezők hatására többé-kevésbé állandóak.

A kézírás egyediségét az biztosítja, hogy az ember írásszokásai automatizálódnak, beidegződnek. Az írásszokások két csoportra oszthatók:

— írástechnikai szokások;
— grafikai szokások.

Az írástechnikai szokásokhoz soroljuk az írásnál elfoglalt test-, kar-, kézhelyzetet, az íróeszköz megszokott tartását, az írásra szolgáló papír elhelyezését stb.

A grafikai szokások csoportjához tartoznak azok a mozgási sajátosságok, amelyek az egyes betűk írását és különböző betűk kötését jellemzik. Az írás a gondolat kifejezése grafikai jelekkel. A grafikai jelek az íróeszköz megszokott mozgatása alapján jönnek létre. A grafikai jelek bizonyos betűknek felelnek meg, a betűk a hang látható jelei.

A kézírás tehát valamely személy grafikai és technikai írássajátosságainak, írásmechanizmusának összessége.

b) *Az írástudás és az írásszokások az embernek nem veleszületett tulajdonságai.* Az írás tanulása közben alakulnak ki és továbbfejlődnek az egész élet folyamán.

c) *Szokások alakulnak ki mind az írás technikai, grafikai sajátosságok, mind pedig tartalmi (fogalmazási), elhelyezési (topográfiai) és minden egyéb ismérv (pl. szokásos rövidítések, aláhúzások, dátumozási módok stb.) vonatkozásában.* Ezek közül a kriminalisztikai azonosítás szempontjából legfontosabbak az írás grafikai ismérvei.

d) *Az írás fejlődik és változik, de ez a fejlődés nem hoz napról napra gyökeres átalakulást.* Az írásismérvek viszonylag állandóak. Ez azt jelenti, hogy viszonylag hosszú idő kell az írás sajátosságainak megváltoztatásához. A változások fokozatosan alakulnak ki az írás grafikai és egyéb elemeiből, mintegy ráépülnek az előbbi írássajátosságokra, következnek azokból.

e) *Az írásszokások beidegződése, automatizálódása nem azt jelenti, hogy az írás grafikai jelei pontosan megegyeznek.* Az írás sajátosságai ugyanazon kézíráson, sőt ugyanazon szövegen belül nemcsak megegyezéseket, hanem eltéréseket is mutatnak. Az írás bizonyos meghatározott keretek között változik, még ugyanazon szövegben is. Két egymás mellett lévő azonos betű tartalmaz azonossági ismérveket, de ugyanakkor méreteikben vagy formáikban eltéréseket is.

f) *Az írásszokások bizonyos változásokon mehetnek át külső tényezők hatására is (pl. betegség vagy alkohol stb. hatására).* Ez azonban nem azt jelenti, hogy az írásismérvek teljes egészükben megváltoznak. Ezek a változások részlegesek és nem terjednek ki az összes írássajátosságokra.

g) *Az író személy kézírásának ismérveit képes tudatosan megváltoztatni, azonban ez nem zárja ki az azonosítás lehetőségét.* A készakarva torzított írássajátosságok önmagukban is ismétlődőek és éppen ezért különböző szövegben is feltalálhatók és azonosítási ismérvvé válhatnak:

— általában senki sem képes összes írásismérveit megváltoztatni, hanem csak annak egy részét. Különösen a nagyobb terjedelmű iratokban, a nagy mennyiségű kézírás készítése során nehéz, sőt azt lehet mondani, lehetetlen minden megszokott írásismérvet megváltoztatni;

— a kézírás tudatos eltorzítása rendszerint rányomja bélyegét az írás egész képére és ilyen módon fel lehet ismerni összehasonlító minta nélkül is a torzított írást.

h) *Az aláírás többnyire automatizáltabb, mint a szövegírás, ezért ismérvei állandóbbak.* Ez lehetővé teszi a személyazonosítást aláírás esetében is, amikor általában sokkal kevesebb grafikai jegy áll a szakértői vizsgálat rendelkezésére, mint a szövegírás vizsgálatánál.

A vizsgálat során az írásszakértő először egyenként tanulmányozza a beérkezett anyagokat és megállapítja az azokon lévő kézírások egyéni ismérveit. Nehezebb esetekben az ismérvek kiválasztása és differenciálása nemcsak gondolatilag történik meg, hanem valóságos szétválasztásban is. Ilyenkor a szakértő külön lapon kiírja ábécé vagy más sorrendben a jellegzetes betűírási és kötési sajátosságokat. A vizsgálat során rendszerint a hitelesen megállapított forrású anyagot (pl. a hivatalosan felvett írásmintát) veszik előre. Kivételt képez ez alól, ha egy-két kézírást nagy mennyiségű mintával kell összehasonlítani (pl. egy levélben lévő kézírást sok személy mintaírásával). Az egyenkénti vizsgálat után az összehasonlító vizsgálat következik, amelynél a szakértő összeveti a tanulmányozott kézírásokban feltárt ismérveket, hogy ennek alapján alakíthassa ki véleményét a kézeredet azonosságáról vagy kizárásáról.

Az írásszakértői vizsgálatnak azonban nemcsak személyazonosítás lehet a célja.

Az összehasonlító vizsgálatokon kívül, egyes esetekben, az írásszakértő következtetéseket vonhat le a tárgyi bizonyítékot képező szövegek íróinak tulajdonságaira is. Így például az ismeretlen személy által használt írásmódokból (pl. zsinórírás) megközelítőleg következtetni lehet az illető életkorára, arra, hogy mikor tanulhatott írni. Az írás igen gyakran lehetőséget ad a szakértőnek arra is, hogy a szövegben használt szakkifejezésekből, tájszavakból stb. bizonyos következtetéseket vonjon le az író személy foglalkozására, képzettségére, származására, anyanyelvére stb. Azonban ezek a következtetések rendszerint csak a nyomozási verzió felállításának célját szolgálják, bizonyító erejük csak akkor van, ha nagy mennyiségű írás áll a szakértő rendelkezésére és utólag módja lesz az összehasonlító vizsgálatot is elvégezni.

Az írásszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők

Írásszakértői vizsgálatokat csak a bíróságok mellett működő igazságügyi írásszakértők végezhetnek. A rendőrségi nyomozáskor csak a rendőrségi írásszakértőket lehet kirendelni, más írásszakértők igénybevétele csak abban az esetben engedélyezhető, ha a rendőrségi írásszakértő munkájában akadályoztatva van. Igazságügyi írásszakértők találhatók a megyei (budapesti) rendőrfőkapitányságok és az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályának állományában.

Az írásszakértőket egyes esetekben be lehet vonni a szakértői vizsgálat anyagainak előkészítésébe is, néha ugyanis ez bonyolult, különös ismereteket igénylő, nehéz feladat.

A nyomozási gyakorlatban az írásszakértőket *a vizsgálati anyag előkészítésébe* a következő esetekben szokták bevonni:

— próbaírás szövegének összeállításába;

— a próbaírás céljára szolgáló papír, íróeszköz megválasztásába, a tollbamondás gyorsaságának meghatározásába, a próbaírás különböző feltételeinek megszabásába, pl. ülve, állva, falra simított, térden lévő stb. papíron, esetleg bal kézzel is el kell végeztetni az írást, amikor a próbaírást a nyomozó számára ismeretlen nyelven kell fölvenni;

— amikor az ügyben rendkívül nagy jelentőségű az írásszakértői vizsgálat és a tárgyi bizonyíték szövege rövid, különösen fontossá válhat a próbaírás szakszerű fölvétele. Ilyenkor bizonyos jelentősége lehet a próbaírást készítő személy viselkedésének, mozgása koordináltságának. Egyes esetekben helyes a próbaírás adásáról fényképeket, sőt, néha filmfelvételt is készíteni, aminek alapján igen pontosan meg lehet határozni a mozgás koordináltságát és irányát;

— amikor rendkívül nagy mennyiségű anyagból kell kiválogatni az összehasonlítási mintákat. Itt különösen azokra az esetekre gondolunk, amikor igen nagy mennyiségű anyagból, pl. hosszabb időre visszamenően bérelszámoló jegyzékből kell kiválogatni azoknak az aláírásait, akik az ügyben számításba jöhetnek és akiktől később összehasonlítási mintákat kell beszerezni.

A szakértők bevonása az ügybe határozattal történik. A határozat az általános tartalmi elemeken kívül magába foglalja a próbaírást készítő személy (személyek):

— *nevét;*

— *születési évét;*

— *anyanyelvét;*

— *az anyanyelvén kívül ismert nyelveket;*

— *képzettségét;*

— *szakmáját (abban az esetben, ha több szakképzettsége van, valamennyit);*

— *munkahelyét és beosztását;*

— *szenved-e valamilyen ideg- vagy elmebajban;*

— *van-e valamilyen látászavara (rövidlátás stb.), szemüvege;*

— *melyik kezével ír általában;*

— *az írásnál használt kéz szenved-e valamilyen betegségben (amputált ujj, bénaság stb.);*

— *milyen körülmények között (testhelyzet pontos megjelölése, tollbamondás vagy önálló fogalmazás stb.) készült a próbaírás;*

— *a vizsgálandó szövegek, aláírások a megküldött anyag melyik oldalán, hol találhatók, az összehasonlítási szövegek közül melyik a tárgyi bizonyíték és melyik a próbaírás.*

Az írásszakértői vizsgálati anyagok előkészítése

Az írásszakértői vizsgálatra meg kell küldeni a következő anyagokat:

a) *A tárgyi bizonyítékot képező eredeti iratot.*

b) *Az írásmintákat.*

A szakértői vizsgálatra meg kell küldeni valamennyi hamisított vagy hamisítottnak vélt okmányt, és más tárgyi bizonyítékot képező iratot. Kopírpapírral vagy fénymásolással készült okmányok esetében lehetőleg az eredeti iratokat kell megküldeni. Fényképek küldése csak azokban az esetekben engedhető meg, amikor a vizsgálandó szöveg terjedelménél, jellegénél, elhelyezésénél fogva szakértői vizsgálatra eredetiben fel nem terjeszthető, pl. a kerítéseken, falakon, közlekedési eszközökön, gépeken, nagy, szállításra nem alkalmas tárgyakon készített feliratok. Ezekben az esetekben a szövegről méretarányos fényképet — mérőléc ráfényképezésével — kell készíteni és ezt kell a szakértőnek megküldeni.

Fényképezés után gondoskodni kell az államellenes vagy trágár kifejezéseket tartalmazó feliratok eltávolításáról. Az eltávolítás előtt azonban biztosítani kell az esetleges vegyvizsgálathoz szükséges mintát vételét. Vegyvizsgálatra kaparékot kell venni az írás vonalának anyagából, tehát az írott betűkről és az írás alapjául szolgáló anyagból. Pl. falfeliratnál, külön megjelölve kell a feliratból és a fal szomszédos részeiről vett kaparékot csomagolni, jegyzőkönyvileg rögzíteni és az esetleges szakértői vizsgálatra megküldeni.

A tárgyi bizonyítékot képező okmányok kezelésénél rendkívül fontos a következő szabályok mgetartása:

— Az okmány tanulmányozásánál vigyázni kell arra, hogy a lehető legkevesebbszer nyúljanak az irathoz. Helyes, ha az iratot üveglapra vagy nagyobb papírlapra helyezzük és tanulmányozás közben az alatta levő papír vagy üveg helyzetének változtatásával mozgatjuk.

— A tárgyi bizonyítékot képező okmányokat borítékban kell őrizni. A borítéknak nagyobb méretűnek kell lennie, mint a bűnjeliratnak, hogy azt a vizsgálat során könnyen lehessen betenni vagy kivenni.

— Abban az esetben, ha az okmány rossz állapotban van, (szakadt, penészes, napszítta stb.) helyes, ha az iratot átlátszó cellofán (polietilén) tasakba vagy két üveglap közé tesszük és szélein óvatosan ragsza-

laggal összeragasztjuk úgy, hogy a ragasztó a bűnjelet ne érje. Ezzel biztosítjuk, hogy az irat gyakori tanulmányozásnál sem sérül meg.

— A boríték feliratait akkor kell elkészíteni, a borítékot az ügyiratok közé akkor kell befűzni, amikor még a bűnjel nincs benne.

— Az iraton nem szabad semmiféle új hajtást készíteni, mert adott esetben az okmány hajtogatása is fontos bizonyító ténnyé válhat. Pl. ha azt kell megállapítani, hogy valamilyen feliratot az irat összehajtogatása előtt vagy után (az okmány új korában, vagy később) készítettek, jelentőséget nyer az okmány minden hajtása.

— Az iraton nem szabad semmiféle jelt, feljegyzést készíteni, nem szabad a különböző adatokat kipipálni, az iratokat utólag aláírni, aláhúzni stb., mivel ez adott esetben fontos bizonyítási lehetőségeket semmisít meg.

— Ha a borítékot lepecsételik, az iratot két kartonlap között kell a borítékban elhelyezni, nehogy a pecsét a bűnjelet megsértse.

— Az esetleg közömbösnek tűnő részeket az iratról levágni nem szabad. A sérült iratokat, szétszakított okmányokat a szakértői vizsgálat előtt összeragasztani nem szabad. Különösen tilos a szétszaggatott iratot másik papírlapra felragasztani, mert azáltal lehetetlenné válik az irat hátsó oldalának tanulmányozása vagy átmenő fényben való vizsgálata. Abban az esetben, ha az iratot szakértői vizsgálatra összetépett állapotban küldik meg, s nyomozási szempontból a szöveg azonnali tanulmányozása szükséges, leghelyesebb az okmányrészeket egy nagy üveglapon összerakni, összeállítani, utána pedig másik üveglappal leteríteni és széleit ragszalaggal összeragasztani.

— Elégetett, elszenesedett okmányok szállítása vattával és selyempapírral kibélelt dobozban történik.

— Különösen gondosan és óvatosan kell kezelni az iratot, ha feltételezhető, hogy azon ujjnyomat van. Ilyenkor az iratot kézzel megfogni tilos, csak másik papírlappal vagy csipesszel szabad hozzáérni. Ha a szakértő feladatát képezi az ujjnyomat előhívása, a borítékra nagy betűkkel feliratot kell készíteni: „VIGYÁZAT! UJJNYOM! SZAKÉRTŐI FELBONTÁSRA!" Abban az esetben, ha az ujjnyom előhívását nem szakértőre bízzák, gondoskodni kell arról, hogy csak olyan előhívási módszereket használjanak, amelyek az okmányon nem idéznek elő tartós változásokat (pl. jódgőzölés). Különösen tilos olyan ujjnyom előhívószerek alkalmazása az írásszakértői vizsgálat előtt, amely az okmány benedvesítésével jár együtt (ezüstnitrát, ninhidrin stb.).

— Abban az esetben, ha az okmányon emberi váladék, vér, vegyszer stb. nyomok kimutatását is meg kell kísérelni, az írásszakértői vizsgálatra küldéssel egyidőben gondoskodni kell az orvosszakértői, vegyész szakértői vizsgálat elrendeléséről is.

— Az iratról, szakértői vizsgálatra küldés előtt, méretarányos fényképet kell készíteni a következő esetekben:

a) ha az irat különösen nagy fontosságú és szállítás közbeni elvesztése vagy megrongálása lényeges hátránnyal járna;

b) ha taktikailag felmerül annak szükségessége, hogy az iratot a szakértői vizsgálat ideje alatt a terheltnek, tanúnak bemutassák;

c) ha az iratot a nyomozó vagy a könyvszakértő az írásszakértői vizsgálat időtartama alatt is tanulmányozni kívánja;

d) ha az irat a sértett vállalat (hivatal, szerv) ügyvitelének zavartalan folytatásához szükséges. Ez utóbbi két esetben azonban nincs mindig szükség fényképmásolatra, egyes esetekben hitelesített gépírásos másolat vagy kivonat készítése is elegendő lehet.

Az írásminták lehetnek:

— spontán írásminták, és
— próbaírások.

Spontán írásnak nevezzük a gyanúsított nem kriminalisztikai összehasonlítási célra készített kézírásait (pl. a munkahelyen elfekvő önéletrajzokat, hivatalos vagy magánfeljegyzéseket, levelezéseket stb.). A spontán kézírások közül azokat, amelyek a nyomozás elrendelése előtt keletkeztek, „feltétlenül spontán", a nyomozás elrendelése után keletkezett spontán írásokat pedig „feltételezetten spontán" szövegeknek nevezzük. Az utóbbiak esetében ugyanis külön megállapítást igényel az, hogy a gyanúsított, az írás elkészítésekor esetleg nem gondolt-e a vizsgálat félrevezetésére és nem torzította-e írását. A spontán írásminták igen értékes összehasonlító anyagot képeznek. Általános szabálynak tekinthetjük azt, hogy az írásszakértői vizsgálat elrendelésénél kivétel nélkül szükséges spontán írásminták beszerzéséről gondoskodni.

A spontán írásmintákat az alábbi feltételeknek megfelelően kell *kiválasztani:*

— Meg kell győződni a spontán írásminta kézeredetéről. A nyomozónak minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítania kell az adott írás, adott személytől való származásának bizonyíthatóságát. Nem szabad szakértői vizsgálatra olyan spontán írást fölterjeszteni, amelynek eredete kétséges vagy vitás lehet.

— Nem lehet általános érvénnyel meghatározni, hogy milyen mennyiségű spontán írást kell a szakértői vizsgálatra megküldeni. Általános szabályként azonban kimondhatjuk, arra kell törekedni, hogy a spontán írásminta minél teljesebben tükrözze a szóba jöhető személy kézírását. Minél kevesebb a vizsgálandó tárgyi bizonyítékon lévő szöveg, annál több összehasonlítási mintára van szükség.

— Spontán írásmintákat be lehet szerezni a gyanúsított munkahe-

lyén (önéletrajz, fizetési jegyzék stb.), különböző hivataloknál, rokonoknál (levelek), a gyanúsított lakásán (feljegyzések, levelek, jegyzetek stb.), ruházatában, kézitáskájában (notesz, naptár stb.), esetenként helyes, ha ezek kézeredetére a gyanúsítottat ki is hallgatják.

— A spontán írásminta lehetőleg egykorú legyen a tárgyi bizonyítékot képező irattal, ha ez nem lehetséges, akkor is minél közelebb legyen a spontán írásminta elkészítésének ideje a tárgyi bizonyítékul szolgáló okmány elkészítésének idejéhez. Abban az esetben, ha a spontán írásmintán nincsen dátum, az írásminta keltét nyomozati úton (kihallgatás stb.) kell megállapítani és ennek eredményéről a szakértőt a szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban értesíteni kell.

— A spontán írásminta amennyiben lehetséges, tartalmában egyezzen meg a vizsgálati anyaggal. Lehetőleg olyan spontán írásmintákat kell kiválasztani, amelyben előfordulnak ugyanazok a kifejezések, szavak és betűk, mint a vizsgált írásban. Mennél több ilyen tartalmú hasonlóságot találunk a spontán írásmintában, annál értékesebb lesz az a szakértői vizsgálat során.

— A spontán írásminta lehetőleg hasonló jellegű írásból álljon, mint az összehasonlítandó, tárgyi bizonyítékul szolgáló okmány. Tehát ha a tárgyi bizonyíték magánlevél, üzleti feljegyzés, fizetési jegyzék, akkor spontán írásmintaként is lehetőleg magánlevelet, üzleti feljegyzést, fizetési jegyzéket stb. kell beszerezni.

— A spontán írásminta lehetőleg a vizsgálandó írás írószeréhez hasonló eszközzel (töltőtoll, ceruza stb.), hasonló papíron (minőség, vonalas, kockás stb.) készüljön. Abban az esetben, ha a tárgyi bizonyítékul szolgáló okmány űrlapon készült (fizetési jegyzék vagy nyugta), akkor lehetőleg hasonló űrlapot kell kiválasztani a spontán írásminta számára. Űrlapon készült rövid szöveg esetében más spontán írásminta beszerzése is ajánlatos, hogy mennél teljesebben tükröződjék az adott személy kézírása.

— Ha a vizsgálandó írást olyan személy készítette, aki több nyelven ír, lehetőleg be kell szerezni különböző nyelvű írásait is, de mindenképpen helyes a vizsgálandó okmánnyal azonos nyelven készült írás beszerzése.

— Spontán írásminta beszerzése elengedhetetlen az aláírások vizsgálatánál. Különösen vonatkozik ez a gyanúsított vagy terhelt aláírásának vizsgálatára. Ezekben az esetekben lehetőleg be kell szereznünk hasonló űrlapon és hasonló módon készült aláírását. Pl. ha a vizsgálandó anyag csak egy rövid szignóból áll, akkor szignót, ha a vezeték és a keresztnév is szerepel akkor hasonló spontán aláírást kell beszerezni.

— A spontán írásminta beszerzéséről megfelelő eljárásjogi iratot kell készíteni. A házkutatás, lefoglalás, szemle stb. jegyzőkönyvében olyan pontosan kell leírni a beszerzett írásmintát, hogy abból később is meg lehessen állapítani azonosságukat. A lefoglalt okmányokról utólag is ki kell tudni mutatni, hogy hol, milyen körülmények között, milyen helyzetben, milyen sorrendben foglalták le azokat, mert ezeknek az adatoknak is bizonyító jelentőségük lehet. Az okmány utólagos azonosítása úgy érhető el, ha a jegyzőkönyvben az okmány ismérvei részletesen le vannak írva. Pl. ha űrlapról van szó, akkor pontosan le kell írni az űrlap nyomdai számát, a kezdő és végző szavakat, a dátumot, amennyiben valamilyen pénztári dokumentumról van szó, akkor az azon szereplő pénzösszeget. A hivatalos iratoknál, pl. személyi igazolványnál, vagy egyéb bizonylatnál feltétlenül fontos, hogy a jegyzőkönyvben az okmány számát felírjuk. Abban az esetben, ha több pénztári vagy egyéb azonos űrlapon készült bizonylatot foglalunk le, egységes jegyzőkönyvet is fel lehet venni, amelyen az űrlapok legfontosabb adatait (pl. kitöltött összegeket) táblázat formájában tüntetjük föl.

— Abban az esetben, ha spontán írást nem tudunk beszerezni, vagy a beszerzett spontán írásminták mennyisége kevés, az ún. feltételezetten spontán írásmintát is szakértői írásvizsgálatra kell küldeni. Ilyenek lehetnek a tanú, gyanúsított, terhelt kihallgatási jegyzőkönyvének aláírásai, a nyomozás során bekért nyilatkozatok, feljegyzések, sajátkezűleg írt vallomások és egyéb, a nyomozással kapcsolatban keletkezett iratok. A feltételezetten spontán írásminták szintén nagy szolgálatot tehetnek, hiszen a torzításra irányított előfeszítés is rendszerint kisebb és ritkábban fordul elő, mint az írásszakértő részére felvett írásminták esetében.

A próbaírás olyan írásminta, amelyet kifejezetten írásszakértői vizsgálatok céljaira készítettek. Próbaírások beszerzése minden esetben szükséges, még akkor is, ha spontán írásminták rendelkezésre állnak.

A nyomozás során fölvett próbaírások igen értékes összehasonlítási anyagnak tekinthetők. Különösen emelik jelentőségüket a következő tényezők:

— a forrás (kézeredet) megbízhatósága;

— a könnyű összehasonlíthatóság, amelynek alapja, hogy az összehasonlítási minta megfelel tartalmában, nyelvében, írásmódjában, az írás körülményeiben, az írás anyagául szolgáló írószerszámban stb. az általunk felállított követelményeknek;

— a próbaírást készítő személy magatartásának, írástempójának, írásmódjának, mozgáskoordinációjának írás közbeni megfigyelhetősége.

A próbaírások készíttetésének vannak *hátrányos oldalai* is. Ezek a következők:

— a próbaírás más időben készül, mint a bűnjelül szolgáló irat. Különösen megnehezíti a vizsgálatot, ha a két kézírás készítése között jelentős idő telt el;

— a torzítási lehetőségek nagyok, különösen az írás általános színvonalának csökkentése irányában;

— a próbaírásra felkért személy megtagadhatja a próbírás készítését s a dolog természeténél fogva a kényszerítésre lehetőség nincs;

— a próbaírásra felkért személy megtagadhatja az adott betűformával vagy adott írásmóddal történő mintakészítést (pl. kijelenti, hogy nyomtatott betűkkel nem tud írni) s erre szintén nem kényszeríthető;

— a nyomozás titkosságát megsértheti, esetleg nyomozati adatokat nyilvánosságra juttathat a gyanú felmerülésének elkerülhetetlen tudomásra adása;

— a próbaírás készítésének pszichikai és egyéb körülményei még a nyomozó legnagyobb körültekintése esetén sem felelnek meg teljesen a bűnjelirat készítési körülményeinek.

Ezeket a körülményeket azonban rendszerint előre lehet látni és figyelembe lehet venni. A próbaírás vétele bonyolult feladat és gyakran szakértői közreműködést is igényel.

A próbaírás készítése előtt a nyomozó rendszerint fejben, de egyes esetekben írásban is elkészíti a *próbaírás felvételének tervét*, melynek a következőket kell tartalmaznia:

— kitől kell próbaírást fölvenni;

— hol és mely időben kell fölvenni próbaírást (minden személy vonatkozásában külön-külön);

— a tollbamondásra kerülő szöveg;

— a próbaíráshoz beszerzendő és előkészítendő íróeszközök, űrlapok, papírok felsorolása és a beszerzése;

— a behívás, illetőleg beidézés módszere és esetleg a szakértő kiszállásának kérdésére vonatkozó intézkedések.

A próbaírás fölvétele általában két szakaszból áll:

— tollbamondás,

— önálló írás (fogalmazás).

Tollba mondani általában a bűnjelirat szövegét kell. Lehetőleg a vizsgált okirat teljes szövegét le kell diktálni. Ez alól *kivételt képeznek* a következő esetek:

— ha a bűnjelirat államellenes, izgató jellegű szöveget tartalmaz;

— ha a bűnjelirat drasztikus kifejezéseket tartalmaz;

— ha a bűnjelirat szövegének tollbamondása a nyomozás érdekeit veszélyezteti, vagyis nem kívánatos a próbaírást készítő személy tudomására hozni, hogy milyen bűnjeliratok állnak a nyomozás rendelkezésére.

Ezekben az esetekben a nyomozónak olyan szöveget kell a tollbamondáshoz előkészítenie, amelyben a bűnjelirat nem kifogásolható, tartalmilag közömbös szavai, kifejezései, számjegyei benne foglaltatnak.

A szöveget előzetesen írásban kell elkészíteni, hogy a tollbamondást folyamatosan, megszakítások nélkül lehessen végezni.

A tollbamondással készítendő írásminták felvételének általános feltételei:

— A tollbamondás során ügyelni kell az írástorzítás lehetőségére. A torzítási szándék legszembetűnőbb jele, hogy a próbát készítő személy nagyon lassan igyekszik írni vagy kapkodja az írást. Lassúságra törekvés észlelése esetén gyorsítani kell a tollbamondás tempóját, kapkodásra való törekvésnél pedig lassítani, s egyes szavakat a szöveg különböző részein több alkalommal is le kell íratni. Általános szabály, hogy a tollbamondásnál egyenletes, nyugodt hangon kell a szöveget mondani, a tollbamondás gyorsaságának nagyjából meg kell egyeznie azzal a sebességgel, amellyel feltehetően írni szokott az adott személy, figyelembe véve általános műveltségét és írása kidolgozottságát;

— A tollbamondásnál azokat a szavakat, amelynek a kiejtése eltér a helyesírástól, kiejtésük szerint kell diktálni. Írásjeleket, vesszőket nem kell tollba mondani, ha a próbaírást készítő személy kérdéseket tesz fel az írásjelek használatára, vagy a helyesírásra vonatkozóan útbaigazítást nem szabad adni, írja úgy, ahogy azt általában írni szokta. A tollbamondás során nem szabad külön hangsúlyozni az egyes szavak írássajátosságait (pl. a kettős mássalhangzókat az általánostól eltérően megnyomni), vagy külön fölhívni a figyelmet a helyesírás bizonyos sajátosságaira.

— A próbaírás készítésénél általában nem szabad meghatározni a betűformákat, a betű nagyságát, az írás jobbra vagy balra dőlését. Azonban, amikor az írás jellege megköveteli (pl. a bűnjelirat túlzottan nagy betűkkel készült vagy erősen balra dőlően stb.), az általános szabályok szerint történt próbaírás elvégzése után külön, új lapon utasítás szerint ilyen próbaírásokat is kell készíttetni. Erre a tényre külön rá kell mutatni a próbaírás hitelesítő záradékában.

— A próbaírást készítő személyt nem szabad befolyásolni az egyes írástípusokon belül az írásjelek alkalmazásának vagy alakjának, a diktált szöveg elhelyezési módjának (bekezdések, dátum stb.) megválasztásában.

— A tollbamondást nem helyettesítheti valamilyen irat másolása. A bűnjeliratot a próbaírást készítő személy a próbaírás készítése alatt vagy előtt nem láthatja.

— Célszerű a próbaírás készítését néhány perces szünet után megismételtetni. A megismételt szöveget új lapra kell íratni, ismétlésnél a próbaírást készítő személy az előzőleg írt szöveget nem láthatja. Az írás ismétlését legalább háromszor kell elvégeztetni.

— A próbaírás szövege kb. egy oldalnyi írott szöveg legyen, általános szabály, hogy mennél rövidebb a bűnjelirat, annál hosszabb próba-

írásra van szüksége a szakértőnek az azonosítási vizsgálat elvégzéséhez.

— Abban az esetben, ha feltételezhető, hogy a bűnjelirat bal kézzel készült (illetőleg balkezes személy jobb kézzel írta), akkor hasonló módon írt próbaírást is be kell szerezni. Ezekben az esetekben is először a szokásos írókézzel kell a próbaírást elvégeztetni, és csak azután, külön lapon (ezt a hitelesítő záradékban külön meg kell jegyezni) kell a másik kézzel próbaírást fölvenni.

— Ha a próbaírást készítő személy rendszerint szemüveget visel, a próbaírás végzésekor is meg kell engedni annak igénybevételét. Ellenben, ha feltételezhető, hogy a vizsgálandó szöveget szemüveg nélkül írta, akkor a próbaírást először a szokásos szemüveggel, majd külön lapon, szemüveg viselése nélkül kell elkészíttetni.

— Ha feltételezhető, hogy a vizsgált szöveget rendkívüli testhelyzetben (állva, falrafektetett papíron stb.), rendkívüli körülmények között (rossz világításnál, nagy hidegben, kesztyűben), vagy ezen testhelyzetek és körülmények kombinációjában (pl. falra fektetett papíron nagy hidegben) írták, akkor az általánosan szokásos körülmények között ülő testhelyzetben fölvett próbaíráson kívül hasonló körülmények között is föl kell venni próbaírást. Természetesen ezt is meg kell jegyezni a hitelesítési záradékban.

— A próbaíráshoz hasonló írószert (toll, ceruza, töltőtoll, golyóstoll, vágotthegyű toll stb.) és papírt kell beszerezni, mint amilyennel a vizsgált okiratot írták. Ha a vizsgált okiratot vonalazott, kockás stb. papírra — különösen ha valamilyen nyomtatott űrlapra írták — hasonló űrlapon is fel kell venni próbaírást. Ha a vizsgálandó szöveg űrlapon kitöltött igen rövid anyagból áll, a beszerzett űrlap kitöltésén kívül próbaírást kell fölvenni üres vagy vonalazott papíron is, hogy hosszabb folyamatos szöveg is álljon az írásszakértő rendelkezésére.

— A próbaírást a következő záradékkal kell befejezni: „A fenti szöveg a kezem írása: Kiss István Budapest, 1964. május 16." Ezt követően a nyomozónak a próbaírás valamennyi lapját el kell látnia a következő feljegyzéssel:

„A fenti próbaírást Kiss István terhelt jelenlétemben, hivatali helyiségemben készítette, aláírás, rendfokozat, dátum és pecsét." Ha a próbaírást rendkívüli testhelyzetben (ülve, térdre fektetett papíron, állva, falra fektetett papíron) vagy rendkívüli körülmények között (nagy hidegben, kesztyűben stb.) készítették, illetőleg a nyomozó meghatározta az írástípust, ezt a hitelesítő szövegben úgy a próbaírást végző személynek, mint a próbaírást végeztető nyomozónak meg kell jegyeznie.

Az aláírások szakértői vizsgálatához szükséges írásminták beszerzésének és a próbaírások készítésének általános szabályai értelemszerűen megfelelnek a folyóírás vizsgálatához készítendő próbaírás

és írásminták beszerzésének szabályaival. Bizonyos eltérések azonban vannak:

— Az aláírás hamis vagy eredeti voltának eldöntéséhez attól a személytől származó írásmintákra is szükség van, akinek a nevében az aláírást készítették. Tehát nemcsak a gyanúsított személy aláírásmintáit kell beszerezni, hanem azét is, akinek a nevében az adott aláírás készült.

— Az aláírásminták fölvételével egyidőben folyóírásmintát is föl kell venni.

— Az aláírásminták készítésénél kb. 10—12 aláírást kell készíttetni egy-egy papírlapra. Az aláírásminták felvételének ismétlésénél az első lapokat az aláírást készítő személy nem láthatja, a mintavétel megismétlése között legalább félórás nagyobb szünetet kell tartani.

— Az írásminták készíttetésénél arra kell törekedni, hogy azok az aláírások minél több változatát tartalmazzák (teljes aláírásokat, vezetéknév aláírásokat, szignókat). Vezetéknév aláírások vagy szignók készítésénél azonban nem szabad követelni a próbaírást készítő személytől, hogy az elé tett mintákat másolja, vagy előre lerajzolt írásminták szerint készítsen aláírást.

— Ha gyanú merül fel, hogy adott személy valamely más személy nevében készített aláírást, fel kell szólítani, hogy e személy nevében készítsen aláírásokat, ezenkívül olyan szöveget kell vele folyóírással iratni, amelyben az adott személy neve többször szerepel.

— Az aláírásminták felvételéhez a bűnjelirat aláírásaira szolgáló űrlapokhoz hasonlókat kell előkészíteni.

— Meg kell kísérelni az illető személy — bűnjelirat keletkezésének idejéből származó — spontán aláírásának és folyóírásmintájának beszerzését.

— Az aláírásminták felvételénél a próbaírást végző személynek különleges útmutatást (pl. szignók elkészítése) csak azután szabad adni, amikor már saját maga tetszése szerint leírta a mintákat. Ezután külön lapon kell felvenni az útmutatás szerint készült próbaírást. Erre a hitelesítő szövegben utalni kell.

— Ha fölmerül a gyanú, hogy a kérdéses aláírást különleges testhelyzetben vagy különleges körülmények között készítették, az aláírásminták vételét ilyen körülmények között is meg kell ismételtetni.

A rajzolt betűkből (nem folyamatos kézírással, hanem kézzel írt, nyomtatott, stilizált betűkből) álló szövegek vizsgálatánál értelemszerűen alkalmazni kell mindazt, amit a folyóírás vizsgálatánál. Az *összehasonlító* anyagot a következő szabályoknak megfelelően kell beszerezni:

— Próbaírást kell készíttetni először a szokásos folyóírással, majd a rajzolt betűkkel, kis- és nagybetűs változatban.

— Meg kell kísérelni rajzolt betűkkel készített spontán írásminták beszerzését is. Erre főleg akkor van lehetőség, ha az illető személy rendszeresen használja a rajzolt, stilizált betűket (pl. műszaki rajzoló, ipariskolai tanuló stb).

— A próbaírást készítő személynek a próbaírás előtt vagy közben a bűnjeliratot bemutatni nem szabad.

— A próbaírást készítő személy előtt nyomtatott betűs szöveg (újság, hirdetmény stb.) nem lehet, hogy azok betűtípusait ne rajzolhassa le.

Az írásszakértőnek leggyakrabban feltett kérdések

Az írásszakértőnek leggyakrabban a kézírás eredetére és az író személy azonosságára vonatkozó kérdéseket tesznek fel. Azonban egyes esetekben az írásszakértő más kérdésekre is tud válaszolni. Ezek azonban összehasonlítás hiányában elsősorban nyomozati jelentőségűek, segítségükkel fel lehet kutatni azt a személyt, akitől próbaírást kell venni összehasonlító vizsgálat céljára.

Ennek megfelelően az írásszakértőnek leggyakrabban a következő kérdéseket teszik fel:

1. *A bűnjelirat és a próbaírás készítője ugyanazon személy-e? Több próbaírás készítése esetén a próbaírást készítő személyek közül melyik készítette a bűnjeliratot?*

2. *A bűnjeliratot teljes egészében egyazon személy készítette-e? A bűnjelirat valamelyik része a próbaírást készítő személyektől származik-e?*

3. *A vizsgálatra beküldött több bűnjelirat között nincsenek-e olyanok, amelyek egy és ugyanazon személy kezétől származnak?*

4. *A vizsgálandó iraton levő aláírás attól a személytől származik-e, akinek a nevében készült? Nem származik-e a megküldött írásminták készítőinek valamelyikétől az adott aláírás?*

5. *A kitalált, nem létező személy nevében adott aláírás nem származik-e valamely, próbaírást adó személytől?*

6. *Milyen következtetéseket lehet levonni az írás fejlettségéből a szövegezés sajátosságaiból és az írás egyéb ismérveiből az adott írás készítőjének műveltségi fokára, szakmájára, anyanyelvére és egyéb körülményre?*

A feltett kérdésekre adandó kategórikus válasz elsősorban attól függ, hogy a nyomozónak sikerül-e megfelelő összehasonlítási mintákat beszerezni és azokat szabályszerűen küldi-e írásszakértői vizsgálatra.

Az írásszakértői vélemények értékelésének sajátosságai

Az írásszakértői vélemények értékelése a bizonyítékok értékelésének általános elvei szerint történik. A gyakorlatban azonban a nyomozó, ügyészi és bírói szervek gyakran helyezkednek olyan álláspontra, hogy az írásszakértői vélemény értékeléséhez különleges szakismeretek szükségesek, melyek hiányában az értékelést megkísérelni reménytelen. Ez nem helyes álláspont. A büntetőeljárás értelmében minden bizonyítékot értékelnie kell az eljáró hatóságnak és ez alól nem kivétel az írásszakértői vizsgálat sem.

Az írásszakértői vizsgálat értékelését az teszi nehézzé, hogy a vizsgálatok lefolytatásának és az írásszakértői következtetések levonásának elméleti kérdései ma még sok tekintetben nem tekinthetők annyira kidolgozottaknak, mint azok a tudományágak, amelyekre egyéb szakértők támaszkodnak. Így pl. az igazságügyi orvosszakértői, vegyész szakértői, technikai és egyéb szakértői vizsgálatok során a nyomozónak, az ügyésznek és a bírónak módjában áll közvetlenül is meggyőződnie a szakirodalomból a szakértő által alkalmazott tételek helyességéről, azok általánosan elfogadott vagy vitatott voltáról stb. Sajnos azonban az írásszakértői vizsgálatokkal kapcsolatban igen kevés ilyen jellegű szakirodalom áll rendelkezésre és az ott megfogalmazott szabályok sem elég egyértelműek.

Az *írásszakértői vizsgálat anyagának értékelésével* kapcsolatban a következő főbb szabályokat kell figyelembe venni:

— Meg kell nézni, hogy a szakértő tanulmányozta-e az egész bűnjeliratot, az összes rendelkezésre álló összehasonlító mintákat, figyelembe vette-e az írás minden ismérvét külön-külön és összességében.

— Ellenőrizni kell, hogy a vitás bűnjeliratokat azon személyek készítették-e, akik nevében az adott bűnjel szövege (aláírása) készült. A szakértőnek először ki kell zárni ezt az eshetőséget és csak azután térhet át más személy (gyanúsított vagy terhelt) írásmintáival történő összehasonlításra.

— Az írás és az aláírás összes ismérvei sohasem eshetnek teljes egészükben össze a mintaírással. Így pl. abban az esetben, ha két aláírás teljes egészében, méreteiben, arányaiban és apró részsajátosságaiban is megegyezik, azt nem az író személy azonosságának, hanem inkább a másolás (kopírozás) ismérvének lehet tekinteni.

— Az aláírás általános ismérvei nem feltétlenül egyeznek meg a folyóírás általános ismérveivel. Így pl. lehet valakinek gyengén kidolgozott, gyenge írásfejlettségű folyóírása és ugyanakkor jól kidolgozott, magas írásfejlettségről tanúskodó aláírása. Ebből következik, hogy az aláírás és a folyóírás általános írásfejlettségét külön-külön kell tanulmányozni.

— A kriminalisztikai írásszakértői vizsgálat során az összehasonlító vizsgálatot nem lehet „általában” végezni. Minden vizsgálandó próbaírást, írásmintát külön-külön kell összevetni a vizsgálandó bűnjeliratokkal és csak azután lehet együttesen végezni az összehasonlítást.

A fentiekből következik, hogy a nyomozónak módjában van a vizsgálati módszer szempontjából kétségbe vonni a szakértői vizsgálat eredményeit a következő motívumok alapján:

— ha a szakértő nem az egész anyagot, hanem csak az anyag egy részét tanulmányozta;

— ha a szakértő valamely személy nevében készített írásról megállapította, hogy azt másik személy készítette anélkül, hogy előzetesen kizárta volna azon személyt, akinek a nevében készült az adott írás;

— ha összesítve hasonlította össze az összes írásmintákat és nem vizsgálta meg azokat külön-külön.

Az írásszakértői anyag értékelése azonban nemcsak módszertani oldalról végezhető el. A nyomozónak joga és kötelessége vizsgálni azoknak az anyagoknak a minőségét is, amelyeket az írásszakértő vizsgálati alapul felhasznált. Evvel kapcsolatban mérlegelni kell, hogy az írásszakértői vizsgálat tárgyát képező anyagok megfelelnek-e az írásminták és próbaírások felvételével kapcsolatos következő követelményeknek:

— a próbaírásról és a spontán mintaírásról kétségkívül meg kell állapítani azok kézeredetét;

— lehetőleg minden esetben meg kell vizsgálni a spontán írást és a kísérleti anyagot is;

— a spontán írásmintáknak lehetőleg ugyanabból az időből kell származniok, mint a bűnjeliratnak;

— a próbaírásnak mindig, a spontán írásmintának pedig lehetőleg ugyanolyan íróeszközzel kell készülnie, mint a bűnjeliratnak;

— a próbaírásoknak és írásmintáknak lehetőleg ugyanazokat a betűjeleket, írásjeleket, számjegyeket kell tartalmazniok, mint a bűnjeliratnak;

— mennyiségileg elegendő próbaírást és mintaírást kell beszerezni az írássajátosságok (betűformák stb.) variációinak vizsgálatához.;

— amennyiben ismertek a bűnjelirat készítésének körülményei, akkor annak megfelelő próbaírással is rendelkezni kell.

Ennek megfelelően a nyomozó értékeli, hogy valóban attól a személytől származnak-e a próbaírások és írásminták, akikről szó van az írásszakértői véleményben, elegendő anyag állt-e az írásszakértő rendelkezésére, eléggé megbízhatók voltak-e ezek az anyagok, megfelelő grafikai ismérveket tartalmaztak-e. Kétségbevonható a szakértői vélemény, ha ezeket a szabályokat a vizsgálatnál nem tartották be.

A nyomozónak módja van a szakértői következtetések megalapozottságát is mérlegelni.

A szakértői véleményben levont következtetéseknek logikusan megalapozottaknak kell lenniök. A szakértő következtetéseit és véleményét nem lehet megalapozottnak tekinteni abban az esetben, hogyha a szakértői vizsgálati (lelet, szemle) részből nem következik logikusan a vélemény, illetőleg ha a szakértői vélemény bevezető vagy vizsgálati (lelet, szemle) részében olyan pontatlanságok, hibák, logikai és ténybeli eltérések vannak, amelyek ellentmondanak akár az ott fölsorolt tényeknek, akár a belőlük levont következtetéseknek.

A szakértői vélemény értékelésénél mérlegelni kell, hogy a szakértő ismerte-e és figyelembe vette-e azokat a körülményeket, amelyek hatással lehettek a bűnjelirat készítésére. Így pl. tudott-e az írásszakértő az adott személynek a nyomozás során felfedett olyan betegségeiről, amelyek hatással lehettek a kézírására (az írás idejében magas láz, bénaság, látászavar stb., a bűnjelirat és a próbaírás készítése közötti időben agyrázkódás, légnyomás, agyhártyagyulladás stb.); a bűnjelirat és a próbaírás készítése között eltelt időtartamról; ismerte-e a bűnjelirat készítésével kapcsolatban felmerült különleges körülményeket (nagy felindulás, alkoholos befolyásoltság stb.).

Az írásszakértői vélemény megbízhatósága szempontjából rendkívül jelentős lehet, hogy az írásszakértő tudomására hozzuk a bűnjelirat készítésével kapcsolatos nyomozási adatokat, pl. hogy az illető a tanúvallomások szerint a pénz felvételekor alkoholosan befolyásolt volt.

Az írásszakértői véleményt értékelni kell abból a szempontból is, hogy milyen összhangban van a szakértői vélemény az ügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékokkal.

Abban az esetben, hogyha a szakértői vélemény nincs összhangban a nyomozati iratokban levő egyéb adatokkal, helyes az ismételt szakértői vizsgálat elrendelése. Ennek akkor van különösen nagy jelentősége, ha időközben a nyomozásnak sikerült olyan újabb körülményeket felderítenie, amelyek befolyásolhatják az írás sajátosságainak értékelését.

Ha a nyomozó nem ért egyet a szakértői véleménnyel, a vélemény adatai nincsenek összhangban az ügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékokkal, ismételt szakértői vizsgálatot kell elrendelni. Ettől akkor szabad eltekinteni, ha az technikai okokból lehetetlen, (a bűnjelirat megsemmisült az írásszakértői vizsgálatot követő technikai vizsgálat során stb.), illetőleg amikor az ügyben az írásszakértői vélemény, mint bizonyíték, jelentőségét elvesztette.

Ha az ügyben több írásszakértő egymással ellentétes véleményt alkotott, akkor a nyomozónak lehetősége van újabb szakértő igénybevételére, de lehetősége van arra is, hogy újabb szakértő bevonása nélkül értékelje a két szakértő egymástól eltérő véleményét, és a rendelkezésére álló összes bizonyítékok alapján az egyik szakértő véleményét fogadja el. Természetesen ebben az esetben sincs joga a nyo-

mozati ügyből kizárni azt a szakértői véleményt, amely szerinte nem felel meg az objektív valóságnak. Az ügyirathoz ezt a szakértői véleményt csatolnia kell.

Ismételt szakértői vizsgálat elrendelésénél lehetőleg nem ugyanazt a szakértőt kell igénybe venni, aki az első szakértői véleményt készítette. Ha az ismételt szakértői vizsgálatot több szakértőre bízzuk, ennek a szakértői munkacsoportoknak tagja lehet a korábbi írásszakértő is.

OKMÁNYOK TECHNIKAI VIZSGÁLATA

Az okmányok technikai vizsgálatának feladatai

Az okmányok technikai vizsgálata igen sokféle kriminalisztikai módszert foglal magába. Ide tartozik mindenekelőtt az írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálata, ide soroljuk mindazokat a vizsgálatokat, amelyek az iratok, okmányok részleges, vagy teljes technikai (nem grafikai) hamisításának felismerésére, a megsérült, megrongált, kiradírozott, leöntött, napszítta, kioldott, megpenészedett, elpiszkolódott, megkopott, elszenesedett stb. iratokon lévő, egyáltalán nem, vagy csak alig látható eredeti szövegek, szövegrészek helyreállítására, az okmányok papírjára, az íróeszközök megállapítására és összehasonlítására, okmányok meghatározására irányulnak. A szakértői vizsgálatok e széles skálájú csoportjához tartozik az átmásolás (kopírozás stb.) nyomainak technikai eszközökkel történő kimutatása, a különböző bélyegzőlenyomatok vizsgálata, az okmányokon lévő fényképek kicserélésének és utólagos beragasztásának bizonyítása, borítékok felbontásának és utólagos leragasztásának vizsgálata, űrlapok hamisításának kimutatása, hamis űrlapok készítésénél felhasznált eszközök azonosítása és mindazon egyéb vizsgálatok, amelyek az iratok hamisításával, szándékos vagy gondatlan megrongálásával kapcsolatosak.

Az okmányok technikai vizsgálatába bevonható szakértők

Az okmányok technikai írásszakértői vizsgálatát az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának és a Budapesti Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Technikai Alosztályának szakértői végzik. Kivételt képez a bankjegyek vizsgálata. Bankjegyhamisítás gyanúja esetén a hamisítvány vizsgálatára az Állami Pénzjegy Nyomda szakértőit kell felkérni. A gyanús bankjegyeket szakértői vizsgálatra az Állami Pénzjegy Nyomda címére kell futárszolgálattal megküldeni.

Az okmányok technikai írásszakértői vizsgálata rendkívül széleskörű szakismereteket és nagy kriminalisztikai gyakorlatot igényel. Az ilyen szakértői vizsgálatok végzését helytelen gyakorlatlan szakértőre bízni. A technikai írásszakértői vizsgálatokhoz az írásszakértőkön kívül egyéb szakértőket is be kell vonni, azonban ezek kiválasztása egymagában is megfelelő szakismereteket igényel. Ezért az írásszakértőt kirendelő határozatban nem szükséges külön megjegyezni, hogy vegyész, fizikus, nyomszakértő vagy egyéb szakértő bevonását is kérik. Ez irányban az írásszakértő vagy parancsnoka intézkedik. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban pontosan meg kell írni, hogy milyen anyagokat küldtek fel szakértői vizsgálatra, azok honnan származnak, milyen kérdéseket kell megoldani.

A határozatban külön meg kell jegyezni, hogy az ügy természeténél fogva megengedhető-e a szakértői vizsgálat során olyan módszerek alkalmazása, amelyek az irat megváltoztatásához vagy megsemmisítéséhez vezethetnek. A szakértőnek ilyen módszer alkalmazásánál előzetesen fényképet kell készítenie az okiratról és a bűnjelirat megváltoztatásának körülményeit jegyzőkönyvben kell rögzítenie. Ennek ellenére is előfordulhatnak olyan esetek, amikor a nyomozás érdekében nem kívánatos olyan eljárások alkalmazása, amelyek nyomot hagynak az iraton vagy az irat megsemmisüléséhez, megrongálódásához vezetnek.

A vizsgálat elrendelésekor külön fel kell hívni a szakértő figyelmét a bűncselekményeket elősegítő, elkövetésüket megkönnyítő körülmények (pl. rosszul készített űrlapok, gyenge színezék stb.) feltárására és a szakértői vélemény ilyen adatait fel kell használni, a bűncselekmények megelőzésére irányuló szignalizációs tevékenység során.

A technikai okmányszakértői vizsgálat anyagainak előkészítése

Az okmányok technikai írásszakértői vizsgálata sokféle, különböző kérdés eldöntésére alkalmas és ennek megfelelően az anyagok előkészítése is különböző szabályok szerint történhet. Az okmányok technikai írásszakértői vizsgálatakor egyes esetekben szükség van összehasonlító mintákra. Másfajta szakértői vizsgálatoknál pl. a hamisítás, törlés tényének a megállapításánál vagy nem látható, gyöngén látható, letakart, lefödött, kimosott, kivakart szövegek helyreállításánál illetőleg egyéb módon megrongálódott szövegek helyreállításánál az összehasonlító minták nem játszanak szerepet.

Feltétlenül szükséges összehasonlító minták beszerzése akkor, ha az irat, írószer anyagát, vagy bélyegzőnyomatokat azonosítani kell, gépírás vagy nyomtatott szöveg kriminalisztikai vizsgálatát kell elvégezni. Összehasonlító mintákra — a felteendő kérdéstől függően — szükség van akkor, ha a megrongálódott, kivakart stb. iratok szövegé-

nek helyreállításán kívül azok alapján azonosítást is kell végezni, illetve meg kell állapítani az irat viszonylagos korát.

Az iratok kezelésére, az összehasonlító minták beszerzésére és szakértői vizsgálatra küldésére a kézírásszakértői vizsgálatokkal kapcsolatos szabályok értelemszerűen érvényesek. A vizsgálandó bűnjelokmányokat a tárgyi bizonyítékok kezelésére vonatkozó általános szabályoknak megfelelően — összehajtogatás, gyűrés, ráírások nélkül kell a szakértőhöz eljuttatni. Az összehasonlító mintákat itt is hitelesíteni kell. A hitelesítés alkalmával meg kell jelölni a minta forrását. Az iratokat borítékban, a bélyegzőket, írószereket megfelelő csomagolásban, bűnjelként lefoglalt folyékony halmazállapotú színező anyagokat lehetőleg teljes egészükben, eredeti göngyölegben, lepecsételten kell megküldeni a szakértői vizsgálatra. Minta vétele nem megengedhető, mert a kémiai összetételt károsan befolyásolhatja a mintavevésnél alkalmazott eszköz és az új göngyöleg. Azoknál a szakértői vizsgálatoknál, amelyekhez összehasonlító mintákra nincs szükség, teljes egészében és eredetiben kell a vizsgálandó bűnjelet megküldeni.

Írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálata

A nyomozás során gyakran merül fel írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálatának szükségessége. A szakértő feladata: megállapítani, hogy az adott szöveg milyen típusú írógéppel, mikor (pl. az írógép javítása előtt vagy után) készült, az adott másolat hányadik kópia, azonosítani az írógépet, ritkább esetben a géppel író személyt.

Az írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálata megköveteli a szakértői vizsgálatra küldött anyagok szakszerű kiválogatását és összegyűjtését.

A szakértői vizsgálat elvégzésére hivatottak a rendőrség összes írásszakértői. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban pontosan le kell írni, hogy mi tette szükségessé az írógép vizsgálatát és milyen módszerekkel készültek a szakértői vizsgálatra küldött összehasonlító minták.

A tárgyi bizonyítékot képező okmányt teljes egészében vizsgálatra kell küldeni még akkor is, ha több oldalra terjed. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban fel kell tüntetni az egyes géppel írt okmányok keletkezési időpontját, valamint, hogy a nyomozás során nem merültek-e fel adatok az írógép ezen időközben történt javítására, szétszedésére, átalakítására vonatkozóan.

Az írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálatára spontán írásmintákat és próbaírásokat kell küldeni. A spontán írások kiválogatására értelemszerűen vonatkozik a spontán kézírás beszerzésének minden

szabálya. Olyan mintákat kell gyűjteni, amelyeket vitathatatlanul az adott írógéppel, lehetőleg ugyanabban az időszakban, ugyanolyan jellegű papíron, űrlapon, ugyanolyan másolópapírral, gépírószalaggal készítettek, mint a vizsgálandó tárgyi bizonyítékul szolgáló okmányt. Amennyiben a tárgyi bizonyítékot képező szöveg készítésének időpontja nem ismeretes, több, minél szélesebb időközre kiterjedő írásmintát kell ugyanarról az írógépről beszerezni.

A próbaírásokat először az írógép olyan állapotában kell készíteni, amilyenben azt a próba felvételénél találtuk, majd a próbaírásokat meg kell ismételni az írógép szakemberrel történt kitisztíttatása után is. Szakember hiányában az írógép betűit benzines ruhával kell áttörölni, majd kefével kell tisztítani.

A próbaírást általában olyan személlyel kell megíratni, aki jól tud gépelni, kivételt képez, ha a gépíró személyére vonatkozóan kell bizonyos következtetéseket levonni. A próbaírás anyagául lehetőleg ugyanolyan papírt, űrlapot, másoló (kopír) papírt, szalagot használjunk, mint amilyennel a vizsgálandó okiratot írták.

Az írógép betűiről készített próbaírásoknak tartalmazniuk kell: sorban a billentyűzet valamennyi betűjét, számjegyét, írásjegyét. Kétszer egymás után le kell ütni az írógép teljes billentyűzetét, a váltó használatával és anélkül. A billentyűzet egyes sorait külön gépeljük. Ezután több alkalommal szószerint le kell íratni a bűnjelirat szövegét. Itt is kivételt képeznek azok az esetek, amelyek a kézírásminta felvételénél is akadályai a szószerinti szöveg tollbamondásának: drasztikus, izgató jellegű kifejezések, nyomozási érdek stb. Ezekben az esetekben olyan szöveget kell összeállítani a próbaírás céljára, amely minél több, a vizsgált okiratban is előfordult szót, írásjelet, számjegyet tartalmaz.

A próbaírások gépírószalaggal történt elkészítése után a próbaírást meg kell ismételni szalag nélkül is másolópapíron történő átütéssel. Ilyenkor az írógépből ki kell kapcsolni (ha nem lehet, ki kell venni) a szalagot, az írógépbe egy vastagabb papírlapot, arra vékony fehér lapot, legfelül pedig festékezett oldalával a henger felé nézően egy másoló (kopír) papírt kell behelyezni és így kell a próbaírást készíteni. Ez a módszer igen jól biztosítja az írógép betűinek tiszta tükröződését.

Az írásminta minél több szöveget tartalmazzon. Ha a bűnjelirat durva felületű, rossz minőségű papíron készült, akkor a mintaírást hasonló minőségű papíron és jó minőségű, egyenletesen sima felületű, tiszta, fehér lapokon is el kell készíttetni.

A próbaírás hitelesítő záradékában fel kell tüntetni, hogy ki, milyen gyártmányú, típusú és gyári számú, kinek a tulajdonát képező írógépen, mikor, hol, kinek a jelenlétében és milyen körülmények kö-

zött (tollbamondás, másolás stb.) készítette az adott írásmintát. A hitelesítő záradékot aláírja a nyomozó, a próbaírást készítő személy és az írógép tulajdonosa.

Az írógép azonosításával kapcsolatban a következő kérdések dönthetők el:

1. Milyen rendszerű, típusú írógépen készült a vizsgálatra küldött gépírásos szöveg?

2. A beküldött gépírásos szövegek egyugyanazon vagy több írógépen készültek?

3. A vizsgálatra megküldött próbaírásoknál vagy spontán gépírásmintáknál alkalmazott írógépek egyikén készült-e a bűnjelirat?

4. A gépírt szöveg egyes részeit ugyanazon gépbehelyezésnél, egyszerre készítették-e?

5. A gépírt szöveg egyes részei ugyanazon vagy különböző géppel készültek?

6. A géppel írt szövegben esetleg észlelhető javítások, kiegészítések a többi szövegrészek írásával egyidejűleg vagy később készültek?

7. A bűnjelirat hányadik másolati példányként készülhetett?

Tekintettel arra, hogy az utóbbi időben az írógépek betűtípusait széles körben szabványosították, s különböző írógépekhez azonos betűtípusokat használnak, a szakértő az írógép gyártmánya helyett rendszerint csak a betűtípust állapíthatja meg.

A gépíró személyének megállapítása csak abban az esetben lehetséges, ha nagymennyiségű vizsgálati anyag áll rendelkezésünkre. Rövid, néhány szavas szövegek alapján a gépíró személyére vonatkozóan rendszerint megközelítő következtetések sem vonhatók le, ugyanis csak nagyobb szövegben tükröződnek megfelelően az adott személy gépleütési, rövidítési, szövegelhelyezési stb. szokásai.

A *gépíró személy azonosítását* az írásnál kialakult és beidegződött következő szokások teszik lehetővé:

— a szöveg elhelyezése a papíron (a margók nagysága és helyzete, az oldalkezdés és az oldalvégződés, a kiemelt szövegrészek elhelyezése stb.);

— a számozásnál (különösen az oldalak, bekezdések stb. számozásánál) kialakult szokások;

— a gépelési hibák vagy kihagyott részek javításakor, pótlásakor kialakult szokások;

— a különböző írásjelek alkalmazásánál kialakult szokások;

— a különböző betűk leütésének egyenletessége és a leütés ereje;

— szokásosan kialakult gépelési hibák;

— szokásosan kialakult nyelvtani hibák vagy szóhasználati jellegzetességek.

A gépíró személyének megállapításához feltétlenül szükséges spontán írásminták beküldése. A spontán írásmintákat úgy kell kiválasztani, hogy a vizsgált okirathoz hasonló jellegű szöveg kerüljön összehasonlító vizsgálatra. A spontán írásminták időben, lehetőleg essenek egybe a vizsgálandó irat keletkezésének idejével. Abban az esetben, ha a vizsgálandó irat keletkezésének idejét megállapítani nem lehet, különböző időből származó nagy mennyiségű spontán írást kell beszerezni. A gépíró személyének megállapításához írógépen készült spontán gépírásmintákon és próbaírásokon kívül spontán kézírásmintákat, nagyobb terjedelmű tollba mondott s önállóan fogalmazott kézírásprόbát is kell vizsgálatra küldeni. Ez is elősegíti az illető személy írásának nyelvtani, helyesírási, szóhasználati, stilisztikai szokásainak tanulmányozását.

Próbaírás készíttetésénél a következő szabályokat kell betartani:

— a próbaírásokat a vizsgálandó iratéval megegyező írógépen, ugyanolyan űrlapon, papíron, szalaggal stb. kell készíttetni;

— a próbaírás lehetőleg ugyanazt a szöveget tartalmazza, mint a vizsgálandó irat;

— a próbaírást tollbamondással, önálló fogalmazással és a bűnjelirathoz hasonló szöveg másolásával kell készíteni. A tollbamondás olyan gyorsaságú legyen, amit a próbaírást készítő személy írástudásához képest elbír. Az írásjeleket nem szabad diktálni, a vizsgálat tárgyát képező bűnjeliratot a próbaírást készítő személynek az írásprόba felvétele előtt vagy közben megmutatni nem szabad.

A gépíró személyének megállapítására csak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői hivatottak. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban le kell írni, milyen körülmények között készültek a próbaírások, illetőleg milyen körülmények között foglalták le a spontán írásokat, ezenkívül pontosan meg kell írni, hogy milyen képzettségű a gépírást végző személy, hány ujjal, „vakon" vagy a billentyűzetet nézve gépel-e, milyen sebességgel történt a diktálás és a gépírás.

A szakértői vizsgálat előtt rendszerint a következő kérdések állnak:

1. A spontán és próbaírást készítő személyek közül ki készítette a szakértői vizsgálatra megküldött tárgyi bizonyítékot képező okmányt?

2. A szakértői vizsgálatra küldött különböző iratokat ugyanazon személy gépelte-e?

A géppel írt szövegek keletkezési idejének megközelítő megállapítása az írógép használatának egyes időszakaiban jelentkező sajátosságok alapján történik. Különösen az írógép nagyjavítása hagy jellegzetes nyomokat, ezért lehetőleg meg kell állapítani (nyomozati úton), hogy mikor, ki javította és milyen változásokat eszközölt az írógépen. Egy-két billentyű cseréje, igazítása esetén pontosan megállapítható, hogy az adott szöveget a javítás előtt vagy után készítették. A javításra vonatkozó adatokat feltétlenül közölni kell a szakértővel.

A gépírásszöveg korának szakértői meghatározásához a bűnjelirat keletkezésének valószínű időszakából származó gépírásmintán kívül olyan mintákat is be kell szerezni, amelyek a bűnjelirat készítése előtt, illetőleg után keletkeztek. Amennyiben az okirat keletkezése és a szakértői vizsgálat időpontja között hosszabb idő telt el, törekedni kell 3—4 heti időközökből származó írásminták beszerzésére.

Másolópapír és másolat okmányszakértői vizsgálata

Egyes esetekben meg kell állapítani, hogy a lefoglalt másolópapírral készült-e a bűnjelirat. Ez a vizsgálat általában nem bonyolult abban az esetben, ha a másolópapír nem túlságosan használt és azon a bűnjelirat egyes részei még jól tükröződnek. A másolópapír vizsgálatának célja lehet az azon levő szövegmaradványok elolvasása, vagy annak megállapítására, hogy az adott írógépben használták-e, illetőleg a másolópapiron tükröződő szövegrészek egy vagy több írógéptől származnak-e.

A szakértői vizsgálat elvégzésére csak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának írásszakértői jogosultak.

A szakértői vizsgálat előtt rendszerint a következő kérdések állnak:

1. *Az adott másolat a megküldött másolópapír segítségével készült-e?*

2. *Egyidőben készült-e a megküldött irat és a megvizsgálandó másolópapiron észlelhető szöveg?*

3. *Tartalmilag azonos-e a vizsgálandó irat és a másolópapiron tükröződő szöveg?*

4. *Használták-e a vizsgálandó másolópapírt az adott írógépben?*

5. *Tükröződnek-e az adott személy kézírásának nyomai a másolópapiron?*

6. *Egyidőben (egyszerre) készültek-e a vizsgálatra megküldött irat eredeti és másolati példányai, s ha nem, akkor ez az egész iratra, vagy csak annak valamely részére vonatkozik?*

Átmásolt aláírások technikai írásszakértői vizsgálata

Átmásolt aláírások technikai okmányszakértői vizsgálatánál rendszerint azt kell megállapítani, hogy milyen technikai eszközök igénybevételével (kopírozás, átnyomás, fényképészeti, litográfiai eljárás stb.) készült az átmásolt aláírás.

A nyomozó figyelmét a másolt aláírásra a következő tények hívják föl:

— két vagy több aláírás formáinak, méreteinek és arányainak teljes megegyezése,

— a betűk kettőzöttsége, a másolópapír színezékének maradványai;

— az aláírás kézsúlytalansága, a vonalak egyenletessége, tompa kezdete és tompa vége;

— az aláírás vontatottságára utaló ismérvek, (töredezettség, szakadozottság).

Az aláírás másolással történő hamisításának gyanúja esetén a házkutatásnál, motozásnál lehetőleg fel kell kutatni azokat az okmányokat, amelyekről átmásolták az aláírásokat, valamint azokat az eszközöket, amelyek segítségével a hamisítást elkövették.

A szakértői vizsgálat elvégzésére a rendőrség minden írásszakértője hivatott. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban meg kell írni, hogy milyen körülmények tették szükségessé a vizsgálatot és milyen körülmények keltették föl a nyomozó gyanúját, hogy másolással készített aláírással van dolga.

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. *Milyen technikai módszerekkel hamisították az aláírást, (másolópapír használata, átnyomás, fénymásolás stb.)?*

2. *A megküldött másolópapírok, íróeszközök stb. segítségével történt-e a hamisítás?*

3. *Vannak-e az aláíráson olyan nyomok, amelyek utólagos javításra utalnak?*

Nyomtatványok, űrlapok, pénz és bélyeg szakértői vizsgálata

Nyomtatványok, űrlapok, pénz és bélyeg szakértői vizsgálatánál rendszerint azt kell megállapítani, hogy azok eredetiek vagy hamisítottak, illetve, hogy a vizsgálat során lefoglalt különböző kellékekkel, nyomdai felszereléssel, klisékkel, gumibetűkkel, színezékekkel, stb. készültek-e.

A nyomtatványok, űrlapok szakértői vizsgálatára az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői hivatottak. A szakértői vizsgálatra

a vizsgálandó nyomtatványon, űrlapokon kívül lehetőleg meg kell küldeni az adott hivatal, vállalat, szerv hivatalosan is elfogadott szabvány-nyomtatványainak, űrlapjainak ugyanazon sorozatban és gyártási évben készített mintapéldányait, a házkutatásnál vagy másutt lefoglalt festékeket, nyomdai és egyéb hamisításra alkalmas eszközöket is. A szakértői vizsgálat előtt rendszerint a következő kérdések állnak:

1. Hamisított vagy eredeti a nyomtatvány, űrlap?

2. Milyen nyomdai vagy egyéb eljárással, (technikai segédeszközökkel, kézzel stb.) hamisították a nyomtatványt vagy űrlapot?

3. A szakértői vizsgálatra megküldött nyomdai betűk, klisék stb. alkalmazásával készült-e a hamisított nyomtatvány, űrlap?

4. Ugyanazzal vagy különböző klisékkel, betűkkel, színezésekkel, sablonnal stb. készült az adott nyomtatvány, űrlap?

Pénz, bankjegy, az állam által kibocsátott, közforgalomban levő, bemutatóra szóló egyéb értékpapír, bélyeg utánzásának, meghamisításának, ezzel kapcsolatban elkövetett más bűncselekmény gyanúja esetén szakértő alkalmazása helyett a kibocsátó hatóság (intézmény) véleményét kell kérni.

A vizsgálatra meg kell küldeni:

— a hamis vagy meghamisított pénzt, bankjegyet, bélyeget,

— a hamisításra szolgáló eszközöket.

Mivel a törvény a pénzhamisításra irányuló előkészületi cselekményt is bünteti, a vizsgálatra meg kell küldeni a félig kész hamisítványokat és az azok készítésére szolgáló eszközöket is.

Pénz-utánzásnak kell tekinteni a forgalomból kivont pénz olyan megváltoztatását is, amelynek célja, hogy forgalomban levő pénz látszatát keltse, a pénz nemesfémtartalmának megváltoztatását, olyan jelzés alkalmazását, illetve eltávolítását, amely annak megjelölésére szolgál, hogy a pénz csak meghatározott országban érvényes. Ezekben az esetekben is a fentiek szerint kell eljárni.

Bélyegnek kell tekinteni:

— a postai vagy pénzügyi használat céljára rendelt bélyeget függetlenül attól, hogy az forgalomban van, volt, illetőleg még nem került forgalomba,

— a posta bármely tevékenységi körében használt értékcikkeket, bérmentesítő géplenyomatokat, alkalmi és más túlnyomást, nemzetközi válaszdíjszelvényt, postai igazolójegyet, a díjszabással kapcsolatban a posta által alkalmazott bármely felírást vagy jelzést;

— szigorú számadás alá eső államigazgatási nyomtatványt, akár van rajta bélyegnyomat, akár nincs;

— az olyan hatósági jegyet, pecsétet, amely adó biztosítására, fém természetének és tartalmának, anyag átvételének, minőségének, menynyiségének bizonyítására szolgál vagy amelyet pénzügyi hatóság, közeg alkalmazott;

— a mérésügyi hatóság által mérőeszköz hitelesítésének és vizsgálatának bizonyítására, valamint hordók űrtartalmának jelzésére használt bélyegzőket és pecsételet.

A külföldi pénz, értékpapír és bélyeg a belföldivel azonos védelemben részesül. Ha a kibocsátó hatóság (intézmény) külföldi, a bűnjeleket vélemény megszerzése végett az igazságügyminiszterhez kell felterjeszteni.

A kibocsátó hatóság (intézmény) véleményével együtt a bűnjeleket is visszajuttatja a megkereső hatósághoz. Azokat elkobzásuk esetén meg kell küldeni az ORFK Országos Bűnügyi Múzeum vezetőjének, aki véglegesen eljuttatja a kibocsátó hatósághoz vagy engedélyt kér a múzeumban történő elhelyezésükre.

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. Hamis vagy eredeti a vizsgálatra megküldött bankjegy, pénz, bélyeg stb?

2. Milyen módszerek és technikai segédeszközök igénybevételével hamisították a vizsgálandó pénzt, bankjegyet, bélyeget stb.?

3. A hamis pénzt, bélyeget, stb. a vizsgálatra megküldött eszközökkel (klisé, színezék stb.) készítették-e?

4. A vizsgálandó bankjegyeket, bélyegeket stb. ugyanazzal, vagy különböző eszközökkel (klisékkel stb.) készítették-e?

5. A megküldött eszközök alkalmasak-e hamis pénz, bankjegy stb. készítésére, ha igen, azok alkalmazása milyen technikai ismereteket igényel, milyen segédeszközök beszerzését feltételezi és milyen módszerrel lehet azokat működésbe hozni?

Hamis okmányok szakértői vizsgálata

Hamisnak nevezzük azt az okmányt, amelynek mind a tartalma, mind az űrlapja hamisított. Ezzel kapcsolatban a szakértő feladata megállapítani, hogy a hamis okmány űrlapja milyen módszerrel készült, egyes esetekben azt is meg kell állapitania, hogy a házkutatásnál lefoglalt különböző anyagok és tárgyak alkalmasak-e az okmány hamisítására, illetőleg azokkal az anyagokkal, eszközökkel hamisították-e a vizsgálatra megküldött okmányt.

Szakértői vizsgálatra az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályát kell felkérni.

Az okmány készítési módszerének megállapítása, az űrlapok hamisított voltának eldöntése érdekében szakértői vizsgálatra kell küldeni a terhelttől lefoglalt, okmányhamisításra felhasználható anyagokat és tárgyakat (papírok, iratminták, festékek, technikai segédeszközök, litográfiai eszközök stb.), ezenkívül lehetőség szerint be kell szerezni a megfelelő eredeti okmányokat és űrlapokat ugyanabból a sorozatból és ugyanazon gyártási évből.

A nyomozást elrendelő határozatban meg kell írni, hogy milyen körülmények között foglalták le a különböző technikai segédeszközöket és milyen szakképzettséggel rendelkezik a gyanúsított vagy terhelt.

A szakértőnek szükség szerint mindazokat a kérdéseket fel lehet tenni, amelyek nyomtatvány, űrlap, kéz- vagy gépírás, bélyegző, fénykép vizsgálatakor felmerülhetnek. A vizsgálati anyagokat a feltett kérdésektől függően e vizsgálatfajták előkészítésének szabályai szerint kell összegyűjteni és a szakértőnek megküldeni.

Részlegesen vagy egészében meghamisított okmányok szakértői vizsgálata

Egészében meghamisított tartalmú okmány kétféleképpen készülhet:

— illetéktelenül megszerzett űrlapon,

— használt űrlapon, az eredeti tartalom teljes eltávolításával.

Az illetéktelenül megszerzett űrlapon készült, egészében meghamisított tartalmú okmány vizsgálatával kapcsolatban a szakértőnek szükség szerint mindazokat a kérdéseket fel lehet tenni, amelyek kéz és gépírás, bélyegzőhamisítás és fényképberagasztás vizsgálatakor felmerülhetnek. A vizsgálati anyagokat a feltett kérdésektől függően e vizsgálatfajták előkészítésének szabályai szerint kell összegyűjteni és a szakértőnek megküldeni. A vizsgálat tárgyát képező okmány tartalmi része nemcsak önmagában, hanem az okmány kitöltésének általános szabályaival összefüggésben is vizsgálható.

Evvel kapcsolatban a szakértőnek a következő kérdéseket lehet feltenni.

1. Az okmány számából, nyomdai jelzéséből stb. megállapítható-e az űrlap készítésének és forgalomba kerülésének ideje, és az összhangban van-e az okmány kiállítási dátumában szereplő időponttal?

2. Az okmány kitöltése megfelel-e az adott okirat kiállítási szabályainak (az erre a célra rendszeresített bélyegzőkkel, okmánybélyegekkel látták-e el; megfelelő íróeszközzel és színezékkel töltötték-e ki, a megfelelő helyen van-e elhelyezve a bélyegző, fénykép, aláírás; arra jogosult személy nevében készült-e az aláírás, az okmány érvényességi idejét a szabályoknak megfelelően állították-e ki; nem hiányzik-e az okmány valamelyik része stb.)?

Használt űrlapon a tartalom teljes eltávolításával készített, egészében meghamisított tartalmú okmánnyal a gyakorlatban viszonylag ritkán találkozunk. A hamisító a tartalom eltávolításánál rendszerint sértetlenül hagyja az okmány olyan fontos és nehezen pótolható tartalmi részeit, mint az aláírás, a bélyegző lenyomata stb. A használt űrlapon készített, egészében meghamisított tartalmú okmány vizsgálatánál felmerülhetnek mindazok a kérdések, amelyek az illetéktelenül megszerzett űrlapokkal, a részlegesen meghamisított okmányokkal, illetőleg a láthatatlanná vagy alig láthatóvá tett szöveggel kapcsolatban előfordulnak. A vizsgálati anyagokat a szakértőnek feltett kérdések természetének megfelelően kell előkészíteni.

Az okmányok részleges meghamisítása a szöveg egyes részeinek megsemmisítésével (törlés, oldás, vakarás stb.) vagy utólagos beírásokkal, illetőleg e két módszer kombinált alkalmazásával történik.

A részleges meghamisításra a gyanút az okmányok következő változásai hívják fel:

— az okmánypapír fényének részleges vagy teljes elvesztése, a felület egységének megbomlása („kiszőrösödése", a nyomdai védőhálózat, sorvonalak, oszlopvonalak megszakadása stb.);

— az okmány papírjának részleges megvékonyodása („ablakosodás");

— színezék maradványok azokon a helyeken, ahonnan a szöveget eltávolították;

— az eredeti szöveg benyomódásainak, barázdáinak fennmaradása;

— barna, sárga vagy más színű foltosodás a papíron;

— a nyomdai elemek színeinek megváltozása, illetőleg az utólag tintával beírt szöveg vonalainak felszívódása, elfolyása;

— a papír rugalmasságának elvesztése, a papír törékenysége;

— különbségek a szöveg egyes részeinek elhelyezkedésében (pl. az utólag hozzáírt szám valamivel feljebb van, mint az eddigi részek);

— az egyes szövegrészek színárnyalatának elütése, különbözősége;

— az okmányon levő különböző beírások szabálytalansága, méretbeli eltérés az okmány többi részétől (különösen ha a hozzáírt részekhez túl kevés, illetőleg túl nagy hely volt s így a beírás széthúzott vagy összenyomott);

— a kézírási sajátosságok különbözősége az okmány szövegének különböző részeinél;

— ellentmondás az okmány tartalma és az okmány űrlapja között (pl. az okmányűrlap későbbi keletű mint az okmány dátuma);

— az okmány írásának szétfutása az okmány hajtogatásai mentén (ez rendszerint arról tanúskodik, hogy nem új, hanem összehajtott blankettán, űrlapon készítették az adott szöveget);

— több lapos okmánynál (személyi igazolvány, munkakönyv stb.) a sorozat és szériaszámok eltérése a különböző lapokon, hiányzó lapok, vagy egyes lapszámok többszöri előfordulása, a befűzés (kapcsolás) nyomainak kettőzöttsége, fűzőkapocs lenyomata a papíron nem a jelenlegi kapcsolásnak megfelelő helyen stb.).

Ha az okmány részleges hamisításának gyanúja felmerül, az anyagot az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályára, vagy a Budapesti Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Technikai Alosztályára kell szakértői vizsgálatra küldeni.

A szakértői vizsgálattal kapcsolatban a következő kérdések vetődnek fel a leggyakrabban:

1. *Kimutathatók-e az okmányon részleges hamisításra utaló körülmények?*

2. *Kioldották-e az okmány egyes részeit és ha igen, milyen vegyi anyaggal?*

3. *Kitörölték-e az okmány egyes részeit?*

4. *Vannak-e az okmányon utólag beírt részek és melyek azok?*

5. *Milyen szövegrészek vannak az okmányból kitörölve, kioldva?*

6. *Eszközöltek-e az okmányon fényképcserét?*

7. *Nincs-e az okmányon utólagosan beragasztott rész?*

8. *Az okmány bizonyos részét nem másolópapírral készítették-e?*

9. *Nem változtatták-e meg a vizsgálatra megküldött okmány széria- vagy sorozatszámát, és ha igen, mi a mostani és mi volt az eredeti szám?*

Az okmány anyaga és az íróeszközök szakértői vizsgálata

Az okmány anyaga és az íróeszközök vizsgálatánál a szakértő feladata annak megállapítása, hogy adott papírfajta, tus, színezék, töltőtoll, ceruza stb. használatával készítették-e az adott okmányt. A vizsgálatok végzésére az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői hivatottak.

Az okmányok anyagának és a készítéséhez használt eszközöknek az azonosításával kapcsolatban leggyakrabban a következő kérdések vetődnek fel:

1. *A vizsgálatra küldött két vagy több okmány ugyanolyan papíron készült-e?*

2. *A vizsgálandó okiratot olyan papíron készítették-e, mint amilyenen a megküldött minta készült?*

3. *A megküldött papírdarabok ugyanazon papírlap részeit képezték-e eredetileg vagy sem?*

4. *Kémiai összetétele szerint ugyanolyan vagy különböző színezékkel készült az okmány szövege?*

5. *Azzal a színezékkel készült-e az okirat szövege, amit a vizsgálatra a szakértőnek összehasonlítási mintául megküldtek?*

6. *Milyen jellegű színezékkel és íróeszközzel készült az okmány (teljes egészében vagy bizonyos részei)?*

7. *A szakértői vizsgálatra megküldött íróeszközzel állították-e ki az okmányt?*

8. *Az okmány papírja és a használt íróeszköz megfelel-e a szabványoknak, előírásoknak?*

Nem látható vagy gyengén látható szövegek előhívása

Az okmányok szövegei részben vagy egészben láthatatlanná, illetőleg gyengén láthatóvá válhatnak erőszakos (kivakarás, leöntés, kioldás) vagy természeti behatások (napsütés, penészedés, véletlen leöntés, véletlen kioldás) következtében. Ritkán, de előfordul a nyomozási és szakértői gyakorlatban olyan szövegek előhívásának, láthatóvá tételének szükségessége, amelyeket nem látható anyagokkal, speciális eszközök vagy módszerek alkalmazása nélkül, észre nem vehető színezékekkel készítettek.

Az alig látható szövegek egyik külön fajtáját képezik az irat készítésénél alátétként használt anyagokon (rendszerint papírlapokon) benyomódási barázdák formájában keletkező szövegek. Benyomódott szöveg keletkezik akkor is, ha az írás eszközéül színezék nélküli íróeszközt használnak (fapálcika, vagy töltetlen golyóstoll stb.). Ehhez a módszerhez a bűncselekmény elkövetésénél akkor folyamodnak, amikor azt a célt kívánják elérni, hogy a másolópapírral készített második, harmadik stb. példányon a szöveg valamely része vagy egésze az eredetitől eltérő legyen.

A szakértői vizsgálat elvégzésére az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői hivatottak.

A szakértői vizsgálat elrendelésekor a szakértő tudomására kell hozni azokat a tényeket, amelyek arra utalnak, hogy az adott okmányon nem látható szöveg van. Ugyancsak közölni kell azt, hogy a szakértő alkalmazhat-e olyan eljárást, amely esetleg az okmány megváltoztatásával vagy megsemmisülésével járhat.

Ezekben az esetekben a szakértőnek leggyakrabban föltett kérdések:

1. Mi volt az eredeti tartalma a kioldott, leöntött, kiradírozott, kifakult, elszenesedett stb. szövegnek?

2. Milyen módon tették láthatatlanná, vagy gyengén láthatóvá a szöveget?

3. Elő lehet-e hívni az adott okmányon (itatóspapíron, másolópapíron stb.) lévő írásnyomokat?

4. A vizsgálatra egyidejűleg megküldött vegyi anyagokkal tették-e láthatatlanná, illetőleg olvashatatlanná a szöveget?

5. Észlelhetők-e az okmányon láthatatlan tintával írt bejegyzések?

6. Megállapítható-e az előhívott írás alapján a kézírás készítője, illetőleg az alkalmazott írógép?

Az utóbbi kérdések eldöntéséhez a lefoglalt bűnjeliratokon és egyéb bűnjeltárgyakon (oldószerek, színezékek stb.) kívül megfelelő spontán írásmintákat és próbaírásokat is kell a szakértő rendelkezésére bocsátani.

Megrongált okmányok vizsgálata

A megrongált okmányok vizsgálatra való előkészítésénél a nyomozónak elsősorban arra kell törekednie, hogy az okmány további rongálódását megelőzze. Különösen gondosan kell eljárni, ha vegyi anyagokkal vagy magas fokú hőhatással rongálták meg az okmányt. Ilyen esetekben az okmány papírja elveszti rugalmasságát, rendkívül elvékonyodik és törékennyé válik. Fontos esetekben indokolt az ilyen okmány csomagolásához és kezeléséhez is szakértőt igénybe venni.

Ha kályhában vagy egyéb, tüzelésre alkalmas berendezésben elégett okmányokat gyanítunk, elsősorban a huzat elzárásáról kell gondoskodnunk. Ezután rendkívül óvatosan kell a kályha tűzteréből az ott maradt elszenesedett részeket kiemelnünk. Célszerű egy megfelelő nagyságú dobozt előre kibélelni vattával, majd arra finom selyempapírt tenni. Ha a dobozt odatesszük a tűztér szájához és a doboz tetejével finom legyezőmozdulatot végzünk, akkor az elszenesedett papírlap az így keletkező légáramlattal belesodródik a dobozba. Amennyiben helyszűke miatt ilyen módon megfelelő légáramlatot nem lehet létrehozni, az elszenesedett iratot az alatta levő hamuréteggel együtt kell a tűztérből kiemelni. Ez úgy történik, hogy megfelelő nagyságra vágott kartonlapot tolunk be óvatosan csúsztatva a tűzrácson és evvel emeljük ki az elszenesedett iratot az alatta levő pernyével együtt. Ezután az egész anyagot betesszük az előkészített, kibélelt dobozba. A doboz tetejét is vattával kell kitölteni és arra is selyempapírt kell helyezni. Ellenkező esetben az elszenesedett részek betapadnak a vattába és széttöredeznek

a szállításnál vagy a dobozból történő kiemelésnél. Az elszenesedett papírt tartalmazó dobozt óvni kell a felesleges rázkódástól, töréstől és külön futárral kell a szakértőhöz eljuttatni.

Ha a helyszínen, a házkutatásnál vagy motozásnál olyan szétszaggatott papírt találunk, amely feltehetően összefüggésbe hozható a bűncselekmény elkövetésével, gondosan össze kell szedni a talált papír részecskéket. Arra kell ügyelni, hogy lehetőleg a papírdarabkák egymáshoz való helyzetén mennél kevesebbet változtassunk.

A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban pontosan le kell írni, hogy milyen körülmények között találtak az elszenesedett papírlapokra, széttépett vagy más módon megrongált okmányokra.

A megrongált okmányok szakértői vizsgálatával kapcsolatban leggyakrabban felmerülő kérdések a következők:

1. A széttépett, szétvágott okmányrészek azelőtt egy egészet képeztek-e?

2. Meg lehet-e állapítani, hogy milyen irat részét képezik a vizsgálandó papírrészecskék?

3. Mi volt a tartalma a széttépett, szétvágott, elszaggatott, elszenesedett stb. okmányoknak?

4. Az okmányok teljes szövegét azonos fajtájú tintával, ceruzával, színezékkel készítették-e?

5. Az okmányt ugyanazon bélyegzővel bélyegezték-e le?

6. Az elszenesedett papír-törmelék, hamu között kimutatható-e papírpénz, bankjegy stb. maradéka, és ha igen, milyen mennyiségű, névértékű volt?

7. A megrongált okmányok helyreállítása után elvégezhető-e kézírás vagy gépírás szakértői vizsgálata?

Okmány korának szakértői meghatározása

Az okmány korát a szakértői vizsgálat során a nyomozás igényeinek megfelelően abszolut vagy viszonylagos értelemben kell meghatározni. Az okmány korának abszolút meghatározása alatt értjük annak megállapítását, hogy mikor készült az adott okmány. Az okmány viszonylagos korának meghatározása alatt értjük, hogy az okmány egyes részeit azonos időben töltötték-e ki, illetőleg két vagy több hasonló okmányt egyidejűleg állították-e ki. Ezzel kapcsolatban a szakértői vizsgálat feladatát képezheti az okmány szövege, aláírása, bélyegzőlenyomata egymáshoz viszonyított korának megállapítása.

Az okmány abszolut korának meghatározása csak igen nagy rátartással és ritka esetekben végezhető el, a szakértői ismeretek ezen a területen a tudomány mai állása mellett még nem elegendőek.

Az okmányok viszonylagos korának meghatározása gyakrabban jár sikerrel. Ugyanazon okmány különböző szövegrészeinek, bélyegzőlenyomatainak, aláírásainak viszonylagos korát (vagyis, hogy melyik készült előbb és melyik utóbb) a szakértő a legtöbb esetben meg tudja állapítani.

A szakértői vizsgálat elvégzésére az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői illetékesek. A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatban meg kell írni minden olyan körülményt, amely az adott kérdés megoldásához segítséget nyújthat a szakértőnek, így pl. lehetőleg közölni kell, milyen alapon feltételezik, hogy az okmányon utólag keletkezett beírások vannak, hogy az okmány előre lebélyegzett űrlapon készült stb.

A szakértői vizsgálat előtt a leggyakrabban a következő kérdések állnak:

1. Az iraton lévő dátum megfelel-e a papír és az űrlap gyártási idejének?

2. A papír és a rajta lévő szövegek alapján meg lehet-e állapítani az okmány keletkezésének idejét?

3. Mi készült előbb az okmányon, a szöveg vagy az aláírás?

4. Mi készült előbb az okmányon, az aláírás vagy a bélyegzőlenyomat?

5. Két egymást keresztező vonal közül melyiket húzták előbb és melyiket utóbb?

6. Bizonyos szavak, számok, betűk az okmány kitöltése után kerültek-e az okmányra?

7. Az okmány összehajtogatása előtt vagy után kerültek az okmányra bizonyos számok, betűk, szavak, bélyegzőlenyomatok stb.?

Bélyegzők, pecsétek szakértői vizsgálata

A kriminalisztikai szakértői vizsgálatok során viszonylag gyakran kell megállapítani, hogy hamis vagy valódi bélyegzővel készült-e valamely okiraton a lenyomat, illetőleg az a szakértői vizsgálatra megküldött bélyegzőtől származik-e.

Az üzemi módszerrel készült bélyegzők szabvány betűtípussal és egyenletes betűmérettel készülnek, a betűk elhelyezése szimmetrikus, a bélyegzőn látható címerek megfelelnek a szabvány címerrajzoknak, a betűk egy síkba esnek, ennek megfelelően a lenyomaton a színezék eloszlása egyenletes vagy féloldalas nyomásnál fokozatosan halványuló és így az egyes betűk színezettsége nem üt el az egész lenyomat színezettségétől.

A nyomozónak elsősorban tartalma szerint kell vizsgálnia a bélyegzőlenyomatot.

Nyelvtani, helyesírási, rövidítési, elnevezési hibák mindig hamisításra utalnak. Nyomozati úton meg kell állapítani azt is, hogy az irat készítésének névleges időpontjában az adott várost, helységet, vállalatot, hivatalt, főhatóságot, szervet stb. valóban úgy hívták-e, az államcímer olyan volt-e, mint az a bélyegzőnyomatban tükröződik. Ezután a bélyegzőlenyomatot formája, szimmetrikussága, mérete, a betűk elhelyezése és típusa, valamint a címerrajzolat egyes részletei szerint kell tanulmányozni. Amennyiben ezek az ismérvek hamisításra utalnak, el kell rendelni a szakértői vizsgálatot.

Ugyancsak szakértői vizsgálatot kell elrendelni, ha szükségessé válik elmosódott, olvashatatlan bélyegzőlenyomatok rajzolatának helyreállítása.

A szakértői vizsgálat végzésére az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői hivatottak. A vizsgálatot elrendelő határozatban meg kell írni, hogy mi adott alapot annak feltételezésére, hogy az adott bélyegző-, pecsétlenyomat hamis.

A szakértői vizsgálatra lehetőleg meg kell küldeni a következő anyagokat:

— az iratot, amelyen a hamisítottnak vélt bélyegzőlenyomat van;

— 10—15 próbanyomatot az adott vállalat, hivatal, szerv valódi bélyegzőjéről. A próbanyomatokat fehér, sima papíron, bélyegzőpárnán egyenletesen befestékezett bélyegzőkkel kell készíteni. A próbanyomatokat a bélyegző különböző erősségű lenyomásával és leütésével kell létrehozni;

— a hivatal, vállalat, szerv bélyegzőjét;

— az adott hivatal, vállalat, szerv, olyan iratait, amelyek a vizsgálandó irat névleges korával (dátumával) egyidőben keletkeztek és rajtuk az akkor használt bélyegzők lenyomatai láthatók;

— a gyanúsítottnál, terheltnél stb. lefoglalt — feltehetően hamis bélyegzők készítésére alkalmas eszközöket, tárgyakat (gumibetűk, bélyegzőpárnák, olyan papírlapok, melyeken a bélyegzőpróbálgatás nyomai látszanak stb.).

Ugyanezeket az anyagokat kell beszerezni és a szakértőnek megküldeni szárazbélyegzők, aláírásbélyegzők (fakszimilék), pecsétviaszhoz és plasztilinhez alkalmazott negatív bélyegzők, lenyomatok vizsgálatának elrendelése esetén.

A bélyegzők és pecsétek lenyomatának vizsgálatával kapcsolatban leggyakrabban a következő kérdések merülnek fel:

1. Milyen módszerrel készülhetett az a bélyegző, melynek lenyomata az okmányon van?

2. A bélyegző lenyomata rajzolás vagy másolás útján keletkezett-e?

3. Az adott iraton lévő bélyegző- vagy pecsétlenyomat valódi vagy hamisított bélyegzőtől, pecséttől származik-e?

4. Ugyanazzal a bélyegzővel, pecséttel készült-e a vizsgálandó iraton levő többi bélyegző- vagy pecsétlenyomat?

5. Ugyanazzal a bélyegzővel, pecséttel készültek-e a megküldött különböző iratokon lévő bélyegző és pecsétlenyomatok?

6. A szakértői vizsgálatra megküldött bélyegzőtől, pecséttől származik-e az okmányon lévő levonat?

7. Több vizsgálandó bélyegző, pecsét közül melyiket használták az okmány lebélyegzésére?

8. Mi a szövege az adott bélyegzőlenyomatnak?

9. Nem az egyidejűleg szakértői vizsgálatra megküldött iratokról másolták-e le a vizsgálandó okmányon látható bélyegző-, pecsétnyomatot?

10. A megküldött eszközök, tárgyak alkalmasak-e a bűnjeliraton lévő hamis bélyegző-, pecsétlenyomat létrehozásához szükséges bélyegző elkészítésére?

Átragasztott fényképek, bélyegek és borítékok szakértői vizsgálata

Igazolványok, borítékok, tagsági és okmánybélyegek stb. vizsgálatánál néha felmerül a kérdés, vajon azok az eredeti ragasztás nyomait viselik-e magukon vagy átragasztották őket a bűncselekmény elkövetésekor.

Az átragasztott fényképekre, borítékokra, bélyegekre a következő körülmények hívják fel a nyomozó figyelmét:

— a fénykép, bélyeg, boríték szélét érintő bélyegző- és pecsétlenyomatok kéz- és gépírásos szövegek vonalai nem, vagy megtörve folytatódnak;

— szakadások a bélyegen, borítékszélen, az iratnak a fénykép beragasztására szolgáló helyén;

— a ragasztás egyenetlensége, a kifolyt, kinyomott ragasztószer különböző színe;

— az eredeti fénykép, bélyeg el nem távolított maradványai.

A szakértői vizsgálat elvégzésével az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértőit lehet megbízni.

A szakértői kirendelésről szóló határozatban közölni kell, mi adott alapot az átragasztás feltételezésére, alkalmazhat-e a szakértő az irat állagát sértő eljárást és ismertetni kell azokat az előírásokat, amelyek az adott igazolványfajta fényképeinek tagsági bélyegeinek stb. felragasztását, illetőleg az okmánybélyegek hatálytalanítását (felülbélyegezését, átírását stb.) szabályozzák.

A szakértőnek feltehető kérdések:

1. Vannak-e átragasztási nyomok a vizsgálandó iraton?

2. A fénykép, boríték stb. felragasztására egy vagy többféle ragasztót használtak?

3. A megküldött ragasztóval megegyező minőségű és összetételű ragasztóval erősítették-e fel a bélyeget, fényképet, ragasztották-e le a borítékot?

4. Milyen típusú és összetételű ragasztót alkalmaztak boríték lezárásánál, fénykép stb. felragasztásánál?

5. A bélyeget előzőleg használták-e vagy sem?

Ha a boríték, bélyeg, stb. ragasztójának nedvesítését nyállal végezték és vizsgálatra elegendő nyál maradt, akkor egyes esetekben megállapítható az illető személy neme (férfi, nő) és vércsoportja. Ha ilyen véleményre is szükség van, akkor a nyálmaradékok igazságügyi orvosszakértői vizsgálatát a technikai okmányszakértői vizsgálat előtt kell végeztetni, összehasonlításra pedig tiszta, csiszolatos porüvegben nyálmintát kell küldeni.

UJJNYOMOK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

Az ujjnyomok szakértői vizsgálatának feladatai

Ujjnyomok és ujjnyomatok szakértői vizsgálata előtt az a feladat áll, hogy

— a bűncselekmények helyszínén felkutatott ujjnyomok alapján előmozdítja a tettes felderítését s bűnösségének bebizonyítását;

— az ember ujj- és tenyérnyomatainak összehasonlítása révén biztosítsa élő személyek vagy holttestek kilétének megállapítását (személyazonosítás).

Az ujjnyom és ujjnyomat (daktiloszkópiai) szakértők által végzett azonosítási vizsgálatok az emberi ujjon és kézen levő bőrfodorszál rajzolatok egyediségének, viszonylagos változatlanságának és osztályozhatóságának elvein alapulnak. Szoros kapcsolatban állnak a bűnesetek ujjnyomatait tartalmazó nyilvántartásokkal (tízujjas, ötujjas és egyujjas monodaktiloszkópiai nyilvántartásokkal), melyeknek anyagát úgy az ismeretlen tettesek, mint a kétes kilétű személyek azonosításánál felhasználják.

Az emberi ujj első ujjperecén levő fodorszál és barázdarajzolatokhoz hasonló képződmények helyezkednek el az ember ujjának és kézfejének belső felületén (tenyerén), s az emberi talpon. Az utóbbiak azonosítási vizsgálatának lehetőségeivel a lábnyomokkal kapcsolatban fogunk foglalkozni.

Az emberi tenyéren és az ujjak második és harmadik perecén elhelyezkedő fodorszálak osztályozható mintákat nem tartalmaznak, így egységes elvek szerint rendezett nyilvántartásokban nem helyezhetők el. E nyomokon feltárt sajátosságok alapján meghatározott személyek azonosítása elvégezhető, de nyilvántartásban történő keresésre nem alkalmasak.

Kedvező esetben megkísérelhető az egyes fodorszál-vonalak nyomainak alapján történő azonosítás is. A fodorszálakon elhelyezkedő pórusnyílások mérete, alakja, egymáshoz viszonyított helye, s szabálytalan határvonalának mikroméretű részletei képezhetnek ilyen esetekben azonosítási ismérveket. Az előnyös nyomkeletkezési feltételek és a parányi sajátosságokat jól tükröző rögzítési módszerek ezen vizsgálatok elvégzésének nélkülözhetetlen előfeltételei.

A vizsgálatokba bevonható szakértők

A daktiloszkópiai vizsgálatok és az ujjnyomat nyilvántartások közötti szoros kapcsolatokat figyelembe véve, az ismeretlen tettesek vagy kétes kilétű személyek azonosítására elsősorban a daktiloszkópiai nyilvántartások mellett működő szakértőket kell igénybe venni. A rendőri szervek ilyen megkeresésekkel forduljanak az ORFK Nyilvántartó Osztályához.

Különleges körülmények között keletkezett helyszíni ujjnyomok felkutatása és rögzítése érdekében a bűnügyi technikai szerveknél működő traszológiai szakértők vehetők igénybe.

Különleges körülmények között keletkezetteknek azokat az ujjnyomokat tekinthetjük, amelyek akár jellegük, akár koruk miatt a technikai szervek rendelkezésére álló eszközökkel (porozási, egyszerűbb fényképészeti vagy vegyi eljárásokkal) nem kutathatók fel vagy nem rögzíthetők.

Egyéb esetekben a nyomok rögzítése nem képez szakfeladatot. Ezt a tevékenységet általános kriminálteohnikai felkészültségük birtokában a bűnügyben eljáró hatóságoknak, illetve az ezek rendelkezésére álló bűnügyi technikai szakembereknek kell elvégezniök.

A daktiloszkópiai szakértői vélemények felülvizsgálatával szükség esetén más daktiloszkópiai igazságügyi szakértő is megbízható.

A vizsgálati anyagok előkészítése

A szakértői vizsgálatok céljaira az alábbi anyagokat kell a szakértő rendelkezésére bocsátani:

a) A helyszíni ujjnyomot vagy annak megfelelően rögzített képmását.

Kisebb nyomhordozó tárgyak esetében (pl. pohár, palack, széttört üvegdarabok stb.) ajánlatos a nyom természetbeni bizosítása. Ekkor a nyomhordozó tárgyat megfelelően csomagolva kell a szakértőhöz eljuttatni, aki saját maga fogja a nyom rögzítését elvégezni.

A szállítás előtt a nyomhordozó tárgyat olyan csomagolással kell ellátni, amely védelmet nyújt a tárgy eltörése, idegen anyagokkal történő szennyeződése, s a rajta levő nyom megsemmisülése ellen.

Különösen abban az esetben, ha az ujjnyom keletkezési körülményei rögzíthetőségét megnehezítik (pl. cukros, szirupos anyaggal, illetve zsírral, olajjal fedett felületek esetén), vagy ha az ujjnyom rögzítésére csupán korlátozott lehetőségek állnak rendelkezésre, az ujjnyomok természetbeni rögzítése nagy gyakorlati lehetőséggel bír.

A nyomhordozó tárgy szállítására szolgáló csomagon fel kell tüntetni tartalmát, esetleges törékeny voltát. „VIGYÁZAT! UJJNYOM! SZAKÉRTŐI FELBONTÁSRA!" jelzés alkalmazásával pedig a nyomhordozó tárgyat tartalmazó csomag szakszerűtlen felbontásából adódó káros követelményeket kell kizárni.

A porozással láthatóvá tett ujjnyomokat — amennyiben azok nem szállítható tárgyakon keletkeznek — megfelelő fényképező felszerelés felhasználásával le kell fényképezni. Ezt követően a felhasznált por színével kontrasztot adó folira kell rögzíteni.

Ha a nyomhordozó tárgyon több ujj együttes nyoma jött létre, ezeket lehetőleg egy foli darabra kell rávinni. A foli lapok átlátszó fedőlapját vékony zsineggel néhány öltéssel a folihoz kell erősíteni, majd hitelesítés céljából bűnjelcédulával kell ellátni. A foli hátoldalára tilos akár ceruzával, akár tintával feljegyzéseket eszközölni.

b) A helyszíni szemlejegyzőkönyvet s a nyom keletkezésére vonatkozó rajzokat.

A helyszíni szemlejegyzőkönyvet, melyből ki kell tünniök a nyom keletkezésével és megtalálásával kapcsolatos lényeges körülményeknek, szintén a szakértő rendelkezésére kell bocsátani.

Az ujjnyomokkal kapcsolatban a helyszíni szemlejegyzőkönyvben le kell írni a nyom megtalálásának pontos helyét, a nyomhordozó tárgy állapotát, s a nyomképző anyagokra vonatkozó megállapításokat. A nyomhordozó tárgy megnevezése mellett fel kell tüntetni, ha a tárgy felülete poros, zsíros, olajos, más anyaggal fedett vagy ha a nyomot va-

lamilyen idegen anyaggal (festék, vér stb.) szennyezett ujjak okozták. Ha a helyszínen talált körülményekből az tűnik ki, hogy a nyomot nem a kiemelkedő fodorszálakra, hanem a barázdákba tapadt nyomképző anyag okozta, erre a tényre is ki kell térni.

Ha a helyszíni állapot alapján rekonstruálható, hogy a nyomokozó személy az ujjnyomatot milyen művelet végzése közben (pl. fiók kihúzása, asztallap megemelése, bizonyos tárgyak megragadása stb.) hozta létre, az erre vonatkozó következtetéseket is le kell írni.

Azokban az esetekben, amikor a nyom megtalálási helye utal arra, hogy azt a kéz melyik ujja hozta létre, a nyomok helyzetét vázlatrajzon kell ábrázolni.

A helyszíni szemlejegyzőkönyvből, illetve a vizsgálati anyagokhoz csatolt egyéb kísérő iratokból tűnjön ki a nyom valószínű keletkezési ideje.

c) A gyanúsított vagy terhelt, illetve a nyomokozás szempontjából számbajövő személyek ujjlenyomatait.

A szakértő bevonásának időpontjáig ismertté vált gyanúsítottakról, terheltekről a kriminálteehnika szabályainak megfelelően ujjnyomatokat kell felvenni s lehetőleg egyszerre kell vizsgálatra küldeni.

Azoktól a vétlen személyektől (sértett s hozzátartozói, a nyom keletkezési helyén dolgozó vagy ott életrendjüknél, munkakörüknél fogva megjelenő személyek stb.), akik a megtalált ujjnyomokat a bűncselekmény elkövetésétől függetlenül létrehozhatták, szintén ujjnyomatot kell felvenni. Az összehasonlítás céljait szolgáló ujjnyomatok felvételét a Be. 137. §-a alapján e személyek kötelesek eltűrni. E személyek kívánságára az ujjnyomatlapot az összehasonlítás megtörténte után vissza kell adni.

Különösen fontos a vétlen személyektől történő ujjnyomatok felvétele abban az esetben, ha gyanúsított vagy terhelt hiányában az azonosítást az egy-, vagy ötujjas ujjnyomat-nyilvántartások anyagának felhasználásával kell megkísérelni. Ilyen alkalmakkor a nyilvántartásban történő fáradságos és hosszadalmas keresés csak akkor kezdődhet meg, ha előzetesen kizárható a vétlen személyek nyomokozó szerepe.

Ha a nyomozás során nincs mód arra, hogy a nyomokozó személytől a szokásos módon ujjnyomatot vegyünk fel (pl. a személy meghalt, ismeretlen helyen tartózkodik stb.), lakhelyén vagy utolsó ismert tartózkodási helyén kell megkísérelni — összehasonlítási célra — helyszíni ujjnyomok felvételét. Ezekben az esetekben is mindazokról a személyekről, akik az azonosítandó személyeken kívül a jelzett helyen megfordultak, a szokásos módon ujjnyomatot kell készíteni.

Az ujjnyomat szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. A bűncselekmény helyszínén (meghatározott helyen) felkutatott ujjnyom a megnevezett személy ujjaitól származik-e?

2. A bűncselekmény helyszínén (meghatározott helyen) felkutatott ujjnyomtöredék származhat-e a megnevezett személy kezétől?

3. A bűncselekmény helyszínén (meghatározott helyen) felkutatott ujjnyom az ujjnyomat-nyilvántartásokban szereplő személyek valamelyikétől származik-e?

4. Két vagy több adott bűncselekmény helyszínén rögzített ujjnyomok azonos, ismert vagy ismeretlen személytől származnak-e?

5. Melyik kéz melyik ujjával, esetleg milyen ténykedés közben okozhatták a bűncselekmény helyszínén rögzített ujjnyomokat?

6. Milyen következtetések vonhatók le a bűncselekmény helyszínén rögzített ujjnyom alapján a nyomokozó személy tulajdonságaira (életkora, foglalkozása, kezén mutatkozó sajátosságaira, stb.) vonatkozóan?

7. Azonos-e az ismeretlen vagy gyanús személy az ujjnyomat-nyilvántartásban szereplő ismert személlyel?

8. Azonos-e az ismeretlen holttest az ujjnyomat-nyilvántartásban szereplő ismert személlyel?

9. Meghatározott helyen talált ismeretlen holttest ujjnyomatai összehasonlítandók adott helyen talált ujjnyomokkal. Levonhatók-e azonossági következtetések az összehasonlítás alapján?

10. A helyszínen meghatározott helyen talált tenyérnyomat a gyanúsított kezétől származik-e?

A fent felsorolt kérdések közül a kriminalisztikai gyakorlatban rendszeresen az 1., 3., 4., 5., 7., és 8. kérdések tisztázása válik szükségessé. Az 5. kérdés megválaszolása a helyszíni körülmények széles körű ismeretét követeli meg. A nyomokozó személy tulajdonságaira vonatkozó következtetések levonására (6. kérdés) csak azokban a ritka esetekben kerülhet sor, amikor a nyomon meghatározott foglalkozási jelek (tűszúrási nyomok, a fodorszálak lekopása), illetve feltűnő méretbeli sajátosságok (kicsiny méretű ujjnyom, vékony fodorszálak stb.) észlelhetők.

A szakértői vélemények értékelésének sajátosságai

a) *Álnevet használó vagy ismeretlen személyeknek* az ujjnyomat-nyilvántartás anyagában történő azonosítása rendszerint kategórikus megállapításokat eredményez, mivel a jól felvett ujjnyomatokon az azonosság megállapításához szükséges sajátosságok kellő számban és minőségben kimutathatók. A szakértők az ilyen megállapításokat rendszerint nem dolgozzák ki részletesen, azaz fényképeken nem mutatják be az ujjnyomatok megegyező sajátosságait, hanem csupán következtetéseiket közlik.

Azokban az esetekben, ha a személyazonosítás során tett megállapítások a bűnügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékokkal ellentétesek vagy a személy kilétére vonatkozó egyetlen bizonyítékot képeznek, illetve ezt egyéb körülmény szükségessé teszi, a szakértőtől meg kell követelni a személyazonosítás folyamatának részletes kidolgozását és szemléltetését.

b) *A helyszíni ujjnyomok* alapján történő azonosítás eredményének értékelése két irányú:

1. Ténylegesen fennáll-e az azonosság a helyszíni ujjnyomot létrehozó és azon egyén között, akitől összehasonlítás céljából az ujjnyomot felvették?

2. A nyomkeletkezés összes körülményeit figyelembe véve milyen következtetés vonható le az azonosságra vonatkozó szakértői véleményből a bűncselekmény elkövetésére és meghatározott személyek bűnösségére nézve?

Az azonosság megállapítására vonatkozó szakértői következtetések értékelése elsősorban az alábbi körülményekre terjedjen ki:

— A szakértő megfelelő minőségű vizsgálati anyagokra alapozta-e véleményét? A vizsgálatra küldött ujjnyomok tiszták és kifejezettek-e?

— A vizsgálati anyagok hitelesítése az eljárásjogi előírásoknak megfelelően történt-e; a helyszíni ujjnyomok képmásain feltüntették-e keletkezési, illetve megtalálási helyüket; az ujjnyomatlapokon levő adatok kitöltése teljes egészükben megtörtént-e; megfelelő adatok és jelzések feltüntetésével biztosítva vannak-e ezen tárgyak az elcserélődés veszélyével szemben?

— Azon sajátosságok, amelyekre a szakértő írásbeli véleményében hivatkozik, ténylegesen észlelhetők-e az ujjnyomról, illetve az ujjnyomatról készült fényképeken?

— Az azonosságok alapját képező sajátosságok összessége ténylegesen megegyezik-e a vizsgálati tárgyak sajátosságainak összességével? Az azonosság kimondásához elegendő megegyező sajátosságok mennyiségét számszerűen nem határozhatjuk meg. Ha az azonosság megállapítása a szakértői gyakorlatban kialakult 10—12 sajátossági pontnál kevesebb azonosítási ismérv megegyezésen alapul, tisztázandó, hogy a megegyező sajátosságok minősége, ritka előfordulása elegendő alapot nyújt-e az azonosításhoz?

— Az ujjnyomokon a megegyező sajátosságok mellett észlelhetők-e különbözőségek, s a szakértő feltüntette-e az eltérő sajátosságokat? Az ujjnyomokat létrehozó személy azonosságának megállapítása esetén helytálló magyarázatot adott-e az eltérő sajátosságok keletkezésének okaira nézve?

— Ha a szakértő véleményében a vizsgálati anyagok minőségi vagy mennyiségi elégtelenségére hivatkozik, a vizsgálatok eredményes-

ségét gátló körülmények az anyagok kiegészítésével (pl. összehasonlító ujjnyomatok ismételt felvételével stb.) megszüntethetők-e?

A nyomkeletkezés körülményei sorában meg kell vizsgálni:

— Milyen összefüggésben áll az ujjnyomok keletkezési helye a bűncselekmény elkövetési helyével, s a gyanúsított vétlen vagy bűnös tevékenységével? Figyelembe kell venni, hogy az ujjnyom nyitott (bárki számára hozzáférhető) helyen keletkezett-e. A tárgy, amelyet az azonosított személy megfogott, zárt helyen volt-e, s esetleg éppen a bűncselekmény elkövetése útján vált hozzáférhetővé (pl. a feltört szekrényben elhelyezett tárgyak. stb.), a gyanúsítottnak volt-e lehetősége arra, hogy ezeket a tárgyakat vétlen tevékenysége során megérintse?

— Azonos-e az ujjnyomok keletkezési helye a bűncselekmény elkövetési helyével, illetve az előkészület, a behatolás vagy az eltávozás helyével?

— Mikor keletkeztek az ujjnyomok? — Akár a nyom állapota, akár a helyszín körülményei alapján keletkezhetett-e olyan régebbi időpontban, amely kizárná összefüggését a bűncselekmény elkövetésével?

— Az ujjnyom létrejötténél szerepet kapott-e olyan nyomképző anyag (por, festék, vér, stb.), amely a helyszínre csakis a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatosan kerülhetett, vagy a nyomot olyan anyag alkotja (pl. emberi izzadság, zsír, olaj stb.), amely a helyszínen a bűncselekmény elkövetésétől függetlenül jelen lehet?

— Milyen körülmények között jöhetett létre a nyom? Annak tisztázása, hogy az ujjnyom létrejöhetett-e a nyomhordozó tárgy egyszerű megfogása, érintése útján, vagy a nyomokozó személy olyan tevékenységére utal, amely a bűncselekmény elkövetésével szorosabb, s nyilvánvalóbb kapcsolatban áll (ajtók, fiókok felfeszítése, villanykörték kicsavarása stb.).

Az ujjnyomot létrehozó személy azonosságára vonatkozó szakértői vélemény értékelése (1. pont) a bizonyíték elszigetelt vizsgálata útján, a szakértői vélemény és a bűncselekmény elkövetése, illetve a gyanúsított bűnössége közötti összefüggés tisztázása (2. pont) pedig a szakértői véleménynek a bizonyítékok sorában történő együttes értékelése útján mehet végbe.

Abban az esetben, ha a daktiloszkópiai szakértői vélemény értékelése során az általános jogi vagy kriminalisztikai képzettség birtokában is megállapítható a vizsgálati anyagok beszerzése terén elkövetett mulasztás (pl. összehasonlító ujjnyomatok elégtelensége, a vizsgálati tárgyak hitelesítésének elmulasztása), az eljáró hatóság tegyen lépéseket újabb anyagok beszerzése iránt. Ha az értékelés a szakértő érdemi tevékenységében fedez fel hiányosságokat, a körülményektől függő-

en a vizsgálat kiegészítése vagy más szakértővel történő felülvizsgálata válik szükségessé.

Az ujjnyomok, illetve az ujjnyomszakértői vélemények közvetett bizonyíték jellegéből adódik, hogy a nyom azonosságára vonatkozó negatív megállapítás nem jelenti a gyanúsított ártatlanságát, lehetséges, hogy ennek ellenére a bűncselekményt elkövette, de értékelhető ujjnyomokat nem okozott vagy azokat nem sikerült megtalálni.

LÁBNYOMOK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

A lábnyomok szakértői vizsgálatának feladatai

A lábnyomok szakértői vizsgálata előtt az a feladat áll, hogy

— a bűncselekmények helyszínén felkutatott és rögzített lábnyomok sajátosságai alapján következtetéseket vonjon le a nyomokat létrehozó személy különböző fizikai tulajdonságaira nézve;

— feltevések megállapítása útján lehetővé tegye a bűncselekmény elkövetésének rekonstruálását;

— megfelelő összehasonlítási minták segítségével azonosítsa a lábnyomokat létrehozó személyt, vagy az általa viselt lábbelit.

A lábnyomok szakértői vizsgálatának menete és a szakértő által tett megállapítások eltérőek lehetnek, aszerint, hogy a bűncselekmény helyszínén

— egyes nyomok vagy lábnyomcsapások;

— lábbelik vagy mezítelen lábak nyomai maradtak vissza.

Egyes nyomok vizsgálatán keresztül a nyomképző személyek rendszerint azonosíthatók, lábnyomcsapások azonban igen kivételes esetben alkalmasak azonosításra.

Mezítelen lábak azonosítása a növési rendellenességek, s a láb alakjának kellően részletezhető sajátosságai alapján megy végbe, a lábbelik azonosítására pedig a lábbeli gyártása, viselése és javítása során keletkező elváltozások nyújtanak lehetőséget.

A lábnyomcsapások vizsgálata a járás közben sorozatosan keletkezett lábnyomok egymáshoz viszonyított helyzetének s távolságának értékeléséből áll.

A lábnyomok vizsgálatába bevonható szakértők

A lábnyomok azonosítási vizsgálata szakértői feladatot képez. A szakértői vizsgálat elvégzésére nyomtani (traszológiai) szakértőt kell a büntetőeljárásba bevonni. A rendőri szervek az ilyen vizsgálatok elvégzése érdekében forduljanak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához, illetve a megyei főkapitányságokon működő szakértőkhöz.

A lábnyomok, lábnyomcsapások alapján az ismeretlen nyomképző személy testi tulajdonságaira vonatkozó következtetéseket a szakértő határozza meg.

Kriminalisztikai szakismeretekkel nem rendelkező személyektől (pl. orvostól, cipőipari szakembertől) a lábak vagy lábbelik azonosságára nézve megalapozott állásfoglalások nem várhatók.

A lábnyomok felkutatásával és rögzítésével összefüggő feladatokat az eljárási cselekményeket végrehajtó, általános kriminalisztikai képzettséggel rendelkező szakemberek — illetve a bűncselekmények helyszínén közreműködő bűnügyi technikusok — is elvégezhetik, a szakértő ilyen irányú igénybevétele rendszerint szükségtelen.

A vizsgálati anyagok előkészítése

A vizsgálatok céljaira az alábbi anyagokat kell a szakértő rendelkezésére bocsátani:

a) A helyszínen keletkezett lábnyomot vagy annak megfelelően rögzített képmását.

A helyszíni lábnyom eredetiben történő rögzítésére többnyire hordozható tárgyon létrejött felületi nyomok esetében van lehetőség. Ilyen esetben magát a nyomhordozó tárgyat kell lefoglalni, s a nyom sértetlenségét biztosító csomagolásban szakértői vizsgálatra bocsátani (kisebb bútordarabokon, textíliákon keletkezett nyomok, a lábbeli talpfelületi sajátosságait tükröző sárdarabok stb.

Szilárd nyomhordozó tárgyak csomagolásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a csomagolás a felületi lábnyomot le ne dörzsölje. Nyomhordozó textíliákat csomagolás során nem szabad úgy hajtogatni, hogy a gyűrődés vonala a nyomon haladjon keresztül, sárdarabokat a rázkódás és törés veszélyére való tekintettel gyapot vagy papírvatta közé kell helyezni.

Hasonló gondot kell fordítani a helyszíni láb-benyomatokról készített gipszöntvények csomagolására is. Az öntvényt szállítás előtt lehetőleg tökéletesen meg kell szárítani, gyalufórgács vagy gyapot közé helyezve kell becsomagolni. A csomag külsején feltűnő módon „TÖRÉKENY! HELYSZÍNI LÁBNYOM. SZAKÉRTŐI FELBONTÁSRA!" figyelmeztető felírást kell alkalmazni.

A nagyobb, nem szállítható tárgyakon poros, sáros lábbal vagy lábbelivel előidézett lábnyomokat az ujjnyom rögzítésénél már ismertetett módon foli papírra kell vinni, s megfelelő hitelesítés után ezt kell szakértői vizsgálatra küldeni.

A helyszíni lábnyomokról készített gipszöntvényeket a folyékony gipsz anyagába még megkötés előtt behelyezett, zsinegre fűzött bűn-

jel-cédulával kell ellátni. A bűnjel-cédulán fel kell tüntetni, hogy az öntvény a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban okozott helyszíni nyomról készült.

Poros, laza talajban keletkezett lábnyomok rögzítésére eredményesen alkalmazható a nyomot képező talajrész nyomrögzítő anyagokkal történő megszilárdítása, majd természetbeni kiemelése.

Amennyiben más rögzítési módszer nem alkalmazható, a helyszíni lábnyom fényképe is szakértői vizsgálatra küldhető. E módszer alkalmazásának szükségessége rendszerint felületi nyomoknál és porban, homokban keletkezett benyomatoknál merül fel. A fényképezésnél feltétlenül figyelembe kell venni, hogy a szakértői vizsgálatra kizárólag merőleges optikai tengellyel készített, méretarányos fényképek alkalmasak. A nyom mellett látható legyen egy pontos mérce is. (Az olyan fényképek alapján, amelyek e követelményeknek nem felelnek meg, az azonosítás meg sem kísérelhető.)

b) A helyszíni szemlejegyzőkönyvet, helyszínrajzot, a nyomkeletkezés helyéről készített fényképfelvételeket.

A helyszíni szemlejegyzőkönyvből, a helyszínrajzból, esetleg a fényképfelvételekből a szakértő a nyomkeletkezési folyamattal összefüggő fontos körülményeket ismerheti meg. Ennek figyelembevételével a helyszíni szemlejegyzőkönyvben le kell írni azokat a talajviszonyokat, melyek között a lábnyom keletkezett (a talaj neme). Fel kell tüntetni az időjárási viszonyokat, a nyomkeletkezés előtt vagy után bekövetkezett csapadékot (eső, hó), illetve hóban létrejött lábnyom esetében az utólagos olvadás vagy fagyás tényét.

A helyszínrajznak és a helyszíni fényképnek egyes lábnyomok vizsgálata alkalmával csupán másodlagos jelentősége van. Ezekből megismerhető a nyom helyzete a helyszínen, s ezen keresztül következtetések vonhatók le arra nézve, hogy a lábnyom álló helyzetben, járás vagy éppen magasból történt leugrás közben keletkezett-e.

c) A terhelt, illetve a nyomokozás szempontjából számbajövő személyek lábbelijét vagy e személyekkel készített próba (összehasonlító) nyomokat.

Lábbelis nyomok esetén elsősorban a terheltnek vagy azoknak a személyeknek a lábbelijét kell a szakértő rendelkezésére bocsátani, akik a nyomot okozhatták. Amennyiben e személyek lábbelijéről az általános kriminalisztikai felkészültség birtokában megállapítható, hogy nyomokozás szempontjából nem jöhetnek számításba — teljesen eltérő méretbeli, alakbeli vagy talpmintázatbeli sajátosságokkal rendelkeznek —, úgy szakértői vizsgálatra küldésük mellőzhető. Ha a különbözőségek nem egyértelműek, illetve ezek a nyomkeletkezés folyamatára is visszavezethetőek — pl. a láb elcsúszása járás közben méretbeli és alakbeli eltéréseket okozhat —, célszerű a kérdést szakértői vizsgálat útján eldönteni.

Amennyiben a terhelt lábbelije valamilyen oknál fogva nem foglalható le, a lábbelivel az összehasonlítás céljaira próbanyomatot kell készíteni. Mezítlábas lábnyomok azonosítási vizsgálata esetén a terhelttel magával kell a próbanyomatokat létrehozni.

Az összehasonlítás céljaira szolgáló próbanyomatot ideális talajviszonyok mellett kell elkészíttetni. Függetlenül attól, hogy a helyszíni lábnyom milyen talajban keletkezett, leghasználhatóbb a nedves homokban vagy egyéb finomszemcsés puha anyagban készült próbanyomat, amely a láb, illetve a lábbelinek minél több sajátosságát tükrözi. A próbanyomot legcélszerűbb nyugodt ütemű járás közben, elmozdulásmentes rálépéssel létrehozni úgy, hogy a láb vagy a lábbeli a talajba jelentősebb oldalirányú elmozdulás nélkül mélyedjen.

Ha a vizsgálat során felületi lábnyom azonosítása válik szükségessé, az összehasonlítási nyomatot is felületi lenyomat alakjában kell elkészíttetni. Ebből a célból leghelyesebb, ha a személyt újjnyomatfestékkel befestékezett lábbal vagy gumitalpú lábbelivel világos színű csomagolópapír, nagyobb formátumú fogalmi papír ívre léptetjük. A láb vagy a lábbeli egyszeri befestékezésével több próbanyomatot kell létrehozni, amelyek közül a szakértő választja ki a legmegfelelőbbet. Poros vagy nedves gumitalpú lábbelinél gyakran mellőzhető a festékezés, a talp mintázata a papírlapon kellő élességgel így is visszatükröződik.

A szakértő kirendeléséről intézkedő határozatban fel kell tüntetni, hogy a vizsgálatra küldött lábbelit a hatóságok mikor foglalták le, s a nyomképzés és a lefoglalás között eltelt idő alatt a lábbeli használatban volt-e.

Harisnyás lábak által okozott nyomok vizsgálatához a próbanyomatot is harisnyás lábbal kell elkészíteni, és a harisnyát is szakértői vizsgálatra kell küldeni.

A papírlapon létrehozott próbanyomatot vagy a benyomatról készített gipszöntvényt a nyomhitelesítés már említett szabályainak megfelelően az előírt felírással kell ellátni.

A lábnyomok szakértői vizsgálatával egyidőben gyakran felmerül a talajmaradványok szakértői vizsgálatának szükségessége is, rendszerint a nyomokozó lábbelire tapadt talajmaradványok és a helyszín talajának összehasonlítása érdekében. Ebben az esetben akár a nyomozó szerveknek, akár a szakértőnek még a lábbeli vizsgálata, de főleg az összehasonlítási célra szolgáló próbanyomatok készítése előtt gondosan el kell távolítaniok a lábbelire tapadt talajmaradványokat, s ezeket talajtani szakértőhöz kell juttatni.

A lábnyomok vizsgálata során a szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. A bűncselekmény helyszínén felkutatott mezítelen lábnyom a megnevezett személy lábától származik-e?

2. A bűncselekmény helyszínén felkutatott lábbelis nyomot a megnevezett személy birtokában talált lábbelivel okozták-e?

3. Két vagy több bűncselekmény helyszínén rögzített lábnyomok egyazon személy lábától, vagy azonos lábbelitől származnak-e?

4. A bűncselekmény helyszínén ismeretlen tettes által okozott mezítlábas lábnyom alapján milyen következtetések vonhatók le a nyomot létrehozó személy fizikai tulajdonságaira?

5. A bűncselekmény helyszínén ismeretlen tettes által okozott lábbelis nyom alapján milyen következtetések vonhatók le a nyomképző lábbelire (a lábbeli fajtájára, méreteire, gyártmányára stb.)?

6. A bűncselekmény helyszínén felkutatott, harisnyás nyomot adott személy a birtokában talált harisnyában hozta-e létre?

7. A bűncselekmény helyszínén talált lábnyom alapján milyen következtetés vonható le a nyomot létrehozó személy mozgásának nemére (járás, futás, ugrás stb.)?

8. A bűncselekmény helyszínén talált lábnyomcsapás alapján milyen következtetések vonhatók le a nyomot okozó személy fizikai tulajdonságaira (termetére, esetleges testi hibájára stb.), illetve az általa végzett mozgás nemére (járásra, futásra stb.) nézve?

9. A bűncselekmény helyszínén vagy egyéb helyen talált lábbelit a meghatározott személy viselte-e?

10. A bűncselekmény helyszínén talált lábnyom állapota alapján megállapítható-e a nyomkeletkezés időpontja?

A lábnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése

Az azonosításra kerülő lábnyom jellegének megfelelően az értékelés terjedjen ki az alábbi körülményekre:

— Mezítelen lábak által okozott nyomok azonosítási vizsgálata esetén az általános alakbeli és méretbeli sajátosságokon túlmenően kimutathatók-e egyedi sajátosságok (növési rendellenességek a lábujjakon, bőrpárnák, bőrkeményedések, csontdudorok a lábon, esetleg papilláris vonalak az emberi talpon)?

— Lábbelis nyomok esetén az észlelt sajátosságok egyedi jellegűek-e? A szakértő megállapította-e a sajátosságok keletkezési okát, tehát hogy az a lábbeli gyártása, viselése, vagy javítása során keletkezett-e?

— Megvizsgálta-e a sajátosságok különbözőségének okát? Kitért-e arra, hogy az eltérések egyes esetekben a nyomkeletkezés mechanizmusára (pl. a láb hegye által végzett hátrafelé irányuló mozgásra, a lábfej oldalirányú elcsúszására) vagy lábbelin a nyomkeletkezést követően előállott változásokra (viselés során előálló kopásokra, javításokra stb.) is gyakran visszavezethetők?

— Lábnyomcsapás vizsgálata esetén kimutatható-e a nyomot létrehozó személynél olyan anatómiai elváltozás (sántítás, csípőficam stb.), amely egyedi jellegű sajátosság létrehozására alkalmas?

— A szakértői vélemény bizonyító erejének értékelésénél a továbbiakban meg kell állapítani a nyomképződés ténye s a bűncselekmény elkövetése, illetve a terhelt bűnössége közötti összefüggést. Ezért az értékelésnél ki kell térni arra, hogy

— a lábnyomot zárt vagy az emberek szűkebb-tágabb köre számára hozzáférhető helyen találták-e?

— a lábnyomot az a személy okozhatta-e csupán, aki a bűncselekményt elkövette?

— a lábnyom keletkezésénél közrejátszott-e olyan nyomképző anyag, amely a nyomképződés ténye és a bűncselekmény elkövetése közti időbeli kapcsolatot bizonyíthatja (vér, a bűncselekmény elkövetése során szétszórt anyagok stb.)?

— nyitott helyen talált lábnyomok esetében az időjárási tényezők hatását (eső, hó, fagyás, olvadás stb.) figyelembevéve levonhatók-e következtetések a nyomkeletkezés időpontjára?

— az azonosított lábbelit kizárólag meghatározott személy viselhette-e, vagy erre más személynek is módja volt?

Tekintve, hogy a lábnyomok az esetek túlnyomó többségében közvetett bizonyítékok, a helyes értékelés érdekében a fenti körülmények megállapítása igen fontos.

FOGNYOMOK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

A fognyomok szakértői vizsgálatának feladatai

A bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban személyeken vagy tárgyakon létrejött fognyomok alapján lehetőség nyílik a nyomképző személy azonosítására, a fognyomot okozó emberre, illetve más élőlényre vonatkozó következtetésekre. Mindezeken túlmenően a személyeken vagy tárgyakon keletkezett fognyomokból eredményesen lehet következtetni a bűncselekmény elkövetésének indítékára, motívumára, s egyéb lényeges körülményre.

A fognyomok traszológiai vizsgálatának, s a nyomokozó személy azonosításának alapját az képezi, hogy a harapás alkalmával a fogazat sajátosságai — kedvező feltételek között — a nyomban visszatükröződnek.

A fognyomok traszológiai vizsgálata világosan elkülöníthető az ismeretlen személyek vagy holttestek fogazat alapján történő személyazonosításától.

A fognyomok vizsgálatába bevonható szakértők

A fognyomok vizsgálata az esetek többségében a traszológiai és az orvosszakértők együttes bevonását teszi szükségessé.

A rendőri szervek fognyomok kriminalisztikai szakértői vizsgálata céljából forduljanak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához.

A vizsgálati anyagok előkészítése, elsősorban az emberi testen létrejött harapási nyomok rögzítése, élő személyek fogazatáról próbanyomatok készítése orvosszakértő vagy szakképzett fogász közreműködésével történhet. Tárgyakon (elsősorban élelmiszereken) keletkezett fognyomok megmintázása, a vizsgálati tárgyak sajátosságainak összehasonlítása traszológiai szakismereteket követel.

A vizsgálati anyagok előkészítése

A vizsgálat elvégzéséhez az alábbi anyagokat kell a szakértő rendelkezésére bocsátani:

a) A bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban keletkezett fognyomot vagy annak élethű és hiteles képmását.

A nyomhordozó objektumot lehetőleg természetben biztosítva kell a szakértőnek megküldeni. Tárgyakon (főleg élelmiszereken) létrejött fognyomok esetében ennek rendszerint nincs akadálya, mivel ezek a tárgyak terjedelmüknél fogva könnyen szállíthatók. Tekintettel kell lenni azonban arra, hogy ezek az anyagok többé-kevésbé puhák, hőre lágyulnak (vaj, zsír, csokoládé) s minden esetben romlandók (pl. gyümölcsök). Ennek megfelelően e tárgyakat olyan csomagolással kell ellátni, amely biztonságot nyújt a szállítás közbeni alakváltoztatás veszélyével szemben. A hosszadalmas postai szállítás helyett ezeket a vizsgálati tárgyakat a legrövidebb idő alatt, lehetőleg külön futárral kell a szakértőhöz juttatni.

A hő hatására lágyuló élelmiszereket alacsony hőmérsékleten (pl. hűtőszekrényben +4 C°-on) kell tárolni. Ha az ilyen tárgyak szállítása — főleg a nyári, meleg időszakban — a megsemmisülés veszélyével járna, a nyomrögzítés céljából a szakértő helyszíni kiszállását kell kérni.

Holttesteken létrejött harapási nyomok biztosítása orvosszakértői feladat. Az orvosszakértő a harapás helyét a boncolás során előzetes lefényképezés után kimetszheti, s az alakváltoztatással, zsugorodással szemben megfelelően kifeszítve konzerváló folyadékba (formalinba, alkoholba stb) helyezve juttatja el a traszológiai szakértőhöz.

Élő személyeken keletkezett fognyomokat előzetes orvosi vizsgálat és látlelet-felvétel után minél előbb le kell fényképezni. A fényképezés alkalmával feltétlenül biztosítani kell a felvétel méretarányának megállapíthatóságát, ezért a fognyom mellé a fényképen is jól kivehető mércét kell helyezni.

Tekintve, hogy a különféle kiöntési, mintázási eljárások alkalmazása főleg a hőre lágyuló élelmiszereken rendkívül kockázatos, ezt az eljárást szakértő jelenléte nélkül csakis abban az esetben lehet megkísérelni, ha a nyomhordozó tárgy szállítása elháríthatatlan akadályokba ütközik. Ilyen esetben is a mintázási eljárás megkezdése előtt a nyomról méretarányos fényképet kell készíteni.

A gyorsan romló tárgyakat (gyümölcs és zöldségfélék kivételével) ajánlatos 0.5%-os formalin-oldatba helyezni.

b) A nyomokozás szempontjából számításbajövő személyek fogazatának lenyomatait.

Az összehasonlítás tárgyát képező fogazat megmintázásával orvosszakértőt, fogorvost vagy szakképzett fogászt kell megbízni. A lenyomatot leghelyesebb fogászati gipsszel készíteni, de felhasználható erre a célra fogászati viasz- vagy stenclemez is.

Ha a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban a nyomokozó személy élelmiszereket (pl. sajtdarab, vajtömb stb.) teljesen átharapott, úgy összehasonlítási célra alsó és felső fogsoráról átharapás útján teljes mintát kell készíteni. Ha a fognyomban csupán a fogak hegye és helyzete tükröződik, pl. emberi testen keletkezett harapások, elegendő fogászati viasz- vagy stenclemezre történt ráharaptatás is.

A lenyomatok hitelesítését a mintákon elhelyezett felírással vagy a minta anyagába eltávolíthatatlan jelzések bekarcolásával kell elvégezni.

A szakértővel a vizsgálati anyagok rendelkezésére bocsátásával egyidejűleg közölni kell a nyomkeletkezéssel kapcsolatban ismert valamennyi adatot. Különösen akkor, ha a vizsgálatra a fognyomöntvényt vagy fényképét küldik, tájékoztatni kell a szakértőt a nyomhordozó tárgy anyagáról, s a nyomkeletkezés lényeges körülményeiről (a nyomkeletkezés időpontjáról, a helyszínen, vagy a nyomrögzítés alkalmával fennálló hőmérsékleti viszonyokról, az időközben bekövetkezett esetleges változásokról).

A szakértőnek leggyakrabban feltehető kérdések:

1. *A bűncselekmény helyszínén talált fognyom a megnevezett személy fogazatától származik-e?*

2. *A bűncselekmény helyszínén talált fognyom embertől vagy más élőlénytől származik-e?*

3. *A fognyomot — általános sajátosságaiból s az egyes fogak méreteiből, helyzetéből következtetve — felnőtt vagy gyermek okozta-e?*

4. *Megállapítható-e a fognyom alapján a nyomokozó személy fogazatának valamely sajátossága (foghiány, fogak helyzetbeli, növési rendellenessége stb.)?*

5. *Megállapítható-e több, ismeretlen tettes által elkövetett bűncselekmény helyszínén rögzített fognyom azonos személytől való származása?*

Ha gyanú merül fel, hogy a fognyom nem embertől, hanem más élőlénytől származik, szükségessé válhat állatorvos, vagy zoológus bevonása. Ezek közreműködésére a már folyamatba tett szakértői vizsgálatok alatt is sor kerülhet.

A fognyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése

A nyomokozó személy egyedi azonosítására vonatkozó szakértői vélemény értékelésének leggyakoribb kérdései:

— Milyen sajátosságokra alapozta a szakértő az egyedi azonosságra vonatkozó véleményét?

— Megegyezik-e a harapási nyom alakja az azonosított személy fogsorának alakjával?

— A fognyomon belül megegyezőek-e az egyes fogak méretei, hány fog mérete azonos?

— Kimutathatók-e rendellenességek az egyes fogak helyzetében?

— Észlelhető-e a helyszíni fognyom és próbanyomatok között méret- vagy alakbeli különbözőség? A nyomhordozó tárgy változásai (rothadás, zsugorodás stb.) révén megalapozottan indokolhatók-e ezek a különbözőségek?

— A bűnügy egyéb körülményeit figyelembe véve tárgyakon (pl. élelmiszereken) létrejött harapási nyomok milyen kapcsolatban állnak a bűncselekmény elkövetésének tényével?

ESZKÖZNYOMOK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

Eszköznyomok szakértői vizsgálatának feladatai

A kriminalisztika általános szóhasználatának megfelelően az „eszköznyomok" gyűjtőfogalom alá soroljuk a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban alkalmazott különféle szerszámok, betörőeszközök, az élet, vagy testi épség megsértésére felhasznált tárgyak által létrehozott olyan fizikai elváltozásokat, melyek tükrözik a nyomképző objektum sajátosságait.

Ennek megfelelően az eszköznyomok szakértői vizsgálata révén következtetni lehet az ismeretlen nyomképző eszközre, s megfelelő összehasonlítási anyag alapján mód van a nyomképző objektum azonosítására.

A nyomképző eszköz egyedi azonosítására az ad alapot, hogy a különféle eszközök, előállításuk, használatuk, s az esetleges javításuk következtében rendszerint olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyeknek komplexuma más, még hasonló tárgyakon is kizárt.

Az eszköznyomok vizsgálatába bevonható szakértők

Az eszköznyomok vizsgálata elsősorban a traszológiai szakértők feladatkörébe tartozik. Ezen vizsgálatok céljából az ORFK Bűnügyi Technikai Osztálya vagy a megyei rendőrfőkapitányságok szakértőit kell megkeresni. Nem mellőzhető a traszológus igénybevétele akkor sem, ha a bűncselekmény elkövetésénél felhasznált egyes szerszámok kezelésében jártas műszaki ember a nyomozás helyszínén rendelkezésre áll (tapasztalt iparos, technikus stb.), mivel ezeknél a szakembereknél a műszaki jártasság nem párosul a nélkülözhetetlen kriminalisztikai képzettséggel.

Az egyes nyomok sajátosságainak megfelelően a traszológus mellett más szakértők bevonása is szükségesnek mutatkozhat. Az emberi testen létrejött, s eszköz azonosítására alkalmas sérülés vizsgálatát helyes ha a traszológus és az orvosszakértő együttesen vagy legalább egymással összhangban végzi. Ruházaton keletkezett eszköznyomok esetében célszerű a textilszakértő egyidejű bevonása. Abban az esetben pedig, ha az eszköznyom keletkezése akár a nyomhordozó tárgyon, vagy a nyomképző eszközön idegen anyag lerakódásával jár együtt, nélkülözhetetlen a kriminalisztikai vegyész szakértő igénybevétele is. Tekintve az eszköznyomok gyakorlati előfordulásának széles körű változatosságát, a traszológussal együtt igénybevehető szakértők körét taxatíve nem lehet felsorolni, hanem meg kell elégednünk a leggyakrabban előforduló szakértői együttműködés eseteinek megemlítésével.

A vizsgálati anyagok előkészítése

Eszköznyomok szakértői vizsgálatához az alábbi anyagokat kell a szakértő rendelkezésére bocsátani:

a) A helyszíni nyomot, illetve annak élethűen és hitelesen rögzített képmását.

Tekintve, hogy az eszköznyomok rendszerint viszonylag csekély térbeli kiterjedésűek, s azonosítási vizsgálatuk főleg mikroméretű sajátosságaik alapján történik, a vizsgálat céljaira elsősorban a természetben biztosított és rögzített nyomok alkalmasak. Ezért mindazokban az esetekben, amikor a nyom szállítható tárgyon keletkezett, vagy a nyomhordozó felület a tárgy többi részétől aránytalanul nagy kár okozása nélkül leválasztható, lehetőleg a nyomot magát kell a szakértő rendelkezésére bocsátani.

Egyes — gyakrabban előforduló — vizsgálatok során a nyomhordozó tárgy kezelésével kapcsolatban az alábbi követelményeket kell szem előtt tartani:

A bűncselekmény elkövetése során átvágott *huzalok és rudak* természetbeni biztosítása alkalmával a tárgynak azt a részét, melyen a vizsgálandó vágási felület van, le kell választani. Az utólagos leválasztás során keletkezett vágási felületet maradandóan meg kell jelölni, hogy a szakértő előtt kétségtelen legyen a vizsgálandó felület. Amennyiben annak veszélye áll fenn, hogy a szállítás közben a vágási felület parányi sajátosságai megváltoznak, a huzal- vagy drótdarabot üveg kémcsőbe, gyapottal kibélelt dobozkába kell helyezni.

— *Fém- vagy fafelületen* létrejött feszítési nyomokat kisebb nyomhordozó tárgy esetében a tárgy egészének biztosításával kell rögzíteni. Fafelületekből (pl. ajtófélfa, ablakpárkány stb.) a nyomhordozó felületrész kivágható. Az ilyen objektumokat súrlódás- és dörzsölésmentes csomagolással kell ellátni. A nem szállítható nyomokról mintát kell készíteni. Plasztilin nyomat szállítását a lehetőségekhez képest — főleg nyári, meleg időben — mellőzni kell. A rögzítés céljaira sokkal alkalmasabb a szilikongumi lenyomat készítése. Ha a mintázás céljaira csupán plasztilin áll rendelkezésre, úgy a plasztilin nyomatról még a helyszínen finomszemcsés fogászati gipsz felhasználásával pozitív másolatot kell készíteni. Abban az esetben, ha a nyomon egészen finom részletsajátosságok is tükröződnek (pl. a feszítő eszköz köszörülése, vagy használata során keletkezett mikroméretű karcolatok), a plasztilinnel és a gipsszel történő kettős mintázást nem szabad alkalmazni, hanem a megfelelő nyomrögzítési felszereléssel rendelkező bűnügyi technikai szakember vagy traszológus szakértő helyszíni kiszállását kell kérni. Fémtárgyakon keletkezett feszítési nyomok, karcolatok plasztilinnel vagy gipsszel egyáltalán nem rögzíthetők.

Az egész tárgy természetbeni rögzítésének esetét kivéve, a nyomok egymáshoz viszonyított helyzetét fényképezéssel vagy lerajzolással is rögzíteni kell.

— *Élő fák kivágásakor* keletkezett fűrészelési és vágási nyomokat a vizsgálandó felületet tartalmazó farönk lefűrészelése útján kell biztosítani. Az utólag keletkezett s a vizsgálat szempontjából közömbös fűrészelési felületet itt is feltűnően meg kell jegyezni. A nyomhordozó nyers fafelületeket minél előbb szakértőhöz kell eljuttatni. A tárgy tárolása alkalmával kerülni kell a száraz, meleg helyiségben való elhelyezést, mivel a száradás következtében beálló deformálódás a sajátosságok méreteit és egymáshoz viszonyított helyzetét megváltoztathatja. A penészedés lehetőségére való tekintettel nem előnyös a zárt, nyirkos helyen való tárolás sem.

— *Ruhadarabokon* létrejött eszköznyomok (vágási, szúrási, ütési nyomok stb.) esetében a nedves nyomhordozó textiliát szobahőmérsékleten megszárítva kell becsomagolni. A csomagoláskor figyelni kell arra, hogy utólagos gyűrődés vagy hajtogatási vonal a nyomon ne húzódjon keresztül. Ha a sérült a nyom keletkezésekor több rétegű ruházatot viselt, valamennyit — úgy az alsó, mint a felső ruházatot — vizsgálatra kell küldeni. A szakértő tájékoztatása céljából az emberi test megszemléléséről készített szakértői látleletet, haláleset alkalmával a halottszemle- és a boncjegyzőkönyvet is csatolni kell, mivel a szakértő a ruházat különböző rétegein, illetve a test felületén létrejött sérülések helyzetéből is értékes következtetéseket vonhat le. A ruházat anyagába került idegen anyagok kipergésének megakadályozására a vizsgálati tárgyat lehetőleg jól záródó tiszta zacskóba, papír vagy műanyag zsákba helyezve kell szállítani.

— *Az emberi testen létrejött sérülésekről* traszológiai vizsgálat céljaira méretarányos fényképfelvételt kell készíteni. Holttesteken (bőrön, csontfelületeken stb.) észlelt sérüléseket, azonosítási lehetőségek fennállása esetén orvosszakértő közreműködésével kell biztosítani. Ez esetben is nélkülözhetetlen a boncjegyzőkönyv csatolása, s a sérülést fedő ruházati rétegek szakértői vizsgálata.

— *Lakatok és zárak* traszológiai vizsgálatához a megvizsgálandó lakatot vagy zárat le kell szerelni. A zárszerkezetet nem szabad felnyitni, s működtetését idegen kulcsokkal vagy álkulcsokkal nem szabad megkísérelni. A zárhoz vagy lakathoz saját kulcsát is csak akkor szabad használni, ha ez a helyiség felnyitásához vagy a zár leszereléséhez szükséges. A zárral és lakattal együtt valamennyi használatos kulcsát is a szakértő rendelkezésére kell bocsátani.

b) Az azonosítandó nyomképző eszközt.

A nyomképzőként számításba jövő eszközt sem a helyszínen, sem a nyomozás későbbi szakában nem szabad a keletkezett nyomba beleilleszteni, mivel ez könnyen a nyom megváltozását eredményezheti.

A nyomképző eszközt úgy kell becsomagolni, hogy az a nyomhordozó tárggyal közvetlenül ne érintkezhessen, s anyagrészek a tárgyakról egymásra ne kerülhessenek át.

c) A helyszíni szemlejegyzőkönyvet, a nyom keletkezési helyéről készített rajzokat vagy fényképeket.

Ha nem a nyomhordozó tárgy kerül a szakértőhöz, hanem a helyszínen készült eszköznyom-mintázatok, lenyomatok, az értékeléshez elengedhetetlen a nyomok elhelyezkedését feltüntető fényképek vagy vázlatrajzok megküldése is.

A fényképezéssel vagy rajzzal úgy kell rögzíteni a nyomot, hogy a szakértő a nyomkeletkezési folyamatot rekonstruálhassa, s következtethessen arra, hogy a helyszíni nyomokat az eszköz mely részével okozhatták.

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. A bűncselekmény helyszínén rögzített eszköznyomot a megnevezett személy birtokában talált eszközzel (feszítővas, csípőfogó, stb) okozták-e?

2. A bűncselekmény helyszínén rögzített eszköznyomot milyen eszközzel idézték elő?

3. Több, ismeretlen tettes által elkövetett bűncselekmény helyszínén felkutatott eszköznyomok egyazon eszköztől származnak-e?

4. A bűncselekmény helyszínén talált eszköznyomok alapján lehet-e következtetni az ismeretlen tettes szakmai jártasságára, fizikai erejére?

5. A bűncselekmény helyszínén levő huzalok, rudak átvágása milyen fajtájú vágóeszközzel történhetett?

6. A helyszínen levő fém- vagy fatárgyak átfűrészelése, a fűrészelés megkísérlése történhetett-e az adott fűrésszel?

7. A helyszínen levő tárgyak átvágása, átfűrészelése milyen irányból (a helyiséghez képest kívülről, vagy belülről) történt?

8. Található-e a helyszínen lefoglalt zárban, lakatban idegen kulcs vagy álkulcs használatára utaló nyom?

9. Milyen rendszerű az adott zár, lakat? Álkulccsal vagy saját kulcsától eltérő idegen kulccsal nyom nélkül kinyitható-e?

10. A zár, lakat belsejében találhatók-e olyan elváltozások, melyek arra utalnak, hogy azt idegen kulccsal vagy álkulccsal nyitották ki?

11. A záron, lakaton talált elváltozások nyitott vagy zárt állapotban keletkeztek?

12. A helyszínen talált eszköznyomok állapotából megállapítható-e azok keletkezési ideje?

13. A zár, lakat belsejében talált elváltozást a megnevezett személy birtokában talált álkulcs, idegen kulcs vagy más eszköz hozta létre?

14. A vizsgálatra küldött eszközökön találhatók-e olyan elváltozások, melyek arra utalnak, hogy az eszközt a bűncselekmény elkövetésénél használták?

15. A helyiségek, tartályok lezárására szolgáló viasz vagy ólom plombát az adott bélyegzővel hozták-e létre?

16. A helyiségek, tartályok lezárására szolgáló viasz vagy ólom plombán észlelhetők-e illetéktelen felnyitás nyomai?

17. Az adott helyiséget, szekrényt vagy tartályt milyen módon nyithatták fel?

18. A vizsgálatra küldött eszközön észlelhetők-e a nyomozást követő, utólagos változtatások?

Az eszköznyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése

Az eszköznyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelésének fő kérdései az alábbiakban foglalhatók össze:

— A nyomképző eszköz egyedi azonosságára vonatkozó szakértői állásfoglalás objektív tárgyi alapokon nyugszik-e?

Ennek az alapvető kérdésnek eldöntése érdekében az értékelést végző hatóságnak elsősorban azt kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy az eszköz alkalmas-e az egyedi sajátosságokat visszatükröző nyomok létrehozására.

A statikus nyomokat, lenyomatokat okozó eszközök (ütőszerszámok, feszítő eszközök), nagyobb kiterjedésű dinamikus nyomokat létrehozó tárgyak (balták, kések stb.) egyedi azonosításra — a nyomkeletkezés körülményeitől függően — alkalmasak.

Pontszerű hegyben végződő tárgyak az általuk okozott karcolatok alapján megnyugtató módon igen ritkán azonosíthatók. (Pl. hegyben végződő álkulcsok nyomai zárakban.)

Fűrészlapok, fúrók az oldalsó felületeik által okozott nyomok alapján nem azonosíthatók. Ilyen nyomok alapján legfeljebb az adott fűrészek vagy fúrók kizárhatók a nyomképző eszközök sorából. Kedvező körülmények között az ún. vakfúrólyukak fenekén levő mikrodomborzatok alapján egyes fúró fajták azonosítása elvégezhető.

Vágóélekkel rendelkező tárgyak (balták, kések, ollók, csípőfogók stb.) csupán abban az esetben azonosíthatók, ha a nyomon a vágóél helyileg pontosan meghatározható sajátosságai (pl. csorbulások helyzete) visszatükröződnek vagy a nyom határvonalai tisztán megkülönböztethetők, s így megállapítható, hogy a nyomot az él mely része okozta.

E kritériumok hiányában a vágóél köszörülési egyenlőtlenségei által okozott vonalak túlnyomó részének egybeesése nem nyújthat alapot az azonosság megállapításához.

— A szakértő helyesen állapította-e meg a nyomképző eszköz sajátosságainak keletkezési okát?

Amennyiben a sajátosságok a nyomképző eszköz nagyüzemi technológiával történő előállításánál szükségszerűen jöttek létre (pl. hidegvágó élének méretei, s alakja), egyedi azonosság megállapításának alapját még akkor sem képezhetik, ha a nyomon nagy számban visszatükröződnek. Az egyedi azonosság megállapítására a gyártási technológiai szabályoktól eltérő módon előállt vagy az eszköz használata, javítása során keletkezett sajátosságok szolgálhatnak.

— A nyomhordozó tárgy anyagbeli tulajdonságai lehetővé teszik-e megfelelő kifejezettségű sajátosságok létrejöttét?

Ezt a nyom vagy az arról rendszerint kellő nagyításban készült fénykép vizsgálata alapján döntik el az értékelést végző hatóságok.

— Feltárta-e a szakértő a nyom és a nyomképző eszköz sajátosságai között jelentkező eltérések okát?

Az azonosság csakis abban az esetben mondható ki, ha ezeket a rendszerint szükségszerűen jelentkező eltéréseket a szakértő a nyom keletkezési mechanizmusára, a nyomképző tárgy használata vagy javítása következtében utólag előállott változásaira visszavezetve elfogadható módon megindokolta.

JÁRMŰNYOMOK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

A járműnyomok szakértői vizsgálatának feladatai

A járműnyomok szakértői vizsgálata hivatott megállapítani, hogy a bűntettek — elsősorban a közlekedési bűncselekmények helyszínén talált különféle nyomokat a járművek milyen fajtája hozta létre, s ennek alapján az adott jármű azonosítható-e.

A járműnyomok vizsgálatába bevonható szakértők

A járművek azonosítása a bűncselekménnyel kapcsolatban létrejött nyomaik alapján elsősorban nyomtani (traszológiai) szakértők feladatkörébe tartozik. Ilyen irányú megkeresésekkel a rendőri szervek forduljanak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához. Esetenként szükségessé válhat a gépjármű műszaki szakértők egyidejű igénybevétele is, főleg akkor, ha a járműnyomok alapján a gépjármű sebességére, műszaki állapotára stb. is következtetni kell.

A járműnyomokkal egyidejűleg létrejövő anyaglerakódások (festékszilánkok lepattogzása a helyszínen, súrlódási nyomokon létrejött festék elkenődések stb.), vegyészeti szakértő bevonását is szükségessé teszik.

A járműnyomok közül e helyen — a gyakorlat igényeit figyelembe véve — elsősorban a gépjárművek, kerékpárok és általában a gumiabronccsal felszerelt szárazföldi járművek nyomaival foglalkozunk. A fémabroncsú fogatolt járművek s szánok nyomait — ritka előfordulásuk miatt — részletesebben nem kívánjuk tárgyalni.

Járműnyomok szakértői vizsgálatának előkészítése

A járműnyomok vizsgálatába bevont szakértőnek az alábbi anyagokat kell rendelkezésre bocsátani:

a) A bűncselekmény helyszínén létrejött járműnyomot, illetve az erről készített fényképet vagy mintázatot.

A talajba benyomódott gumiabroncsnyom rögzítésére leghelyesebb gipszöntvényt készíteni. Kemény talajon keletkezett gumiabroncs lenyomatok rögzítésére a méretarányos fényképezés szolgál.

A helyszíni tárgyakon — ruhadarabokon, kerékpár alkatrészeken — levő járműnyomokat természetben rögzítve kell szakértői vizsgálatra küldeni.

Személyek, élőlények testén létrejött gumiabroncsnyomok rögzítése egyrészt fényképezés, holttestek esetében pedig a kisebb kiterjedésű bőrfelületek orvos által történt kimetszésével és megfelelő preparálásával (formalinban történő elhelyezés) történhet.

Egyéb járműnyomokat — járművek egyes alkatrészeinek más tárgyakhoz vagy személyek testéhez ütődése, súrlódása következtében létrejött nyomait — az előbbi szabályoknak megfelelően, lehetőleg természetben kell rögzíteni, s a szakértő rendelkezésére bocsátani.

A helyszíni járműnyomokkal kapcsolatban a szakértővel megfelelő tájékoztatási adatokat is közölni kell. Ebből a célból leghelyesebb a szakértő rendelkezésére bocsátani a helyszíni szemlejegyzőkönyvet, s a nyomok megtalálási helyéről készített áttekintő fényképfelvételeket, illetve a nyomok helyzetét, méreteit pontosan feltüntető helyszíni vázlatrajzot.

Emberi ruházaton vagy személyek testén keletkezett járműnyomok azonosítási vizsgálatakor minden esetben a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a halottszemle- vagy a boncjegyzőkönyvet, a létrejött belső sérülések, törések figyelembevétele érdekében.

A balesetet szenvedett személy ruházatát, amennyiben az vérrel átitatódott, meg kell szárítani, s ezután úgy kell becsomagolni, hogy

a járműnyomokon hajtogatási, vagy gyűrődési vonalak ne haladjanak keresztül. Nemcsak a nyomhordozó felsőruházatot, hanem az alatta elhelyezkedő ruházati rétegeket is szakértői vizsgálatra kell küldeni.

b) A nyomokozóként számításba jövő járművekről megfelelő összehasonlítási mintákat.

A gépjárművek gumiabroncsairól méretarányos fényképfelvételt kell készíteni. Amennyiben a helyszíni nyomon egyedi azonosításra felhasználható sajátosságok észlelhetők, leghelyesebb a gumiabroncsot természetben biztosítani, lefoglalni s szakértőnek megküldeni. Ha ez adott körülmények között — pl. a gumiabroncs nagy terjedelme miatt — nem eszközölhető, a gumiabroncsokat a használatból ki kell vonni, s le kell foglalni. A továbbiakban vagy a szakértő helyszíni kiszállását kell kérni, vagy a gumiabroncs megfelelő részéről puha, nedves homokban próbabenyomatot kell készíteni.

Felületi gumiabroncsnyomok esetében összehasonlítási célra a gumiabroncsról kellő befestékezés vagy enyhe benedvesítés után csomagolópapírra próba-lenyomatot kell készíteni. A próba-lenyomat felvétele a helyszínen legeredményesebben a járműre felszerelt, s a jármű súlyával kellően megterhelt gumiabroncsról történhet.

Úgy a helyszíni, mint a próbanyomatok hitelesítését az előbbi pontokban ismertetett jogi előírásoknak megfelelően kell elvégezni.

Fémabroncsú kerekekről vagy szántalpakról puha, nedves homokban készíthető próbanyomat.

Ha a nyomot nem gumiabroncs, hanem a járműnek más alkatrésze (hűtőrács, hűtődísz, lökhárító, kilincs, szélességjelző stb.) okozta, erről az alkatrészről méretarányos fényképfelvételt kell készíteni, s a lehetőséghez képest le kell szereltetni. Ezenkívül pontosan meg kell állapítani a nyomozás szempontjából számításba jövő alkatrész helyzetét, a talajtól vagy más alkatrészektől mért távolságát.

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. A helyszínen talált gumiabroncsnyomot a megnevezett rendszámú gépjárműről lefoglalt, adott gyártmányú gumiabroncs okozta-e?

2. A helyszínen talált gumiabroncsnyomot milyen gyártmányú és méretű gumiabroncs okozta? Rendszerint milyen fajtájú (személy-, tehergépkocsi, stb.), illetve milyen típusú járműhöz használják az adott gumiabroncsot?

3. A helyszíni járműnyom alapján hogyan rekonstruálható a közlekedési baleset lefolyása? Az elsődleges ütközés a sértettet álló vagy fekvő helyzetben érte?

4. A gumiabroncsnyom szélessége, s a tengelytáv alapján milyen fajtájú vagy típusú gépjármű okozhatta a nyomot?

5. A keréknyom vagy szántalpnyom alapján milyen fajtájú jármű okozhatta a nyomot?

6. A helyszínen vagy a sérült testén okozott elváltozást a járműnek mely alkatrésze okozta? E nyomok alapján milyen típusú vagy gyártmányú járműre lehet következtetni?

7. A helyszínen talált nyomok alapján milyen elváltozások, rongálódások keletkezhettek a közlekedési balesetet előidéző ismeretlen járművön?

8. Milyen tengelytávolságú és talpszélességű jármű okozta a helyszínen rögzített szekérnyomot?

9. A nyom sajátosságai alapján azonosítható-e az adott jármű kéményabroncsú kereke?

10. A helyszínen talált járműalkatrész egy egészet képezett-e a jármű valamely részével vagy felszerelési tárgyával?

Járműnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése

A járműnyomok alapján rendszerint a nyomokozó jármű, gumiabroncs vagy jármű-alkatrész fajtájának, típusának, gyártmányának megállapítására van lehetőség. A szakértő egyedi azonosságra vonatkozó véleményt csakis az esetben adhat, ha a nyomon a gumiabroncs, vagy a jármű-alkatrész használata, javítása során előállott egyedi sajátosságainak visszatükröződését észleli.

A járműnyomok vizsgálata alapján készített szakértői vélemények bizonyító erejének értékelésénél a legtöbb esetben figyelembe kell venni, hogy az azonosság rendszerint nem az egész járműre, hanem annak valamely alkatrészére (pl. gumiabroncs, hűtődísz stb.) vonatkozik, melynek kapcsolata a jármű egészéhez többnyire kevésbé szilárd és állandó. Ennek megfelelően — szükség esetén — más bizonyítékok felhasználásával kell az alkatrész, a jármű egésze, s a jármű kezelésével, használatával megbízott személy tevékenysége közötti kapcsolatot bizonyítani.

ÁLLATOK NYOMAINAK SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

Az állatnyomok szakértői vizsgálatának feladatai

Az állatnyomok szakértői vizsgálata előtt az a feladat áll, hogy a bűncselekmények elkövetése során eltulajdonított, vagy a tettes által szállítás céljaira felhasznált állatokat nyomaik alapján azonosítsa, vagy ezeknek az állatoknak a fajtájára nézve következtetéseket vonjon le.

Az állatnyomok nemegyszer más nyomokkal, többnyire keréknyomokkal együtt fordulnak elő. Ilyen esetben kiegészíthetik a jármű azonosságára vonatkozó szakértői megállapításokat.

Állatok nyomainak vizsgálatába bevonható szakértők

Az állatnyomok szakértői vizsgálata elsősorban a traszológiai szakértők feladatkörébe tartozik. (ORFK. Bűnügyi Technikai Osztály.) Abban az esetben, ha a háziállatoktól, vagy hazánkban vadon élő állatoktól eltérő fajtájú élőlények azonosítása válik szükségessé, a traszológus állattani szakember (zoológus) közreműködését veszi igénybe.

Állatnyomok szakértői vizsgálatának előkészítése

A vizsgálat céljaira a szakértő rendelkezésére kell bocsátani:

a) A bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban keletkezett állatnyomot vagy az arról készült fényképet, gipszöntvényt, egyéb másolatot, s a nyomok megtalálási helyén tartott szemle jegyzőkönyvét.

b) A nyomokozóként számításba jövő állat lábának nyomáról készített összehasonlító nyomatot.

A próbanyomat felvétele ló, szarvasmarha vagy más szarucsülkös állat lábairól puha talajban rendszerint nem okoz nehézséget. A kutya és macska lábairól, melyek karmai nyugalmi helyzetben kicsiny tokba húzódnak, eredményesen úgy vehető próbanyomat, ha az állat megfelelő talajon szabadon mozog, s az így létrejött nyomok közül többről is készül gipszöntvény.

Patkónyomok esetében az állat lábáról a próbanyomat készítése után le kell szereltetni a patkót, s azt is meg kell küldeni a szakértőknek.

A szakértőknek leggyakrabban feltett kérdések:

1. *A bűncselekmény helyszínén talált állatnyomot milyen fajtájú állat okozta?*

2. *A bűncselekmény helyszínén talált állatnyomot az adott személy birtokában levő állat (ló, szarvasmarha) okozta-e?*

3. *Több bűncselekmény helyszínén talált állatnyomok egyazon állattól származnak-e?*

Az állatnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése

Állatnyomok alapján rendszerint a nyomokozó állat fajtájának megállapítására van lehetőség. Adott állatfajtán belül legtöbbször csupán a nyom méretei utalnak szűkebb csoportra (pl. növendék állat). Az állat egyedi azonosítása leginkább patkónyomok, a patkón észlelt egyedi sajátosságok alapján történhet.

FEGYVERSZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

A fegyverszakértői vizsgálatok általános feladatai

Fegyverszakértői vizsgálatokra legtöbbször lőfegyverek törvényellenes tartásával és használatával elkövetett bűncselekmények nyomozásakor kerül sor. Fegyverszakértői vizsgálatok feladata, hogy megállapítsák az adott tárgyak fegyver voltát, lövedékek és hüvelyek alapján azonosítsák a lövés leadására szolgáló fegyvert, illetve megfelelően értékeljék a lövés során létrejött különféle tényezőket (találati pontok, különféle elváltozások és anyaglerakódások a találati pontok körül stb.).

A lőfegyverek azonosítása azon az elven alapul, hogy a lövés alkalmával a hüvelyen, illetve a kilőtt lövedéken a lőfegyver egyes alkatrészeinek egyedi sajátosságait tükröző nyomok jönnek létre.

Lőfegyverek és lőtényezők vizsgálatába bevonható szakértők

A lőfegyverek, lövedékek, hüvelyek, találati pontok és egyéb lőtényezők vizsgálata a fegyverszakértők feladatkörébe tartozik. A vizsgálat iránti megkereséseikkel a rendőri szervek forduljanak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához.

Emberi testen létrejött lövési sérülések esetén a vizsgálat lefolytatása a fegyver- és orvosszakértő közös feladata. Lőtényezők kimutatása (el nem égett lőporszemcsék, füstlerakódások stb.), lövedékek és sörétszemek anyagbeli összetételének vizsgálatára a fegyverszakértő vegyész közreműködését igényelheti.

A kézi lőfegyverek fogalmát meghaladó tűzfegyverek lövedékeinek s egyéb robbanótesteknek a vizsgálatát elsősorban tűzszerész szakértő jogosult elvégezni, fegyverszakértő ilyenkor csupán az esetleges azonosítás céljából vonandó be.

A vizsgálati anyagok előkészítése

a) Lőfegyvereknek a kilőtt lövedék alapján történő azonosításához a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a helyszínen megtalált, illetve a sértett testéből orvosi beavatkozás, boncolás útján eltávolított lövedéket.

A lövedék felkutatására, ha az a helyszínen levő tárgyakba behatolt, fegyverszakértőt kell igénybe venni.

A megtalált lövedéket vattával kibélelt dobozba kell helyezni, hogy a rajta levő nyomok ne szenvedjenek változást!

b) Lőfegyverek hüvely alapján történő azonosításához a helyszínen kivetett vagy a lőfegyver töltényűréből eltávolított hüvelyt kell a fentiekhez hasonlóan csomagolva szakértői vizsgálatra küldeni. Úgy a kilőtt lövedékeket, mint a hüvelyeket külön-külön kell csomagolni.

c) A szakértő rendelkezésére kell bocsátani a lövés leadásának, illetve a lövedék megtalálásának helyéről készített helyszínrajzot, illetve fényképet. A helyszínrajzból pontosan tűnjön ki a lövedék becsapódási helye. Ha a helyszínen megállapíthatók azok a tárgyak, melyeknek ütközve a lövedék irányt változtatott (gellert kapott), ezek helyét is fel kell tüntetni.

Hüvelyek vizsgálata esetén — főleg ha a szakértőtől ismeretlen lőfegyver rendszerére vonatkozó következtetések felállítását várják — fényképen vagy rajzon méretarányosan fel kell tüntetni a lőfegyver által kivetett hüvelyek pontos helyzetét, viszonyát a lövést leadó személy által esetleg okozott nyomokhoz.

d) Ha a lövés személyeken okozott sérülést, vizsgálatra kell küldeni azokat a ruhadarabokat, amelyeken a lövés okozta találati pontok vannak. A ruhadarabokat a találati pont körül elhelyezkedő esetleges lőporszemcsékre s egyéb lőtényezőkre való tekintettel kirázás nélkül, óvatosan hajtogatva be kell csomagolni. A lövés okozta találati pontokra fehér papírlapot kell helyezni. Ha a ruházat a sérülés következtében vérrel átitatott, előzően szobahőmérsékleten ki kell szárítani. Nemcsak a felső ruházatot, hanem a lövés által érintett valamennyi ruházati réteget a szakértő rendelkezésére kell bocsátani.

A lövés okozta sérülésekkel kapcsolatban a szakértőnek meg kell küldeni az orvosi látleletet, halottszemle, illetve boncolási jegyzőkönyvet. Egyes esetekben az is szükségessé válhat, hogy a holttesten keletkezett találati pontok körül a bőrfelületet orvosilag kimetszék és preparálják.

e) A vizsgálandó vagy azonosítandó lőfegyvert előzetes ellenőrzés után kell a szakértőnek megküldeni. Ellenőriztetni kell, hogy a helyszínen talált lőfegyver nincs-e töltött állapotban. A lőfegyver rendszerétől függően ki kell emelni a tárat, ki kell venni az esetleg töltényűrben levő lövedéket vagy hüvelyt. Forgópisztoly esetében meg kell jegyezni, hogy a dobnak melyik furatában volt eltüzelt hüvely vagy még ki nem lőtt lőszer. A lőfegyverrel kapcsolatban tett ilyen irányú megállapításokat a helyszíni szemlén vagy a házkutatáskor, lefoglaláskor készített jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

A lőfegyver kiürítését úgy kell elvégezni (pl. szükség esetén a lőfegyvert tiszta ruhával óvatosan megfogni), hogy a rajta levő ujj- vagy egyéb nyomok meg ne semmisüljenek.

A lőfegyvert az ürítésén túlmenően szétszedni a fegyverszakértői vizsgálatot megelőzően tilos. A lőfegyver csövének állapotát tisztogatás vagy olajozás címén megváltoztatni nem szabad.

f) Robbanások esetében a robbanótest vagy lövedék helyszínen összegyüjtött maradványait az előzőek szerint külön-külön csomagolva kell szakértői vizsgálatra küldeni.

g) Az azonosítandó lőfegyverrel próbalövések végzése fegyverszakértői feladatot képez. Kivételes esetben, ha az azonosítás hüvely alapján történik, a szakértő által megadott útmutatás szerint a nyomozók is létrehozhatnak próbalövések útján eltüzelt hüvelyeket. Erre csak akkor kerülhet sor, ha a lőfegyver nem bocsátható a szakértő rendelkezésére.

h) Lőfegyvereknek személyek birtokából történt lefoglalása esetén biztosítani kell azokat a lőszereket is, melyeket a lőfegyverhez használtak.

i) Lövés leadási helyének megállapítására a fegyverszakértő helyszíni kiszállását kell kérni. Amennyiben ez valamilyen oknál fogva nem lehetséges, helyszínrajzot, s a helyszín környékének minél kisebb léptékű térképét kell a szakértő rendelkezésére bocsátani. Az alaprajzszerűen készített helyszínrajzon kívül a találati pontok méretarányos oldalnézeti rajzát is el kell készíteni.

Tekintetbe véve a fegyverszakértői vizsgálat során eldönthető kérdések sokrétűségét, példázó felsorolásukat az alábbi csoportosítás szerint végezzük:

1. A helyszínen talált lövedéket a megnevezett személy birtokában talált adott gyártmányú és számú lőfegyverből lőtték-e ki?

2. A helyszínen talált hüvelyeken észlelhető elváltozások a megnevezett személy birtokában talált adott gyártmányú és számú lőfegyver alkatrészeitől származnak-e?

3. A helyszínen talált lövedéket vagy hüvelyt milyen öbnagyságú, rendszerű, gyártmányú lőfegyverből lőhették ki?

4. A helyszínen talált lövedéket lőfegyverből lőtték-e ki, vagy mechanikus erő (dobás, parittya stb.) révén került a helyszínre?

5. Több bűncselekmény helyszínén talált, ismeretlen eredetű lövedéken vagy hüvelyen észlelhetők-e azonos lőfegyvertől származó nyomok?

A lövés tényezőinek, körülményeinek megállapítása a lőszer vagy a találati pontok vizsgálata alapján

1. A személyeken vagy tárgyakon észlelhető sérülést, elváltozást lőfegyverből leadott lövés idézte-e elő?

2. A sérülést vagy elváltozást milyen rendszerű (söréteș, golyós) lőfegyverrel leadott lövés okozta?

3. A találati pont jellegzetességei s a környékén észlelt anyaglerakódások alapján a lövést rászorított fegyverrel, közvetlen közelről, közelről vagy távolról adták-e le?

4. A találati pontok közül melyik a bemeneteli, s melyik a kimeneteli nyílás?

5. A találati pontok és a lőcsatorna iránya alapján a lövés milyen testhelyzetben érhette a sérültet?

6. A találati pontok helyzete, s a lőcsatorna iránya alapján honnan adhatták le a lövést?

7. A sörétszemek szóródási képe szerint milyen távolságból adhatták le a lövést?

8. A helyszínen talált, vagy személyek testéből eltávolított lövedék neki ütközhetett-e előzően más szilárd tárgynak (kapott-e gellert)?

9. A lövedékek szennyezettsége, a rajtuk lévő olaj, zsír maradványok alapján megállapítható-e a lövések leadásának sorrendje?

10. A találati pontok körül esetleg észlelt olajgyűrű alapján megállapítható-e a lövések leadásának sorrendje?

11. A lövedéket öbnagyságának megfelelő vagy annál nagyobb kaliberű csővel rendelkező fegyverből lőtték-e ki?

12. A lövedéken vagy hüvelyen található nyomok, elváltozások alapján vonhatók-e le következtetések a lőfegyver állapotára, esetleges működési zavaraira?

Sörétes lőfegyverekből leadott lövések esetén

1. A bűncselekmények helyszínén talált söréteket házilag, vagy gyárilag készítették-e?

2. Milyen méretűek a helyszínen talált sörétszemek?

3. A bűncselekmény helyszínén vagy adott személy birtokában talált vadásztöltényt gyárilag vagy házilag töltötték-e meg?

4. Alakbeli s anyagbeli tulajdonságaikat tekintve megegyezőek-e a bűncselekmény helyszínén, s a megnevezett személy birtokában talált sörétszemek?

5. A sörétszemeket a megnevezett személy birtokában talált golyóöntővel készítették-e?

6. A helyszínen talált sörétszemek anyagbeli összetétele megegyező-e a megnevezett személy birtokában talált fém összetételével?

7. A bűncselekmény helyszínén talált fojtás gyárilag vagy házilag készült-e?

8. A bűncselekmény helyszínén talált fojtás anyaga megegyezik-e a megnevezett személy birtokában talált nemez- vagy papíranyaggal? A fojtást az adott személy birtokában talált lyukasztóval vágták-e ki?

9. A sörétszemek találati képe alapján a lövést milyen távolságból adták le?

Lőfegyverek vizsgálatával kapcsolatban

1. A megnevezett személy birtokában talált eszköz lőfegyvernek, lőfegyver alkatrésznek tekinthető-e?

2. A megnevezett személy birtokában talált lőfegyver alkalmas-e emberi élet kioltására?

3. Az adott lőfegyver megfelel-e az üzembiztonság (hadi használhatóság) követelményeinek?

4. A megnevezett személy birtokában talált lőfegyverekből mikor adhattak le utoljára lövést?

5. Az adott lőfegyver mióta lehet a feltalálás helyén?

6. Az elsütő-berendezés hibája folytán bekövetkezhetett-e lövés (véletlen elsülés)?

Lőszerek, robbanóanyagok vizsgálatával kapcsolatban

1. A vizsgálatra küldött tárgy lőszernek, vagy robbanóanyagnak tekinthető-e?

2. A vizsgálatra küldött lőszer milyen öbnagyságú s rendszerű lőfegyverhez használható?

3. A helyszínen talált anyagok milyen robbanótest maradványai?

4. A vizsgálatra küldött hüvely és lövedék egyazon töltény részeit képezik-e?

5. A vizsgálatra küldött lövedéken vagy hüvelyen találhatók-e olyan nyomok, melyek lőfegyverből való kilövésre utalnak?

6. A helyszínen talált hüvelyt vagy lövedéket mikor lőtték ki?

A fegyverszakértői vélemények értékelése

A fegyverszakértői vélemények értékelésekor az egyes vizsgálati módszerek sajátosságainak megfelelően eltérő szempontok érvényesülhetnek.

Lőfegyverek, lövedék vagy hüvely alapján történő azonosítása során a szakértői vélemény értékelésénél a következő körülményekre kell figyelmet fordítani:

— A vizsgálati tárgy — elsősorban a kilőtt lövedék — milyen állapotban került vizsgálatra; megkülönböztethetők-e rajta a huzagmezők ép nyomai?

— Az összehasonlított nyomok részletsajátosságai teljes egészükben megegyeznek-e, magyarázatot adott-e a szakértő az esetleges különbözőségek okaira?

— A lőfegyver egyes alkatrészei által okozott nyomok sajátosságai között helyesen különböztette-e meg a szakértő az egyedi és a csoport sajátosságokat?

Lőfegyverek kriminalisztikai vizsgálatakor értékelés tárgyává kell tenni, hogy a szakértő

— figyelembe vette-e a lőfegyverek fogalmát meghatározó jogszabályok által előírt normákat (az öbnagyság, a lövedék kezdősebessége, stb.)?

— a megvizsgált lőfegyver valamennyi lényeges tulajdonságát (öbnagyság, lövedék kezdősebessége, célzási lehetőségek, a lőfegyver mechanizmusa) meghatározta-e, s az általa használt meghatározási módszerek mennyire pontosak?

Lőtényezők meghatározására irányuló vizsgálatoknál értékelni kell, hogy a szakértő

— alkalmazott-e kémiai vagy elektrográfiai módszereket?

— a lövés leadási helyének megállapításánál figyelembe vette-e a helyszíni szemle során feltárt adatokat, a lőpálya meghatározásánál helyesen alkalmazta-e a ballisztikus szabályokat?

ELTÁVOLÍTOTT SZÁMOK LÁTHATÓVÁ TÉTELÉRE IRÁNYULÓ VIZSGÁLATOK

A szakértői vizsgálat feladatai

A bűnügyek nyomozása során különböző lopásoknál, sikkasztásoknál és egyéb bűncselekményeknél is találkozhatunk olyan fémből és fából készült tárgyakkal, amelyekből a számot vagy egyéb gyári jelzéseket eltávolították. Szakértői vizsgálatra rendszerint gépkocsik, kerékpárok, motorkerékpárok, motorházak, szerszámok és fegyverek kerülnek. A gyári számok és gyári jelzések közül különösen azok, amelyek préseléses vagy beütéses eljárással készülnek, aránylag mélyreható eltávolítás után is könnyen helyreállíthatók. A beütés vagy préselés során ugyanis az anyag mélyebb rétegei is maradandóan megváltoznak és a szám kireszelése, kicsiszolása után ezeknek a mélyebb struktúráknak változásai kémiai vagy elektrokémiai eljárással újból kimutathatók.

A szakértői vizsgálat során a számok, jelzések csak rövid időre tűnnek elő, a szakértő akkor fényképet készít róluk. A vizsgálat után visszaküldött bűnjeleken az eltávolított számok ismét láthatatlanok.

A vizsgálatokba bevonható szakértők

A vizsgálatokba bevonhatók a megyei (budapesti) nyomtani szakértők és az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői. A szakértői vizsgálatok során a vizsgálandó tárgyak a kireszelt számok helyének csiszolása és maratása következtében bizonyos változásokat szenvednek.

Ezért a vizsgálat elvégzése előtt a szakértő a tárgyi bizonyítékról általános fényképet, majd a kérdéses helyről részfényképet készít.

A szakértői vizsgálati anyagok előkészítése

A szakértői vizsgálati anyagok különösebb előkészítést nem igényelnek. Azokat a motorrészeket, kerékpárrészeket stb. kell vizsgálatra küldeni, amelyeken feltételezhetően kireszelt számok vannak. Ügyelni kell, hogy a szétszerelés során a tárgyon levő egyéb nyomokat meg ne sértsék. Ha a körülményeknek megfelelően a tárgyon más nyomok is lehetnek, először ezeket kell rögzíteni és csak utána lehet a kireszelt számok, jelzések előhívásáról rendelkezni. Vigyázni kell, hogy nedvesség a kérdéses területeket ne érje. A fémtárgyakat óvni kell a berozsdásodástól, a fatárgyakat vetemedéstől, nedvesség hatására történő felduzzadástól.

Ha a fémtárgyak rendkívül nagyok és szállításra alkalmatlanok, kérni lehet a szakértő helyszíni kiszállítását. A vizsgálatok a helyszínen is elvégezhetők.

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. A vizsgálandó anyagból reszeltek-e ki, távolítottak-e el számot vagy egyéb gyári jelzést?

2. Milyen módszerrel távolították el az adott anyagból a számot, jelzést?

3. Az adott tárgyról a felküldött reszelővel, dörzspapírral távolíthatták-e el a jelzéseket, számokat?

4. A megküldött beverőszámokkal készülhettek-e az új számok, jelzések, vagy nem?

5. Milyenek voltak az eredeti számok, gyári jegyek, illetőleg egyéb bejegyzések?

FÉNYKÉPEK ALAPJÁN TÖRTÉNŐ AZONOSÍTÁSI VIZSGÁLATOK

A fényképek alapján történő azonosítási vizsgálatok feladatai

Fényképek és filmanyagok alapján azonosítani lehet a felvett személyeket, tárgyakat és egyes esetekben magát a fényképezőgépet, amely segítségével a filmet használták. Élő személyeken kívül azonosítás tárgyát képezhetik ismeretlen holttestek is.

A vizsgálatokba bevonható szakértők

Ezen vizsgálatokra csak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályának szakértői vehetők igénybe.

A vizsgálatokba nyomszakértő, fényképészeti szakértő és orvosszakértő, illetve antropológus is bekapcsolódik, azonban a szakértői vizsgálat elrendelésénél ezen személyeket nem kell meghatározni, mert őket az osztály vezetője az adott ügy összes körülményeiből kiindulva jelöli ki.

A szakértői vizsgálati anyagok előkészítése

A szakértői vizsgálat lefolytatható bűnügyi személyfénykép, személyigazolvány fénykép, vagy amatőr fénykép alapján. A hivatásos fényképészek retusált fényképei és művészfotók alapján tárgy- és személyazonosítást csak ritkán lehet végezni az azokon alkalmazott retus, különleges beállítás és ebből eredő perspektívikus torzulás miatt.

A vizsgálandó fényképen kívül a szakértő rendelkezésére összehasonlítási mintákat kell bocsátani. Amennyiben erre mód és lehetőség van, a fényképmásolatokon kívül az eredeti filmanyagot is meg kell küldeni. Összehasonlítási mintákul szolgálhatnak olyan régi fényképek, amelyeken az adott személy vagy tárgy felismerhető. Nagyobbak a vizsgálat sikeres elvégzésének esélyei, ha az adott személy, tárgy természetben vizsgálatra küldhető. Ilyenkor összehasonlításra az adott tárgyat vagy személyt kell a szakértőhöz irányítani, aki az összehasonlító fényképeket saját maga készíti el.

Arra kell törekedni, hogy minél több olyan fényképet szerezzünk be, amelyen a vizsgálandó személy, tárgy fényképe szerepel, és ezek a fényképek lehetőleg ugyanabba az időszakba tartozzanak, amelyekben a vizsgálandó fénykép készült. Antropológiai személyazonosító vizsgálat abban az esetben is elvégezhető, ha 10—20 év vagy annál is több idő telt el az összehasonlítandó fénykép készítése között, illetőleg a régi fénykép alapján az élő személy vagy holttest akkor is azonosítható, ha

ilyen nagy időszak telt el a fénykép készítése és a vizsgálat elrendelése között.

Elhalt személy azonosítását el lehet végezni a holttest fényképe alapján. Ebből a célból az igazságügyi orvosszakértőt fel kell kérni a „hullatoilette" elkészítésére, vagyis az arc helyreállítására és azután kell elkészíttetni a bűnügyi fényképezés szabályai szerint az összehasonlításhoz szükséges fényképet. Ha a holttest arcát a bomlási folyamatok már felismerhetetlenné tették, az orvosszakértőt fel kell kérni a koponyacsontok lágy részeinek eltávolítására és a csontok megtisztítására, macerálására. A szakértői vizsgálatra ilyenkor a macerált koponyacsontokat és az elhunyt személy fényképét kell megküldeni. A szakértővel közölni kell, hogy a nyomozás adatai szerint mennyi idő telt el a felvételek készítése és a halál beállta között.

Ha eltemetett holttest fénykép alapján történő személyazonosítására van szükség, az elhunyt rendelkezésére álló fényképeit, a helyszíni szemle (halottszemle) és a boncolás jegyzőkönyvét meg kell küldeni előzetes szakértői véleményezésre az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályára. Ha az eltemetést halottszemle és boncolás nem előzte meg, vagy valamilyen más okból nem áll rendelkezésre a szemle és a boncolás jegyzőkönyve, akkor az előzetes szakértői vélemény kérésénél közölni kell az elhunyt személyi adatait (nemét, korát, személyleírását). Ha az előzetes szakértői vélemény szerint a megküldött fényképek az összehasonlító vizsgálat elvégzésére alkalmasak és feltehetően olyan korú, nemű, személyleírású egyént ábrázolnak, mint az eltemetett személy, akkor az eltemetett holttestet ki kell hantolni. A kihantoláshoz az ORFK bűnügyi laboratóriumának igazságügyi orvosszakértőit kell kirendelni.

A szakértői vizsgálatot elrendelő határozatnak tartalmaznia kell:

— a vizsgálandó fénykép és a minták készítésének idejét;

— a fényképmintákon ábrázolt személy születési évét vagy hozzávetőleges életkorát;

— az ügy körülményeit és személyazonosítás esetén az olyan életrajzi adatokat, amelyek jelentősek lehetnek a vizsgálat során az ismérvek értékelése szempontjából (pl. ikertestvér létezése, a vizsgálandó és az összehasonlítandó anyag között feltehetően eltelt idő nagysága stb.), tárgyazonosítás esetén pedig a fényképeken ábrázolt tárgy javítására, átfestésére, átalakítására vonatkozó adatokat.

A szakértőnek leggyakrabban a következő kérdéseket teszik fel:

1. A vizsgálatra küldött fénykép a vizsgálatra küldött személyt ábrázolja-e?

2. A vizsgálatra küldött két vagy több fénykép ugyanazt az élő vagy holt személyt ábrázolja-e?

3. A vizsgálatra küldött koponyacsontok a megküldött fényképen ábrázolt személyé lehettek-e?

4. A vizsgálatra küldött fényképen az a tárgy látható-e, amelyet megküldtek vizsgálatra?

5. A vizsgálatra küldött több fényképen ugyanazon tárgy látható-e?

6. A vizsgálatra megküldött negatív a megküldött fényképezőgéppel készült-e?

7. A vizsgálatra megküldött negatívok ugyanazon fényképezőgéppel készültek-e?

KÉMIAI-FIZIKAI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

A kémiai-fizikai szakértői vizsgálatok feladatai

A bűncselekmények nyomozása során a vegyészeti és fizikai szakértő feladata a bűncselekmények helyszínén, személyek testén, ruházatán talált ismeretlen anyagmaradványok meghatározása, összetételük, eredetük megállapítása vagy az egyébként észlelhető anyagmaradványok kimutatása.

A vegyészeti szakértői vizsgálatok sajátos területét képezik a méregkimutatási (toxikológiai) vizsgálatok, amelyeket az ember élete ellen irányuló bűncselekmények esetében jogszabályi rendelkezések folytán az Országos Bírósági Vegyészeti Intézet jogosult elvégezni.

Bakteriológiai szakkérdésekben az Országos Közegészségügyi Intézet (Budapest), vagy az egyes megyékben működő közegészségügyi és járványügyi állomás, ételmérgezések és ételfertőzések ügyében pedig az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet (Budapest) vagy a megyei közegészségügyi és járványügyi állomás illetékes. Gombamérgezés esetén az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézetet (Budapest), növényvédőszerek, rovar- és rágcsáló-irtószerek által okozott mérgezések esetében pedig az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézetet kell megkeresni.

A kriminalisztikában szükségessé váló vegyészeti és fizikai vizsgálatok jellemző sajátossága a vizsgálandó anyagok csekély, gyakran mikroszkópikus mennyisége, amely speciális kémiai, fizikai módszerek alkalmazását teszi szükségessé.

A büntetőeljárás során a következő anyagok képezik legtöbbször a vegyészeti vizsgálatok tárgyát:

Festékek, lakkok, színezékek, írószerek, fémdarabok, fémreszelékek, építőanyagok, talaj és por-maradványok, növények részei, fatörmelékek, üvegdarabok.

A kémiai-fizikai vizsgálatokba bevonható szakértők

A nyomozás során leggyakrabban szükségessé váló anyagkimutatások elvégzéséhez megfelelő vegyészeti, fizikai és kriminalisztikai képzettséggel rendelkező szakértők bevonása indokolt. A nyomozás során szükségessé váló fizikai, kémiai vizsgálatok elvégzése az ORFK Bűnügyi Technikai Osztály feladatkörébe tartozik. A ritkábban előforduló, speciális felszerelést igénylő szakvizsgálatok elvégzése esetenként külső tudományos intézetek közreműködését teszi szükségessé. A rendőri szervek a külső tudományos intézeteket az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályán keresztül vonhatják be.

A kémiai-fizikai vizsgálatok anyagának előkészítése

a) A vizsgálati anyagokat figyelmes összegyűjtés után gondosan csomagolva kell szakértői vizsgálatra küldeni.

Tárgyakra tapadt anyagmaradványok esetében lehetőleg a tárgyat magát kell vizsgálatra küldeni. Ez esetben ügyelni kell arra, hogy szállítás közben a tárgyra tapadt anyag le ne dörzsölődjön, le ne peregjen. A tárgyat tiszta műanyag fóliába, vagy papírba kell csomagolni. A csomagolás jól záródó legyen, hogy abból az esetleg lehullott anyagrészecskék se essenek ki.

Ha a tárgy jellegénél vagy terjedelménél fogva nem szállítható, az anyagmaradvánnyal szennyezett részt ki kell vágni (pl. fából készült tárgyak esetében). Ha ez nem lehetséges, az anyagmaradványt éles késsel (pl. orvosi szikével) le kell kaparni. A leválasztott anyagmaradványt leghelyesebb gumidugós üveg kémcsőben vagy fóliában szakértői vizsgálatra küldeni. Nagyobb terjedelmű vizsgálati anyagok szállítása esetén jól záródó papírdobozt kell alkalmazni. A vizsgálandó anyagmaradványt a lehetőséghez képest a nyomhordozó tárgy felső rétegével együtt válasszuk le.

A helyszíni anyagmaradványt rendszerint teljes egészében biztosítjuk. Ha az anyagmaradvány felkutatása és biztosítása az általános kriminalisztikai szakképzettség birtokában nem végezhető el, a vegyész szakértő helyszíni kiszállását kell kérni.

Ellenőrző vizsgálatok céljaira a nyomhordozó tárgy azon részéről is vegyünk mintát, ahol vizsgálandó anyagmaradvány nem található.

b) Anyagok közös eredetének megállapítására megfelelő összehasonlítási mintákat kell a szakértők rendelkezésére bocsátani.

Tekintve, hogy az összehasonlítási minták rendszerint nagyobb mennyiségben állnak rendelkezésre, ezekből jóval többet kell szakértői vizsgálatra küldeni, mint a helyszínen talált anyagmaradvány. Szilárd,

pornemű anyagokból (pl. építőanyagból) 50—100 dkg, folyadékokból pedig legalább 500 cm³ mintát kell venni.

Amennyiben az összehasonlító anyag összetétele, szerkezete nem homogén (pl. nem egynemű építőanyag, cement, folyadék stb.), nagy gondot kell fordítani a mintavétel helyére. A festett felületekről, pl. gépjárművek, festett bútorok, a tárgy mindazon részeiről, ahonnan a helyszíni anyagmaradvány származhat, mintát kell venni. A mintavétel helyét az anyagot tartalmazó edényen fel kell tüntetni.

Nagyobb tárgyakról (pl. gépjárművek) fényképfelvételt vagy rajzot kell készíteni, s ezen a mintavétel helyét, s a minták sorszámát meg kell jelölni. Talajnyomok vizsgálatához összehasonlító anyagként a terep különböző részéről minták sorozatát kell venni, főleg abban az esetben, ha a talaj nem egynemű.

Az összehasonlítási anyagok csomagolásánál ügyelni kell arra, hogy azok szállítás közben a helyszínen rögzített anyagmaradvánnyal ne érintkezhessenek, a két anyag a csomagolás megsérülése esetén se keveredhessen. Ezért helyes, ha azt a helyszíni tárgyat, amelyen a vizsgálandó anyagmaradvány van, s az összehasonlítási mintát külön-külön csomagokban helyezzük el.

A mikroméretű anyagszennyeződéseket magukon viselő tárgyak kezelésénél a legnagyobb fokú elővigyázatosság szükséges. Tilos ezeket a tárgyakat összefogdosni, bármilyen más anyaggal szennyezett helyre letenni, ilyen környezetben tárolni, mert ez által olyan újabb anyaglerakódások keletkeznek rajta, amelyek a vizsgálat eredményes elvégzését meghiúsíthatják.

A kémiai-fizikai szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. *Mi a neve, kémiai összetétele a helyszínen talált ismeretlen anyagnak?*

2. *A helyszínen talált anyagmaradvány, s a terhelt birtokából származó anyag azonos összetételű-e, azonos kémiai és fizikai tulajdonságokkal rendelkezik-e?*

3. *A helyszínen talált anyagmaradvány és az összehasonlítási minta kémiai vagy fizikai tulajdonságai alapján azonos eredetű-e?*

4. *Mi az ipari vagy közfogyasztási rendeltetése a helyszínen talált anyagnak?*

5. *A helyszínen talált festékszilánkok az adott gépjárművet fedő festékrétegekkel azonos strukturális, s kémiai, fizikai tulajdonságokkal rendelkeznek-e?*

6. *A helyszínen talált festékszilánkok az adott gépjárműről származnak-e?*

7. *A feszítővason talált festékmaradvány és a felfeszített pénztárdobozt fedő festékréteg sajátosságai megegyeznek-e?*

8. *A terhelt ruházatán talált fémforgács azonos kémiai összetételű-e, mint a helyszínen átfűrészelt lakatkengyel? Kimutathatók-e azonos nyomelemek a vizsgálati anyagokban?*

9. *A gumikábel átvágásával gyanúsított személy zsebkésén találhatók-e mikroméretű gumifoszlányok?*

10. *A terhelt lábbelijén levő sármaradványok és a helyszín különböző részeiről vett talajminták megegyező fizikai és kémiai sajátosságokkal rendelkeznek-e?*

11. *Milyen összetételű talaj maradványai találhatók a terhelt ruházatán?*

12. *A terhelt által a bűncselekmény helyszínén elhagyott szerszámon (ruhaneműn) milyen anyag maradványai találhatók? Milyen foglalkozási ágra utalnak ezek az anyagmaradványok?*

13. *A vizsgálatra küldött tárgyakon észlelhetők-e valamely eltávolított anyag maradványai?*

14. *A terhelt birtokában talált szerszámon milyen fajtájú fa szilánkjai találhatók?*

A kémiai-fizikai szakértői vélemények értékelése

A kémiai-fizikai szakértői vélemények értékelésénél elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy e szakterületek sajátosságainál fogva az esetek túlnyomó többségében a vizsgálati anyagmaradványok jelenléte, az összehasonlított anyagok megegyező kémiai összetétele állapítható meg. Két anyag azonos kémiai összetételének megállapítása, azonos kémiai, fizikai tulajdonságok kimutatása a legtöbbször nem bizonyítja feltétlenül a két anyag közös származását. Rendszerint nem zárható ki más hasonló anyagokkal fennálló közös eredet lehetősége.

Azokban a kivételes esetekben, amikor a szakértő kategórikusan megállapítja a vizsgált anyagnak meghatározott helyről való származását, az értékelés során ki kell arra térni, hogy a szakértői állásfoglalás támaszkodik-e olyan nem ismétlődő strukturális sajátosságokra, az anyag olyan véletlen okra visszavezethető jellegzetességeire, amelyek más helyen levő hasonló anyagoknál nem fordulhatnak elő. A megegyező anyagbeli összetétel értékelésénél figyelembe kell venni az ún. „nyomelemek" jelenlétét, tehát azt, hogy a vizsgálati anyagokban vannak-e olyan elenyésző mennyiségű elemek, melyek eredete többnyire az előállítás technológiai szabályaitól független, véletlen okokra vezethető vissza.

Tisztán kémiai módszerekkel a közös eredetre vonatkozóan kategórikus megállapítás ritkán tehető. A kémiai vizsgálatok eredményeit rendszerint alá kell támasztaniok az anyag struktúrájára, külső sajátosságaira vonatkozó fizikai (optikai) megállapításoknak,

TEXTILSZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

A textilszakértői vizsgálatok feladatai

A büntetőeljárásba bevont textilszakértő feladata a bűncselekmény helyszínén, személyek testén, ruházatán, tárgyakon visszamaradt textíliák (szövött, fonott, kötött anyagok), fonalak, szálak fajának, fajtájának vagy nevének megállapítása, illetve ezen vizsgálati objektumok összehasonlítása más helyen talált textíliákkal, fonalakkal, szálakkal, közös eredetük tisztázása érdekében.

E célkitűzések világosan megkülönböztethetővé, elhatárolhatóvá teszik a textilvizsgálatoknak e fajtáját az áruszakértés keretén belül sorra kerülő textilvizsgálatoktól, amennyiben ezen utóbbiak célját a textilkészítmény minőségének a gyártási vagy kereskedelmi szabványok szempontjából történő vizsgálat képezi.

A textiliparban rendszeresen használt vizsgálati módszerekhez képest különösen eltérő sajátosságokkal rendelkezik az ún. elemi szálak — szöveteket és fonalakat alkotó egyes szálak — vizsgálata, s ennek alapján arra a textíliára való következtetés, amelyből ezek származnak.

Textíliák kriminalisztikai vizsgálatába bevonható szakértők

A bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban rögzített textíliák vizsgálatára elsősorban kriminalisztikailag is képzett textilszakértőt kell bevonni. E célból a rendőri szerveknek megkereséseikkel az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályához kell fordulniok. A textilszakértőt gyakran orvos-, nyomtani, fegyver-, illetve vegyész szakértőkkel együtt vagy egyidejűleg alkalmazzák.

A vizsgálatok során szükségessé váló egyes részletkérdések értékeléséhez, a bevont szakértő textilipari tudományos intézetek vagy termelő üzemek szakembereinek közreműködését igényelheti.

Az anyagok előkészítése textilszakértői vizsgálatok céljaira

A vizsgálat céljaira az alábbi anyagokat kell a textilszakértő rendelkezésére bocsátani:

a) A bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban felkutatott textilanyagot, anyagfoszlányt, fonalat vagy szálat. Rendkívül fontos a vizsgálati anyagok megfelelő csomagolása. Anyagdarabokat, nagyobb foszlányokat tiszta műanyag vagy fehér papír borítékban kell elhelyezni. Kisebb fonaldarabokat, szálakat tiszta, gumidugóval lezárható kémcsőben kell tartani. Azokat a parányi száltöredékeket, amelyek ütés vagy súrlódás következtében tárgyakra tapadtak, a tárggyal együtt természetben kell biztosítani ügyelve arra, hogy csomagolás és szállítás közben azok a tárgyról le ne dörzsölődjenek. Amennyiben a tárgy nem szállítható, pl. a behatolási helyen a tettes ruhájáról letapadt száltöredékek, ezeket transzparens folilapra kell átvinni, s így kell szakértőhöz eljuttatni.

A helyszínen tárgyakra vagy emberek testére tapadt textilszálak helyzetét közelről készített fényképfelvételen kell rögzíteni.

b) Összehasonlító mintákat azokból a textíliákból, melyekből a helyszínen talált textilmaradványok származhattak, amelyekkel előzően egy darabot képezhettek.

Az összehasonlító mintákból lehetőleg jóval nagyobb mennyiséget kell biztosítani, mint a helyszínen talált textilmaradvány. Azokban az esetekben, amikor az összehasonlítandó ruhadarab különböző minőségű textíliából készült, valamennyi anyagból mintát kell venni vagy az egész ruhadarabot vizsgálatra kell küldeni.

A textilszakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

1. Milyen fajtájú, összetételű, esetleg milyen kereskedelmi elnevezésű a helyszínen talált textília?

2. A helyszínen talált szál állati, növényi eredetű vagy műanyag szál? Mi az elnevezése a műszálnak?

3. Rendelkezik-e megegyező szövési sajátosságokkal (szálak minősége, sűrűsége, szövési mintázata stb.) a helyszínen talált textília és a megnevezett személy birtokában talált ruhadarab textilanyaga?

4. A helyszínen talált elemi szálak milyen színű, minőségű, esetleg elnevezésű textíliából származhatnak?

5. A helyszínen talált lenyomatot a megnevezett személy birtokában talált ruhadarabbal (pl. nadrág, harisnya, stb.) okozhatták-e?

6. A megnevezett személy birtokában talált textildarab a vágási felület alapján egészet képezhetett-e a bűncselekmény helyszínén talált textíliával?

7. A bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban lefoglalt ruhadarabon észlelt folytonossági hiány természetes kopás, szakítás, vagy vágás útján keletkezett-e?

8. A helyszínen talált elemi szálak sajátosságai megegyeznek-e más helyen lefoglalt elemi szálak sajátosságaival?

9. Megegyezik-e a bűncselekmény helyszínén talált textília elhasználódottságának foka, szennyezettsége, a használat során keletkezett sajátosságai az adott személy birtokában talált textília tulajdonságaival?

10. Megegyező-e az összehasonlított textíliák készítésének, festésenek módja? Megegyező kémiai, fizikai tulajdonságokkal rendelkezneknek-e a vizsgált textíliákon észlelt színezékek?

A textilszakértői vélemények értékelése

A vizsgálati tárgyak sajátos jellege s nagyüzemi módszerekkel történő előállítása következtében a textilszakértő rendkívül ritkán van abban a helyzetben, hogy a textíliák eredetére nézve egyedi azonosítás jellegű következtetéseket vonhasson le. A textíliák, különösen az elemi szálak anyagbeli, színbeli s feldolgozással kapcsolatban létrejött sajátosságainak megegyezése önmagában véve nem utal kategórikusan arra, hogy a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban lefoglalt bűnjel kizárólag az összehasonlított textíliából származik. A sajátosságok megegyezése azonos fajhoz, fajtához vagy gyártmányhoz tartozást jelent. Az egyedi azonosság csak egyedi jellegű sajátosságok, észlelése esetén mondható ki. (Kizárólag csak egy-egy darabra jellemző sajátosságként a gyártási rendellenességeket, a használat s a javítás során keletkezett ismertetőjeleket tekinthetjük.)

Tekintetbe véve, hogy a textíliák túlnyomó része, főleg a különféle szövetek, igen sokféle elemi szálból készülnek, a bűncselekmény helyszínén talált egy-két elemi szál alapján annak a textíliának a meghatározására, amelyből az elemi szálak származnak, csupán igen ritkán van lehetőség. A szakértő az elemi szálak származási helyéül rendszerint a textíliáknak csupán tágabb körét jelölheti meg.

IGAZSÁGÜGYI ÁLLATORVOS-SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi állatorvos-szakértői vizsgálatok feladata

Egyes bűncselekmények tényállásának felderítéséhez állategészségügyi vonatkozású kérdések tisztázása céljából állatorvos-szakértő meghallgatása szükséges. Ezek a bűntettek általában két fő csoportra oszthatók. Az egyik csoportba azok tartoznak, amelyek állatok megbetegedését, elhullását vagy kényszervágását, illetőleg az elvárható állati termelés elmaradását okozzák, tehát amelyek *állatkárok* kapcsán merülnek fel. A másik csoportba sorolhatók azok a bűncselekmények, amelyek következtében az állatról emberre is átterjedő betegségek, az emberre ártalmas állati termékek vagy az állatokkal kapcsolatos foglalkozás révén *személyek* élete, testi épsége vagy egészsége veszélyeztetett.

Ennek megfelelően az állatorvos-szakértői működés leginkább

a) állatkárokkal

b) személyek veszélyeztetésével kapcsolatos.

Az állatorvos-szakértői véleményre vonatkozó nyomozási igényeknek általában a következő fő kérdésekre kell irányulniok:

— az állatbetegség diagnózisa;

— minek következtében állott elő állatkár, vagy személyek veszélyeztetése? Fennáll-e okozati összefüggés az utóbbiak és a felmerülő bűncselekmény között?

— miben áll az állatkár, és milyen annak a mértéke?

— mely állategészségügyi jogszabály rendelkezései vagy egyéb szabályok vonatkoznak az adott esetre, és történt-e azok tekintetében mulasztás;

— mikor, milyen módon történt az állategészségügyi szabályok megszegése?

— kellő intézkedésekkel meg lehetett volna-e előzni a bűncselekményt és annak következményeit?

A legfőbb, átfogó állategészségügyi jogszabályok a következők:

A 25/1958. (III. 28.) Korm. számú, valamint a 31/1961. (VIII. 12.) Korm. számú rendelettel kiegészített, illetve módosított 21/1953. (V. 15.) MT. számú rendelet az állategészségügy rendezéséről.

Az 5/1962. (II. 7.) FM. számú rendelettel kiadott *Állategészségügyi Szabályzat* (Mezőgazdasági Értesítő 6.).

Az 1/1964. (I. 18.) FM—Élm. M—Eü. M. számú rendelettel kiadott *Higiéniai Szabályzat* (Tanácsok Közlönye 4.).

Az említett jogszabályok minden hatósági (községi, kör-, városi, városi kerületi, járási, megyei) állatorvosnál fellelhetők.

Az igazságügyi állatorvosi szakvizsgálatokba bevonható szakértők

Szakértőként elsősorban a járási és megyei bíróságok mellé kijelölt állatorvos-szakértőt célszerű igénybe venni. Ha az ügyben a bírósági szakértő tekintetében kizáró ok vagy más akadály merül fel, a szóbanforgó állatorvosi szakterületen legjáratosabb, tapasztalt más állatorvost kell bevonni. Ebben az esetben helyes a szakértő személyére vonatkozó döntést a tanács vb. mezőgazdasági osztályának véleményére alapozni.

Egyes esetekben az ügy speciális szakmai vonatkozásainak tisztázására állategészségügyi vagy más intézményeknek vagy azok szakembereinek igénybevétele is szükségessé válhat. Ez történhet vizsgálati anyag beküldése és az intézeti vizsgálat eredménye alapján adandó vélemény kérése vagy az intézetnek (intézeti szakembernek) a helyszíni vizsgálatban történő bevonása útján. Ezt az utóbbi lehetőséget — az intézetek tehermentesítése érdekében — csak akkor helyes felhasználni, ha az ügy nagyobb jelentőségű, és a tényállás tisztázásához a helyi állatorvos-szakértőnek az intézeti vizsgálattal kiegészített véleménye nem

bizonyul elegendőnek, vagy ha a helyi szakértői vizsgálat eredményének felülvizsgálata bármely okból indokoltnak mutatkozik.

Az ügy iratai alapján a szakvélemény *felülvizsgálata céljából* — különösen a bonyolult ügyekben, vagy ha eltérő szakértői vélemények miatt szükséges egyértelmű állásfoglalás — állategészségügyi *szakértői testületekhez* is lehet fordulni. Ilyen testület

a) az állatorvosi foglalkozás gyakorlásával kapcsolatos úgynevezett *műhibák* felmerülése esetén az *Országos Állategészségügyi Tanács* (Budapest, V., Kossuth Lajos tér 11.),

b) *minden egyéb* vonatkozású állategészségügyi kérdésben az *Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Tanácsa* (Budapest, VII., Landler Jenő utca 2.),

A laboratóriumi vizsgálatok, illetve jelentősebb ügyekben szakértői vizsgálat lefolytatása és vélemény adása tekintetében a következő intézetekhez lehet fordulni:

Hullán vagy hullarészeken történő *kórmegállapítással* kapcsolatban:

a) Állategészségügyi intézetek.[1]

b) Állategészségügyi Kutató Intézet (Budapest, XIV., Hungária krt. 21.)

c) Állatorvostudományi Egyetem Kórbonctani Tanszéke, (Budapest, VII., Landler Jenő u. 2.).

Fertőző állatbetegséggel kapcsolatban:

a) Állatkórházak és állatorvosi rendelőintézetek,
b) Állategészségügyi Kutató Intézet,
c) Állatorvostudományi Egyetem Járványtani Tanszéke.

[1] A 95/1955. (Mg. É. 36.) FM. számú utasítás értelmében — a mérgezési és gyógyszervizsgálatoktól eltekintve — az ország egyes területeire az állategészségügyi intézetek működési illetékessége jelenleg a következő:

Országos Állategészségügyi Intézet (Budapest, XIV., Tábornok utca 2.): Bács-Kiskun, Fejér, Győr-Sopron, Komárom, Nógrád, Pest, Vas és Veszprém megye, továbbá Budapest főváros területe.

Békéscsabai Állategészségügyi Intézet (III., Szabolcs u. 2.): Békés és Csongrád megye, továbbá Szeged mjv. területe.

Debreceni Állategészségügyi Intézet (Széchenyi u. 94.): Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Szolnok megye, továbbá Debrecen mjv. területe.

Kaposvári Állategészségügyi Intézet (Cseri u. 40.): Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye, továbbá Pécs mjv. területe.

Miskolci Állategészségügyi Intézet (Dóczi u. 4/a.): Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye, továbbá Miskolc mjv. területe.

Parazitológiai kérdésekben:

a) Állategészségügyi intézetek,
b) Állategészségügyi Kutató Intézet,
c) Állatorvostudományi Egyetem Parazitológiai Tanszéke.

Egyéb állatbetegségekkel kapcsolatban:

a) Állatkórházak és állatorvosi rendelőintézetek,
b) Állategészségügyi intézetek,
c) Állategészségügyi Kutató Intézet,
d) Állatorvostudományi Egyetem Belgyógyászati Tanszéke,
Sebészeti Tanszéke,
Szülészeti Tanszéke.

Állati eredetű élelmiszerekre vonatkozóan:

a) Budapesti Központi Hús- és Tejvizsgáló Állomás (Budapest, XIII, Lehel út 41.),

b) Húsipari Állatorvosi Ellenőrző Szolgálat Laboratóriumai (Központi laboratórium: Budapest IX., Soroksári út 58; körzeti vágóhídi laboratóriumok: Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár),

c) Állategészségügyi intézetek,

d) Állatorvostudományi Egyetem Élelmiszerhigiéniai Tanszéke.

Állatok tartásával kapcsolatos kérdésekre:

Állatorvostudományi Egyetem Állathigéniai Tanszéke.

Takarmányozási kérdésekben:

a) Állategészségügyi intézetek,

b) Állatorvostudományi Egyetem Takarmányozástani Tanszéke,

c) Állattenyésztési Kutatóintézet Állatélettani és Takarmányozási Osztálya (Budapest, II., Kitaibel Pál u. 4.),

d) Agrártudományi Egyetem és az agrártudományi főiskolák (Gödöllő, Debrecen, Keszthely, Mosonmagyaróvár.)

Takarmányvizsgálat tekintetében:

Méreganyagok és kórokozók kimutatása esetén
Országos Állategészségügyi Intézet.
Takarmányanalízis (minőségvizsgálat) esetén

a) Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet (Budapest, II., Keleti Károly u. 24),

b) Állattenyésztési Kutatóintézet Állatélettani és Takarmányozási Osztálya.

Mérgezési vizsgálatok esetén:

a) Országos Állategészségügyi Intézet (elsősorban),

b) Országos Bírósági Vegyészeti Intézet (Budapest, I., Győző u. 11.)

Állatgyógyászati gyógyszer vizsgálata esetén:

Országos Állategészségügyi Intézet.

Állatgyógyászati oltóanyag vizsgálata, illetőleg ilyennel okozott kár esetén egyidejűleg: Állatgyógyászati Oltóanyagellenőrző Intézet (oltóanyag vizsgálata), Budapest, X., Szállás u. 8.

Állategészségügyi Intézet (hulla vizsgálata).

A vizsgálati anyagok előkészítése

A vizsgálati anyag vételét és beküldését állatorvos-szakértő közreműködése útján célszerű végezni. Ez előmozdítja a vizsgálat gyors és lehetőleg biztos eredményét. A szakértő közreműködése ugyanis biztosítékot nyújt arra, hogy az anyag kiválasztása helyesen történjék, és hogy a kísérő iratban az intézet szakszerű tájékoztatást kapjon az ügy körülményeiről.

A tényállás tisztázásához az állatorvos-szakértő által végzett helyszíni betegvizsgálaton, boncoláson stb., továbbá az intézeti vizsgálatokon kívül felhasználhatók különféle más bizonyítékok is. Ilyenek lehetnek:

— állatnyilvántartások,

— állatok marhalevelei,

— állatelhullási és kényszervágási nyilvántartások,

— állatorvosi működési napló,

— takarmánykimutatás és felhasználási napló,

— betegségek megelőzésével és leküzdésével kapcsolatos hatósági írásbeli rendelkezések és nyilvántartások,

— állatokra és állatokkal foglalkozó személyek cselekményeire vonatkozó egyéb feljegyzések és írásos bizonyítékok,

— állattartók (gazdaságvezetők), állattenyésztők, állattenyésztési brigádvezetők, állatgondozók, valamint állategészségügyi dolgozók (állatorvosok, technikusok, felcserek) és más személyek tanúvallomásai.

A szakértő a rendelkezésére bocsátott nyomozati iratokból és az eljárás során lefoglalt nyilvántartásokból és egyéb okmányokból megismerheti az állategészségügyi kérdések tisztázásához szükséges leglényegesebb körülményeket. Így:

— istállók építésénél és átalakításánál kikérték-e és figyelembe vették-e a községi állatorvos véleményét?

— gondoskodtak-e az állatok mennyiségi és minőségi szempontjából egyaránt kielégítő takarmányának biztosításáról?

— ha takarmányhiány állt fenn, az kinek a mulasztásából ered?

— igénybe vették-e szakember (állattenyésztő, állatorvos) véleményét a takarmány mennyiségének, s összetételének megállapításához?

— biztosították-e az állatok rendszeres takarmányozásának feltételeit (munkaerő, szállítás megszervezése, állatgondozók munkarendje stb.)?

— ártalmasnak mutatkozott takarmány etetése esetén javasolt-e az állatorvos takarmányváltoztatást és történtek-e intézkedések ennek végrehajtására?

— az ellenőrzésre kötelezett személyeknek volt-e előzetesen tudomásuk arról, hogy ártalmas (pl. romlott) takarmányt etetnek az állatokkal?

— túlerőltetés észlelése esetén változtattak-e az állat igénybevételén?

— nem szakképzett állatgondozók alkalmazása, vagy különleges ismereteket igénylő eljárások esetében a felelős vezetők megadták-e a szükséges kioktatást?

— a beteg állatok különleges gondozására és ápolására vonatkozóan adott-e az állatorvos rendelkezéseket?

— gondoskodtak-e a gazdaság vezetői a különleges gondozás és ápolás feltételeiről?

A gazdaság vezetői az állomány egészségi állapotának megóvása érdekében kötelesek az állategészségügyi rendelkezések betartásáról gondoskodni. Ezért elsősorban az ő felelősségüket kell tisztázni. Ezt követően az állatgondozó működését kell vizsgálni a kapott rendelkezések megtartásának vonatkozásában. Végül ki kell terjednie a vizsgálatnak az állategészségügyi dolgozók ténykedésére is. Az utóbbiak közül a gazdaságban dolgozó állatorvos, állategészségügyi technikus és felcser köteles ellenőrizni az állatok elhelyezését, takarmányozását, itatását, gondozását, helyes használatát, rendszeres jártatását, illetőleg szabadban való tartását, pata-, csülök- és körömápolását, továbbá az istállórendet. Tsz-ekre vonatkozóan ezenkívül a hatósági állatorvosok részéről is ellenőrzési kötelezettség áll fenn abban a tekintetben, hogy az állategészségügyi rendszabályokat az állatok tartásánál, gondozásánál, takarmányozásánál és szaporításánál megtartják-e.

Mind az állatok tartása és takarmányozása, mind használata, gondozása és ápolása terén jelentkező mulasztások tekintetében figyelembe

kell venni, hogy a tsz-ek elnökei és az állami gazdaságok igazgatói kötelesek az állatállomány megfelelő tartását, takarmányozását, gondozását és helyes használatát biztosítani. Tisztázni kell tehát:

— ha a fertőző betegség új állatok érkezése után jelentkezett, intézkedett-e a gazdaság vezetője arról, hogy az újonnan érkezett baromfit 15, egyéb állatot pedig 30 napig elkülönítsék?

— gondoskodtak-e az új állatok elkülönítési feltételeinek biztosításáról?

— közölték-e az állatgondozók vezetőik útján azonnal az állatorvossal, ha az elkülönített új állatokon betegségre gyanút keltő tünetek jelentkeztek, intézkedett-e a gazdaság vezetője az elkülönített állatok egészségi állapotának ellenőrzéséről?

— eleget tett-e az állatorvos az elkülönített állatoknak új megfigyelési időn belül két ízben, illetve betegség jelentkezése esetén azonnal történő megszemlélésére, megvizsgálására vonatkozó kötelezettségének? Közölték-e egyáltalán az állatorvossal az új állatok érkezését?

— gondoskodott-e a gazdaság vezetője vagy megbízottja idejekorán állatorvosi segítség igénybevételéről?

— közölték-e a gazdaságban állatnak bármely betegség miatt történt elhullását, levágását, vagy leölését, illetőleg egynél több állatnak bármely betegségben egyidejűleg bekövetkezett megbetegedését az állatorvossal és bejelentették-e azt a községi tanács vb-nak?

— gondoskodtak-e a beteg vagy betegségre gyanús állatnak (illetve hullájának) az állatorvos intézkedéséig történő elkülönítéséről és őrzéséről? A gazdaság vezetője megtett-e minden intézkedést addig is a betegség terjedésének megakadályozására és leküzdésére?

— mikor történtek az első megbetegedések (kényszervágások, elhullások) és mikor került sor az állatorvosi segítség igénybevételére?

— nem történt-e mulasztás az állatorvos részéről a helyszíni vizsgálat késedelme tekintetében?

— fertőző betegség vagy az arra való gyanú esetén az állatorvos elrendelt-e a gazdaságban korlátozó intézkedéseket, s bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző állatbetegség esetén írásba foglalta-e azokat?

— nagyobb számú felfúvódás esetén megállapítandó, hogy történt-e zöld és nedves állapotban pillangós (lóhere, lucerna stb.) etetése vagy legeltetése, ha igen, erre az esetre kaptak-e az állatgondozók megfelelő elővigyázatossági felhívást?

Mit tettek ezen figyelmeztetés nyomán? El volt-e látva az állatgondozó szurcsappal az elsősegély nyújtás esetére és alkalmazta-e azt? Az

elhullásokat meg lehetett volna-e kényszervágással előzni? Állt-e rendelkezésre más legelő?

— sérülések esetén a kár bekövetkezése azáltal vált-e lehetségessé, hogy az állatok a gondozó kellő őrizete nélkül maradtak?

— parazitás betegségek esetén kellő időben elvégezték-e a szükséges felderítő vizsgálatot és gyógykezeléseket?

— közölték-e azonnal az állatorvossal a beavatkozás után jelentkező szokatlan tüneteket?

— ha az állatorvos a beavatkozás károsságát vagy eredménytelenségét észlelte, intézkedett-e annak orvoslása, más eljárás alkalmazása, illetve az állatok húsértékének megmentése érdekében kényszervágás iránt?

— milyen mérgeket tárolnak a gazdaságban?

— szabályszerűen elzárva, külön méregszekrényben, méregkamrában tárolják-e a mérgeket (pl. a csávázó, a fertőtlenítő, a kártékony állatok irtására szolgáló szereket, növényvédő anyagokat)?

— történt-e gyógykezelés, gyógyító fürösztés, istállófertőtlenítés?

— végeztek-e növényvédőszeres permetezést, s ha igen, megtették-e a szükséges óvintézkedéseket?

— végeztek-e takarmányváltoztatást a károk jelentkezését megelőzően?

— etettek-e gyári takarmánytápot, hogyan történt ennek tárolása, előkészítése, etetése?

Személyek fertőzése esetén tisztázandó:

— tett-e az állatorvos közegészségügyi intézkedéseket?

— az állattartóknak, állatgondozóknak volt-e tudomásuk arról, hogy milyen állatjárványügyi szabályokat kell megtartaniok?

Az állatorvos-szakértő által végzendő boncolás, illetve méreg-kimutatási eljárások céljaira az elhullott állat tetemét, illetve annak egyes részeit a nyomozó hatóság köteles szakszerűen biztosítani s megfelelően csomagolva a szakértőhöz szállítani. Ezen intézkedések megtételébe be kell vonni a megfelelő szakembert (állatorvost, felcsert).

Az igazságügyi állatorvos-szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

Állatkárok keletkezése a *tartás hibái* folytán:

1. Alkalmas volt-e az épület az adott állatok elhelyezésére?

2. Nem helyeztek-e el több állatot az épületben, mint amennyi az adott állatokból a négyzetméterenkénti normának megfelel?

3. Gondoskodtak-e a kellő szellőzésről?

4. Eleget tettek-e az állatok tartására szolgáló helyiségek tisztaságára vonatkozó rendelkezéseknek?

5. Ha kár télen jelentkezik, kellő gondossággal megtörtént-e a nem masszív (szerfás stb.) istállók téliesítése, illetve, ha az istállóban levő állatok száma az összes férőhelyek számánál lényegesen kevesebb, gondoskodtak-e az üres légtér kitöltéséről?

6. Biztosították-e azoknak az állatoknak a rendszeres mozgatását, amelyek részére az elengedhetetlenül szükséges (fiatal és tenyészállatok)?

7. Ha a kár a legelőn tartással kapcsolatos, eleget tettek-e a legeltetés állategészségügyi szabályainak?

8. Ha kényszerítő körülmények miatt az állatok tartása csak eleve meg nem felelő viszonyok között történhetett, megtették-e minden lehetőt a károk megelőzésére, illetve minél kisebb mértékűre való csökkentésére?

Állatkárok a *takarmányozás hibái* következtében:

1. Milyen és mennyi a szóban levő állatok takarmányszükséglete a takarmány minőségének és az állatok hasznosításának, fajának, korának figyelembevételével?

2. Megtartották-e a szakember által meghatározott takarmányozási normákat?

3. Helyesen történt-e a takarmány előkészítése?

4. Nem történt-e túletetés, esetleg éppen az etetések rendszertelensége következtében?

5. A gyári takarmányokat (tápokat) a gyár által megadott használati utasítás szerint kezelték-e, készítették-e elő és adagolták-e?

6. Milyen volt az állatok ivóvíz ellátása?

7. Itatásos nevelésben részesülő borjak megbetegedése a higiéniai szabályok megsértésére vezethető-e vissza?

Az állatok *helytelen használatából* eredő károkkal kapcsolatos kérdések általában csak az igavonó állatok elhullása, kényszervágása, megrokkanása kapcsán szoktak felmerülni, ezek a következők:

1. Miben áll az állat megbetegedése, az gyógyulásra hajlamos-e, a gyógyulás mennyi időn belül várható?

2. Milyen értékcsökkenés állt elő az állatban?

3. Megfelelt-e az igénybevétel az állat fajtájának, korának, tápláltsági állapotának, nem történt-e túlterhelés?

4. Van-e okozati összefüggés a kár és az esetleges túlterhelés között?

5. Megtörtént-e az állat kellő pihentetése munkavégzés közben?

6. Észrevehette-e az állatgondozó az állat egészségi állapotában a helytelen használat során beálló kedvezőtlen változást, és megtette-e a tőle elvárható intézkedéseket?

7. Az igénybevételnek megfelelő takarmányozásban részesültek-e az állatok?

8. Meghűléses alapon keletkező betegségek a munkavégzés utáni gondozás tekintetében fennálló mulasztásra vezethetők-e vissza?

9. A láb megrokkanása a pataápolás elhanyagolásának következménye-e?

10. Történt-e állatorvosi gyógykezelés, és az helyes volt-e?

Az állatok *gondozásával és ápolásával* kapcsolatos mulasztások vizsgálata során a következőkre kell figyelemmel lenni:

1. Szakképzett állatgondozók látják-e el az állatokat?

2. A szakképzett állatgondozók a szakképzettségük alapján tőlük általában elvárható módon, illetve a nem szakképzettek, valamint különleges esetekben a szakképzettek is a kiadott rendelkezéseknek (kioktatásnak) megfelelően jártak-e el?

3. Betartották-e az állatgondozók a beteg állatok különleges gondozására és ápolására adott állatorvosi rendelkezéseket?

A *fertőző állatbetegség megelőzése* tekintetében a következő szempontokra kell figyelemmel lenni:

1. Bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző állatbetegség esetén megtartották-e az arra vonatkozó különleges megelőzési szabályokat?

2. A fertőző betegség jelentkezése nincs-e kapcsolatban azzal, hogy elhanyagolták korábbi betegség kapcsán a fertőtlenítés szabályait, vagy hogy nem tartották meg a szállító eszközök tisztaságára vonatkozó szabályokat?

3. Annak következtében jelentkezett-e a fertőző betegség, hogy elhanyagolták a megelőző védőoltásra vonatkozó szabályokat?

4. A betegség jelentkezése összefüggésben áll-e azzal, hogy nem tartották meg az állathullák ártalmatlanná tételére és szállítására vonatkozó szabályokat?

5. A gazdaság állategészségügyi ellátását végző állatorvos és felcser intézkedett-e a betegség megelőzése tekintetében és szorgalmazta-e a szükséges tennivalók végrehajtását?

Az *állatbetegség leküzdése* tekintetében a következőkre kell figyelemmel lenni:

1. Észlelhetett-e az állatgondozó, az állattenyésztési brigádvezető, az állattenyésztő, a gazdaság vezetője, állatorvosa, állategészségügyi technikusa vagy felcsere az állatokon bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző állatbetegségi tüneteket, és ha a tünetekből ilyen betegségre, annak gyanújára vagy a fertőzés gyanújára lehetett következtetni, megtörtént-e a bejelentés (lásd az előző bekezdést)?

2. Eleget tett-e az állatorvos a betegség megállapítására vonatkozó kötelezettségeinek?

3. Nem forgott-e fenn helytelen diagnózis az állatorvos részéről, és ha igen, az jóhiszemű tévedés, vagy az állatorvos gondatlanságából, illetve hiányos szaktudásából ered?

4. Megvizsgálta-e az állatorvos az összes fogékony állatokat és lelkiismeretesen boncolta-e az elhullott, levágott vagy leölt állatok rendelkezésére álló hulláját vagy szerveit. Ha az élő állatok és a hullák helyszíni vizsgálatával csak fertőző betegség gyanúja volt megállapítható, álltak-e rendelkezésére különleges vizsgálati módszerek (bakteriológiai vizsgálat stb.), és igénybe vette-e az állatorvos ezeket, illetve intézkedett-e a kórjelzésnek állategészségügyi intézet által történő megállapítása iránt.

5. Igénybe vehető vagy esetleg kötelező volt-e állatok oltása vagy gyógyszeres kezelése a betegségből folyó károk csökkentésére, alkalmazta-e azt kellő időben az állatorvos és ha nem, mi volt annak az oka?

6. Szakmailag elfogadható-e a kezelés elmaradásának oka? A diagnózissal összhangban álló gyógykezelést vagy oltást alkalmaztak-e?

7. Ha a szóban levő fertőző állatbetegség bejelentési kötelezettség alá tartozik, helyesek voltak-e a hatóság által foganatosított intézkedések?

8. Nem lehetett volna-e az elhullásokat kényszervágás elrendelésével megelőzni?

9. Tömeges kényszervágás esetén szakmailag indokolt volt-e annak elrendelése?

10. Általában megtartották-e a betegség leküzdése érdekében szükséges állatorvosi utasításokat?

E g y é b á l l a t b e t e g s é g e k esetén tisztázandó kérdések.

Az állatkárokat előidéző, ebbe a csoportba tartozó okok körülményeinek tisztázásakor a vizsgálatnak nagyrészt általános szempontokra kell kiterjednie, nevezetesen arra, hogy a betegség keletkezése nem vezethető-e vissza az állatok felügyeletével megbízott személy gondatlanságára, továbbá hogy kellő gondossággal csökkenthető lett volna-e a már jelentkezett betegség kártétele.

A különleges vizsgálati szempontok a következők:

1. Az állat elhullását emésztőszervi megbetegedés (l. felfúvódás) okozta-e?

2. Tömegesen előforduló, idegen test okozta gyomorátfúródás esetén a szúró tárgy felvétele nem vezethető-e vissza takarmánybála-drót gondatlan kezelésére?

3. Légzőszervi betegségek esetén nem merült-e fel olyan gondatlanság az állatok gondozása tekintetében, amely azok ellenálló képességének csökkenése (pl. megfázás) révén a betegség kiváltásában szerepet játszott?

4. Milyen súlyossági fokú a sérülés, az életveszéllyel vagy milyen más következménnyel jár? Ha az állat elhullott, az elhullásnak a sérülés volt-e az oka?

5. Parazitás betegségek esetén részesült-e az állat állatorvosi kezelésben, és ha nem, mi volt ennek az oka?

Á l l a t s z á l l í t á s o k kapcsán az állatokban bekövetkezett kár (rongálás, BTK. 302. §) esetén a vizsgálatnak a következőkre kell kiterjednie:

1. Mi volt az elhullás oka (diagnózis)?

2. Ha az elhullás a szállítással hozható összefüggésbe, nem terheli-e felelősség a szállító felet, a szállító vállalatot vagy az állatok berakásakor eljárt állatorvost az állatszállításra vonatkozó szabályok megtartása tekintetében?

Ha a rongálás á l l a t o r v o s i b e a v a t k o z á s s a l kapcsolatban merül fel, a következőket kell tisztázni:

1. Mi volt az állatelhullás, kényszervágás vagy egyéb egészségkárosodás oka (diagnózis)?

2. Fennáll-e az okozati összefüggés a beavatkozás és a kár között?

3. Bekövetkezhetett volna-e a kár akkor is, ha állatorvosi beavatkozás nem történik?

4. A szóbanforgó esetben a szükséges beavatkozást elvégezte-e az állatorvos, a beavatkozás szakszerűsége megfelelt-e a tudomány mindenkori álláspontjának?

5. A szakszerűtlen beavatkozás minek a következménye (jóhiszemű tévedés, hiányos szaktudás, vagy hanyagságból eredő helytelen diagnózis, kezelés stb.)?

6. A helyes és szakszerű állatorvosi beavatkozás ellenére azért következett-e be a kár, mert nem tartották meg az állatorvos utasításait?

7. A kár az állatorvosi beavatkozás előtt, azzal egyidőben vagy azután ható más tényezőre (pl. más betegségre, takarmánytartalomra stb.) vezethető-e vissza?

8. Nem történt-e alaptalan kényszervágás az állatorvosi beavatkozás hibájára történő hivatkozással?

Mérgezés gyanúja különösen akkor szokott felmerülni, ha azonos körülmények között tartott és takarmányozott állatcsoport több vagy minden egyede azonos tünetek közt betegszik meg vagy elhullik. Mér-

Ebből a szempontból az állatoknak a szállítást megelőző etetése, pihentetése, szállítás közbeni zsúfoltsága, rögzítettsége, etetése, itatása és (sertések) locsolása, a szállítás módja, tartama, stb. kerül előtérbe.

gezés címén felmerülő rongálás esetén a vizsgálat során a következő szempontokat kell szem előtt tartani:

1. Mérgezés okozta-e a kárt, és kizárhatók-e olyan fertőző állatbetegségek, amelyek ugyancsak hirtelen és tömegesen okozhatnak megbetegedéseket és elhullásokat? Milyen méreg okozhatta a mérgezést? Milyen méreghez juthatott az állat?

2. Gyógyszer vagy takarmánykiegészítő helyett nem kaphattak-e tévedésből, vagy gondatlanságból mérgező anyagot az állatok?

3. Nem keletkezhetett-e mérgező anyag a takarmányban a helytelen tárolás következtében? Megtették-e a szükséges intézkedéseket olyan takarmány etetése esetén, amely csak előkészítés után vagy keverten etethető mérgezés veszélye nélkül?

4. Milyen eredményt ad a takarmány (gyomor-béltartalom), hulla vegyi vizsgálata?

5. A gyári takarmánytáp megfelel-e a szabályszerű összetételnek?

6. Milyen tünetek észlelhetők az élő állatokon?

7. Milyen lelettel jár a hullák boncolása?

8. Összhangban áll-e a vegyi vizsgálat eredménye a betegek és hullák vizsgálatáéval?

G y ó g y s z e r v a g y o l t ó a n y a g h i b á j á n a k felmerülésekor a következő szempontokra kell a vizsgálatnak kiterjednie:

1. Megtartották-e a mellékelt használati utasításban foglaltakat? Helyesen tárolták-e a készítményt, a felhasználáskor figyelemmel voltak-e az esetleges lejárati időre?

2. Az állatok gyenge ellenállóképességére vagy túlérzékenységére vezethető-e vissza a kár bekövetkezése?

3. Ha az előzők kizárhatók, laboratóriumi vizsgálat útján meg kell állapítani, hogy a szóban levő szer megfelel-e az előírásoknak.

Ha vegyvizsgálat nem történt, vagy újbóli elvégzésének szükségessége merül fel, laboratóriumi vizsgálat céljából anyagot kell az intézetbe beküldeni, és a kísérőiratban lehetőleg közölni kell, hogy milyen méregtípusra vagy méregre merül fel gyanú?

Gyógyszertárban elkészített gyógyszer esetén: a gyógyszer összetétele azonos-e az állatorvosi vényen megadottal?

Gyári gyógyszerkülönlegesség esetén: azonos-e a szer összetétele és hatása a forgalomba hozatali engedélyben meghatározottal; általában megtartották-e az előállítás, a forgalomba hozatal, a tárolás és a felhasználás során előírt szabályokat?

Oltóanyag esetén: a szer hatékonysága, ártalmatlansága és tisztasága azonos-e a forgalomba hozatali engedélyben megszabottal; nem olyan készítményt szolgáltatott-e ki az oltóanyagtermelő intézet, amely állami ellenőrzésnek nem volt alávetve, vagy az ellenőrzés alkalmával nem bizonyult megfelelőnek?

Ha *p a t k o l ó k o v á c s h i b á j a* révén okozott rongálás merül fel, a patkolást követő rövid időn belül jelentkezik azzal összefüggésben látszó betegség, azt kell vizsgálni, hogy a patkolókovács a szakma szabályainak megfelelően végezte-e

— az állat megfékezését,
— a patkó levételét,
— a pata faragását,
— az új patkó kiválasztását,
— a patkó felpróbálását és
— a patkó felszegelését?

J á r v á n y s z a b á l y o k m e g s z e g é s e (Btk. 199. §. (3) bekezdés).

Az e címen szóbajövő bűncselekmény tényállásának tisztázásakor két irányban kell a vizsgálatnak kiterjednie:

1. Megszegték-e vagy kijátszották-e fertőző állatbetegség be és kihurcolásának vagy továbbterjedésének megakadályozását célzó zárlati, egyéb korlátozási vagy felügyeleti szabályokat?

2. Nem történt-e mulasztás a hatóság részéről a zárlati és egyéb korlátozó intézkedések megtétele tekintetében, és ha igen, kinek a részéről áll az fenn?

A járványügyi szabály megszegésére vagy kijátszására nem adott-e könnyítő lehetőséget az elrendelt intézkedések megtartására irányuló ellenőrzés lazasága?

Az állatok a d á s v é t e l é v e l kapcsolatban *c s a l á s* bűntette (Btk. 293. és 295. §) fordul elő, ha az eladó a vevőt az állat(ok) tulajdonságai (különösen betegségektől vagy egyéb hibáktól való mentessége) tekintetében megtévesztette, ezenkívül akkor, ha biztosított állat esetében nagyobb súlyú vagy magasabb korú állat után igénylik a kár térítését. Ebben az esetben a vizsgálatnak a következőkre kell kiterjednie:

1. Az adás-vételt követően észlelt betegség vagy egyéb hiba eredete mennyi időre vezethető vissza?

2. A betegségnek vagy más hibának lehettek-e olyan jelei, amelyeket az eladónak észlelnie kellett, és az eladó tudatában lehetett-e azok jelentőségének?

3. Vannak-e a betegség vagy más hiba leplezésére alkalmas eljárások? Észlelhetők-e olyan jelek, amelyek leplező eljárások alkalmazására engednek következtetni?

4. Azonos(-ak)-e az állat(ok) az eladáskor az egészségi állapot bizonyítására esetlegesen felmutatott állatorvosi igazolásban szereplő állattal (állatokkal)?

5. Biztosított állat esetében: az adott korú és fajtájú állat súlya lehet-e annyi, mint amennyit a kárjelentőben feltüntettek?

Személyek testi épségének veszélyeztetése az állatorvosi kezelések és műtétek végzésével összefüggésben kerül szóba.

Ilyenkor a következők vizsgálatára kell kiterjedni:

1. Gondoskodott-e az állatorvos arról, hogy az állat a beavatkozás idején megfelelően rögzítve legyen?

2. Figyelmeztette-e az állatorvos a rögzítésnél és az állat rögzítve tartásánál segédkezőket arra, hogy esetleges sérülésük elkerülése érdekében mire kell ügyelniük?

Ha a testi épség veszélyeztetése a *patkolókovács* részéről merül fel, az előzőkben — az állatorvos felelősségével kapcsolatban — említett szempontokra kell értelemszerűen kiterjednie a vizsgálatnak.

Személyek egészségének veszélyeztetése foglalkozás körében, az állatorvos-szakértő vonatkozásában három szempontból jön szóba.

Állati eredetű élelmiszer útján a vizsgáló állatorvos mulasztásával okozott veszélyeztetés esetén a következőket kell vizsgálni:

1. Mely okból ártalmas az egészségre az állati eredetű élelmiszer?

2. Történt-e állatorvosi vizsgálat, és mi volt annak az eredménye?

3. Szabályszerű volt-e az állatorvosi vizsgálat?

4. Helyes volt-e az állatorvosi vizsgálat eredménye?

5. A helytelen elbírálás a vizsgálat során mutatkozott állatorvosi mulasztásra vezethető-e vissza?

6. Kellő gondossággal végzett állatorvosi vizsgálattal megállapítható lett volna-e az élelmiszernek az egészségre való ártalmassága?

7. Az egészségre ártalmas élelmiszerből állnak-e még rendelkezésre vizsgálatra alkalmas részek és mennyiségek, s ha igen, milyen eredményt ad azok újabb állatorvosi és laboratóriumi vizsgálata?

8. A szóban levő állati eredetű élelmiszer forgalomba hozatala a kedvezőtlen eredményű állatorvosi vizsgálat ellenére történt-e? Az egészséget veszélyeztető élelmiszer, azonos-e azzal, amelyet az állatorvos megvizsgált?

9. Fennáll-e annak lehetősége, hogy az élelmiszer az állatorvosi vizsgálatot követően vált az egészségre ártalmassá?

Ha az merül fel, hogy az állatorvos gondatlansága folytán az *emberre is veszélyes állatbetegségek* állatról emberre átterjedhetnek, és ezek az utóbbiakat veszélyeztetik, a vizsgálatnak a következőket kell tisztáznia:

1. Megfeleltek-e az állatorvos közegészségügyi intézkedései az előírt rendelkezéseknek?

2. Nem történt-e gondatlanság a közegészségügyi intézkedések végrehajtásának állatorvosi ellenőrzése tekintetében?

3. Megtartotta-e az állatorvos az állathullák ártalmatlanná tételével, felhasználásával és szállításával kapcsolatosan rá vonatkozó általános szabályokat és egyes betegségek esetén a fennálló különálló rendelkezéseket annak érdekében, hogy állati hulla vagy hullarész személyek egészségét ne veszélyeztesse?

Ha *személyek egészségének állatgyógyászati gyógyszerek, oltóanyagok vagy vegyszerek* útján történő veszélyeztetése merül fel, a következő szempontokat kell szem előtt tartani:

1. Kellett-e a szer alkalmazásával kapcsolatban személyek egészségvédelméről gondoskodni az állatorvosnak, és ha igen, történt-e e tekintetben mulasztás?

2. Ha a szer ember egészségére veszélyes, gondoskodott-e az állatorvos annak biztonságos tárolásáról, illetve a maradvány megsemmisítéséről?

3. Állategészségügyi fertőtlenítés esetén gondoskodott-e az azt irányító állatorvos az egészségvédelmet célzó rendelkezések megvalósításáról?

4. A személyek veszélyeztetése az által következett-e be, hogy megszegték az állatorvos biztonsági utasításait?

Járványszabályok megszegése (Btk. 199. §. (3) bekezdés).

Ez a bűncselekmény személyek veszélyeztetésével kapcsolatban az állatorvos-szakértői vizsgálat szempontjából akkor kerül szóba, ha az állatról emberre is átterjedő állatbetegség járványügyi szabályainak az állattartók vagy az állatgondozók részéről történő megszegése vagy kijátszása merül fel, és az a közegészségügyet súlyosan sérti. A tisztázandó kérdések a következők

1. Melyik állatjárványügyi szabályt nem tartották meg?

2. Az állattartónak, állatgondozóknak volt-e kellő tudomásuk arról, hogy milyen állatjárványügyi szabályokat kell megtartaniok?

3. A szabály megszegése vagy kijátszása súlyosan sérti-e a közegészségügyet?

Ártalmas közfogyasztási cikkel elkövetett *bűntett* (Btk. 196. §).

Az állatorvos-szakértői vizsgálat szempontjából e címen azok az esetek jönnek szóba, amikor állati eredetű élelmiszerek ártalmassága merül fel. A vizsgálatnak a következőkre kell kiterjednie:

1. Miben áll az élelmiszer ártalmassága (megromlottság, hamisítás)?

2. Milyen eredménnyel jár a rendelkezésre álló anyag állatorvos-szakértői (laboratóriumi) vizsgálata?

3. Az élelmiszer egészséges, beteg vagy elhullott állatból származó termék-e? Azonos állatból származnak-e az egyes termékek?

4. Fennállott-e a forgalomba hozatal előtti állatorvosi vizsgálati kötelezettség, ha igen, mi volt annak az eredménye?

5. Megtartották-e a termelés és a forgalomba hozatal során az előírt higéniai szabályokat?

6. Az állati eredetű élelmiszer ártalmassága olyan-e, hogy azt a termelés, tárolás stb. során kellő gondosság esetén észrevehették volna, s ha igen, lehetett vagy kellett volna-e a termelőnek, illetve az eladónak megfelelő intézkedéseket tennie?

ÁR- ÉS ÁRUISMERETI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az ár- és áruismereti szakértői vizsgálatok feladatai

Az árszakértői vizsgálat, az ár, árképzés, a különböző árrendszerek ismeretével,

az áruismereti szakértői vizsgálat, az áru sajátosságaival összefüggő kérdések értékelésével, elemzésével foglalkozik.

A két szakterület a vizsgált kérdések jellegénél fogva egymással szoros kapcsolatban van.

Az áruk minőségének megállapításához,

— vegyészeti,

— technikai áruismereti vizsgálatok szükségesek.

A vegyészeti vizsgálatokkal az áruk anyagának kémiai összetételét állapítják meg. E vizsgálat kérdései általában már túlmennek az áruismeret körén, ennélfogva e fejezetben részletesebb értékelésüket mellőztük. Az adott ügy körülményei határozzák meg, hogy milyen mélységig kell elvégezni az áruk vizsgálatát.

Áruismereti szakértő általában félkész, kész iparcikkek, élelmiszerek, egyéb áruk mennyiségére, minőségére, fajtájára, sajátosságaira, kezelésére, szállítására és tárolásainak körülményeire vonatkozóan ad szakértői véleményt.

Az áruk szakértői vizsgálata két módszerrel történhet:

— közvetlen módon, szemrevételezéssel, tapintással, ízleléssel, szaglással stb.,

— megfelelő műszerekkel, laboratóriumi módszerekkel.

Az áruk sajátosságaitól, a szakértőnek feltett kérdésektől függ az, hogy a szakértő milyen módszereket alkalmaz.

Az áruk árának meghatározásához általában árkérdésekben való jártasság, az árrendeletek ismerete, megfelelő áruismeret és gyártástechnológiai képzettség szükséges.

Az egyes szakterületeken — ipar, kereskedelem, mezőgazdaság — érvényben levő hatósági árakat, az árszabályozó szervek által jóváhagyott és kiadott „Egységes termék — árjegyzékek" (cikklista) és különféle más, sajátos szakmai árjegyzékek tartalmazzák.

A termelői, fogyasztói árrendszerrel, s a devizagazdálkodás körébe tartozó kérdésekkel széles körűségük miatt részletesen nem foglalkozunk.

Árkalkulációk helyességének ellenőrzése, felülvizsgálata árszakértői feladat. Az állami és szövetkezeti szektorokban kialakított árak általában az irányító szervek ellenőrzése és felügyelete alá tartoznak, jóváhagyásukat is azok eszközlik. A magánkisipar árkalkulációinak vizsgálata bűntettek nyomozása során is gyakran szükségessé válik. Az ilyen vizsgálatok anyag-, munkabér-, rezsi kérdésekre vonatkozó szabályok helyes alkalmazásának eldöntését jelentik.

Az áruismeret körébe tartozik továbbá a különféle tárgyak, használt áruk, arany, ékszer, festmény, fénykép, műkincs stb. értékeinek megállapítása, felbecsülése.

Az ár- és áruismereti szakvizsgálatokba bevonható szakértők

A bűntetőeljárás során áruszakértőként a megvizsgálandó árukkal kapcsolatban szakismerettel rendelkező kijelölt igazságügyi szakértőt kell bevonni. Az áru minőségére, kémiai összetételére stb. vonatkozó kérdésekben a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézetet (KERMI Bp. VIII. József krt. 6.), élelmiszerek megvizsgálásával pedig a Fővárosi Vegyvizsgáló és Élelmiszer Vizsgáló Intézetet (FŐVEGY) Bp. V., Városház u. 9/11. kell megbízni.

Árszakértőként kijelölt igazságügyi szakértőket, az illetékes minisztériumot, vagy felügyeleti szervet, a helyi árszabályozás körében pedig a helyi árhatóságot (tanács végrehajtó bizottságot) kell megkeresni, ill. megbízni.

Azokban az esetekben, amikor meghatározott minőségű árucikkek árára nézve kell nyilatkozni, s így az áru közvetlen megszemlélése nem szükséges, a hatóságilag érvényes ár közlése iránt, szakértő kijelölése helyett az illetékes országos (Országos Árhivatal, szakminisztérium stb.) vagy helyi hatóságokat (tanács végrehajtó bizottság) kell átiratban megkeresni.

Vám és deviza kérdésekben a Magyar Nemzeti Bank illetékes szakfelügyeleti szerveit kell megkeresni szakvéleményadás céljából.

Használt áruk, különféle tárgyak szakértői vizsgálatát a Bizományi Áruház Vállalat (BÁV) szakosított osztályain dolgozó becsüs szakem-

berekkel kell elvégeztetni (butor, ruházat, műszaki cikkek stb.). Azonos szakmából lehetőleg két becsüst kell kijelölni, mivel az értékelés becslés alapján történik.

Arany, ékszer, ezüst, aranytárgyak, bizsuk, órák, láncok, stb. minőségére, valódiságára, értékére, mennyiségére vonatkozóan kijelölt igazságügyi arany-, ékszerszakértőtől kell szakértői véleményt kérni.

Ár- és áruismereti szakértői vizsgálatok anyagának előkészítése

Ár- és áruszakértő igénybevételére akkor kerülhet sor, ha a nyomozó, a tisztázandó szakkérdések eldöntéséhez, illetve megválasztásához szükséges anyagot biztosította.

A vizsgálat alapját az alább felsorolt tárgyak és anyagok képezik:

a) *a lefoglalt tárgy, áruminta, (félkész, készáru, iparcikk) csomagoló* anyag stb.,

b) *különféle iratok.*

Az áruszakértői vizsgálatoknál felhasználható iratok, bizonylatok:

— az árukról kiállított minőségi bizonyítvány — garancia levél — jegyzőkönyv,

— az átvételre vonatkozó MEO jegyzőkönyv, laboratóriumi vizsgálatok eredményei,

— az áru átdolgozására, kijavítására vonatkozó munkalapok, iratok,
— terheltek, tanúk kihallgatási jegyzőkönyvei.

A hivatkozott tárgyakat, árumintákat, bizonylatokat a büntetőeljárás szabályainak megfelelően le kell foglalni, a szakértőnek át kell adni vagy a helyszínen a vizsgálat időtartamára biztosítani kell.

A nyomozónak gondoskodnia kell arról, hogy a szakértőnek a vizsgálathoz megfelelő mennyiségű áru, műszaki előírások, szabványok stb. rendelkezésére álljanak.

A lefoglaláshoz, a vizsgálat előkészítéséhez szorosan kapcsolódik az árumintavétel.

Mintavételeknél az alábbi szabályokat kell betartani:

a) jegyzőkönyvet kell felvenni, melynek tartalmaznia kell,
— hol történt a mintavétel, ki vette a mintát, kinek a jelenlétében?
— milyen mennyiségű áruból (db, kg, lt stb.) milyen módszerrel mennyi mintát vettek?

b) a kivett mintát szabályszerűen le kell zárni, bűnjel-cédulával kell ellátni és gondosan be kell csomagolni;

c) a jegyzőkönyvet és a mintára helyezett bűnjel-cédulát a mintavételnél jelenlevő személyeknek alá kell írniok.

Mintavételt rendszerint a vizsgálatot végző áruszakértők bekapcsolásával kell eszközölni. A későbbi viták elkerülése végett rendkívül lényeges, hogy a mintavételnél a terhelt vagy más érdekelt személyek és tanúk legyenek jelen.

A szakértő az áruminta alapján nyilvánít véleményt, ezért a lefoglalásnál érvényre kell juttatni a büntetőeljárás szabályait, hogy a későbbiek során a minták eredetéhez, beszerzésük jogszerűségéhez kétség ne férhessen.

Az ár- és áruismereti szakértőnek leggyakrabban feltehető kérdések:

A szakterületre vonatkozó kérdéseket az ügy természetétől függően aszerint kell meghatározni, hogy a bűncselekményt áruval, (pl. minőségrontással stb.) vagy az árakkal való visszaéléssel követték el.

Az *áruszakértőhöz* feltehető kérdések:

1. *Milyen nyersanyagból készítették az árut?*
2. *Az adott áru szabvány minőségű nyersanyagokból készült-e?*
3. *Milyen vállalat, mikor készítette az árut?*
4. *A lefoglalt áru milyen fajtához, minőséghez és cikkszámhoz tartozik?*
5. *Melyik állami szabvány és milyen műszaki előírások minőségi követelményeit kell ezen áruval szemben támasztani?*
6. *Megfelelő körülmények között tárolták-e az árut? Magyarázható-e a hiány, illetve értékcsökkenés nem kielégítő tárolási feltételekkel?*
7. *Megengedhető-e ugyanazon helyiségben, egymás közvetlen közelében a vizsgálandó áruk tárolása?*
8. *Mennyi az adott áru zsír- nedvesség- és cukortartalma az állami szabványban, műszaki előírásokban megállapítottakhoz viszonyítva?*
9. *Helyesen csomagolták-e az árut?*
10. *Az áru romlása, minőségcsökkenése a helytelen csomagolás következménye-e?*
11. *Helyesen szállították-e az árut?*
12. *Megfelelnek-e az árun lévő márkajelzések, (védjegyek) az áru minőségének és fajtájának.*
13. *Indokolt volt-e az áruk értékesítése, a vonatkozó okmányokban (felsorolni melyekben)leírt meghibásodások esetén?*
14. *Indokolt volt-e az áruk megsemmisítése, az okmányokban (felsorolni melyekben) megjelölt hibák miatt? Milyen kár keletkezett a megsemmisítések folytán?*
15. *Indokolt volt-e a minőségileg csökkent áruk leértékelése?*

16. Az áru eladási ára megfelel-e a minőségi osztályozásnak? Az áru minősége megfelel-e az előírt szabványoknak?

Italárukból — vendéglátó iparban a fogyasztók megkárosítása miatt folyó eljárásban — vett minták vizsgálatánál feltett kérdések:

1. A boltban az italárusító tégelyekből vett mintának mennyi volt a szeszfoka (maligánd foka)?

2. A bolt raktárában tárolt italáruk mintáinak mennyi volt a szesz foka?

3. Megegyezik-e a raktári készletekből vett minták szesz foka a bolt tégelyeiből vett minták szesz fokaival, mennyi a szesz fok eltérések folytán előállt különbözet, s annak mennyi a forint értéke?

A fenti kérdések egyrésze (pl. 1., 2., 8., sz. kérdések) vegyészeti áruszakértői vizsgálat, más része (3., 4., 6., 7., 9., 10., 11., 12., 13., 14., sz. kérdések) technikai áruismereti vizsgálat útján oldható meg.

Árszakértőnek feltehető kérdések

1. Milyen rendelkezések szerint kellett eljárnia a kisiparosnak az általa előállított termékek árának megállapításánál?

2. Kötelezve volt-e árkalkuláció készítésére, a lefoglalt áruk árkalkulációi megfelelnek-e a vonatkozó árrendelkezéseknek;

— az anyagárakat a hatóságok által megállapított áron kalkulálták-e;

— a munkabér felszámítása a rendelkezéseknek megfelelően történt-e;

— az ár kialakulásánál a kisiparos által alkalmazható adókulcsot vették-e figyelembe?

3. Az érvényben levő anyag- és bérnormák szerint túllépték-e a lefoglalt termékek megengedett árkalkulációját?

4. A kisiparos által készített kalkulációk adatai és a szakértő által készített kalkulációk adatai között mennyi az eltérés, a kisiparosnak mennyi volt a meg nem engedett haszna?

5. Az árukészlet értékelésénél a hatóság által megállapított árakat alkalmazták-e?

6. Az árucimkén feltűntetett áruk neve, fajtája és ára az árjegyzéki árnak megfelel-e?

7. Mennyi az ára a lefoglalt áruféleségnek mérési egységenként (kg., liter, méter, darab)?

Az 1., 2., 3., és 4., sz. kérdések az árképzésnél, az 5., 6., 7., sz. kérdések valamennyi áru hatósági ármegállapításánál — árdrágító üzérkedés bűntette miatt folyó eljárásban — árszakértő bevonása útján oldhatók meg.

Az ár- és áruismereti szakvélemény értékelése és sajátosságai

Az árszakértő csak az érvényben lévő árrendelkezések alapján tehet megállapításokat. A nyomozónak ellenőriznie kell, hogy az árszakértő érvényben lévő jogszabály alapján adott-e szakértői véleményt.

Áru- és árszakértői vélemények, bizonyítékok értékeléseknél az alábbi körülményekre kell figyelemmel lenni:

—a mintavételnél felvett jegyzőkönyv, s áruk leírása megnyugtató módon bizonyítja-e a vizsgálati anyagok eredetét?

— a szakértők a vizsgálat során felhasználták-e az összes lehetséges vizsgálati módszereket?

— a szakértők megállapításai az áru értékcsökkenését illetően kellő módon megalapozottak-e?

— a terheltek, tanúk vallomásai a szakértő megállapításaival egyezőek-e?

— a szakértők csatolták-e véleményükhöz a hivatkozott összes anyagokat?

ÜZEMI BALESETEKKEL KAPCSOLATOS IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az üzemi balesetekkel kapcsolatos szakértői vizsgálatok feladatai

A munkaártalmak egyik fajtáját a munka közben történő balesetek képezik. Balesetnek általában az érintett személy — erőszakos, vagy egyéb — környezeti behatásra hirtelenül és váratlanul bekövetkezett szervezeti károsodását vagy halálát nevezzük. Aszerint, hogy az embert a baleset hol, illetve milyen körülmények között éri, megkülönböztethetünk üzemi és nem üzemi balesetet.

Üzemi balesetek az olyan sérülések, melyek a dolgozót munkafeladatának végzése, vagy azzal összefüggő tevékenysége közben váratlanul érik.[1]

[1] A 2/1962. (III. 10.) MüM. sz. rendelet 1. §-a szerint: „(1) Statisztikai adatszolgáltatás szempontjából üzemi balesetként kell nyilvántartani minden olyan balesetet, tekintet nélkül a munkaidőre (Munka Törvénykönyve 150. §), amely a vállalat dolgozóját:

a) a vállalat telephelyén érte,

b) a vállalat telephelyén kívül a vállalat rendelkezése folytán — vagy enélkül is a vállalat érdekében — végzett munka során érte, ideértve az ezzel kapcsolatban bekövetkezett közlekedési baleseteket is.

(2) A balesetet akkor is üzemi balesetként kell nyilvántartani, ha a dolgozót a munkaköri, illetve a munkafegyelemre vonatkozó szabályok megszegése miatt (pl. engedély nélkül végzett munka, feketefuvar alkalmával) érte.

(3) A dolgozót munkába menet, illetve munkából jövet ért baleset a statisztikai adatszolgáltatás szempontjából nem minősül üzemi balesetnek."

Nem minősül üzemi balesetnek az előbbi meghatározáson kívül eső egészségi károsodás, vagy halál, amely nem az üzemi munkával kapcsolatos tevékenysége közben érte az embert (otthon, vagy közlekedésben, magánjellegű ügyeivel kapcsolatos tartózkodási helyén, sportnál stb.) A rendőri eljárás során is az előbbiek értelmében határoljuk el az üzemi baleseteket más esetektől, s az illetékes rendőri szerv vagy szakcsoport jár el ilyen ügyekben. Kivételt képeznek a közúton történt közlekedési jellegű balesetek, melyeket minden esetben a közlekedésrendészeti szervek nyomoznak.

Üzemekben a munkavédelem sajátos feladata, hogy a dolgozók munkaerejét, egészségét és testi épségét közvetlenül és megelőző módon védje a munkavégzéssel kapcsolatban esetleg jelentkező balesetekkel és egészségi ártalmakkal szemben. A védelmet és megelőzést szolgáló munkavédelmi jogszabályok megszegése — a más személy életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztető veszélyhelyzettel, vagy ennek folytán jelentkező (üzemi) baleset bekövetkezésével kapcsolatban — fontos szerepet juttat a büntetőjogi felelősség vizsgálatának és megállapításának. Hangsúlyozni kell, hogy a büntető jogszabályok (pl. foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés Btk. 258. §) alkalmazása szempontjából a büntetőjogi felelősségre vonás nemcsak az élet, testi épség, vagyoni jogok közvetlen megsértésének következménye. Vizsgálat tárgyát képezheti a szabályok megszegéséből eredő veszélyhelyzet is.

A büntető jogszabály alkalmazásának közös előfeltétele: a baleset körülményeinek kivizsgálása, a tényállás felderítése, a felelősök megállapítása. Fel kell tehát deríteni a baleset szempontjából jelentőséggel bíró tények összességét. E tények és körülmények között számtalan olyan található, amelyek felderítéséhez és megismeréséhez, valamint értékeléséhez különleges szakismeretek szükségesek.

Ebből következik, hogy az üzemi balesetek nyomozása során az esetek zömében szakértőt kell bevonni a nyomozásba. Az üzemi balesetek nagy része egymástól merőben eltérő olyan munkaterületeken történik, ahol a különféle munkafolyamatok technológiájának, s a technológiai fegyelem betartását elősegítő balesetelhárító- és egészségvédő óvórendszabályoknak ismerete különleges szakértelmet igényel.

A szakértői bizonyítás lehetőségeinek igénybevételére tehát nagy szükség van, hiszen az üzemi baleseti ügyek érdemi elbírálása sok esetben a szakértői véleményeken alapul. Lényeges tehát, hogy minden esetben — ha különleges szakértelmet igénylő probléma merül fel — szakértőt vonjunk be a nyomozásba, s a szakértő személyét gondosan, az eset összes körülményeit figyelembe véve válasszuk meg.

A különböző területeken, eltérő műszaki körülmények között bekövetkezett balesetek nyomozása során a szakértőnek feltett kérdések is igen változatosak. Az alábbiakban először azokat a kérdéscsoportokat ismertetjük, amelyeknek tisztázása a legtöbb baleset alkalmával szükségessé válik:

1. A kérdéses munkaterületre (munkavégzésre) milyen technológiai vagy balesetelhárítási- és egészségvédő óvórendszabályok vonatkoznak?

2. Történt-e mulasztás, ha igen, mely technológiai vagy más szabály megszegésével?

3. Mi volt a baleset oka, s ki vagy kik követték el olyan mulasztást, amely közvetlen okozati összefüggésben áll a bekövetkezett balesettel?

Az egyes balesetek sajátosságai nem csekély mértékben függenek a balesetet előidéző okoktól és körülményektől.

Gyakorta előforduló baleseti okok:

— a védőberendezés hiánya, eltávolítása, mellőzése, hibája,
— egyéni védőeszköz hiánya, hibája, mellőzése,
— munkahely hibái (világítás, zaj, rendetlenség),
— a berendezés (gép, szerszám stb.) rossz állapota,
— rossz munkaszervezés,
— szakképzetlenség, gyakorlatlanság,
— veszélyes eljárások alkalmazása,
— más személyek fegyelmezetlensége, mulasztása stb.

Balesetek előidézésében szerepet játszó tényezők:
erő-, munka-, emelőgép,
elektromosság,
égés, robbanás,
mérgező folyadékok és gázok,
tárgyak esése, omlás,
személyek leesése,
jármű,
kézi szerszám stb.

E felsorolt balesetet előidéző okok és körülmények alakítják ki és határozzák meg sajátosan a szakértőhöz intézendő kérdések tartalmát.

A kérdések helyes meghatározásának alapfeltétele a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapos tanulmányozása. Csak az ismert anyag alapján lehet eldönteni, hogy milyen tények, körülmények felderítése, megítélése, mely kérdések feltevése szükséges. Helyes az a gyakorlat, ha a nyomozó a kirendelő szakértővel megbeszéli — szakszempontból — a kérdések megfogalmazását. Krimináltaktikai követelmény, hogy a kérdések a felmerült alapos gyanúból és az erre összegyűjtött bizonyítási anyagból következzenek,

Az üzemi balesetek nyomozásába bevonható szakértők

A Legfőbb Ügyész 6/1960. sz. utasítása II/5. pontja kimondja, hogy „A büntetőeljárásban szakértőként az illetékes szakszervezet... által javasolt személyt kell lehetőleg igénybe venni." E javasolt személyek általában a szakszervezeti munkavédelmi felügyelők. Szakvélemény adására illetékes tehát a szakszervezetek megyei tanácsának munkavédelmi felügyelője, vagy annak megbízottja, Budapesten a SZOT Budapesti Bizottságához tartozó szakág szerinti szakszervezetek munkavédelmi osztályának vezetői, vagy azok megbízottjai.

A balesettel összefüggő szakkérdések tisztázására a legtöbbször igazságügyi műszaki szakértőt is be kell vonni a nyomozásba.

Műszaki meghibásodás, óvórendszabály megszegése miatt, vagy a kettő együttes hatására bekövetkezett üzemi baleset tekintetében szinte minden esetben szakértőt kell bevonni a felmerült műszaki, vegyi, technológiai jellegű stb. kérdések felderítéséhez, megítéléséhez.

A szakértő kiválasztását is az határozza meg elsősorban, hogy műszaki meghibásodás, vagy óvórendszabály megszegésnek következménye-e a baleset. Az előbbi esetben célszerű műszaki igazságügyi szakértőt, az utóbbiban munkavédelmi szaktechnikus vagy szakmérnök igazságügyi szakértőt kirendelni. Gyakran két vagy több igazságügyi szakértő dolgozik egymás mellett párhuzamosan. (Pl.: vegyész-, gépész-, és elektromérnök igazságügyi szakértő.)

A nyomozónak balesetvédelmi szakértelem hiányában is rendelkeznie kell olyan tájékozottsággal, hogy eldöntse mikor, milyen szakértőhöz kell fordulnia; megértse, ellenőrizze a szakértő véleményét, észrevegye annak hiányosságait és szükség esetén kiegészítését, felülbírálását kérje.

Gázhalmazállapotú anyagokkal történt mérgezéses üzemi balesetek ügyében a szükséges laboratóriumi vizsgálatokat az Országos Munkaegészségügyi Intézet (Budapest), vagy az Országos Közegészségügyi Intézet (Budapest) végzi. A sugárzó anyagokkal és sugárártalmakkal kapcsolatos szakkérdésekben az állásfoglalás az Országos Fréderic Joliot-Curie Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutatóintézet (Budapest) feladatkörébe tartozik.

Az üzemi balesetek ügyében folytatandó szakértői vizsgálat előkészítése

Fontos és lényeges momentum a szakértői vizsgálat előkészítése, a bűnjelek megfelelő biztosítása, megküldése, az iratok rendelkezésre bocsátása, s ha azt a körülmények szükségessé teszik, a szakértő részvétele a szemlén.

A vizsgálathoz minden, szakmailag hasznosítható anyagot a szakértő rendelkezésére kell bocsátani; mellőzni kell mindazt, ami a szakértőt feleslegesen terhelné. Szabályellenes és tilos a szakértő részére olyan feladatokat adni, mint pl. a technológiai előírások, vagy a vállalati balesetelhárítási útmutató beszerzése.

A szakértőnek feltehető kérdések.

Anyagmozgatással kapcsolatban keletkezett baleseti ügyben:

1. Melyek a kérdéses daru műszaki adatai, milyen utasítás szabályozza a kezelését?

2. Alkalmas volt-e a munka elvégzésére a rakodási hely a helyszíni körülményeket, a rakodásra vonatkozó előírásokat figyelembe véve?

3. Láthatta-e előre a kezelőszemélyzet a talaj esetleges megsüllyedését?

4. A megengedett határokon belül volt-e daruval — a baleset bekövetkezésekor — emelt súly?

5. A daru megbillenése után megelőzhető lett volna a baleset valamilyen ellenkező irányú művelet végzésével?

6. Mi volt a baleset oka, a terheltek közül ki, milyen balesetelhárítási rendszabályt sértett meg?

Áramütés által okozott baleseti ügyben:

1. Mi volt a feladat a hálózatjavítási munka során, s e munkafolyamatot milyen előírások szabályozzák?

2. Milyen óvórendszabályi rendelkezés vonatkozik ilyen munkára, s e rendelkezés milyen általános és egyéni védőfelszerelések használatát teszi kötelezővé?

3. Mi volt a halálos áramütés bekövetkezésének oka, milyen szabályok megszegése áll közvetlen okozati összefüggésben a balesettel?

4. Ki követett el a mulasztást egyéni védőeszköz mellőzésével, ellenőrzés elmulasztásával vagy esetleg más módon?

Áramütés elektromos berendezések használata közben:

1. A szabványoknak megfelelő-e az elektromos berendezések földelése; volt-e hiányosság az érintésvédelemmel kapcsolatban?

2. E hiányosság okozhatta-e, vagy hozzájárulhatott-e a halálos végű balesethez?

3. Mi okozta a balesetet, ki, milyen balesetelhárítási rendszabályt sértett meg?

Robbanás által okozott baleseti ügyben:

1. Melyek a kérdéses generátor műszaki adatai (gyártmánya, rendszere stb.)?

2. Milyen szabályok, előírások vonatkoznak a kezelésére?

3. A robbanást megelőzően milyen kezelési szabályokat szegtek meg?

4. Hol, milyen műveletnél történt a mulasztás?
5. Mi volt a robbanás oka?

Mérgezés okozta halálos üzemi baleseti ügyben:

1. A gyár edzőműhelyében a kérdéses munkafolyamatra milyen technológiai, balesetelhárító és egészségvédő óvórendszabályok vonatkoznak?

2. Milyen mérgező hatású vegyianyagot használnak, s ennek nyilvántartására, kezelésére, felhasználására milyen előírások vonatkoznak?

3. Ki gyakorol közvetlen ellenőrzést, munkakör szerint megjelölve, a kérdéses munkafolyamattal kapcsolatban?

4. A munkafolyamat során szabadulhat-e fel mérgező anyag és milyen úton?

5. Mi volt a baleset oka?

6. Történt-e olyan szabálytalanság vagy mulasztás valaki részéről, mely közvetlen okozati összefüggésben áll a halálos balesettel?

Mérgezési ügyben szükségessé válhat komplex szakértői vizsgálat is. A szakértői vizsgálatba bevonható a Bírósági Vegyészeti Intézet, valamint orvosszakértő.

A Bírósági Vegyészeti Intézet a laboratóriumi vizsgálati eredmények alapján a következő kérdésekre adhat választ:

1. A mosófolyadékból vett vízminták tartalmaznak-e mérgező anyagot?

2. Milyen fajtájú és mennyi mérget tartalmaz a vizsgált anyag?

Az orvosszakértőhöz intézett kérdések:

1. Mi volt a halálos mérgezés oka?

2. Ciánmérgezés esetén szájon át, vagy légutakon keresztül jutott-e a szervezetbe a halálos mennyiség?

3. Az üzemben használt mérgek okozhatták-e a halált? E mérgekből mennyi szükséges ahhoz, hogy bármilyen úton a szervezetbe jutva halált okozzanak?

4. A mosófolyadékból esetleg felszabaduló hidrogéncianid belélegse okozhatta-e a balesetet, vagy hozzájárulhatott-e ahhoz?

Építésipari halálos baleseti ügyben:

1. A kémény építésére milyen műszaki, biztonságtechnikai előírások vonatkoznak?

2. Szabályos volt-e a kémény építéséhez készített munkaállvány; megfelelt-e a műszaki előírásoknak (Építőipari Balesetelhárító- és Egészségvédő Óvórendszabály, valamint a MSZ. előírásainak)?

3. Kinek és milyen időszakonként kellett ellenőrizni a kérdéses munkálatokat?

4. Mi okozta a lezuhanást, ki, milyen balesetelhárítási rendszabályt sértett meg?

Jármű által okozott üzemi baleseti ügyben:

1. A vontató leírása, és műszaki adatai.

2. Milyen a vontató műszaki állapota?

3. A gyár területén belül vannak-e a vontató kezelésére, vezetésére vonatkozó speciális rendelkezések?

4. Mi volt a baleset oka? Ki, milyen balesetelhárítási rendszabályt sértett meg?

Tárgy leesése által okozott üzemi baleseti ügyben:

1. Milyen rendelkezések vonatkoznak a kérdéses építőanyagnak állványon való tárolására? (Építőipari Balesetelhárító- és Egészségvédő Óvórendszabály, esetleg MSZ rendelkezése a tárolással kapcsolatban).

2. Szabályosan tárolták-e az építőanyagot?

3. Mi okozta annak a tárgynak a leesését, amely a súlyos sérülést előidézte?

4. Történt-e mulasztás, ki és milyen előírásokat szegett meg?

Kéziszerszám által okozott üzemi baleseti ügyben:

1. Megfelelt-e a munkavédelmi előírásoknak az a módszer, ahogy a kotrógépen a javítási, szerelési munkálatokat végezték?

2. Az előírt biztonsági felszerelések meg voltak-e a baleset bekövetkezésének időszakában?

3. Mi volt az oka a sérülést okozó szerszám kicsúszásának?

4. Ki, vagy kik követtek el olyan mulasztást, mely okozati összefüggésben áll a bekövetkezett balesettel?

Nem „üzemi" jellegű — lakásban, vagy másutt bekövetkezett — baleset esetén igazságügyi szakértő kirendelése és a kirendeléssel kapcsolatos kérdések feltevése az előbbiekhez hasonlóan történik.

A szakértőhöz intézett kérdések arra irányulnak, hogy foglalkozása szabályainak megszegésével követett-e el valaki mulasztást, vagy a baleset oka személyek gondatlan, vagy a rendes gyakorlattól eltérő magatartása volt.

SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK TŰZESETEK ÜGYÉBEN

Tűzesetek szakértői vizsgálatának feladatai

Tűzesetek vizsgálatával kapcsolatban szakértői feladatot képezhet a tűz keletkezési helyének, időpontjának, a tűz keletkezési helyén fennálló műszaki körülményeknek a megállapítása, ezek alapján a tűz keletkezési okának, s egyes személyek részéről fennálló felelősség kérdésének tisztázása.

Ezen körülmények egy része szakértő nélkül is megállapítható, pl.

tanúk kihallgatása a tűz keletkezési helyére és időpontjára vonatkozóan. A tűz eloltása után biztosított helyszíni állapot, az ott talált anyagmaradványok s elváltozások alapján megfelelő következtetések levonása, a tűzvédelem műszaki és üzemszervezeti vonatkozásainak értékelése szakértői feladatot képez.

A tűzesetek ügyében folytatott nyomozás végzéséhez az általános kriminalisztikai képzettségen túlmenő jártasság és szakismeretek szükségesek, ez azonban önmagában még nem teszi nélkülözhetővé a tűzvizsgálati szakértők bevonását.

Tűzesetek vizsgálatába bevonható szakértők

Tűzesetek vizsgálatába az eldöntésre váró szakkérdés jellegének megfelelően különböző szakértők bevonása válhat szükségessé:

a) Tűzesetek helyszínén talált anyagmaradványok vizsgálata, esetleg gyújtogatás céljára felhasznált anyagok elégett maradványainak kimutatása, s ezzel összefüggő egyéb kérdések megállapítása különlegesen képzett vegyész szakértő (pirotechnikai szakértő) feladatkörébe tartozik.

b) Tűzesetek helyszínén működtetett elektromos berendezések megvizsgálása, rövidzárlat vagy elektromos szikra keletkezési lehetőségeinek megállapítása ilyen irányú képzettséggel rendelkező elektromossági szakértő (elektromérnök, fizikus, pirotechnikus) bevonását teheti szükségessé.

c) Anyagok tárolásával, tűzveszélyes technológiai folyamatokkal összefüggő tűzkeletkezési okok megállapítása vegyész szakértő vagy a tűzrendészeti szervek megfelelően képzett szakembereinek bevonása útján történhet.

Az a., és b. pontok alatt felsorolt vizsgálatok elvégzésére az ORFK Bűnügyi Technikai Osztály, a c. pontra nézve a Tűzrendészet Országos Parancsnokságának szakértői jogosultak.

d) Munkahelyek általános tűzrendészeti helyzetével összefüggő kérdések vizsgálata ugyancsak az állami tűzoltóság szakközegeinek bevonásával biztosítható. Ugyanezen szakértő jogosult nyilatkozni arra nézve is, hogy az egyes tűzrendészeti szabályok betartásának elmulasztásáért kinek a részéről áll fenn kötelességszegés.

e) Építési hibákra visszavezethető tűzkeletkezési okok megállapítása a tűzrendészeti szervek szakközegeinek hatáskörébe tartozik. Ez esetben azonban — akárcsak az előző — pontban körvonalazott esetekben szakértőként nem vonható be a tűzrendészeti hatóságoknak az a tagja, aki a tűzeset által érintett objektum építési terveit jóváhagyta, vagy tűzrendészeti szabályzatát kiadta, illeve annak ellenőrzésére kötelezett volt, mivel az ügyben nem tekinthető érdektelennek.

A tűzesetek vizsgálatával összefüggésben esetenként sor kerülhet más szakértők (orvosszakértői, nyomtani szakértő, fegyverszakértő) bevonására is a tűzeset következtében elhalt személyek holttestén észlelt égési nyomok, a meggyulladt helyiségek zárainak vizsgálata vagy a tűz keletkezési színhelyén észlelt traszológiai vagy robbanási nyomok értékelése céljából. Ezen utóbbi szakértők munkájukat az ügyben eljáró többi szakértő (vegyész, pirotechnikus stb.) tevékenységével összhangban végzik.

A tűzesetek ügyében szükségessé váló szakértői vizsgálatok előkészítése

A tűzesetek vizsgálatába bevont szakértők tevékenysége a legtöbbször a helyszínen kezdődik. A szakértők többsége a feltett kérdésekre akkor adhat pontos és határozott feleletet, ha a vizsgálati anyagokat magán a helyszínen a tűz eloltása után minél rövidebb időn belül tanulmányozhatja.

A tűzesetek helyszínén intézkedő szakképzett nyomozók a helyszínen létrejött vizsgálati anyagokat eredményesen felkutathatják és szakszerűen rögzíthetik, de számtalan olyan körülmény van, melyet a szakértő kizárólag a helyszínen ismerhet meg. Ennek megfelelően fontos követelmény, hogy a szakértő helyszíni kiszállását kedvező esetben még a tűz oltása közben, de a tűz eloltása után mindenkor a lehető legrövidebb időn belül biztosítsák.

Amennyiben a szakértő helyszíni kiszállására nem kerül sor, a tűzvizsgálaton, illetve a helyszíni szemlén részt vevő hatósági szervek gyűjtsék össze:

a) A tűz keletkezési helyén talált, esetleg gyújtóanyaggal átitatott anyagok maradványait. Ezeket az anyagokat (rendszerint ásványolajtermékek) illékony tulajdonságaikra való tekintettel jól záródó, lehetőleg csiszolatos üvegedénybe kell helyezni, s hosszabb idejű szállítás esetén a nyílásokat parafinnal légmentesen el kell zárni. Ugyancsak biztosítani kell a bűncselekmény helyszínén talált olyan idegen tárgyakat, melyeket gyújtogatásra felhasználhattak;

b) A helyszínen működtetett elektromos berendezéseket, vezetékeket változatlan állapotban tartva kell megvizsgálni. Meg kell vizsgálni az ezekben a helyiségekben levő vezetékekre szerelt elektromos biztosítékokat;

c) Azokat az idegen anyagokat és tárgyakat, amelyek a helyszínen a gyújtogatás eszközét képezhették.

A vizsgálati anyagokkal együtt a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a tűzeset kapcsán készült „Tűzvizsgálati jegyzőkönyvet" vagy a helyszíni szemlejegyzőkönyvet.

Tűzeset vizsgálata során a szakértő eredményes munkáját rendszerint megkönnyíti, ha a nyomozati iratok tanulmányozásán keresztül tájékoztatást nyer a tűzeset keletkezésének körülményeivel összefüggő tényekről. Így pl. megismerheti, hogy

— a tűz keletkezési helyén milyen anyagokat tároltak?

— a szemtanúk mikor és hol észlelték a tüzet?

— milyen volt a tűz terjedésének gyorsasága?

— mikor működtették vagy ellenőrizték a helyszínen az elektromos berendezéseket?

— a tűz oltása, vagy a tűz helyszínén tartott tűzvizsgálat során a keletkezési hely körül észleltek-e az ott tárolt anyagok szagától eltérő, idegen illatokat?

— az ablakok és a szellőzőnyílások a tűz keletkezése előtt nyitott vagy zárt állapotban voltak; volt-e léghuzat azokban a helyiségekben, ahol a tűz keletkezett?

A szakértőnek leggyakrabban feltett kérdések:

Vegyészeti vizsgálatokkal megoldható kérdések:

1. A tűzeset helyszínén összegyűjtött égési maradványokban kimutatható-e gyújtogatásra használt vegyi anyag?

2. A tűzeset helyszínén összegyűjtött égési maradványok a helyszínen rendszeresen tárolt anyagoktól származnak-e, kimutatható-e valamely idegen anyag maradványainak jelenléte?

3. A helyszínen tárolt anyagok hajlamosak-e öngyulladásra, mennyi ezen anyagok lobbanási hőfoka?

4. A helyszínen tárolt anyag meggyulladhatott-e sugárzó hő hatására?

5. Keletkezhetett-e tűz a helyszínen működtetett valamely berendezés mozgó alkatrészeinek surlódása következtében?

6. A helyszínen tárolt anyagból származó gázok, illetve gőzök gyulladás-, illetve robbanás-veszélyesek-e?

7. A helyiségben keletkezett, s a levegőben szálló por gyulladás-, illetve robbanás-veszélyes-e?

8. Az adott gáznak a helyiség levegőjével alkotott elegye milyen térfogatszázalékon robbanás-veszélyes?

9. Zárt helyiségben, tartályban vagy csőben lejátszódhatott-e égési folyamat, ha igen, mennyi ideig tarthatott?

10. A tárgyakon észlelt füstlerakódások milyen anyag égéstermékeként jöhettek létre?

11. Az égés helyszínén talált gyújtóanyag kémiai összetétele s fizikai tulajdonságai megegyeznek-e az adott személy birtokában levő anyagéval?

12. A helyiségben végbement robbanás oka, vagy következménye volt-e a tűznek?

Elektromos tűz-keletkezési ok fennállásának lehetősége esetén:

1. A helyiség elektromos berendezései okozhatták-e a tüzet?

2. A tűzeset eloltása után az elektromos berendezések milyen állapotban voltak?

3. Az elektromos berendezés biztosítékai vagy huzalai a tűz által okozott hő következtében olvadtak meg, vagy ez a folyamat már a tűz keletkezése előtt végbement?

4. Folyt-e a helyiségben olyan tevékenység (gyártási folyamat), amely szikramentes elektromos kapcsolók, vagy készülékek használatát tette volna szükségessé? Az ilyen helyiségekben alkalmazott elektromos berendezések megfeleltek-e a tűzvédelmi követelményeknek?

5. Létrejöhetett-e a helyiségben olyan mértékű elektrostatikus feltöltődés, melynek kisülése tüzet okozhatott?

Általános *pirotechnikai* kérdések:

1. Hol volt a tűz keletkezésének helye?

2. Mi volt a tűz keletkezésének oka?

3. Adott mennyiségű anyag elégéséhez a helyszíni körülmények között mennyi idő szükséges?

4. A helyszínen talált anyagok, s a helyszín általános helyzete gyújtogatásra utal-e?

5. A helyszíntől bizonyos távolságra levő kéményből vagy egyéb tűzforrásból származó szikra okozhatta-e a tüzet?

6. A helyszín adott körülményei között mennyi idő telhetett el a gyulladás időpontjától a nyílt tűz fellángolásáig?

7. A tárgyakon, anyagokon talált elváltozások hőhatás következtében jöttek-e létre?

8. A helyszínen talált égési maradványok milyen mennyiségű anyag elégése következtében jöhettek létre?

9. A tűzeset alkalmával észlelt lángok vagy füst színe milyen anyag égésére utal?

10. A gyújtogatás vagy gyújtogatási kísérlet helyszínén talált gyújtóeszköz hogyan működik, alkalmas-e az adott körülmények között gyújtogatás elkövetésére?

Tűzvédelmi szabályok betartásával összefüggő kérdések:

1. Az adott objektum tűzvédelmi előírásai megfelelőek-e?

2. Az adott objektumban betartották-e az általános tűzvédelmi előírásokat?

3. A tűzvédelmi előírások betartása, illetve ellenőrzése az üzemen belül kinek a feladatkörébe tartozik?

4. Megfelelő volt-e az objektum dolgozóinak kioktatása a tűzvédelmi szabályok betartására?

5. Az objektumban tárolt vagy ott felhasznált anyagok tűzveszélyes kategóriába tartoznak-e?

6. Az objektumban levő tűzoltó-felszerelések megfelelő állapotban voltak-e? Kinek a feladata ezek karbantartása és ellenőrzése?

7. A tűz keletkezési okát képező építési hiba az objektum felépítéskor jött-e létre? Megfelelőek voltak-e tűzvédelmi szempontból az építési tervek?

8. Történt-e az épületen olyan utólagos változás (hozzátoldás, kémények megváltoztatása amely létrehozta a tűz keletkezési okát?

A szakértői vélemények értékeléséről

A tűz okának a helyszínen hátramaradt égési maradványok, nyomok, elváltozások alapján történő megállapítását rendkívül megnehezíti, sőt egyes esetekben meg is hiúsíthatja az a rendkívüli rombolás, (falak, födémek beomlása), amelyet a tűz rendszerint okoz, s a tűz oltása, amely szükségszerűen ugyancsak jelentős változásokat hoz létre a helyszín állapotában. E körülményekre való tekintettel az égési maradványok vizsgálatát végző szakértő gyakran nem adhat határozott véleményt a tűz keletkezési okára nézve.

A tűzesetek vizsgálata szempontjából gyakran nagy jelentőséggel bír a szakértő negatív tartalmú állásfoglalása is, amikor pl. kizárja, hogy tűz a helyszínen tárolt anyag öngyulladása, sugárzó hő vagy vegyi okok folytán jött létre. Az ilyen vélemények az eljárás kezdeti szakában egyrészt meghatározhatják a további nyomozás irányát, de a későbbiekben is figyelembe veendő közvetett bizonyítékokat képeznek.

A tűz által érintett objektum tűzvédelmi helyzetére, az ott érvényes tűzrendészeti szabályokra vonatkozó szakvélemény főleg személyek gondatlan magatartásából adódó tűzesetek ügyében a büntetőjogi felelősségre vonásnál értékes bizonyítékként használható fel, másrészt mint megelőző intézkedés eredményesen hozzájárulhat további tűzesetek lehetőségének kizárásához.

A megelőző tűzrendészeti szabályok kérdésében adott szakértői véleményben a szakértő nem foglalhat közvetlenül állást személyek büntetőjogi felelősségét illetően, csupán közli a vonatkozó speciális előírásokat, s ezek betartásával kapcsolatos munkaköri kötelességeket.

KÖZLEKEDÉSI MŰSZAKI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

A közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok általános feladatai

A közlekedési balesetek ügyében folytatott nyomozás alapvető feladata a büntetőjogi felelősség megállapítása. Ennek érdekében kerül sor a különböző közlekedési műszaki szakértők bevonására is. E szakértők hivatottak tisztázni a balesettel okozati összefüggésben álló olyan szakkérdéseket, mint a járművek műszaki állapota, a közút, a vasúti pályatest, a repülőtér, vagy a hajózási út viszonyai, az ott elhelyezett jelző- és biztonsági berendezések működése stb. A közlekedési műszaki szakértők hatáskörébe tartozó kérdések között említhetjük a közlekedési eszközök kezelésének és irányításának műszaki szabályait, a kezelést végző személyek szakmai jártasságának értékelése stb.

A közlekedési műszaki szakértők tevékenységének különös jelentősége van a megelőzés szempontjából is. A szakértő bevonásáról rendelkező hatóságnak már a felteendő kérdések összeállításánál s nem utolsósorban a szakértői vélemény értékelésénél szem előtt kell tartania azt a követelményt, hogy a szakértői vizsgálat a már megtörtént baleset körülményeinek feltárásán keresztül nyújtson elegendő alapot a megelőzésre irányuló szignalizációs tevékenységhez.

A szakértői vizsgálatok e fajtájának tárgyát kifejezetten olyan műszaki kérdések alkotják, melyeknek ismerete túlmegy az állampolgároktól általánosságban megkövetelhető képzettség körén. Így pl. az általános kötelező érvényű közlekedésrendészeti szabályok (KRESZ) rendelkezéseire vonatkozóan nincs helye szakértő igénybevételének. E szabályok ismerete hozzátartozik a közlekedési balesetek ügyében eljáró hatósági szervek általános ismereteihez. Azokban az esetekben azonban, amikor a közlekedési balesettel kapcsolatban valamely szűkebb érvényű, speciális szabályzat rendelkezéseinek fennállásával vagy értelmezésével összefüggő kérdésben kell nyilatkozni (pl. a MÁV Forgalmi Szabályzata), a megfelelő szakértő igénybevétele feltétlenül indokolt.

A közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok előkészítése

A közlekedési műszaki szakértő bevonása rendszerint a hatósági intézkedések kezdeti szakában szükségessé válik. Tekintve, hogy a közlekedési baleset gyakran nemcsak a járműveken, s a balesetben részt vett személyek testén, hanem magán a helyszínen is különféle elváltozásokat és anyagmaradványokat hoz létre, előnyös, ha a szakértőnek módjában áll a helyszínt eredeti, változatlan állapotában megtekinteni.

A rendőri szervek akkor járnak el helyesen, ha mindazokban az esetekben, amikor a helyszíni állapot szakértői megtekintése szükségessé válik — akár a büntető eljárás nyomozási szakában, akár az állam-igazgatási eljárás keretein belül tartott szemle során — a lehető leggyorsabban — esetleg távbeszélő útján — értesítik a megfelelő közlekedési műszaki szakértőt. A szakértő helyszínre érkezéséig gondoskodni kell a helyszín — ideértve a balesetben részt vevő járműveket is — őrzéséről, változatlan állapotban tartásáról. Ha a szakértő bevonására későbbi időpontban kerül sor, a vizsgálat eredményes elvégzése érdekében az alábbi anyagokat kell rendelkezésére bocsátani:

a) a baleset helyszínéről készült jegyzőkönyvet helyszínrajzot, helyszíni fényképeket;

b) mindazokat a nyomozási iratokat (terhelt, tanúvallomási jegyzőkönyveket), amelyekből a baleset lefolyásával kapcsolatos tények és körülmények kitűnnek;

c) a járművek állapotát rögzítő szemlejegyzőkönyveket, rajzokat, fényképeket;

d) a jármű-alkatrészek törése, meghibásodása esetén a leszerelt alkatrészt;

e) mindazokat a naplókat, feljegyzéseket, (távíró szalagokat, magnetofonszalag-tekercseket), amelyeket az egyes közlekedési szakágazatokban érvényben levő szabályzatok szerint akár a jármű vezetőjének, akár az ellenőrző, irányító állomások személyzetének vezetni kell. A későbbi megsemmisítés vagy megváltoztatás lehetőségére figyelemmel ezeket a tárgyakat a baleset bekövetkezése után azonnal le kell foglalni. Szükség esetén a biztosítandó és lefoglalandó naplók, feljegyzések stb. kiválasztásához is igénybe kell venni szakemberek közreműködését.

Figyelembe véve az egyes közlekedési szakágazatok sajátosságait, a közlekedési eszközök sokrétűségét s a használatuk során bekövetkezett balesetek körülményeinek széles változatosságát, e szakértői terület részletesebb tárgyalását a következő csoportosítás szerint kívánjuk végezni:

— a közúti,
— a vasúti,
— a vízi és
— a légi közlekedéssel összefüggő műszaki szakértői kérdések.

Közlekedési műszaki szakértők igénybevétele közúti balesetek ügyében

A közúti közlekedési balesetek fogalma alá tartoznak azok a személyi sérüléssel vagy anyagi kár bekövetkezésével együttjáró események, melyeket közterületen (út, utca, tér, közúti híd, alagút, aluljáró, stb.) közlekedő gyalogjárók, járművek, állatok okoznak.

Nem tekinthető közúti balesetnek az önjáró munkagépek által közterületen kívül okozott baleset (pl. traktorral vagy lófogatú ekével szántás közben okozott balesetek), illetve közutak és vasúti pályatestek kereszteződésében vasúti járművek által okozott baleset.

Közúti közlekedési balesetek ügyében felmerülő műszaki közlekedési szakkérdések eldöntésére a rendőri szervek a következő szakértőket vonják be:

1. *Járművek műszaki állapotával* összefüggő kérdésekben a megyei (fővárosi) bíróságok mellett működő közlekedési műszaki igazságügyi szakértőket;

— a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Gépjármű Tanszékét, Budapest, XI., Műegyetem rakpart 3.;

— az Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézetet, Budapest, VIII., Csokonay u. 8.;

2. *Közutak és tereptárgyak műszaki állapotával* összefüggő kérdésekben

— a Közlekedési és Postaügyi Minisztériumot, valamint

— az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Út-, Vasút és Közlekedési Tanszékét, Budapest, XI., Műegyetem rakpart 3.

3. Közúti közlekedési vállalatok *belső forgalmi szabályzatával* összefüggő kérdésekben, e vállalatok felügyeleti szervét, vagy az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Út-, Vasút- és Közlekedési Tanszékét.

4. *A balesetben részt vett személyek fizikai állapotával* összefüggő kérdésekben a rendőri szerveknél működő igazságügyi orvosszakértőket, pszichikai kérdésekben a MÁV Pályaalkalmassági Vizsgáló Állomást (Budapest VII., Dob u. 107.).

A közlekedési műszaki vizsgálatokba szakértőkként nem vonhatók be azok a szakemberek, akik a baleset által érintett szakterületen közvetlen irányító vagy felügyeleti jogkörrel rendelkeznek, mivel az eljárás kimenetele, s a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nem tekinthetők érdekteleneknek.[1] Nem vehetők igénybe továbbá azok a személyek sem, akik az érintett közlekedési vállalat részéről a baleset kivizsgálásában hivatali megbízás folytán részt vettek,

A szakértő előtt rendszerint annak az alapvető kérdésnek a megválaszolása áll, hogy „mi volt a baleset oka?” E fő kérdésen belül leggyakrabban az alábbi körülmények várnak tisztázásra:

[1] Hasonló elvi meggondolásokat tükröz a Legfelsőbb Bíróság B. V. 1710/1960. számú törvényességi határozata, amely kimondja, hogy a kerületi Bányaműszaki Felügyelőségnek a bányabalesettel kapcsolatban szakvizsgálatot végző alkalmazottja a büntető ügyben szakértőként eljárhat, mivel nem a bánya felügyeleti szervének alkalmazottjaként működött közre, hanem a szakvizsgálatot megszabott hatáskörében, mint bányaműszaki hatóság folytatta le.

Gyorshajtás miatt bekövetkezett baleseteknél:

1. Az úttesten mért féknyomok vagy az összeütközés során bekövetkezett törések, rongálódások alapján a gépjármű a balesetet megelőzően milyen sebességel haladt?

2. Milyen helyzetben voltak a baleset bekövetkezése előtt az érintett járművek?

3. A baleset bekövetkezése szempontjából milyen szerepet játszott a gépjármű haladási sebessége? A megengedett sebesség betartása esetén elkerülhető lett volna-e a baleset?

4. Milyen a gépjármű fékrendszerének hatásfoka?

5. A baleset bekövetkezésekor a jármű fékjei milyen állapotban (behúzva vagy szabadon) voltak?

6. Milyen műszaki állapotban vannak a balesetben résztvett járművek, különös tekintettel fék-, kormány- és jelzőberendezéseikre?

A forgalom biztonságát veszélyeztető hiányosságok esetén:

1. A balesetet a gépjármű műszaki állapotában észlelt hiányosságok idézték-e elő?
Pl. a kormányműnek a megengedettnél nagyobb holtjátéka, a fékek nem kielégítő működése, a világítóberendezés elégtelensége, az ablaktörlő üzemzavara, törések a futóműben, a gumi tömlő kiszakadása stb.

2. A balesetet megelőzően kielégítően végezték-e el a gépjármű időszaki műszaki szemléjét (revízióját)? Kijavították-e az ez alkalommal észlelt hiányosságokat?

3. Mikor keletkezhettek a baleset létrejöttében szerepet játszó hiányosságok? Az időszaki szemle előírásszerű elvégzése esetén kellett volna-e észlelni ezeket a hiányosságokat?

4. Észlelhető-e gépjárművön olyan utólagos javítás nyoma, mellyel a jármű műszaki hiányosságait vagy a baleset alkalmával keletkezett rongálódást akarták eltüntetni?

5. A baleset folytán a gépjármű milyen rongálódásokat szenvedett?

6. A baleset bekövetkezése után a gépjárművön észlelt meghibásodások a baleset folytán jöttek-e létre, vagy azok előzetes fennállása okozati összefüggésben van a baleset bekövetkezésével?

7. A közúti létesítményeken vagy élő személyeken létrejött elváltozásokat, sérüléseket figyelembe véve milyen fokú rongálódást szenvedhetett a baleset helyszínéről eltávozott gépjármű?

8. A gépjárművön létrejött rongálódások kijavítása milyen munkálatokat igényel? Milyen felszerelésű műhelyben végezhetők el ezek a munkálatok?

Futómű-, vagy alváztörés esetén:

1. Milyen volt a gépjármű terhelése a baleset időpontjában? A terhelés mennyiségileg megfelelt-e a gépjármű forgalmi okmányaiban megjelölt követelményeknek?

2. Szakszerű volt-e a rakomány elhelyezése a gépjárművön? A rakomány elmozdulása szerepet játszhatott-e a baleset bekövetkezésében?

3. A gépjármű kezelőjének vagy az útbaindítást ellenőrző garázsmesternek a gépjármű forgalmazásának megkezdése előtt kellett volna-e észlelni a hiányosságokat? Elvégezték-e a gépjármű napi útbaindítása előtt a kötelező ellenőrző műveleteket?

4. Rendelkezik-e a gépjármű az előírt tűzvédelmi és egészségügyi felszereléssel? Hibátlan felszereléssel csökkenthető lett volna-e az emberi életben vagy anyagiakban bekövetkezett károsodás?

5. A közlekedési vállalatok belső szabályzatainak megfelelően a garázsok műszaki személyzete vagy járművek forgalmazását irányító személyek részéről fennáll-e a munkaköri kötelességek megszegése?

A gépjármű vezetésével összefüggő szakkérdések:

1. Megsértette-e a gépjármű vezetője foglalkozásának műszaki normáit?

2. A gépjárművezető adott egészségi állapotában részt vehetett-e a forgalomban?

3. A gépjárművezető a balesetet megelőzően vezetésben eltöltött időtartamot figyelembe véve megfelelhetett-e a biztonságos vezetés követelményeinek?

4. A jármű sebességét és a reakció időtartamát figyelembe véve a jármű vezetője elkerülhette volna-e a váratlan akadállyal történt összeütközést?

5. A gépjárművezetőnek észlelnie kellett-e, hogy a gépjárművével valamely élő személynek vagy élettelen tárgynak ütközött?

6. Az út állapotának, a jelzőlámpáknak, s az időjárási körülmények figyelembevételével a gépjármű vezetője megtett-e mindent a baleset bekövetkezésének elhárítására?

Az utak hibájából eredő baleseteknél:

1. Az úttest állapota befolyásolta-e a baleset bekövetkezését? Megfelel-e az a biztonságos közlekedés követelményeinek?

2. Az úttest vonalvezetése, s a környező tereptárgyak befolyásolták-e a gépjármű biztonságos vezetését?

3. Az útvonalon elhelyezett fényjelző berendezések (pl. vasúti átjáróknál stb.) megfelelően működnek-e? Esetleges meghibásodásuk befolyásolta-e a baleset bekövetkezését?

4. Az úttesten levő forgalmi akadályokat vagy balesetveszélyes he-

lyeket megfelelően jelzik-e az ott felállított jelzőtáblák? A baleset-veszélyes hely és a jelzőtábla közötti távolság megfelelő-e?

5. *Az útvonalon levő létesítmények (híd, korlát stb.) milyen állapotban vannak?*

Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok vízi balesetek ügyében

A vasúti közlekedésben előfordult balesetek vizsgálata során — az általános követelmények mellett — figyelembe kell venni a vasút területén érvényben levő különböző forgalmi, jelzési és műszaki utasításokat. Ennek megfelelően a vasúti balesetekkel kapcsolatos szakértői ténykedés az alábbiak szerint tagozódik:

— forgalmi szakértők és
— műszaki szakértők munkája.

A forgalmi szakértői tevékenységhez tartozónak kell tekinteni az összes, a műszaki személyzetre vonatkozó forgalmi utasításbeli, és részben a munkavédelmi óvóintézkedések betartásával kapcsolatos kérdéseket.

A műszaki szakértői vizsgálatok szakterületenként különböző szakszolgálati ágakra oszthatók. Ezek közül a legfontosabbak:

— vontatási szakértők,
— biztosítóberendezési szakértők,
— pályafenntartási szakértők,
— s a műszaki anyagvizsgálati szakértők ténykedése (járművek alkatrészeinek szilárdságára vonatkozó vizsgálatok stb.)

A forgalmi szakértői területhez sorolandó adott esetben a szállítással kapcsolatos ún. kereskedelmi szakértői tevékenység is.

A forgalmi szakértők a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium által kiadott szabályzatokat, utasításokat figyelembe véve (pl. F.1. és F.2. számú utasítás, illetve az ezekkel kapcsolatos 13 kiegészítő utasítás és 7 állandó jellegű rendelet) állítják össze szakértői véleményüket. Esetenként figyelembe veszik az áruszállítással kapcsolatos rendelkezéseket is (pl. rakományok rögzítése stb.).

A forgalmi szakértők más szakszolgálatok területén észlelt hiányosságokra is választ adnak, mivel a forgalmi utasítások a vasút minden szakszolgálatára vonatkoznak. Esetenként műszaki kérdéseket érintenek, pl. kocsi besorozási feltételek, fékezéssel kapcsolatos kérdések, sebesség stb.

Az utazóközönséget ért balesetek ügyében a szakértői ténykedés rendszerint forgalmi vonatkozású. A forgalmi szakértő csakis a vasúti szabályok tekintetében nyilatkozhat, KRESZ szabályokat nem érinthet.

A műszaki szakértők közül a vontatási szakértők feladata: A vontatójármű (mozdony, motorkocsi, villamosmozdony) műszaki állapotára, sebességére, a fékezésére, a pályalejtés viszonyait figyelembe véve a fékezési, ráütközési, stb. erőkre, a mozdony és vasúti kocsik szerkezetére, a futóművekre, terhelésre, biztonsági berendezésre vonatkozóan a szakvéleményadás.

A biztosítóberendezési szakértő a jelzők műszaki állapotára és működésére vonatkozóan nyilatkozik. Feladata a biztosítóberendezések kezelésével kapcsolatos kérdések megválaszolása is. Pl. ólomzárak hiánya stb.

A pályafenntartási szakértő feladata a pálya viszonyaira, a pályán elhelyezett műtárgyakra (sorompók, űrszelvények, áteresztek, állomásokon a váltók, rakodók stb.), s azok állapotára, valamint a pályaépítéssel kapcsolatos kérdésekre, a lassújelek okára vonatkozóan szakvélemény adás.

Az anyagvizsgáló szakértők ténykedése a vasútüzemnél használt anyagok vizsgálatára terjed ki.

Biztosítani kell, hogy a MÁV szakszolgálatai a szükséges adatokat a szakértők rendelkezésére bocsássák.

Vasúti balesetek vizsgálatába bevont szakértők véleményüket külön-külön szakterületenként adják. A szakértők véleményüket úgy állítsák össze, hogy azok mindenki által közérthetőek legyenek. Az egyes vasúti szabályokat közérthetően is le kell írni, illetve magyarázni!

Elengedhetetlenül szükséges, hogy a vasúti szakértők lehetőleg már a nyomozás kezdeti szakában megkezdjék munkájukat. Nyomozási kísérleteknél legyenek jelen, szükség esetén adjanak előzetes véleményeket a nyomozás irányának meghatározásához.

A vasúti balesetekkel kapcsolatos szakértői véleményeket a büntetőeljárási jog általános követelményének megfelelően értékelni kell; szükség esetén a szakértőket a szakvélemény kiegészítésére kell felhívni. Ha a szakértői vélemény felülvizsgálata válik szükségessé, erre a KPM. I. Vasúti Főosztályát kell felkérni, illetve a szervet kell felhívni újabb szakértő kijelölésére.

A fenti szakértői vizsgálatok szükségessé válása esetében elsősorban a MÁV állományába tartozó kijelölt szakértőket kell bevonni. Vasúton kívülálló szakértők a vasút műszaki létesítményeit kevésbé ismerik, nem tudnak nyilatkozni az üzemben levő járművek állapotára, az ezzel kapcsolatos szabályokra vonatkozóan. A vasút állandó fejlődése megkívánja, hogy szakkérdésekben csak olyan személyek nyilatkozzanak, akik — a legújabb rendeleteket, utasításokat ismerik.

Műszaki kérdésekben az Építési és Közlekedési Műszaki Egyetem forgalmi és műszaki szakértők hivatali beosztásuknál fogva a balesetek

szakvizsgálatát is végzik. A szakvizsgálat eredményéről un. „Véleményes jelentést" készítenek, mely nem azonos az igazságügyi szakértői véleménnyel. A kettő között az a különbség, hogy a „Véleményt" a MÁV mint hivatalos szerv írja alá, a szakértői véleményt pedig a kirendelt vagy bejegyzett igazságügyi szakértő. A „Véleményes jelentés"-eken a különböző szakszolgálatok egyetértése is rajta van. A legtöbb esetben ez az alapja — vasúti balesetek esetén — az eljárás megindításának. Előfordulhat azonban, hogy az ügyészi-bírói szervek a „Véleményes jelentésben" foglaltakra más szakértőt is nyilatkoztatnak.

A vasúti balesetekkel kapcsolatban a szakértőknek a következő általános kérdések tehetők fel:

Forgalmi szakértőnek:

1. A vizsgált baleset ügyében betartották-e a vonatkozó utasításokat? Az utasítások be nem tartásáért kit terhel a felelősség? A felelős személyek mely utasítások, mely pontjait sértették meg?

2. Rendelkeztek-e az érdekelt vasúti alkalmazottak a szolgálat ellátásához szükséges szakvizsgákkal, egészségi állapotukat figyelembe véve a beosztásban foglalkoztathatók voltak-e?

3. A jelzéseket adó és vevő alkalmazottak megtették-e a jelzőeszközökkel, vagy jelzőkkel kapott jelzés után a szükséges intézkedéseket?

4. Terhel-e valakit felelősség balesetelhárítási tevékenység elmulasztása miatt?

Vontatási szakértőnek:

1. A mozdonyok, vasúti kocsik állapota megfelelt-e az utasításban előírt követelményeknek?

2. Milyen biztonsági rendelkezéseket tartalmaznak a műszaki utasítások, az érdekelt vasúti alkalmazottak azokat betartották-e?

3. Milyen az érintett vasúti járművek fékrendszerének állapota, a fékek működése, műszaki állapota, a fékpróbák megtörténtek-e?

4. A fékezés, fékút, terhelés kiszámítása az adott sebességnek megfelelően történt-e? A baleset bekövetkezéséhez hozzájárult-e olyan körülmény, melyre vonatkozóan műszaki utasítás nem tartalmaz rendelkezéseket?

5. A vonatok összeállítása műszaki szempontból megfelelő volt-e?

6. A rakományok rögzítése műszaki szempontból kielégítő volt-e?

7. A gördülő anyagban milyen méretű rongálódás, károsodás következett be?

Pályafenntartási szakértőknek:

1. Milyen a pálya állapota?

2. Tisztázandók az űrszelvény méretek. Megtörtént-e azok ellenőrzése?

3. Milyen a váltók műszaki állapota?

4. Milyen a sorompók műszaki állapota?

5. A baleset időpontjában vagy azt megelőzően a pályamunkák végzése a szabályzatoknak megfelelően történt-e?

6. A pályán és az ott levő műtárgyakban milyen mérvű károsodás következett be?

Biztosító berendezési szakértőnek:

1. Megfelelő volt-e a jelzőberendezések működése?

2. Betartották-e a biztosítóberendezéssel kapcsolatos szabályokat?

3. Tisztázandók a jelzőkkel kapcsolatos műszaki kérdések, jelzőüvegek állapota stb.

Anyagvizsgálati szakértőnek:

1. Mi okozta a mozdony vagy vasúti kocsi adott alkatrészén keletkezett törést?

2. Észlelhető-e anyagfáradság az adott alkatrészen?

3. A váltón észlelt törés a baleset alkalmával vagy azt megelőzően keletkezhetett-e?

4. A járművön használt kenőolaj minősége megfelelt-e az előírásoknak?

Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok légi balesetek ügyében

Légi baleseteknek tekinthetők a repülőgépekkel, vitorlázógépekkel, vagy más légi közlekedési eszközökkel bekövetkezett rendkívüli események, amelyek emberek életét sértették, veszélyeztették, illetve anyagi kárt okoztak. Ide sorolhatók az ejtőernyős ugrásokkal kapcsolatban bekövetkezett balesetek is.

Légi balesetek ügyében szükségessé váló szakértői vizsgálatok elvégzéséhez

— elsősorban a KPM Légügyi Főigazgatóságának állományába tartozó igazságügyi szakértőket;

— egyéb tudományos vagy műszaki intézményt a felmerülő különleges szakkérdésekre vonatkozóan — így pl. alkatrész-törések okának megállapításához a Fémipari Kutató Intézetet (Budapest, XI., Fehérvári út 144.) vagy a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézetet (Budapest, VIII., József krt. 6.), tüzelőanyag vagy kenőolaj minőségével kapcsolatos kérdésekben az Ásványolaj Minőségellenőrző Intézetet, (Budapest, VIII., József krt. 6.), repülő-orvosi kérdésekben a H. M. Repülőalkalmassági Intézetet.

Ejtőernyők anyagának minőségével összefüggő kérdésekben a Textilipari Minőségellenőrző Intézetet (Budapest, VIII., József krt. 6.) — kell szakértőkként igénybe venni.

Légi balesetek okainak vizsgálatánál az eseményt kiváltó oknak megfelelően az alábbi területeken működő szakértők bevonása szükséges:

— repülőgépvezetés technikája,
— repülőgép műszaki,
— repülés-irányítás,
— repülés-meteorológia,
— repülőorvosi,
— ejtőernyős szakterületek.

Repülőgépvezetés technikája

1. *Alkalmas volt-e a repülőgép vezetője, vagy személyzete a repülési feladat végrehajtására?*

2. *Az adott típusú repülőgép kiszolgálásához a repülőgépvezető vagy a személyzet megfelelő elméleti és gyakorlati képzettséggel, a repülés jellegének, az adott repülőgéptípus sajátosságainak, az aktuális időjárási viszonyoknak kellő ismeretével rendelkezett-e?*

3. *A rendelkezésre álló adatok szerint betartotta-e a repülőgép vezetője, illetve személyzete az adott repülési feladatra vonatkozó általános és speciális szabályokat:*

— *a típusra vonatkozó légi üzemeltetés szabályait,*
— *a nemzetközi és országos érvényű előírásokat,*
— *az érintett vállalat repüléseire vonatkozó különleges szabályokat.*

E szabályok megszegése vezetett-e a bekövetkezett rendkívüli eseményre?

4. *A repülőgépvezető, illetve személyzet felkészülése a repülés végrehajtására — repülőgép átvétele, navigációs számítások, időjárási helyzetről való tájékozódás — megfelelő volt-e?*
A felsoroltak figyelembevételével készített repülési terv helyes volt-e?

5. *Helyesen számították-e ki a súlypont-eltolódás mértékét, ennek megfelelően helyezték-e el a rakományt?*

6. *Az előállott rendkívüli helyzetben helyesen járt-e el a repülőgép személyzete,*

— *a leszállás vagy leszállási kísérlet helyének kiválasztása,*
— *a hajtóművek vagy motorok teljesítményének ésszerű kihasználása,*
— *az előállott helyzetben végrehajtott repülési manőver időben történt megkezdése tekintetében.*

7. *Nem áll-e fenn olyan tényező — a rádiókapcsolat minősége, a személyzetnek a rádiókapcsolat során használt idegen nyelvben való jártassága, a baleset körzetének jellegzetességei, tájékozódásra alkalmas tereptárgyai — mely a repülőgép vezetőjét vagy személyzetét tévedésben tarthatta?*

8. *Az adott típusú vitorlázó repülőgép a barográf adatai alpján az útvonal egyes szakaszain milyen magasságban repült és milyen volt repülési pályája az esemény bekövetkezését megelőző 10 percben? Befolyásolták-e a vitorlázó repülőgép repülési magasságát az útvonalon levő zöldövezetek és domborzati viszonyok?*

Repülőgép műszaki kérdések:

1. *Alkalmas volt-e az adott típusú repülőgép a feladat végrehajtására?*

2. *A rendelkezésre álló okmányok szerint elvégezték-e a típusra előírt időszakos, továbbá repülés előtti és repülés utáni ápolásokat, javításokat?*

3. *A repülőgéppel végrehajtott manőver során jelentkező terhelés elviselésére alkalmas volt-e a konstrukció:*

— *milyen felületi terhelés jelentkezett a szárnyakon,*
— *a deformációk alapján milyen volt a fellépő erő iránya, ebből adódóan a törés bekövetkezésekor milyen helyzetben volt a repülőgép?*

4. *Milyen tények utalnak anyagfáradásra vagy rejtett hibára és ezek a meghatározott üzemidőn belül jelentkeztek-e?*

5. *Kormányozható volt-e a repülőgép, nincs-e olyan kopási nyom, vagy deformáció, mely az alábbi körülményekre utal:*

— *a kormányhuzalok megszorulása vagy kiakadása,*
— *kormányhuzal vagy rudazat repülés közben bekövetkezett szakadása,*
— *kormányfelület repülés közben történt leválása, illetve ilyen felületnek repülés közben idegen tárggyal történt ütközése,*
— *fémborítású sárkány esetén flatter (berezgés) hatása.*

6. *Találhatók-e a repülőgép-roncson olyan rongálódások, melyek repülés közben keletkeztek és nem a földre csapódás következményei?*

— *más légijárművel vagy madárral történt összeütközés,*
— *a repülőgép sárkányáról valamely tartozék leszakadása által okozott sérülés,*
— *a hermetikus burkolat megsérülése vagy ablakok törése, kiszakadása,*
— *helytelenül elhelyezett és rögzített rakomány.*

7. *A rendkívüli esemény során volt-e rendellenesség a motorok vagy hajtóművek működésében, azok a becsapódás pillanatában milyen hatásfokkal üzemeltek, figyelembevéve az alábbiakat:*

— *dugattyús motor vagy légcsavaros gázturbinás hajtómű esetében a légcsavartollak állásszögét,*
— *sugár-hajtóművek esetében a turbinalapátok deformálódásának mértékét és a keraszinnal szennyezett felületet,*
— *repülés közben idegen tárgy esetleges bekerülése a hajtómű (motor) szerkezetébe.*

8. *Műszakilag megfelelő állapotban van-e a motor, vagy hajtómű elektromos rendszere, nincs-e a gyújtás rendszernek olyan hibája, mely nem a földre csapódás következménye?*

9. A repülőmotor vagy hajtómű üzemelése közben keletkezett hibának mi volt az oka?

— *az olaj-rendszer hibája, illetve a kenés megszűnése,*
— *a tüzelő-rendszer hibája, illetve tüzelőanyag hiánya.*

10. Megfelelő volt-e az adott típusú repülőmotorhoz, vagy hajtóműhöz az alkalmazott kenő és tüzelőanyag minősége? A repülőmotor olajminta viszkozitása, illetve kenőképessége, lobbanáspontja megfelelő-e, tartalmaz-e idegen, szennyező anyagot; nyári vagy téli üzemmódra rendszeresített repülő-olaj-e?

11. Az alkalmazott fűtőanyag az előírásoknak megfelelő minőségű volt-e? A fűtőanyag minősége mennyiben befolyásolta a motor, vagy hajtómű teljesítményét és nem tartalmazott-e idegen szennyező anyagot?

12. A repülőgépen keletkezett tűz során működött-e az automatikus tűzoltórendszer, üzemképességét biztosító tartozékok megtalálhatók-e a roncson? A tűz keletkezési fészkét figyelembe véve tett-e kísérletet a személyzet a tűzoltórendszer ésszerű felhasználására?

13. Kielégítően működött-e a repülőgép jégtelenítő rendszere és be volt-e kapcsolva az alábbi felületeken:

— *szárny és vezérsík belépő élek,*
— *légcsavar tollak,*
— *pitotcső.*

Repülés-irányítási kérdések:

1. A rendkívüli esemény során a repülőgép az adott útvonalszakaszra előírt magasság és irányszög betartására volt-e utasítva?

2. Helyes volt-e a repülés-irányító szolgálat rendelkezése, figyelembevéve az alábbiakat:

— *repülőgép típusa, sebessége, süllyedő és emelkedő képessége,*
— *a repülőgép navigációs és különleges berendezése,*
— *a kapcsolattartás formája és minősége, továbbá a látási viszonyok,*
— *az adott légtérben levő forgalom sűrűsége,*
— *az aktuális NOTAM.*[1]
— *fedélzeti rádió, levelezési jegyzőkönyv és navigációs munkanapló adatai.*

3. A felszállási engedély kiadása előtt a repülés-irányító szolgálat megtette-e az előírt repülés-biztonsági intézkedéseket:

— *biztosítva volt-e a leszálló repülőtéren történő fogadás,*
— *a közel-körzet elhagyása az aktuális forgalom figyelembevételével történt-e?*

4. A repülőgépnek lokátorral történő leszállítása során a lokátor operátor betartotta-e a bevezetésre vonatkozó szabályokat?

[1] NOTAM = a repülőtér rendjében beállott változásokról kiadott tájékoztató.

A magnetofonszalagon rögzített utasítások nem adnak-e félreértésre lehetőséget?

Repülés-meteorológia:

A rendkívüli repülő esemény körzetében uralkodó aktuális időjárási viszonyok milyen hatással voltak a repülés biztonságára?

— *Előre várható volt-e az adott időjárási helyzet, vagy sem,*
— *a kiadott prognózis és az aktuális időjárási viszonyok között nincs-e ellentmondás, ha igen, úgy ez:*
— *szakszerűtlen értékelésből,*
— *hiányos tájékoztató adatokból,*
— *egyéb mulasztásból adódik-e?*

Repülőorvosi kérdések:

1. A repülőgép vezetője vagy személyzete fogyasztott-e szeszesitalt, amennyiben igen, befolyásolta-e cselekvőképességüket?

2. A repülési feladatot végrehajtó személyek fizikailag alkalmasak voltak-e munkakörük betöltésére, nincs-e olyan szervezeti elváltozás, mely őket repülésre alkalmatlanná tette?

3. A rendelkezésre álló okmányok alapján megfelelő orvosi felügyelet alatt volt-e a repülőgépvezető, illetve a személyzet?

Ejtőernyősugrás közben bekövetkezett balesetek:

1. Az ejtőernyő rendellenes működése hajtogatási hiba következménye-e?

2. Mi volt az ejtőernyőn levő rongálódások oka?

— *a repülőgép valamely részéhez történt beakadás helytelen testtartás vagy korai nyitás következtében,*
— *szabálytalan felszerelés következtében jelentkező súrlódás,*
— *földre csapódás vagy más földi tereptárgyakhoz történt beakadás.*

3. Az ejtőernyőnyitó-automatát megfelelően alkalmazták-e, figyelembe véve az alábbiakat:

— *tengerszint és terepszint feletti magasságból adódó különbséget,*
— *az automata és az ejtőernyő kioldó-szerkezet közötti mechanikus kapcsolat,*
— *az ejtőernyő-automatán levő rongálódások a talajra csapódás következményei-e?*

4. Az ugrás végrehajtásakor széthasadt ejtőernyő kupolaanyagának minőségét nem befolyásolták-e az alábbi tényezők:

— *helytelen tárolás következtében nedvesség vagy penész,*
— *gondatlan hajtogatás következtében homokszemcsék, apró kavicsok stb. által okozott kopás,*
— *a gyártásnál alkalmazott anyag szakító szilárdsága és a nyitásnál fellépő erők nagysága.*

5. Az ugrásnál alkalmazott ejtőernyő-típusra vonatkozó üzemeltetési előírásokat betartották-e?

Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok vízi balesetek ügyében

A vízi közlekedési baleseteknek a vízi járművekkel történt, az emberi életet sértő vagy veszélyeztető, illetve anyagi kárt okozó rendkívüli eseményeket tekinthetjük. Ide sorolhatók a vízi járművek fedélzetén történt mindazon balesetek is, melyekben a vízi jármű sajátosságai szerepet játszottak (vízi járműveken történt tűz, robbanás stb.)

Vízi közlekedési balesetek ügyében szükségessé váló szakértői vizsgálatokra elsősorban a KPM Hajózási Főosztály állományába tartozó igazságügyi szakértők veendők igénybe, akik az általános hajózási műszaki és forgalmi ismereteken kívül tisztában vannak a Hajózási Szabályzat és egyéb speciális jogszabályok rendelkezéseivel.

A szakértői vizsgálat során tisztázandó kérdéseket az alábbiak szerint csoportosíthatjuk:

A vízi járművek személyzetének alkalmasságára és tevékenységére vonatkozó kérdések:

1. A balesetben részt vett vízi járművek személyzete rendelkezik-e megfelelő elméleti és gyakorlati képzettséggel az adott vízi jármű biztonságos kezelésére?

2. Betartotta-e a vízi jármű vezetője, illetve személyzete az adott helyzetre vonatkozó általános és speciális hajózási szabályokat? E szabályok megszegése vezetett-e a bekövetkezett balesetre?

3. Az előállott baleseti helyzetben helyesen járt-e el a vízi jármű személyzete? Megtettek-e mindent a baleset bekövetkezésének elhárítására vagy következményeinek csökkentésére?

A vízi járművek műszaki állapotára vonatkozó kérdések:

1. Alkalmas volt-e a balesetet szenvedett vízi jármű az adott felhasználási módra?

2. Észlelhető-e a vízi járművön konstrukciós hiba?

3. Milyen a vízi jármű műszaki állapota?

4. A vízi járművön észlelt sérülések, rongálódások milyen okra vezethetők vissza? A rongálódások vagy egyes berendezések hibája mikor keletkezett?

5. Megtörtént-e rendszeresen a jármű időszaki ellenőrzése? A balesetet megelőzően keletkezett hibák észlelhetők voltak-e az időszaki ellenőrzések alkalmával?

6. Milyen műszaki állapotban van a vízi jármű hajtóműve? Az itt észlelhető hibák fennállottak-e a baleset előtt vagy annak következtében jöttek létre?

7. Milyen műszaki állapotban van a vízi jármű kormányberendezése?

8. A hajótesten észlelhető sérülések milyen okra vezethetők vissza?

9. Behatolhatott- e víz a hajótestbe a nyílászáró-berendezések műszaki hibái következtében?

10. Milyen állapotban vannak és milyen teljesítményűek a hajótestben elhelyezett szivattyúk?

11. A vízi járművön észlelt hibákat javították-e előzően? Milyen volt a jármű műszaki állapota a javítás befejezésekor?

12. Mennyi a bekövetkezett anyagi kár

— a járművekben, a rakományban,
— a partmenti vagy mederben elhelyezett műtárgyakon?

A Hajózási Szabályzattal és egyéb szabályokkal kapcsolatos kérdések:

1. A baleset bekövetkezése visszavezethető-e a Hajózási Szabályzat rendelkezéseinek megsértésére? Az egyes hajózási szabályok megsértésével kapcsolatban a személyzet mely tagjainak mulasztása állapítható meg? Melyek lettek volna az egyes személyek által foganatosított helyes intézkedések?

2. Eltért-e a vízi jármű az előírt hajózási útvonaltól?

3. A vízi járművek összekapcsolása húzó vagy toló vontatás céljára megfelelő volt-e?

4. A baleset bekövetkezését elősegítették-e forgalom-szervezési hiányosságok?

5. Milyen volt a vízi jármű terhelése?

— meghaladta-e a jármű forgalmi okmányában megjelölt mértéket?
— a rakomány megfelelően volt-e rögzítve? Okozhatta-e a balesetet a rakomány elmozdulása?
— a felvett utasok száma vagy magatartása befolyásolta-e a jármű biztonságos közlekedését?

6. Milyen állapotban voltak a jármű biztonsági berendezései?

— fel voltak-e szerelve az előírt tűzvédelmi berendezések, s milyen volt azok állapota?
— milyen mentőberendezéssel volt felszerelve a vízi jármű?
— hozzáférhetők voltak-e a mentőberendezések a baleset bekövetkezésének időpontjában?
— a jármű személyzete megfelelő kiképzést kapott-e a mentő- és biztonsági berendezések használatára?

7. Milyen állapotban voltak a vízi jármű jelzőberendezései (fényszórók, kürt, radar-berendezés stb.)?

— a jármű személyzete alkalmazta-e a szükséges zászló-, fény- vagy hangjelzést?

A meteorológiai és hidrológiai helyzettel kapcsolatos kérdések:

1. A baleset helyszínén milyen hidrometriai viszonyok állottak fenn?

- *vízállás,*
- *gázlómélység,*
- *zátonyok vagy hajóroncsok stb.*

2. A balesetet szenvedett vízi jármű személyzete megtette-e az előírt hidrometriai óvóintézkedéseket (gázlómélység mérése stb.)?

3. Megfelelő volt-e a vízi jármű személyzetének rendelkezésére álló vízállás-jelentés?

4. Milyen időjárási viszonyok uralkodtak a baleset időpontjában, van-e összefüggés az időjárási viszonyok és a baleset bekövetkezése között?

- *milyenek voltak a látási és*
- *hallási viszonyok,*
- *szél iránya, erőssége?*

5. A vízi jármű személyzete betartotta-e azokat a rendszabályokat, amelyek az adott időjárási körülmények között szükségesek voltak?

6. A hajózási útvonalon fel voltak-e állítva a szükséges jelzőberendezések?

- *milyen ezeknek a műszaki állapota?*
- *a jelzőberendezések megfelelnek-e az adott helyzet követelményeinek?*

IGAZSÁGÜGYI ÉPÍTŐIPARI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi építőipari szakértői vizsgálatok feladatai

Az építőipari szakértői vizsgálatok előtt az a feladat áll, hogy különféle műszaki és műszaki-gazdasági szakkérdések eldöntésével előmozdítsák az építkezésekkel kapcsolatos bűncselekmények felderítését és bizonyítását.

Tekintetbe véve az építkezési tevékenység sokrétűségét, az építkezéseken felhasznált különféle építési anyagok, épületszerkezetek és elemek nagy számát az adott bűnügyekben szükségessé váló szakértői vizsgálatok köre igen széles és változatos. Ennek megfelelően előfordulhat, hogy nem elég egyetlen szakértő igénybevétele, hanem a különböző tudományos és műszaki ismereteket igénylő kérdések megválaszolására több szakértő egymás utáni, vagy egyidejű bevonása szükséges.

Úgy a nyomozás alapvető irányának, mind a szakértői vizsgálatok tárgyának meghatározása, mindenek előtt annak a területnek az elhatárolását teszi szükségessé, amelyen a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja fennáll. Ez alapvető követelménye annak, hogy tisztázzuk az eldöntendő szakkérdések körét, és megfelelő ismeretekkel rendelkező szakértőt vegyünk igénybe.

Az építkezéseknek az alábbi, egymástól jól elhatárolható szakaszait különböztethetjük meg:

1. a tervezés és
2. a kivitelezés szakát.

Az építkezésekkel kapcsolatban elkövetett bűncselekmények egy része a *tervezés* szakában valósul meg. A tervezés időszakában célzatos károkozás (kártevés, Btk. 124. §) mellett a különböző népgazdaság elleni bűntettek (pazarló gazdálkodás) vagy a társadalmi tulajdon hanyag kezelése okozhat a társadalmi tulajdonban számottevő kárt.

Az építkezések tervezésének bonyolult folyamatán belül további két szakasz különböztethető meg:

1. gazdasági tervezés,
2. műszaki tervezés.

Nagyobb beruházásoknál e két tevékenység egymástól elválik, de kisebb építkezéseknél többé-kevésbé azonos munkafolyamatokban valósul meg.

A gazdasági tervezés kiindulási alapja a „beruházási célokmány", amely tulajdonképpen megszabja a beruházás rendeltetését, meghatározza az építendő objektum elhelyezését, megjelöli az objektum rendeltetését (terjedelme, termelő berendezések kapacitása stb.) s nem utolsósorban megállapítja azt a pénzügyi keretet, amelyet a beruházás céljára az építtető biztosított.

A „beruházási célokmány", s az ennek alapján készített „beruházási program" alapvető fontossággal bír az egész építkezés szempontjából, s így nyilvánvaló, hogy az építkezésekkel kapcsolatban a társadalmi tulajdont, a népgazdaságot ért károsodások okainak vizsgálatát a gazdasági tervezés elemzésével, értékelésével kell kezdeni. Tekintve, hogy ezen kérdések zömének tisztázása speciális ismereteket igényel, a szakértői vizsgálatok igen nagy jelentőséggel bírnak.

A műszaki tervezés a gazdasági tervezés által megadott alapokról indul el, de jelentőségét tekintve nem szorul utóbbi mögé.

A műszaki tervezés feladata, hogy részletesen kidolgozza a „beruházási program"-ban meghatározott célkitűzéseket és olyan tervdokumentációt hozzon létre, amelynek alapján az építkezés kivitelezhető.

A műszaki tervezéssel szemben követelmény, hogy részletesen kidolgozza az

- építési, műszaki, statikai megoldásokat,
- meghatározza az építési technológiát,

— megjelölje a munkálatok sorrendiségét, s az építkezés megvalósításának szervezett rendjét.

A tervezés fontos része a különféle előkészítő vizsgálatok (talajmechanika, vízügyi, meteorológiai stb.) elvégzése, s a költségvetés összeállítása. A műszaki terveknek az építkezés minden mozzanatára kiterjedően kell készülniök, létrehozásuk számos, különböző szakterületen működő tervező (építész, statikus, épületgépész stb.) tevékenységének eredménye. Ennek megfelelően az egyes tervek szakértői vizsgálatára is az érintett szakterületen kellő jártassággal rendelkező szakértők vonandók be.

A teljes vagy részleges tervdokumentáció alapján a kivitelezés a beruházó, s a kivitelező közötti „Építési szerződés" (keretszerződés, kivitelezési szerződés stb.) megkötése után kezdődik meg. A *kivitelezéssel* szemben támasztott alapvető követelmények:

— a tervrajzok alapján történő építés,

— az anyagtervben, költségvetésben meghatározott anyagok felhasználása, beépítése,

— a költségvetés előirányzatainak betartása.

A kivitelezés során végrehajtott építőipari munkálatok az alábbiak szerint csoportosíthatók:

Építési: bontás, földmunka, alapozás, beton, vasbeton, kőműves, ács, állványozó, szigetelő, bádogos, tetőfedő, szerkezeti munkák stb.

Szakipari: kőfaragó, műburkoló, asztalos , lakatos, üveges, szobrász, szobafestő, mázoló munkák stb.

Épületgépészeti: villanyszerelés, víz-, csatorna- és gázszerelés, kályhás, központifűtés-szerelési munkák, felvonószerelés.

Az adott bűncselekmény jellege rendszerint bizonyos utalást tartalmaz arra nézve, hogy felderítése és bizonyítása érdekében az építkezés mely szakának szakértői vizsgálata szükséges. Így pl. a társadalmi tulajdon kárára elkövetett építőanyag-lopások jelentős részével kapcsolatban többnyire a kivitelezés körülményeinek vizsgálatába kell szakértőt bevonni. Más esetekben a bűncselekmény alapos gyanújának a megállapítása, s a bűntett elkövetésével érintett szakterületek elhatárolása sem végezhető el szakértő nélkül. Ilyenkor a bűncselekmény alapos gyanújáról való meggyőződés, s a tisztázandó szakkérdések körvonalazása érdekében a rendőri szervek érintkezésbe léphetnek a megfelelő általános áttekintéssel rendelkező építési szakértőkkel.

Az igazságügyi építési szakértők tevékenységi körének meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy az építkezések területén előforduló egyes bűncselekmények szakkérdéseinek vizsgálata sajátos jellegüknél fogva nem építési, hanem egyéb szakértők tevékenységi körébe tartozik. Pl. építkezésekkel kapcsolatban előforduló üzemi balesetek ügyében elsősorban a baleset-elhárítási rendszabályokban jártas műszaki szakértőt kell igénybe venni.

Az építési tevékenység sokrétűségéből adódóan gyakran szükségessé válik több szakértő igénybevétele. Társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettek esetében az építési szakértő mellett igazságügyi könyvszakértő, más esetben speciálisan képzett vegyész szakértő (építőanyag-vegyész) anyagvizsgáló (fémanyagokban, szerelési anyagokban bekövetkezett törések vizsgálata céljából) bevonása indokolt.

Az építőiparban elkövetett bűncselekmények egy része — főleg a kivitelezési szakaszban — szoros kapcsolatban áll az építési munkák elszámolása során történt visszaélésekkel.

A népgazdaság rendje és a társadalmi tulajdon elleni bűntettek elkövetői arra törekednek, hogy az előző építési szakaszokban elkövetett visszaéléseik következményeit az építkezés közbeni időszakos elszámolások alkalmával vagy az elkészült épület végleges műszaki átadásakor leplezzék, s e visszaélések napfényre kerülését végleg meghiúsítsák. Nyilvánvaló, hogy a nyomozás fontos része a beruházás időszaki vagy végleges elszámolására vonatkozó műszaki és gazdaságszervezési normák megsértésének szakértői bizonyítása.

A szakvizsgálatokba bevonható szakértők

Az igazságügyi építési szakértő kiválasztása a bűnügyben rendelkezésre álló összes adatok értékelése útján történhet.

Figyelembe kell venni:

— a beruházás tárgyát, értékét és jellegét, (erőmű, vízmű, út-, vasút, gyár, üzem, mezőgazdasági beruházás, állami lakótelep, OTP társasház, magán családiház stb.)

— a tervezés módját, (ÉM. Tervező Vállalat, egyes szakminisztériumok tervező irodái, szövetkezeti vagy magántervező részvétele a tervezési munkában.)

— a kivitelezés módját (állami építőipar, szövetkezet, vagy magánkisiparos által kivitelezett munka, vagy az építtető által végzett un. házilagos kivitelezés.)

Az egyes bűntettek elkövetési módjának, sajátos körülményeinek megfelelően, leggyakrabban az alábbi szakértőket kell bevonni:

— tervezési hibákra visszavezethető esetekben (épület összedőlések, tartószerkezetek törései stb.) igazságügyi statikus szakértőt.

— műszaki tervezés általános hibáival összefüggő kérdéseikben (célszerűtlen tervezés, nem megfelelő építőipari anyagok előírása, szabványoktól indokolatlan eltérés) általános igazságügyi építészmérnök szakértőt;

— a gazdasági tervezés problémáival, a beruházások telepítésével és kapacitásának meghatározásával, a létesítmény gazdaságosságával összefüggő kérdésekben, az illetékes szakminisztériumot, az Országos Tervhivatalt, a Közlekedési és Építési Műszaki Egyetem (Bp. XI., Műegyetem rakpart 3.) illetékes tanszékét;

— tervezési, telepítési, városrendezési, építőipari tervezési kérdésekben az Építésügyi Minisztérium Városrendezési Kommunális Főosztályát, illetve az Építési Minisztérium Tervezési Főosztályát, vagy e szervek érdekeltsége esetén az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem illetékes tanszékét (Bp. XI., Műegyetem rakpart 3.);

— a magasépítői munkákkal (kőműves, ács, állványozó munkák stb.) kapcsolatban általános ismeretekkel rendelkező igazságügyi építészmérnök szakértőt;

— mélyépítő munkák (vízépítés, vasbeton munkák, út, vasút, hídépítés stb.) során elkövetett visszaélések esetében általános mérnöki képzettséggel rendelkező igazságügyi építészmérnök szakértőt;

— talajmechanikai vizsgálatok lefolytatásával összefüggő kérdésekben, az egyes talajfajták hordképességének megállapításával kapcsolatban általános mélyépítőmérnök szakértőt;

— költségvetések összeállításával, tervezési díjak kiszámításával kapcsolatos kérdésekben díjszámítási mérnök szakértőt;

— építőipari anyagok vizsgálatával összefüggő kérdésekben az ÉM. Építőanyagipari Központi Kutató Intézetet (Bp. X., Bihari u. 6.) vagy az Építéstudományi Intézetet (Bp. XI., Diószegi u. 37.);

— épületgépészeti feladatok (villany, víz, csatorna és gázszerelés, kályhás stb.) megoldására igazságügyi épületgépész-mérnököt;

— szakipari munkákkal kapcsolatos kérdések megvizsgálására általános igazságügyi építészmérnököt.

A vizsgálat anyagának előkészítése

Az igazságügyi építési szakértő bevonására egyaránt sor kerülhet az eljárás elején, amikor a szakértő a bűntettre vonatkozó alapos gyanú kapcsán a felmerülő szakkérdésekben állást foglal, és a nyomozás későbbi részében, amikor nemcsak a bűncselekményre visszavezethető káros következményeket állapítja meg, hanem annak okaira is következtet. Az előbbi esettel állunk szemben akkor, amikor a rendőri szervek előtt ismertté vált, hogy valamely építkezésen az adott tartóelem az építkezés közben leszakadt, míg az utóbbi esetben már arra nézve is gyanú áll fenn, hogy a károsodást tervezési hiba vagy a készített vasbeton ki nem elégítő szilárdsága okozta.

Az építőipar területén előforduló visszaélések zöme a szakértői vizsgálat helyszínen történő megkezdését igényli. A vizsgálatnak első-

sorban a helyszínen kell rögzíteni az ott található adatokat. Ezért helyes, ha a nyomozó a helyszíni szemlét a kijelölt szakértővel együtt folytatja le, így egyrészt maga is szemlélője lesz azoknak a tényeknek, amelyek alapján a szakértő egyes szakkérdésekre válaszát megadja, másrészt a szakértőnek lehetősége nyílik a helyszíni állapot közvetlen megszemlélésére.

A szakértő jelenlétében lefolytatott helyszíni szemle vagy a szakértő által külön tartott szakértői szemle szükséges minden olyan esetben, amikor a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban

— a helyszíni állapot megtekintése (munkálatok készültségi fokának megállapítása, a végzett munkák minőségének helyszíni ellenőrzése stb.)

— az építkezés rendjének, rendszerének, szervezettségének ellenőrzése,

— a ténylegesen elvégzett építőipari munkák mennyiségének felmérése,

— építőanyagok raktározási rendjének megállapítása,

— építőipari gépek állapotának, karbantartottságának megismerése,

— leszakadt födémek, eltört tartóelemek, s egyéb károsodások megtekintése válik szükségessé.

A helyszínen feltalálható adatok rögzítése az eljárási jog, a kriminalisztika tételei szerint

a) elsősorban írásban (jegyzőkönyv felvétele)
b) fényképezés,
c) helyszínrajz,
d) mintavétel alapján történhet.

A helyszíni állapot írásbeli rögzítésével kapcsolatban ügyelni kell arra, hogy a helyszínen felvett jegyzőkönyv kizárólag tényeket tartalmazzon, a következtetéseket, feltevéseket nem kell beírni. Ha a jelenlévők, személyes észrevételt, véleményt akarnak tenni, úgy ezt külön írásos nyilatkozat formájában tehetik meg. Az ilyen nyilatkozatokat a jegyzőkönyv mellékleteként kell kezelni.

Az építkezés színhelyén készített fényképek a tények elsődleges rögzítésére szolgálnak, lehetőleg akkor alkalmazzák, amikor a helyzetkép leírása jegyzőkönyv formájában nehézkes, bonyolult lenne. A fényképről viszont rendkívül könnyen és biztosan — puszta rátekintéssel — megállapítható a tény fennállása. Mindazokról a dolgokról, amelyek a szakértői vizsgálat szempontjából egyrészt teljes áttekintést adnak, másrészt jelentőséggel bírnak, külön-külön fényképfelvételt kell készíteni.

A helyszínrajz az építkezés helyszínének lényeges részleteit kicsinyítve, mérethűen ábrázolja. A jól elkészített helyszínrajz alapján job-

ban el lehet képzelni az építés helyét, mint ahogy azt a leghosszadalmasabb leírás lehetővé tenné.

Építőipari objektumokon tartott helyszíni szemlék alkalmával a helyszínrajz sok tekintetben — méret, elhelyezés, fekvés — rávilágít az eredeti tervdokumentációtól eltérő kivitelezésre is. Ezért esetenként helyes, ha az építési szakértő nemcsak magyarázó helyszínrajzot készít, hanem a valóságban talált leglényegesebb méretadatok szerint új méretfelvételt készít.

Az építőipari szakértői vizsgálatok előkészítéséhez sok esetben a takart (a föld színe alatti), beépített munkarészek feltárása is hozzátartozik. Az ún. „feltárási munkák" célja a takart munkarészek minőségének, mennyiségének ellenőrzése, s a kivitelezés módjának megállapítása. A gyakran számottevő anyagi kihatással járó feltárási munkák elrendelését minden esetben előzőleg gondosan mérlegelni kell, hogy az mennyiben befolyásolhatja a vizsgálat tárgyát képező szakkérdés eldöntését. A feltárási munka elmulasztása gyakran lehetőséget ad a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított személyeknek arra, hogy a szakértői állásfoglalást a takart munkarészekre hivatkozva kifogásolhassák.

A vizsgálat alapjául szolgáló iratok

A szakértőnek — a feltett kérdések megválaszolásához — lehetőség szerint az eredeti iratokat kell rendelkezésére bocsátani. Amennyiben erre nincs mód, az eredeti iratokról hiteles másolatot, fényképet, fénymásolatot kell készíteni.

Az építési szakértői vizsgálatok céljaira az építkezéssel összefüggő iratokat, okmányokat — az ügy jellegének megfelelő mértékben — biztosítani kell.

A leggyakrabban felhasználható okmányok:

— tervrajzok, teljes tervdokumentáció,
— költségvetés,
— anyagterv,
— építési, kivitelezési szerződés,
— építési napló,
— felmérési napló,
— anyagfelhasználások, kivételezések bizonylatai,
— munkalapok, munkabér-elszámoló-kimutatás, ill. bérjegyzékek,
— munka átadási, átvételi jegyzőkönyvek,
— részkereset alapjául szolgáló felmérések — készültségi fok — részkeresetre vonatkozó számlák,
— az építtető által ellenőrzött építési számlák.

Az építési napló jelentőségére külön fel kell hívni a figyelmet, mivel ennek tartalmaznia kell az építkezés folyamán jelentőséggel bíró valamennyi bejegyzést. A tervező, beruházó és kivitelező egyaránt bejegyezhet az építési naplóba. Menetközben, műszaki ellenőrzések alkalmával kötelesek egymás figyelmét felhívni mindazokra az intézkedésekre, amelyeket az építkezés tervszerű és szakszerű lebonyolítása érdekében szükségesnek tartanak.

Az építkezési napló

— rögzíti és egy helyen gyűjti a munka menetével összefüggő fontosabb eseményeket, a minőséggel és kivitelezéssel kapcsolatos észrevételeket, megállapításokat,
— biztosítja a felek egyéb iratváltásához nem kötött érintkezését,
— műszaki és elszámolási vitáknál bizonyító erejű okiratul szolgál.

A nyomozónak és a szakértőnek értékelnie kell a vizsgálat alá vett iratokat, az alábbi lényeges szempontok figyelembevételével:

— az okmányok eredetiek legyenek, ne képezzék semminemű vita tárgyát,
— kizárólag a megállapított tényeket bizonyítsák,
— áttekinthetők és a kívánt feltételeknek — gazdasági események tükrözésére — megfelelőek legyenek,
— valódiságukhoz és hitelességükhöz kétség ne férjen.

A szakértőnek feltehető kérdések.

A tervezésnél elkövetett visszaélések gyanúja esetén.

1. *A tervrajznak megfelelően történt-e a kivitelezés? Milyen tervrajztól való eltérések vannak?*

2. *Műszaki és gazdasági szempontból helyesen választották-e meg az építkezés helyét?*

3. *Az elkészített műszaki dokumentáció biztosította-e az egyértelmű kivitelezés előfeltételeit?*

4. *Rendelkezésre állott-e az építés megkezdéséhez szükséges dokumentáció, tervek, költségvetés stb.?*

5. *Helyesen állították-e össze az építkezés költségvetését, nem volt-e az túlzott vagy csökkentett és ha igen, milyen mutató számokban és milyen összegben?*

6. *Az építkezést megkezdték-e a jóváhagyott műszaki tervek, munkavázlatok, költségvetés elkészítése előtt? Nem tette-e ez a későbbiek folyamán szükségessé a munkák újratervezését és átalakítását és ha igen, milyen mértékben?*

7. *A műszaki tervezést arra jogosult, kellő felkészültséggel rendelkező személy végezte-e?*

8. *A tervdokumentációban műszaki megoldások és a felhasználásra*

kerülő anyagok előírásánál figyelembe vették-e az érvényben lévő szabványokat és a különféle anyagfelhasználási rendelkezéseket?

9. Egyedi tervkészítés helyett, típustervet nem lehetett volna-e felhasználni?

10. A tervezői díjelszámolás az érvényes rendelkezésekben előírtaknak megfelelően történt-e?

A kivitelezés során elkövetett visszaélések gyanúja esetén.

1. Mennyi az egyes költségvetési tételekhez viszonyítva a tényleges elvégzett munka?

2. Helyesen számították-e ki a meghatározott munka anyagszükségletét?

3. Szükséges volt-e építőanyag-pótigénylés az adott objektum felépítéséhez?

4. Történt-e átdolgozás és, ha igen, többlet anyagfelhasználással járt-e?

5. Nem használtak-e az építkezéshez olcsóbb építési anyagokat, mint amilyet az építési dokumentáció előirányzott?

6. Megfelelő minőségű építőanyagokat használtak-e fel az építkezéseknél? Megfelelnek a felhasznált építőanyagok az érvényes szabvány előírásainak?

7. Megengedhető volt-e az adott építkezéshez meghatározott minőségű építőanyagok felhasználása?

8. Nem voltak-e az építkezési anyagoknak olyan hibái, amelyek kizárják alkalmazásuk lehetőségét az adott objektumok építésénél?

9. Mi volt az adott építkezési anyagok minőség-csökkenésének oka?

10. Az adott építkezési anyagok hibájának oka a raktározásban, az előkészítésben vagy az építkezés folyamán való helytelen kezelésükben keresendő-e, és ha igen, miben fejeződik ki a helytelen kezelés?

11. Az előírásoknak megfelelően vezették-e az építési okmányokat?

12. Megfelelő volt-e a kiszállított és a felhasznált építőanyagok nyilvántartása?

13. Mutatkozik-e eltérés a kiszállított és a felhasznált építőanyagok mennyiségében?

14. Biztosították-e az építkezés ütemének megfelelően a szükséges építési anyagokat és szerkezeteket, rendelkezésre álltak-e a szükséges gépek, szakszerűen és ésszerűen gazdálkodtak-e a rendelkezésre álló munkaerővel?

A pénzügyi elszámolásban elkövetett visszaélések gyanúja esetén.

1. Megfelel-e a teljesített bérkifizetés a ténylegesen elvégzett munkáknak?

2. Mi az eltérés a szerződés szerinti költségvetés és a kiállított számlák között?

3. A leszámlázott munkát valóban elkészítették-e? A műszaki átadási-átvételi jegyzőkönyvben a beruházó elismerte-e az átvételt?

4. Mennyi volt az elkészült objektumba beépített építőanyag? Mennyi munkabért fizettek ki? Megegyezik-e ez az építtető vagy a kivitelező által feltüntetett mennyiséggel, illetve összeggel?

5. Megfelelő gondossággal és szakszerűséggel végezték-e az objektum műszaki átadását?

6. Az építkezési helyen (magánépítkezésen) talált vagy ott beépített építőanyag legális kereskedelmi úton kerülhetett-e forgalomba, vagy kizárólag állami építkezések céljaira készült?

7. Milyen mértékű a társadalmi tulajdonban keletkezett kár?

8. Történt-e túlszámlázás és az milyen mértékű volt?

9. Történt-e a vállalatnál jogtalan bérfelhasználás, jutalmazás stb.?

A bérszámfejtés és bérkifizetés elszámolásának vizsgálatába könyvszakértőt is be kell vonni, aki az elszámolt teljesítmények és az építési szakértő által kimutatott ténylegesen elvégzett teljesítmények — munkaórák, darabbérek — alapján kimutatja a többlet bérkifizetés összegét.

Szándékos vagy gondatlan magatartásra visszavezethető építési károk okainak megállapítása.

1. Mi okozta a tartószerkezetben bekövetkezett károsodást?

2. Helyesek voltak-e a terv alapját képező statikai számítások?

3. A felhasznált beton és vasbeton szilárdsága megfelel-e a követelményeknek? Mi volt a beton, vasbeton nem kielégítő szilárdságának oka:

— nem megfelelő minőségű és mennyiségű anyagok felhasználása,

— az építési technológiában elkövetett hibák,

— időjárási tényezők figyelmen kívül hagyása (fagyban, kellő körültekintés nélkül végzett munka)?

4. Az esemény bekövetkezése, a károsodás összefüggésben áll-e talaj szilárdságával? Kellő körültekintéssel készült-e a talajszilárdság vizsgálata?

5. Mennyi a keletkezett anyagi kár?

A szakértői vélemények értékelése

Az építkezésekkel kapcsolatos bűncselekmények bizonyítékainak, a szakértői véleményeknek az értékelésénél az építőipar szerkezetének és sajátosságainak ismerete fontos alapkövetelmény.

A szakértői vélemény értékelésének általános szempontjain túlmenően a szakértő bevonásáról rendelkező hatóságnak értékelnie, ellenőriznie kell, hogy a szakvélemény megjelöli-e az építési tevékenységnek azt a szakaszát (tervezés, kivitelezés, pénzügyi elszámolás stb.) amelyben vagy amelyekben a visszaélések történtek?

— kellő tárgyi alapok felhasználásával megjelöli-e azokat a cselekményeket és magatartásokat, amelyek sértik az építőiparban kialakult műszaki, üzemszervezési, vagy finanszírozási szabályokat?

— utal-e azoknak a személyeknek a kilétére, akiknek munkaköri feladata lett volna az előbb említett szabályok betartása, vagy betartatása?

— a műszaki tervezésben elkövetett hibák esetén megalapozott műszaki számításokon, illetve a műszaki tudományok elfogadott tételein alapul-e?

— a szakértő a gazdasági tervezés hiányosságainak vizsgálatánál figyelembe vette-e az érintett beruházással összefüggő valamennyi körülményt? Megállapításai összhangban vannak-e az érintett népgazdasági területre vonatkozó, általánosan elfogadott gazdasági, műszaki elvekkel?

— a kivitelezéssel kapcsolatban az anyagfelhasználások mértékét és a szükségesnek ítélt kivitelezési bért az építőiparban érvényes és kötelező műszaki normák alapján állapította-e meg?

— anyaghiány esetén figyelembe vette-e az építőipar sajátosságait? Tekintettel volt-e arra, hogy a különféle építési anyagok tömeges felhasználásánál kisebb mennyiségű (3—5 %-os) eltérések, hiányok az építőipari anyagok kezelése terén előálló különféle veszteségek (elhullás, porlás, beszáradás stb.) miatt nem értékelhetők?

— hogyan foglalt állást a terheltek szakértői véleménnyel kapcsolatos észrevételeire? Kellő tárgyi alapokra hivatkozva, meg tudta-e cáfolni a terheltek nem helytálló kifogását?

Az építőiparban elkövetett bűncselekményben szerepet játszó szakkérdések bonyolultsága gyakran nem teszi lehetővé, hogy az eljáró hatóság a szakértő valamennyi megállapítását részleteiben elemezze (pl. a szakértő által végzett statikai számítások helyességéről történő meggyőződés.) Azonban ilyen esetben is az egyéb bizonyítékokkal fennállló összhangjának megállapítása, a terheltek által hivatkozott körülmények figyelembevétele, s mindezek alapján szükséges a szakértői vélemény felülvizsgálat útján történő ellenőrzése akár újabb szakértő bevonása, akár valamely műszaki, tudományos szerv (tudományos intézet, egyetemi tanszék) véleményének bekérése révén.

IGAZSÁGÜGYI KÖNYVSZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok feladata

A könyvszakértői vizsgálatok célja, hogy a társadalmi tulajdon és a népgazdaság elleni bűncselekmények (lopás, csalás, sikkasztás, hűtlen és hanyag kezelés), valamint egyéb bűntettek felderítéséhez, bizonyításához, az objektív igazság kiderítéséhez, további bűncselekmények megelőzéséhez bizonyítékokat, adatokat szolgáltasson. A könyvszakértő feladata

— az ügyvitel, számvitel és könyveléssel kapcsolatos szakkérdések megválaszolása, eldöntése,

— az anyaggazdálkodás, pénzgazdálkodás, a tervezés, beszerzés, termelés, raktározás, értékesítés, szállítás stb. vonalán elkövetett bűncselekmények iratainak szakvizsgálata,

— az adott bűncselekmény elkövetésénél a tettes által alkalmazott módszerek feltárása,

— a vizsgált területen a bizonylati rendszer és bizonylati fegyelem betartásának értékelése és

— annak megállapítása, hogy az ellenőrzést a vizsgált időszakban hogyan gyakorolták; milyen tényezők segítették elő vagy tették lehetővé a visszaélést.

A könyvszakértői módszerekkel feltárt számviteli adatok ismerete segíti a nyomozót abban, hogy helyes irányban folytassa a nyomozást, s konkrét adatokat ad a bizonyításhoz.

A nyomozás alatt a terheltek, tanúk kihallgatása kapcsán keletkezett adatok megváltoztathatják a könyvszakértői vizsgálat irányát, ezért a könyvszakértő vizsgálatának részeredményét össze kell hasonlítani a nyomozás adataival, s amennyiben szükséges, újabb feladatot kell adni a könyvszakértő számára.

Ha a könyvszakértő úgy véli, hogy a feltett kérdések megválaszolásához a rendelkezésére bocsátott iratanyag nem elég, indítványozhatja a nyomozónak további iratok beszerzését, esetleg e célból vállalati revízió lefolytatását.

A nyomozás során felvett terhelt vagy tanúkihallgatási jegyzőkönyveket célszerű átadni a könyvszakértőnek, különösen akkor, ha azok megmagyarázzák bizonyos okmányok kiállításának körülményeit, célját, s további felhasználásuk módját.

A nyomozó és a könyvszakértő munkájának összhangban kell lenni, ebből kiindulva helyes, ha a könyvszakértő is tudja, hogy büntetőjogi és kriminalisztikai szempontból a nyomozás milyen tények bizonyítására irányul. Az ügy előzményeinek közlése azonban nem ment-

heti fel a könyvszakértőt a vizsgálandó iratok személyes tanulmányozásának kötelessége alól.

A nyomozónak az összegyűjtött bizonyítékok, iratok alapján el kell határolnia az általános nyomozati és speciális szakértői kérdéseket. Az előbbieket nyomozati úton kell megoldani. Könyvszakértőt csak a szakterületéhez tartozó szakkérdésekben való véleményadással lehet megbízni.

A vizsgálat módszerei

A szakértői véleményt nem lehet szóbeli „információk"-ra alapítani. A megvizsgált szerv ügyvitelére, ellenőrzési rendszerére az egyes személyek munkaköri kötelezettségére vonatkozó könyvszakértői megállapítások akkor felelnek meg az eljárás követelményeinek, ha megbízható adatokon, okiratokon alapulnak. (pl. ügyrend, szervezeti felépítés, munkaköri besorolás stb.)

A könyvszakértő által az iratok feldolgozásánál, értékelésénél alkalmazott vizsgálati módszerek az alábbiak lehetnek:

- — ellenőrzés,
- — kutatás,
- — elemzés.

Az ellenőrzési módszer lényege: a vizsgált iratok — okmányok — alaki, tartalmi helyességének, teljességének, számszaki helytállóságának stb. megállapítása. Alkalmazásra kerül pl. akkor, ha a feljelentést megelőző revizori vizsgálat megállapításaival szemben kétség merül fel a revizori jelentés hitelessége, teljessége, s alkalmazott vizsgálati módszere tekintetében.

A kutatási módszer alkalmazásával abból az iratanyagból, amelyben mind a legális, mind a bűnös tevékenységgel kapcsolatos okiratok bennfoglaltatnak, a könyvszakértő megfelelő könyvviteli módszerekkel különválasztja a bűncselekmény tárgyi bizonyítékait. E módszer felhasználására akkor kerül sor, amikor a könyvszakértő tevékenységét más vizsgálat nem előzte meg.

Az elemzés módszerére akkor kerül sor, ha pl. az ügy adatai hiányosak, ellentmondóak és e hiányokat, ellentmondásokat könyvszakértői módszerekkel kell feltárni. Az elemzés során jut kifejezésre a könyvszakértő magas könyvviteli — számviteli — szakismerete.

Adott ügyben, egyes kérdések tisztázásánál többféle módszer együttesen alkalmazható. Az ellenőrzött adatok, a felkutatott iratok is elemzésre szorulhatnak.

Előfordulhat, hogy a könyvszakértő olyan feladatot kap, hogy nyomozati anyagok (terheltek, tanúk vallomásai) alapján adjon véleményt. A terhelt, s a tanúk vallomásának értékelése a nyomozó fel-

adata, azonban rendkívül bonyolult ügyben a megkívánt szakismeretekre való tekintettel a szakértő részére is adható ilyen megbízás.

Krimináltaktikai követelmény, hogy a nyomozó hatóságok egy-egy bűnügyben egyidejűleg különböző irányú tevékenységet folytassanak. Ennek megfelelően rendszerint az a helyes, ha a nyomozó szerv a könyvszakértői vizsgálattal párhuzamosan más nyomozati cselekményeket végez.

Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők

Könyvszakértői vizsgálattal Budapesten elsősorban az Igazságügyi Könyvszakértői Irodát kell megkeresni. Ha a megkeresett iroda részéről a szakértő kiküldése akadályokba ütközik, kijelölt szakértőt kell kirendelni. Vidéken a megyei bíróságok által kijelölt és az igazságügyi szakértők névjegyzékébe felvett, igazságügyi könyvszakértőket lehet megbízni. Kiemelkedően fontos ügyekben az Igazságügyi Könyvszakértői Iroda vidékről is megkereshető.

A rendőri szerveknek elsősorban a BM. állományában, a budapesti és megyei rendőrfőkapitányságok vizsgálati osztályainál működő revizorokat, igazságügyi könyvszakértőket kell igénybe venni.

A könyvszakértők szakosított felosztása még megoldásra váró feladat. Leghelyesebb — az ügy jellegének megfelelően — a főbb népgazdasági ágazatok (szaktárcák) szerint a szakmában legnagyobb jártassággal, szakismerettel rendelkező könyvszakértők kiválasztása.

Egy ügyben általában egy könyvszakértőt kell igénybe venni. Ha azonban az ügy természetéből előre látható annak munkaigényessége, párhuzamosan több könyvszakértőt kell bevonni. Ez esetben lehetőség szerint témakörönként felosztva, minden egyes szakértő számára meg kell határozni az elvégzendő feladatot, amelyről önálló véleményt kell kérni.

Különleges esetekben azonos kérdésekre nézve közös szakvéleményt is adhatnak. Pl. pénztári elszámolások több évre visszamenő vizsgálatát a szakértők időszakra bontva külön-külön végzik el, de véleményüket összefoglalva, együttesen adhatják meg.

Ha a könyvszakértői vizsgálatnál sok manuális munkát (pl. iratválogatást) kell elvégezni — a határidő betartása és mielőbbi szakvéleményadás érdekében — szakmában jártas személy (nem igazságügyi könyvszakértő) segéderőkénti bevonására is mód van. A segéderő munkáját a megbízott könyvszakértővel közösen végzi. Feladatát írásban is meg kell határozni, az elvégzett munkáért felszámítható költségek elhatárolása miatt is. A segéderőt figyelmeztetni kell a munkával járó titoktartásra. A megbízott könyvszakértő felelős a segéderő munkájáért is.

A BM. állományába nem tartozó könyvszakértőt a nyomozásba a

budapesti, illetve megyei rendőrfőkapitányságok vizsgálati osztályainál működő revizorok útján lehet igénybe venni. Ha a megye területén a BM. állományában revizor nincs, más igazságügyi könyvszakértő közvetlenül bevonható.

A büntett elkövetése következtében a károsult vállalatnál, vagy felsőbb irányító szervénél ellenőrök, revizorok által készített jelentések szakértői véleményként nem fogadhatók el.[1]

A könyvszakértői vizsgálat anyagának előkészítése

Társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekményeknél az eljáró nyomozónak a nyomozás során minél előbb meg kell ismernie a bűncselekmény körülményeit, a helyszíni adottságokat, az elkövetők személyét és a cselekmény véghezvitelénél felhasznált összes eszközöket. Össze kell gyűjteni minden számba jöhető bizonyítékot. A nyomozónak ezt az alapvető feladatát segíti a könyvszakértő vizsgálata, a könyvszakértői vélemény.

A könyvszakértői vizsgálathoz szükséges iratok biztosítása a nyomozó feladata. Azonban — amennyiben az ügy természete megkívánja — helyes, ha az eljáró nyomozó ehhez a munkához szakember segítségét kéri. Ennek érdekében különösen bonyolultabb ügyekben az eljáró nyomozó kérje a BM. állományába tartozó könyvszakértő előzetes véleményét.

A bizonyítékok, iratok összegyűjtésénél az alábbi alapelvekre kell figyelemmel lenni:

a) az iratok álljanak a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben (a büntett elkövetésének — vagy leplezésének eszközei),

b) az iratok eredetét, beszerzésének módját, mennyiségét a lefoglalásnál tételesen jegyzőkönyvben kell rögzíteni,

c) biztosítani kell, hogy a szakértő a helyszínen maradó nyilvántartásokat, könyveket — amennyiben azok a könyvvizsgálat lefolytatása szempontjából szükségesek — megvizsgálhassa,

d) lehetőség szerint az eredeti okiratokat kell beszerezni, gondoskodni kell arról, hogy azokon változtatásokat ne eszközölhessenek. (Ilyen esetben lehetőséget kell adni az adatszolgáltatónak, hogy a saját részére hiteles másolatot készíthessen, a vállalati ügyvitel folyamatosságának érdekében.)

A könyvszakértői vizsgálat elvégzése során figyelemmel kell lenni a terheltek vagy védőik büntetőeljárási jogaira. A szakértőhöz terhelt vagy védője — a kirendelő határozatról szóló értesítést követően — további kérdések feltételét indítványozhatja vagy más szakértő megbízását, meghallgatását kérheti.

[1] Lásd: Bírósági Határozatok 668. sz. jogeset, valamint a Legfelsőbb Bíróság B. törv. I. 542/1957. s a Bf. III. 1885/1954. sz. ítéletét.

Könyvszakértő kirendelése a nyomozás során

Az általános részben tárgyaltak szerint a kiválasztott szakértőt írásbeli határozattal kell kirendelni a vizsgálat lefolytatására és szakvélemény adására.

Könyvszakértő bevonását az alábbi indokok tehetik szükségessé:

— a gyanúsítottak tevékenységét okmányok alapján kell ellenőrizni pl. a bolti leltári adatok arra utalnak, hogy a vevőket megkárosították, anyagilag felelős személyt a rábízott értékek, pénz, anyag elsikkasztásán, ellopásán tetten érték,

— a terhelt vallomását számviteli okmányok felhasználásával kapcsolatos visszaélések elkövetésénél a könyvelés megvizsgálása útján kell ellenőrizni,

— a nyomozás alatt összegyűjtött okmányokat a kárérték megállapítása céljából kell vizsgálni,

— a terhelt a könyvszakértői vizsgálat elrendelése iránt indokolt kérelmet nyújtott be.

A könyvszakértői vizsgálatok elrendelésének szükségessége a bűnügy konkrét körülményeitől és a nyomozás során tisztázandó kérdésektől függ.

A könyvszakértő bevonására rendszerint a nyomozás alábbi szakaszaiban kerül sor:

a) Közvetlenül a nyomozás elrendelése után, amikor az eljáró nyomozó még nyomozati cselekményeket nem foganatosított, ez esetben a könyvszakértő bekapcsolása arra irányul, hogy adatokat szolgáltasson a nyomozás lefolytatásához,

b) Olyan időpontban, amikor a nyomozási cselekmények már folyamatban vannak, a bűncselekmény elkövetéséről és az elkövető személyéről konkrét adatok állnak rendelkezésre. Ilyen esetben célravezető, ha a nyomozó és a könyvszakértő munkája párhuzamosan halad. Ennek az a nagy előnye, hogy a vizsgálat során a könyvszakértő menetközben adhat olyan adatokat a nyomozónak, amelyeket az a kihallgatásokon hasznosíthat. Gyakorlatilag helyes, ha a könyvszakértő írásban — közbeeső jelentés — közli a vizsgálat részeredményeit,

c) A nyomozási cselekmények foganatosítása után, de a befejező határozat elkészítése előtt. A könyvszakértőnek ilyen időpontban történő bevonásának célja, a nyomozás során feltárt egyes tényeknek könyvszakértői ellenőrzése és bizonyítása.

Amennyiben az ügyben a felelős személyek összebeszélésének vagy a bizonyítékok (üzleti könyvek, bizonylatok, szerződések stb.) megsemmisítésének veszélye áll fenn, a nyomozási cselekmények foga-

natosítására és a könyvszakértő bevonására egyidőben késedelem nélkül intézkedni kell.

A könyvszakértő — más szakértőhöz hasonlóan — nem foglalhat állást jogi kérdésekben, a bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósításával, a jogi minősítéssel, az elkövető bűnösségének alakzatával kapcsolatban.

A nyomozónak a könyvszakértői vizsgálat elrendelésekor tisztában kell lennie a vizsgálat céljával. El kell döntenie, hogy meglévő bizonyítékokon, iratanyagokon alapuló könyvszakértői véleményt akar-e vagy ezen túlmenően, további iratanyagok felderítését, értékelését kívánja.

Ha a könyvszakértői vizsgálat feladatait jól határozták meg, a keletkezett szakértői vélemény betölti feladatát, nem ismétli a nyomozás által feltárt tényeket, hanem az alkalmazott szakismeretek felhasználásával értékeli, véleményezi a rendelkezésre álló iratokat.

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy egyes anyag-, és pénzkezelési kérdések könyvszakértői vizsgálat nélkül is megoldhatók, bizonyíthatók. Pl. anyag-, vagy pénztári hiány összegszerűsége okmányok, (leltározási jegyzőkönyv, eredeti okmányok, ellenbizonylatok stb.) tanúvallomások, terheltek magyarázatai alapján bizonyítható. Helytelen az a nézet, mely szerint a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények, leltárhiányok nyomozása minden esetben terjengős könyvszakértői vizsgálat lefolytatását teszi szükségessé.

Leltárhiány vagy többlet esetében csak akkor rendelhető el nyomozás, ha bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja áll fenn. Ilyen esetekben is először nyomozás útján kell a leltárhiány okát felderíteni, bizonyítani és amennyiben a bűntett elkövetési módszere és a kár összegszerűségének megállapítása ezt szükségessé teszi, könyvszakértői vizsgálatot kell elrendelni.

Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok szakterületei

Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatokon belül az alábbi főbb speciális szakterületek különböztethetők meg:

— hitel-, készpénz-, bankelszámolás,

— ügyvitel, szervezés, gépesítés, gépkönyvelés,

— vállalati önelszámolás, ipari termelés, tervezés, anyaggazdálkodás, bérelszámolás,

— vendéglátóipar, éttermek, üzemi konyhák, termelő cukrászdák, boltelszámolás,

— állami kiskereskedelem, földművesszövetkezetek, zöldség-, gyümölcs kereskedelem,

— állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, termelés, beszerzés, értékesítés stb.

A szakértői kirendelő határozat szerkesztése

A könyvszakértő bevonásáról rendelkező határozatnak általában az alábbiakat kell tartalmaznia:

— mit állapított meg a nyomozás, és miért vált szükségessé a könyvszakértői vizsgálat?

— milyen időszakra, milyen gazdálkodási vagy ügyviteli területekre (bérelszámolás, anyaggazdálkodás stb.) terjedjen ki a vizsgálat?

— milyen okmányokat, nyilvántartásokat, könyveket bocsátottak a szakértő rendelkezésére,

— milyen szerveknél, milyen módszerrel — tételesen, vagy szúrópróbaszerűen — végezzen vizsgálatot a szakértő?

— a megválaszolandó szakkérdések konkrét, világos felsorolását.

A szakértő bevonásáról rendelkező határozat szerkesztése, elkészítése gondos, körültekintő munkát igényel. Helyes, ha a nyomozó a szakértői feladatok összeállításánál s a beszerzendő iratanyagok meghatározásánál a szakértő véleményét is figyelembe veszi. A feladatok meghatározásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy milyen anyagok állnak a szakértői vizsgálat rendelkezésére.

A könyvszakértőnek feltett kérdések akkor felelnek meg a kriminalisztikai és az eljárásjogi követelményeknek, ha

a) a szakismeretet igénylő tények megállapítására vagy megítélésére vonatkoznak. (Helytelen: a szakértőt egyes számolási művelet elvégzésével a gyanúsítható személyek körének meghatározásával stb. megbízni.)

b) konkréten, a bűnügyben felmerült tényt érintik, az eljárás során kialakult alapos gyanú körében mozognak, azon nem terjednek túl. (Helytelen: a szakértőt a munka-, és pénzügyi fegyelemsértés kivizsgálásával, egyes személyek büntetőjogi felelősségének megállapításával megbízni.)

c) nem terjednek túl a könyvszakértő ismereti körén. (A könyvszakértőnek nem adható olyan feladat, hogy pl. a munkanormák alapján állapítsa meg bizonyos munka munkaidő-szükségletét, tisztázza, hogy a vállalat összlétszámából mennyi volt a dolgozó létszám stb. Nem kívánható tőle, hogy megállapítsa, mennyi anyagot építettek be az adott épületbe stb.)

Ha a nyomozás során könyvelési, számviteli kérdések megválaszolásához irat nem áll rendelkezésre, s beszerzésére sincs lehetőség, könyvszakértőt kirendelni nem lehet. Kivételt képez, ha más szakértő által megállapított tények vállalati, gazdasági kihatásait kell feldolgozni. (Pl. építészmérnöki megállapítások, áru, fuvarozási, norma, munkabér stb.) Ilyen esetekben az adott szakértői vélemény és mellékletei képezhetik a könyvvizsgálat alapjait.

A könyvszakértővel szemben — amennyiben szükséges és lehetséges — olyan igény is támasztható, hogy

— az elkövetést lehetővé tevő vagy megkönnyítő okokat és körülményeket elemezze,

— az általa feltárt hiányosságok, a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okok, körülmények megszüntetésére szükségesnek tartott intézkedéseket ismertesse.

Indokolt esetben azokat a kérdéseket is be kell venni a határozatba, amelyek vizsgálatát a terhelt vagy védője indítványozza.

Meg kell jelölni a határozatban azokat a szerveket — adatlelő helyeket — ahol a szakértő a vizsgálat eredményes lefolytatása érdekében eljárhat. Itt kell megjegyezni, hogy a nyomozó az összes iratok beszerzését nem bízhatja a szakértőre, helyes, ha a megbízást követően a helyszínen a szakértővel együtt jár el, munkáját segíti. (Pl. iratokat lefoglal stb.)

A könyvszakértői területen előforduló legjellemzőbb kérdések:

1. a pénz vagy anyaghiány összegére, kialakulásának időpontjára, s a hiányért munkakörileg felelős személyek megállapítására,

2. a könyvviteli dolgozóknak a visszaélés elkövetésében és leplezésében betöltött szerepére,

3. a vizsgált szervnél végzett gazdasági műveletek könyvelési nyilvántartásainak helyességére, a nyilvántartás adatainak hitelességére,

4. az ügy szempontjából jelentőséggel bíró könyvelési anyagok felderítésének, összegyűjtésének és helyes értékelésének megkönnyítését szolgáló körülményekre,

5. a nyomozó által a terhelteknél talált különféle feljegyzések és a könyvelésben található adatok a könyvszakértői összehasonlítására,

6. feljelentések mellékleteit képező revizori jelentések vizsgálati módszerének, eredményének tisztázására vonatkozó kérdések.

Az igazságügyi könyvszakértőnek feltett kérdések

A könyvszakértői vizsgálatok egyes jellemző kérdéseinek felsorolását bűncselekmények szerint (lopás, csalás, sikkasztás, hanyag, hűtlen kezelés stb.) rendszerezzük.

Áru lopás és sikkasztás bűntettének alapos gyanúja esetén

1. Az iratok között elfekvő okmányok szerint a raktár átvétele alkalmával mennyi volt a készlet (átvevő leltár tételes ellenőrzésével)

— a terhelt raktárosi tevékenységének időszakában a raktárba mennyi árut vételeztek be és mennyit adtak ki?

— mennyi volt a raktárkészlet a terhelt leváltásának időpontjában?

2. A helytelenül alkalmazott egységárak a készletek értékelését mennyiben befolyásolták? (Az ebből eredő eltéréseket külön kimutatásba kell foglalni.)

3. Indokolatlan raktári terhelések, fiktív kivételezések történtek-e?

4. Az egyes megvizsgált árukban mennyi a hiány, áruban és forintértékben?

5. Anyagilag ki felelős a hiányért?

6. A bűnjel-jegyzékben felsorolt áruk milyen értéket képviselnek?

Csalás bűntettének alapos gyanúja esetén

1. A „KÖZÉRT" boltból lefoglalt mellékelt szállítólevelek (vevő péld.) szerint meghatározott idő alatt, hány láda zsírt vettek át?

2. A vágóhíd szállítóleveleinek tőpéldányai (eladó pld.) szerint meghatározott idő alatt hány láda zsírt szállítottak ki?

3. A vágóhíd és vevők könyvelési adatainak összehasonlítása alapján mennyi eltérés mutatható ki?

4. Az áru szállítására használt göngyölegek és a kiadott áruk súlya (bruttó, tára, nettó) között mennyi az eltérés?

5. A vizsgált boltokban mennyi volt az összes ki- és visszaszállított göngyöleg forgalma a szállítólevelek alapján, figyelembe véve a boltokban tárolt ládák mennyiségét?

6. Milyen módszereket használtak a visszaélések leplezésére?

7. Milyen szállítási okmányok írásszakértői vizsgálatát tartja szükségesnek a könyvszakértő?

8. Mennyi a szállítási okmányok alapján megállapítható különbözet, illetve a társadalmi tulajdont ért kár összege?

Pénztári sikkasztás büntettének alapos gyanúja esetén.

1. Az évi pénztári elszámolásra vonatkozó adat szerint

— január 1-én mennyi készpénzzel indult a péntáros?

— a pénztáros a fel nem vett munkabéreket milyen címen számolta el?

— egy adott időszakban mennyi volt a hiánya?

2. A vállalat évi bankfolyószámla kivonatának adatai összhangban állnak-e a pénztáros által készített pénztár-bevételezési okmányok adataival?

3. A szállító levelek és fuvarlevelek alapján kimutatható fuvardíj-megtérülések összege megegyezik-e a pénztári befizetésekkel, mennyi az esetleges eltérés?

4. Jogszerűek-e a pénztáros által történt kifizetések, milyen címen, ki utalványozta, ki vette fel stb.)?

5. Összhangban állnak-e a pénztárkönyv bizonylatainak adatai a könyvelési nyilvántartás adataival?

6. Tételesen mennyit tesz ki az elsikkasztott összeg (a vonatkozó okmányokat mellékelni kell).

7. Mennyi a társadalmi tulajdont ért kár összege és anyagilag kik felelősek érte?

Hanyag, hűtlen kezelés bűntettének gyanúja esetén:

1. Milyen volt a bolt bizonylati fegyelme, a tablókat, a pénztárkönyvet hogyan vezették?

2. A központi árunyilvántartás szerint a bolt milyen tételekkel nem terhelte magát? Voltak-e téves terhelések vagy jóváírások?

3. Mennyi áru romlott meg a boltban, s azt mivel indokolták? Tételesen mennyi az okmányok alapján kimutatható áruromlás?

4. Milyen összegű kár érte a vállalatot?

5. A vállalati ügyrend a boltvezető és a bolt dolgozóinak anyagi felelősségét hogyan határozta meg?

6. Az adott iparvállalatnál ki vezette az állóeszköz-nyilvántartást, kinek a feladata volt az állóeszközök ellenőrzése?

7. Hogyan történt az állóeszközök átadása, átvétele?

8. Az állóeszközök kiselejtezése a vonatkozó rendelkezések betartásával történt-e? Kinek a jóváhagyása alapján hajtották végre és azért ki volt a felelős?

9. Van-e eltérés a vállalat által felvett állóeszköz-leltár és az állóeszköz-nyilvántartás között?

10. Cikkenként, forintértékben mennyi az állóeszközök hiánya?

11. Mennyi az állóeszközök hiánya következtében keletkezett vagy a szabálytalan kiselejtezések folytán előállt kár?

Könyvszakértői vélemény felhasználása

Nyomozó és könyvszakértő kapcsolata

A nyomozás és a könyvszakértői vizsgálat lefolytatása határidőhöz van kötve, mégis elég gyakran előfordul az indokolatlan határidő-túllépés, a könyvszakértői vizsgálat hosszabb ideig való elhúzódása.

A könyvvizsgálat elhúzódása elfogadható, ha

— a véleményadáshoz szükséges iratok nem állnak időben a szakértő rendelkezésére,

— az eredeti vizsgálati programtól eltérően újabb feladattal bízták meg,

— újabb bűncselekményre utaló körülmények álltak elő, illetve a tervezettnél nagyobb mennyiségű irat vizsgálata vált szükségessé,

A könyvszakértőnek időben kell jeleznie az akadályokat és indokolással hosszabbítást kell kérnie. A hosszabbítás elbírálása a nyomozó

feladata. Indokolt kérelem esetében újabb határidőben kell megállapodnia és annak megfelelően haladéktalanul intézkednie kell a nyomozás határidejének meghosszabbításáról.

A nyomozó és a könyvszakértő közötti együttműködés szükséges

— ha kihallgatás közben a terhelt, a szakértőnél levő valamely okirat bemutatását kéri,

— a könyvszakértőnek a vizsgálandó iratokkal, nyilvántartásokkal, könyvekkel kapcsolatban magyarázatra van szüksége.

A terhelt magyarázatadását, az eljárási szabályoknak megfelelően lefolytatott kihallgatáskor a nyomozó és a szakértő jelenlétében, jegyzőkönyv felvétele mellett kell biztosítani. Nem engedhető meg, hogy a könyvszakértő a terhelttel, tanúval önállóan tárgyaljon vagy kihallgatást folytasson, jegyzőkönyvet vegyen fel.

A nyomozónak a szakértői vizsgálat közben is ellenőriznie kell a könyvszakértő munkáját, de ez az ellenőrzés nem csorbíthatja a szakértő önálló vélemény-nyilvánítását. Az ellenőrzés célja, hogy a nyomozó megismerje a szakértői vizsgálat részeredményeit, s felhasználhassa azokat a nyomozás irányának esetleges módosításához. Ezt a munkát a nyomozó a következő módon végezheti:

a) megismerkedik a szakértő munkatervével, tisztázza, hogy a könyvszakértő a könyvelési adatok vizsgálatának valamennyi szükséges módszerét és módját előirányozta-e a feltett kérdések teljes tisztázása érdekében, valamint azt, hogy mennyi idő alatt tudja a munkát elvégezni,

b) a későbbiek során figyelemmel kíséri a terv teljesítését és az anyagok felhasználását,

c) szükség esetén a terheltet a könyvszakértő jelenlétében kihallgatja és meghatározza a felteendő kérdéseket, esetleg jegyzőkönyvbe veszi a terhelt vonatkozó bejelentéseit és magyarázatait,

d) gondoskodik a kiegészítő anyagok beszerzéséről, mind saját kezdeményezése, mind pedig a könyvszakértő és terhelt bejelentése alapján,

e) elvégzi azokat a nyomozati cselekményeket, amelyek a szakértői vizsgálat során szükségessé válnak, (szemlék, bizonyos személyek kihallgatása, másfajta szakértői vizsgálatok stb.),

f) megismerkedik azokkal az új tényekkel, amelyeket a könyvszakértő a vizsgálat folyamán feltárt, ugyanakkor tájékoztatja a szakértőt azokról a nyomozás során felderített új adatokról, amelyek a könyvszakértői vizsgálat szempontjából jelentősek,

g) szükség esetén a könyvszakértőnek kiegészítő kérdéseket tesz fel,

h) indokolt esetben a szakértő részére adott megbízást visszavonhatja és helyette új könyvszakértőt rendelhet ki.

A szakértő kirendelésének visszavonására sor kerülhet ha

— a vizsgálat folyamán kiderült, hogy a szakértővel szemben valamely kizáró ok áll fenn,

— a könyvszakértő tartósan munkaképtelen, beteg,

— a szakértői vizsgálat folyamán kiderül, hogy a szakértő képtelen szakszerű véleményt adni a feltett kérdésekben.

A könyvszakértői vélemény értékelése

A nyomozónak a könyvszakértői véleménnyel kapcsolatban első sorban azt kell ellenőriznie, hogy a szakértő a kapott feladatot végrehajtotta-e, attól milyen mértékben tért el és mi volt ennek az oka? A szakértő az eltérés okáról kellő indokolást adott-e?

Értékelni kell, hogy a szakértő a feltett kérdésekre világos, érthető válaszokat adott-e?

Ahhoz, hogy a nyomozó a könyvszakértői véleményt értékelhesse ismernie kell a szakértő által vizsgált területet, s az ott alkalmazott bizonylati rendszereket.' Erről a szakértő rendszerint szakvéleményének első részében számol be.

A szakvélemény értékelésénél alapvető követelmény, hogy

— a szakértő az egyes megállapításokra milyen okiratokat mellékel és azok hol találhatók?

— hogyan pótolta jegyzőkönyv vagy nyilatkozat bekérése a hiányzó anyagot és az hol található,

— megtett-e mindent a bizonyítás érdekében, felhasználta-e az összes lehetséges vizsgálati módszereket?

— nem alkalmazott-e helytelen módszereket (pl. okiratok adatainak elferdítése, helytelen értelmezése stb.)?

— megállapításait, következtetéseit megfelelően indokolta-e?

— a vizsgálat során végzett elemzése helyes volt-e?

A könyvszakértői vizsgálat természetéből következik, hogy a szakértőnek megállapításait könyvek, könyvelési nyilvántartások, bizonylatok adataival kell alátámasztania. Nem mellőzheti a szakértő a terheltek, tanúk azon vallomásait sem, amelyek az egyes gazdasági események okmányolására, bizonylatolására, nyilvántartások, könyvek vezetésére vonatkoznak. Szükség esetén a szakértő véleményében a vallomásokban szereplő egyes állításokra vonatkozóan észrevételeket tehet.

Nem hiányolhatja a nyomozó sikkasztásra vonatkozó szakvéleménynél azt, ha a szakértő nem állapítja meg, hogy a terhelt a sikkasztott összeget mire használta fel. (Pl. a terhelt saját céljaira használta fel.) Ilyen megállapítást könyvszakértő nem tehet, ha mégis előfordul, az bizonyitékul nem fogadható el.

Ha a nyomozó nem ért egyet a szakértő megállapításaival, akkor kérheti a szakértőtől a szakvélemény kiegészítését. (Pl. ha a szakértő véleményében a feltett kérdések valamelyikére nem adott választ vagy olyan választ adott, amelyet különbözőképpen lehet értelmezni.) Ilyen esetben mérlegelni kell, hogy a szakértő képes-e a kérdések további megválaszolására.

A bizonyítékok értékelésénél előfordulhat, hogy a szakértői vélemény és a nyomozó megállapitásai között ellentmondás van. A nyomozó nem zárhatja le az ügy vizsgálatát, amíg a fennálló ellentmondásokat nem tisztázta.

Ha a szakértői vélemény nincs kellően megindokolva, a nyomozó saját kezdeményezésére vagy terheltek észrevételei alapján meghallgathatja a szakértőt. Szükség esetén a terheltek észrevételein alapuló kérdéseket is fel kell tenni. A szakértő válaszát jegyzőkönyvben kell rögzíteni.

Kiegészítő szakértői vizsgálatot kell elrendelni azokban az esetekben, amikor a szakértői vizsgálat befejezése után — néha még annak folyamán — a nyomozó további kérdések tisztázását tartja szükségesnek. Ez többnyire akkor fordul elő, ha a nyomozás a büntettel kapcsolatban új körülményeket, adatokat tár fel. (Pl. már a korábbi időszakban is történtek sikkasztások.)

A kiegészítő szakértői vizsgálatot ajánlatos ugyanarra a könyvszakértőre bízni, aki az eredeti szakértői véleményt adta.

A könyvszakértői vizsgálat megismétlése szükséges:

a) amikor a szakvélemény ellentmond a szakértő rendelkezésére bocsátott könyvelés, nyilvántartás anyagainak,

b) amikor a szakértői vizsgálat tudományos megalapozottsága hiányzik, a szakértő olyan vizsgálati módszereket alkalmazott, amelyek ellentétesek a könyvvitel és nyilvántartás elveivel és szabályaival,

c) amikor a szakértő által lefolytatott vizsgálat során elkövetett durva hibák következtében alapos kétség merül fel a szakértő szakképzettségére vonatkozóan,

d) amikor megállapítást nyert, hogy megsértették a vizsgálat alatt a büntetőeljárás rendjét, a többi között nem tartották be a terheltek jogait biztosító szabályokat.

A fenti esetekben másik könyvszakértő kirendelése ajánlatos.

Könyvszakértők és más igazságügyi szakértők együttes bevonása

Ha a nyomozás során olyan kérdések merülnek fel, amelyeknek vizsgálatához nem elég a könyvviteli szakismeret, más szakértők egyidejű bevonása is szükségessé válik. Általában nagyobb jelentőségű bonyolult ügyekben kerül erre sor, Ilyen esetben az egyes szakértők fel-

adatát írásban előre kell meghatározni és gondoskodni kell arról, hogy azonos témákban ne egymástól elszakadva végezzék a vizsgálatot. A gyakorlatban pl. egy iparvállalatnál történt bércsalás esetében a könyvszakértői vizsgálattal párhuzamosan a termelési kapacitás felmérésére gépészmérnök szakértőt, a munka-, és bérnormák megállapítására normaszakértőt kell bevonni. Ez esetben ugyanis a könyvszakértő csak a bérek számfejtésével, kifizetésével és elszámolásával foglalkozhat.

Komplex vizsgálatoknál a bevont szakértőknek az alábbi kérdések tehetők fel:

Gépészmérnök szakértőnek.

1. Mennyi az adott gép kapacitása? (termelőképessége.)

2. Az adott időegység alatt hány munkadarab állítható elő?

Norma- és bérügyi szakértőnek:

1. Milyen bér- és normatételeket írtak elő a vizsgálat alá vont munkáknál?

2. A technológiai utasításnak megfelelően az előírt munkafolyamatokat elvégezték-e, szaknormák szerint mennyi az időszükséglete egy-egy munkadarabnak?

3. Milyen teljesítmény-százalék elszámolása volt indokolt?

Könyvszakértőnek:

1. A bérelszámoló-lapok adatai szerint személyenkénti bontásban mennyi a kifizetett bér?

2. Mennyi a személyenként a kifizethető és a ténylegesen kifizetett forintérték különbsége, vagyis a jogtalanul felvett bérek összege?

3. Milyen módszerrel hajtották végre a visszaélést? Mely bizonylatok írásszakértői vizsgálatát tartja szükségesnek?

4. Mennyi a tételenként nemlétező (fiktív) személyek nevére kifizetett bér összege?

5. Mennyi a társadalmi tulajdonban keletkezett kár értéke?

6 A bérelszámolással kapcsolatban ki, milyen ügyrendi kötelességét (milyen mértékben) nem tartotta be?

Könyvszakértői bizottság

Bonyolult, nagy terjedelmű szakértői kérdések megoldására, a szakértői vizsgálat gyors és sokoldalú elvégzésének céljából, a nyomozó szakértői bizottságot rendelhet ki. A kirendelés alapját a Be. 66. § (2) bek. képezi.

A szakértői bizottság kirendelése tulajdonképpen több szakértő együttes igénybevételét jelenti azzal, hogy a szakértők egyikét a nyomozó megbízza társai munkájának egybehangolásával is. Ezen munkaszervezési feladatokon túlmenően a bizottság irányításával megbízott szakértő nem élvezhet társaitól eltérő jogokat.

Bizottsági vizsgálatoknál, mivel több szakértő működik közre, lehetővé kell tenni, hogy a szakértők egymás között és a megbízó hatósággal, vizsgálat közben — az egyes döntéseknél — tanácskozzanak.

Ha a szakértői bizottság egyhangú megállapításra, következtetésre jut, saját választása szerint megbízhatja egyik szakértőt a megállapítás összefoglalásával.

A bizottság együttes véleményét a vizsgálatban részt vett személyeknek alá kell írniok. A véleményből ki kell tűnnie, hogy a vizsgálat egyes mozzanatait melyik szakértő végezte. Amennyiben az egyes szakértők véleménye a feltett kérdésben eltérő, külön-külön véleményt kell adniok.

Megelőzési feladatok. (Szignalizáció)

A könyvszakértői tevékenységet — jellegének figyelembevételével — fel kell használni a bűntett elkövetését lehetővé tevő okok és körülmények felderítéséhez (Be. 13. § (1) bek.) és megszüntetéséhez szükséges javaslatok kidolgozására.

A könyvszakértő bevonásáról rendelkező határozatban a megelőzésre irányuló szignalizáló tevékenység végrehajtása érdekében az alábbi kérdésekre kell választ kérni:

— milyen okok és körülmények segítették elő vagy tették lehetővé a visszaélést?

— milyen intézkedésekkel előzhető meg a további előfordulás?

A könyvszakértői vizsgálat alkalmas a bűncselekmények elkövetését elősegítő vagy lehetővé tevő okok feltárására. Ezek lehetnek:

— a bizonylati rendszer lazaságai, a könyvelés hiányos vezetése, iratok megsemmisítése stb.

— az egyes munkakörökben az anyagi kártérítési felelősség konkrét írásbeli meghatározásának és közlésének hiánya,

— egyes munkaköri feladatok hiányos megállapítása, munkakörök helytelen összevonása, pl. — az utalványozást és a pénztárosi teendőket ugyanaz a személy látja el, —

— az áru, göngyöleg tárolására, megőrzésére megfelelő raktározási lehetőségek hiánya,

— bontásból visszanyert, használható építkezési anyagok elszámoltatásának elmulasztása,

— a feljelentést megelőző házi vizsgálat során a visszaélés alátámasztására szolgáló iratok elégtelen biztosítása,

— ellenőrzés teljes vagy részleges hiánya.

A nyomozó feladata, hogy a bűntettek elkövetését elősegítő és lehetővé tevő összes feltárt okokat értékelje. Ennek során el kell határolnia azokat, amelyek csak a vizsgált szervnél találhatók, továbbá azokat, amelyek azonos területen, szakágazatban is előfordulhatnak.

Ha a visszaélést lehetővé tevő okok csak a vizsgált szervnél tapasztalhatók, akkor az érintett szervnek, ha szélesebb körben, akkor az illetékes irányító szervekhez kell szignalizáló javaslatot küldeni.

IGAZSÁGÜGYI MEZŐGAZDASÁGI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi mezőgazdasági szakértői vizsgálatok feladata

Az igazságügyi mezőgazdasági szakértői vizsgálatok feladata, hogy a mezőgazdaság területén előforduló bűnügyek szakkérdéseinek vizsgálatával segítsék a bűncselekmények felderítését és bizonyítását. Figyelembe véve a mezőgazdasági termelés jellegét, az ilyen kérdések vizsgálata több szakterület ismeretét, több tudományágban való jártasságot követel.

A mezőgazdaság területén folyó termelő tevékenység két fő ágazatra: a növénytermelésre és az állattenyésztésre osztható.

A növénytermelési tevékenység is további igen széleskörű és változatos szakágazatokat foglal magában. A terméshozam növelése érdekében a talaj művelése, termőképességének fokozása, a vetőmagvak megválasztása, előkészítése, elvetése és gondozása az egyes növényféleségek esetében más és más feladatokat jelent.

A növénytermelés főbb ágazatait az előállított termékek szerint a következőképpen csoportosíthatjuk:

a) kenyér és takarmánygabona,

b) ipari növények,

c) szőlő és gyümölcs,

d) szálastakarmány termesztése.

Az állattenyésztés szoros kapcsolatban van a növénytermesztéssel. Az állatok tartása termények, takarmányok felhasználásával történik, tehát adott gazdaságon belül az egyes termelési feladatoknak egymással lehetőleg összhangban kell lenniök.

Az állattenyésztési üzemágak az alábbiak szerint csoportosíthatók:

a) szarvasmarha-tenyésztés,

b) sertéstenyésztés,

c) lótenyésztés,

d) juhtenyésztés,

e) vadgazdálkodás és haltenyésztés.

A mezőgazdaság keretébe tartozik az erdőgazdálkodás is, amely azonban sajátos jellegénél fogva teljesen önálló termelési ágként jelentkezik. Főbb szakágai:

a) erdőművelés,

b) kitermelés,

c) erdőtelepítés.

Az igazságügyi mezőgazdasági szakvizsgálatokba bevonható szakértők

A mezőgazdaságban előforduló bűncselekmények nyomozása során az egyes szakágazatokban elméleti és gyakorlati jártassággal rendelkező igazságügyi szakértők, s különböző mezőgazdasági intézmények, tudományos intézetek vezetői és munkatársai vehetők szakértőként igénybe.

Az egyes bűncselekmények vizsgálata alkalmával felmerülő szakkérdések vizsgálatába az egyes termelési ágazatoknak megfelelően az alábbi szakértők vonhatók be:

a) általános mezőgazdasági szakértő,

b) növénytermelési szakértő,

c) állattenyésztési szakértő,

d) mezőgazdasági gépesítési szakértő,

e) kertészeti, szőlő, és gyümölcs termesztési szakértő,

f) vízgazdálkodási szakértő,

g) erdészeti szakértő.

Az általános mezőgazdasági szakértő feladata: a mezőgazdasági termelés folyamán szükséges intézkedések kidolgozására, a termelés megszervezéséhez szükséges eszközök biztosítására, a munkaerő helyes felhasználására, a teljesítmények előírására, a termelési tervek elkészítésére, a termelés ellenőrzésére, s a gazdaságosság értékelésére vonatkozó szakkérdések eldöntése.

Szakértőkként bevonhatók:

— a bíróságok által kijelölt állandó igazságügyi mezőgazdasági szakértők,

— okleveles agrár, közgazdász mérnökök,

— üzemszervezési szaktechnikusok,

— mezőgazdasági egyetemet, főiskolát és felsőfokú technikumot végzett olyan szakemberek, akik a mezőgazdaság irányításával foglalkozó járási, megyei vagy országos szerveknél dolgoznak,

— az Agrártudományi Egyetem (Gödöllő) s a mezőgazdasági főiskolák, (Debrecen, Keszthely, Mosonmagyaróvár) illetékes tanszékei.

A növénytermelési szakértő feladata: a mezőgazdasági üzemekben termelendő növények helyes kiválasztására, vetésterületeik arányának megállapítására, a talajerőgazdálkodásra, a talajművelési, vetési, növényápolási és betakarítási munkák mennyiségére, minőségére és időbeni elvégzésére, az előirányzott termésátlagok értékelésére, a termés-előirányzatok megvalósíthatóságára (realitására), a növénytermeléshez szükséges eszközök kihasználásának megszervezésére, a termények tárolására, s raktározására vonatkozó szakkérdések megválaszolása.

Szakértőkként bevonhatók:

— igazságügyi mezőgazdasági szakértők,

— növénytermelési szakmérnökök,

— az Országos Mezőgazdasági Fajta és Termeléstechnikai Intézet (OMFI), vagy az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet (OMMI), (mindkettő Bp. II. Keleti Károly u. 24.).

— Mezőgazdasági Kutató Intézetek tudományos munkatársai.

— az Agrártudományi Egyetem (Gödöllő) és a mezőgazdasági főiskolák (Debrecen, Keszthely, Mosonmagyaróvár) növénytermelési tanszékei.

A növénytermeléssel szoros összefüggésben álló agrotechnikai kérdések vizsgálata — mint pl. a talaj előkészítő és feljavító munkálatok, a föld termőképességének fokozása érdekében szerves és műtrágyák használata — agrotechnikai szakértő hatáskörébe tartozik.

Az ilyen szakvizsgálatok lefolytatására az Országos Földtani Főigazgatóságot (Bp., I. Iskola u. 13.) kell megkeresni.

Az állattenyésztési szakértő feladata: a mezőgazdasági üzemek állattenyésztésének megszervezésére, arányainak kialakítására, az előirányzott tenyésztési és árutermelési tervek teljesítésére, a gazdaságos takarmányozásra, a megfelelő állatférőhelyek biztosítására, az állatok tenyésztésére, tartására, ápolására, s a gondozásuk terén elkövetett visszaélésekre vonatkozó szakkérdések értékelése.

Szakértőkként bevonhatók:

— igazságügyi mezőgazdasági szakértők,

— állattenyésztési szakmérnökök,

— állattenyésztési szaktechnikusok,

— Állattenyésztési Kutató Intézet (Bp., I. Attila u. 3.)

Mezőgazdasági gépesítési szakértők feladata: a növénytermelési és állattenyésztési munkák elvégzéséhez szükséges erőgépekre, s a hozzájuk tartozó munkagépek állományának összeállítására, a gépek üzemképes állapotban tartására, a rendelkezésre álló gépi kapacitás kihasználására, a gépek javítására, kezelésére, üzemanyagellátására, felhasználása stb. vonatkozó szakkérdésekben szakvéleményadás.

Szakértőkként bevonhatók:

— igazságügyi gépészmérnök szakértők,

— mezőgazdasági gépészmérnökök,

— mezőgazdasági gépésztechnikusok,

— az Agrártudományi Egyetem gépészmérnöki karának (Bp. XI. Villányi u. 5/7., vagy a Műszaki Egyetem mezőgazdasági gépészmérnöki karának (Bp., XI. Műegyetem rkp. 3/9.) mezőgazdasági géptan tanszékei,

— a Földművelésügyi Minisztérium és az Állami Gazdaságok Főigazgatóság mezőgazdasági és gépészmérnökei, technikusai,

— a megyei tanácsok mezőgazdasági osztályain dolgozó gépészmérnökök és technikusok,

— állami gazdaságok gépészmérnökei és technikusai.

A kertészeti és szőlészeti szakértő feladata: a szaporító anyagok előállítására, az ültetvények műszaki munkáinak elvégzésére, a területek kijelölésére, a telepítési tervek elkészítésére, a talaj előkészítésére, telepítések fajta összetételének minőségére, az oltványok megeredésére és termőre fordulásáig való ápolására, művelési és védekezési munkák elvégzésére, a betakarításra, a tárolásra és a feldolgozásra vonatkozó szakkérdések megválaszolása.

Szakértőkként bevonhatók:

— igazságügyi kertészeti, szőlészeti szakértők,

— kertészeti szakmérnökök,

— Kertészeti Kutató Intézet, (Bp., XXII. Budatétény, Dózsa György út 2.)

— Országos Borminősítő Intézet, (Bp., II. Bem tér 2.).

A vízgazdálkodási szakértő feladata: az öntözéses termelés során előforduló tervezési, vízépítési, s vízellátási kérdésekben történő állásfoglalás, s az ezzel összefüggő gépészeti kérdések eldöntése.

Szakértőkként bevonhatók:

— a kijelölt igazságügyi szakértők,

— az Országos Vízügyi Főigazgatóság, (Bp., V. Alkotmány u. 29.).

— a területileg illetékes vízügyi igazgatóságok szakelőadói, abban az esetben, ha részükről munkakörüknél fogva szakértői összeférhetetlenség nem áll fenn.

Erdészeti szakértő feladata: az erdők telepítésével, a fakitermeléssel, a fa tárolása, szállítása közben elkövetett visszaélésekkel kapcsolatos szakkérdések vizsgálata, élő vagy kitermelt fa mennyiségének, minőségének meghatározása.

Szakértőkként bevonhatók:

— igazságügyi erdőmérnök szakértők,

— az Országos Erdészeti Főigazgatóság erdőmérnökei,

— az Országos Erdészeti Tudományos Intézet (Bp., II., Frankel Leó u. 44.) erdőmérnökei,

— az erdőgazdaságokban foglalkoztatott erdőmérnökök, vagy technikusok, abban az esetben, ha részükről munkakörüknél fogva nem áll fenn összeférhetetlenség. Így pl. az erdőgazdaság sérelmére bekövetkezett kár felbecsülésére nem vehető igénybe az az erdőmérnök vagy erdész, akinek felügyelete alá tartozó erdőrészben a vizsgálat alá vont károsodás létrejött.

A mezőgazdaság területén elkövetett bűncselekmény nyomozása során a mezőgazdasági szakértőkkel egyidejűleg rendszerint egyéb szakértők bevonása is szükségessé válik. Így ügyviteli, anyag-, és pénzkezelési kérdésekben igazságügyi könyvszakértőt, mezőgazdasági beruházásokkal és építkezésekkel kapcsolatban igazságügyi építési szakértőt, más esetekben ár-, és áruszakértőt kell igénybe venni.

A vizsgálati anyagok előkészítése

A mezőgazdasági termeléssel összefüggő szakkérdések éppen a jellegüknél, bonyolultságuknál fogva csupán jól előkészített vizsgálati anyagok alapján dönthetők el. A vizsgálati anyagok előkészítése során a bűnügyben eljáró hatóságoknak elsősorban nyomozási cselekmények útján kell mindazokat az adatokat feltárni, melyeknek alapján a szakértő megalapozott véleményt mondhat. Nem helyes az a gyakorlat, amely a szakértőre bízza a vizsgálatok anyagának beszerzését is, s ezzel őt tulajdonképpen nyomozási cselekmények alanyává teszi.

Az előkészítés egyrészt adatok, tények nyomozás útján történő megállapításából (pl. vetés területek, mezőgazdasági munkák elvégzési időpontjának meghatározása stb.), másrészt okmányok (nyilvántartások, raktári feljegyzések, termelési tervek stb.) beszerzéséből áll.

A szakértő rendelkezésére kell bocsátani mindazokat a nyomozási iratokat, (a terheltek, tanúk vallomása, hatósági szemléről készített jegyzőkönyvek, fényképek stb.) amelyekből a bűncselekmény elkövetésével összefüggő tények, körülmények megismerhetők.

Egyes esetekben a szakértő bevonására mindezen tények teljes megismerése, vagy e tényekre vonatkozó okmányok beszerzése előtt is

sor kerülhet. A mezőgazdaság területén jelentkező bűntettek elkövetésének alapos gyanúja esetén pl. a szakértő bevonható az ügyben tartott helyszíni szemlébe, ahol szakismereteivel egyes tények feltárásában és megismerésében nyújthat segítséget a nyomozó szerveknek.

A vizsgálati anyagok előkészítésének fontosabb követelményei az egyes mezőgazdasági szakágazatokban az alábbiak szerint foglalhatók össze:

Az általános mezőgazdasági, szakértő feladatkörébe tartozó ügyekben a bűntett jellegének megfelelően a szakértő rendelkezésére kell bocsátani:

— az érintett gazdaság üzemszervezésére vonatkozó okmányokat,

— a vizsgálat által érintett időszakra vonatkozó termelési terveket,

— a terméseredményekre vonatkozó kimutatásokat,

— a gazdaságban uralkodó termelési, anyagkezelési, raktározási fegyelem helyzetére vonatkozó vallomásokról készített jegyzőkönyveket.

A növénytermelési szakértő munkájával kapcsolatban a szakértőhöz el kell juttatni:

— a vetési területekre vonatkozó terveket és okmányokat,

— a vetésre kivételezett vetőmag mennyiségére és minőségére vonatkozó okmányokat, bizonylatokat,

— az elvégzett mezőgazdasági munkákra vonatkozó feljegyzéseket,

— mintavételi jegyzőkönyveket, vetőmagvak szabványnormáit,

— a vetőmagvak vagy a termények raktározásával összefüggő feljegyzéseket, a raktározás körülményeire vonatkozó vallomások jegyzőkönyveit,

— a mezőgazdasági gépek kapacitására vonatkozó okmányokat és feljegyzéseket,

— a talaj minőségére vonatkozó adatokat,

— az időjárásra vonatkozó meteorológiai feljegyzéseket,

— a felhasznált szerves vagy műtrágya, illetve a különféle növényvédő szerek mennyiségére és minőségére vonatkozó bizonylatokat.

A szakértőnek lehetőséget kell nyújtani arra, hogy szükség esetén helyszíni szemlén vagy szakértői szemlén személyesen is meggyőződhessen azokról a körülményekről, (pl. talaj minősége, a növénytermelés általános helyzete stb.) amelyeknek ismerete szakvéleményének kialakításához szükséges. Ha a terményekből mintavétel válik szükségessé, azt a nyomozó szervek a szakértő jelenlétében, az eljárási követelmények betartása mellett foganatosítsák. Nagyobb mennyiségű terményből több helyről vegyenek mintát, a mintákat jól zárható edények-

ben vagy papír tasakokban helyezzék el. Az edényeket vagy papírtasakokat a jelenlevők aláírásával ellátott zárólappal zárják le, és vegyenek fel jegyzőkönyvet. A mintavételnél a terhelt, s más érintett személyek lehetőleg legyenek jelen.

Állattenyésztéssel kapcsolatban a szakértő rendelkezésére kell bocsátani:

— az állatállományról, s annak változásairól vezetett leltárakat, s egyéb nyilvántartásokat,

— az állattenyésztés, s az állati termékek tervezett és tényleges mennyiségi adatait,

— a takarmányozásra vonatkozó normákat, a felhasznált takarmány mennyiségi és minőségi bizonylatait,

— az állattenyésztés ellenőrzésével kapcsolatban a gazdaság felügyeleti szervei által készített jegyzőkönyveket.

Az állattenyésztéssel kapcsolatos szakértői vizsgálatok kezdeményezése során figyelembe kell venni az állattenyésztéstan — a zootechnika — szoros kapcsolatát az állatorvostudománnyal. Az állatok takarmányozásával, tartásával és gondozásával kapcsolatos kérdések megválaszolására egyaránt illetékesek az állatorvosok és a zootechnikusok, az állattenyésztési szakemberek. A speciális állatorvosi szakkérdések pl. állatok megbetegedésével, sérüléseivel kapcsolatos körülmények tisztázására állatorvos szakértő kijelölése szükséges.[1]

A mezőgazdaság területén előforduló bűntettek zömét a nagyüzemi gazdálkodás területén követik el, s a társadalmi tulajdonban okoznak kárt. Szükség mutatkozhat a mezőgazdasági szakértő igénybevételére azokban az esetekben is, amikor mezőgazdasági termékekkel üzérkednek.

A szakértői vizsgálat eredményességének ilyenkor is a megfelelő előkészítés fontos feltétele. Tekintve, hogy az üzérkedés elkövetői rendszerint a mástól vásárolt mezőgazdasági terméket saját termésűnek igyekeznek feltüntetni, először nyomozási cselekmények útján kell megállapítani, hogy az üzérkedés terheltjének ténylegesen rendelkezésére állott-e megfelelő mennyiségű földterület, takarmány stb. Ezen adatok birtokában foglalhat állást a szakértő abban a kérdésben, hogy adott körülmények között a gyanúsított termelhette-e az üzérkedés tárgyát képező növényi vagy állati terméket.

Mezőgazdasági szakértőknek feltehető kérdések.

Növénytermesztéssel kapcsolatban elkövetett bűncselekmények esetében.

1. Mi a neve és milyen minőségi ismérvei vannak az adott terménynek?

[1] Lásd „Az igazságügyi állatorvos-szakértői vizsgálatok" c. részt.

2. A vizsgálatra beküldött két gabona mintát azonos fajtájú vetőmagról, azonos agrótechnikai körülmények között termesztették-e? Milyen ismérvek alapján lehet ezt megállapítani?

3. Az adott gabonafélék őszi vagy tavaszi vetésűek-e?

4. Milyen növénnyel vetették be az adott földterületet?

5. Az adott területre milyen vetési (ültetési) normát írtak elő és azt betartották-e?

6. Az adott földterületen elvetett növényekből milyen mennyiségű termést kellett volna betakarítani?

7. Megfelelnek-e a termelési okmányokban szereplő adatok a valóságnak?

8. Helyesen tüntették-e fel a termék válogatásánál előálló veszteségeket?

9. A vetésnél a szabvány előírásokat betartották-e?

10. A vetés során megsértették-e az agrotechnika szabályait, s annak milyen kihatása volt?

11. Idejében megkezdték-e az adott gazdaságban az aratási munkálatokat és helyesen használták-e fel a rendelkezésre álló gépeket és munkaerőt?

12. Milyen fokú volt a szemveszteség — romlás — és ez milyen kárt jelentett?

13. Hogyan biztosították a termények raktári tárolását, a bekövetkezett terményromlás magyarázható-e tárolási nehézségekkel vagy egyéb hanyagság következménye volt?

14. Helyes volt-e a rét és legelő területek termésátlagának megállapítása?

Állattenyésztéssel kapcsolatban elkövetett bűncselekmények esetében.

1. Milyen mennyiségű és minőségű takarmány volt szükséges az állattenyésztési tervek teljesítéséhez?

2. Az állatok takarmányozásánál a szabványnormákat betartották-e?

3. Az állatok elhelyezésére használt istállók alkalmasak-e bizonyos mennyiségű állat elhelyezésére, megfelelnek-e az állategészségügyi követelményeknek?

4. Milyen termelést kellett volna elérni az állatállománynál, egy adott idő alatt?

5. Megfelel-e a tényleges baromfiállomány tojáshozama a gazdaság nyilvántartási adatainak?

6. Milyen mennyiségű szemes takarmány felhasználása volt indokolt az előirányzott hízott sertések előállítására?

7. Helyesen szervezték-e meg és hajtották végre, az állatállomány szaporítására vonatkozó terveket?

8. Alkalmas volt-e az adott gazdasági felszerelés az igásállatok dolgoztatására?

9. A gazdaság az állatok leromlására, elhullására vonatkozóan helytálló adatokat jelentett-e be?

10. Milyen veszteségei voltak a gazdaságnak, az állatok tenyésztésével kapcsolatban?

Mezőgazdasági gépesítési szakértőnek feltehető kérdések.

1. A gazdaság rendelkezésére bocsátott mezőgazdasági gépek kihasználása milyen mértékű volt?

2. A mezőgazdasági gépek javítása időben megtörtént-e, mi volt az esetleges késedelmes javítások oka? Az kinek a hibájából következett be?

3. Biztosított volt-e a mezőgazdasági gépalkatrészek ellátása? Mi volt az esetleges zavarok oka?

4. Az üzemanyag-ellátás és felhasználás tekintetében jelentett adatok megfelelnek-e a valóságnak?

A NYOMOZÁS SORÁN IGÉNYBE VEHETŐ EGYÉB SZAKÉRTŐK

Az előző paragrafusokban a nyomozás során általában rendszeresen igénybevételre kerülő szakértői vizsgálatok kérdéseit tárgyaltuk. A következőkben azokkal a szakértői vizsgálatokkal kívánunk foglalkozni, melyekre a büntetőeljárás folyamán csupán alkalomszerűen kerül sor.

E szakértő területek mindegyikén nem működik kijelölt igazságügyi szakértő. A rendőri szervek a műszaki és természettudományos szakértelmet követelő kérdésekben a megfelelő szakértő, vagy szakértői intézmény kiválasztása céljából az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához, pénzügyi, s általában közgazdasági kérdésekben a megyei (budapesti) főkapitányság revizori csoportjához forduljanak.

Zoológiai szakértői vizsgálatok

A házi állatokon kívül egyéb állatok vizsgálata, egyes testrészeik, csontjaik vagy különböző testrészeik által hagyott nyomok alapján azonosítása zoológus igénybevétele útján történhet. Így pl. sor kerülhet különféle állatok lábnyomaik, fognyomaik, ürülékeik, az általuk készített fészkek vagy egyéb elváltozás alapján történő azonosítására, a különböző állatfajták életmódjával s szokásaival kapcsolatos kérdések megállapítására.

Szakértőkként elsősorban az egyetemek illetékes tanszékein dolgozó tudományos munkatársak bevonása indokolt (pl. Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állatrendszertani és Általános állattani tanszékei, Budapest, VIII. Múzeum krt. 4/a.)

Botanikai szakértői vizsgálatok

A mezőgazdasági kultúrákon kívül álló növények vizsgálata a botanikus feladatkörébe tartozik.

Bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban esetenként annak megállapítása válik szükségessé, hogy bizonyos növényi részek (levelek, magvak stb) milyen növényi fajtához tartoznak, adott növényeknek van-e mérgező vagy káros hatása, a kérdéses növény hol, milyen körülmények között terem stb. A botanikai szakértői vizsgálat elvégzésére egyetemi tanszékek (pl. Budapesten az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Növényrendszertani Tanszéke) tudományos munkatársait kell bevonni.

Talajtani szakértői vizsgálatok

A bűncselekmények nyomozása során a helyszínen, személy testén és ruházatán, a bűncselekmény elkövetési eszközein vagy egyéb tárgyakon talált talajmaradványok vizsgálata a talajtani szakértők feladatkörébe tartozik.

A talajmaradványok szakértői vizsgálata útján állapítható meg a talajmaradvány eredete, tehát pl. az a körülmény, hogy a terhelt ruházatán észlelt por vagy talajfolt milyen ásványi összetevőket tartalmaz, személyek lábbelijére tapadt talaj összetétele és mikroszkópikus méretű sajátosságai megegyeznek-e a bűncselekmény helyszínén található talaj sajátosságaival. Talajmaradványok összehasonlító vizsgálatához megfelelő minőségű talajminták beszerzése szükséges. Tekintve, hogy a talaj öszetétele — különösen lakott helyek közelében (kertekben, udvarokon stb.) — rendkívül változatos, nem elegendő a csupán egy helyről történő mintavétel. A helyszínnek mindazokról a részeiről, ahol a tettes megfordulhatott, mintát kell venni, főleg akkor, ha a talaj jellege nem egynemű.

Mintaként jól lezárható dobozban vagy papír (műanyag) tasakban kb. 40—50 dkg földet kell a szakértőhöz juttatni. Abban az esetben, ha arra van gyanú, hogy a talajmaradvány falbontás, pl. vályogfal áttörése során juthatott a tettes ruházatára, mintát kell venni a fal külső, meszeléssel borított felületéről, valamint a belső rétegekből is.

Külön gondot kell fordítani a talajmaradványokkal szennyezett ruhadarabok, tárgyak csomagolására és szállítására is. Elsősorban arra kell figyelemmel lenni, hogy a tárgyra tapadt talajmaradványok a szállítás közbeni rázkódtatások alkalmával le ne peregjenek. A ruhadarabokat papír vagy műanyag zsákba helyezve kell szállítani, hogy az esetleg lepergett talajmaradványok is vizsgálhatók legyenek.

A talaj- és pornyomokat magukon viselő tárgyakat lehetőleg külön csomagolásban kell szállítani, nehogy a belső csomagoló eszközök elszakadása következtében, a bűnjeltárgyak vagy az összehasonlító anyagok egymást szennyezzék.

A rendőri szervek a talajmaradványok szakértői vizsgálata céljából forduljanak az ORFK Bűnügyi Technikai Osztályához, amely szükség esetén külső szakértői intézmények (Magyar Tudományos Akadémia Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézete, Budapest, II., Herman Ottó u. 15., Országos Földtani Főigazgatóság, Budapest II., Iskola u. 13.) bevonásáról gondoskodik.

Találmányokkal és újításokkal kapcsolatos szakértői vizsgálatok

Találmányok ügyében a szabadalmi bejegyzés fennállásának megállapítása érdekében a nyomozás során az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ keretében működő Szabadalmi Tárat (Budapest, VIII. Múzeum u. 17.) kell megkeresni.

Újításokkal kapcsolatos hivatalos állásfoglalás a szakmailag illetékes minisztérium, mint felügyeleti hatóság hatáskörébe tartozik, vitás ügyekben tehát szakértő kirendelése helyett ezek hivatalos megkeresése válhat szükségessé.

Egyéb ilyen irányú szakértői vizsgálatok elvégzésére megfelelő elméleti és gyakorlati képzettséggel rendelkező, a bíróságok mellett működő műszaki szakértőket kell bevonni. A szakértők kiválasztásánál helyes előnyben részesíteni azokat a műszaki szakértőket, akik szabadalmi ügyvivői képzettséggel rendelkeznek s így a szabadalmi jog kérdéseivel is tisztában vannak.

A büntetőügyek nyomozása során igénybe vehető szakértők taxatív felsorolása helyett végezetül megemlítünk néhány olyan szakterületet, amelyen a Budapesti Fővárosi Bíróság mellett kijelölt szakértők működnek. Ilyenek:

antropológiai,
asztalosipari,
anyagmozgatási,
becsüs,
bélyeg-,

biztosítási,
csomagolási,
fuvarozási,
gyógypedagógiai,
különféle iparági,
munkabér-, norma-,
távbeszélő-,
tűzszerész-,
raktározási,
szállítmányozási,
villamossági és villanyszerelési,
statisztikai,
út- és vasút szakértők.

III. FEJEZET

IGAZSÁGÜGYI ORVOSTANI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

AZ IGAZSÁGÜGYI ORVOSTANI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK ÁLTALÁNOS FELADATAI

A nyomozó és az igazságszolgáltató hatóságok munkájában szinte állandóan előfordulnak olyan ügyek, amelyekben az orvostudomány közvetlen segítsége nélkül állást foglalni nem lehet. E szakkérdésekben — éppen úgy, mint egyéb szakértelmet kívánó területeken is — a hatóságok helyes tájékozódását szolgálja az orvosszakértői vélemény.

Az orvosszakértő közreműködési területe oly sokrétű, hogy szinte lehetetlen taxative felsorolni mindazon eseteket, ahol igénybevétele szükségessé válhat. Bármely bűncselekmény nyomozása, vizsgálata során felvetődhetnek ugyanis olyan kérdések, amelyek orvosszakértő bevonását szükségessé teszik.

Nagy általánosságban az ember élete és testi épsége ellen elkövetett bűncselekmények, nemi bűncselekmények, sérüléssel, halállal végződő balesetek (közlekedési és egyéb balesetek), a rendkívüli halálesetek vizsgálata, ittasság megállapítása, elmeállapot vizsgálata és a legkülönbözőbb bűnjeltárgyak orvosi vonatkozású megvizsgálása teszi feltétlenül szükségessé orvosszakértői vizsgálat végzését.

Az orvosszakértői közreműködés fő területei tehát a következők:

Holttestek vizsgálata

Helyszíni halottszemle,
Boncolás,
Kihantolás,
Ismeretlen talált holttestek orvosszakértői vizsgálata,
Csontváz és csontvázrészek vizsgálata.

Élő személyek vizsgálata

Egészségi állapot vizsgálata,
Testi sértések,
Nemi erkölcs elleni büntettek sértettjeinek (elkövetőinek) vizsgálata
Terhességet vagy annak megszakadását bizonyító vizsgálatok,
Ittasság vizsgálata,
Munka- és keresőképtelenség megállapítása.

Igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok

Vérvizsgálatok,
Egyéb, emberi testből származó váladékok vizsgálata,
Haj és szőrszálak vizsgálata,
Vízbefúlás laboratóriumi úton történő bizonyítása,
Igazságügyi orvostani kórszövettani vizsgálatok,
Bűnjelek alkalmassági vizsgálata,
Véralkohol vizsgálatok.

A felelősség megállapítása az orvosi tevékenység vitás eseteiben.

Orvosszakértői véleményadás iratok alapján.

Az igazságügyi orvosszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők

Az orvos mindennapos gyógyító tevékenységében is számos olyan eset fordul elő, amely valamilyen hatósági üggyel, akár bűncselekménynyel kapcsolatos. Így pl. az orvos bűncselekmények, balesetek sérültjeit kezeli, akikre vonatkozóan a hatóságok kihallgathatják, véleményét kérhetik. Egyes bűncselekmények orvosi tevékenységhez is kapcsolódhatnak (pl. magzatelhajtás) sőt a hibás orvosi beavatkozás is bűncselekménynek minősülhet (élet, testi épség vagy egészség veszélyeztetése). Kártérítési és járadékperek esetén a kereső- és munkaképesség csökkenéséről vagy munkaképtelenségről, származási perekben a nemzőképességről stb. kell az orvosnak nyilatkoznia.

A büntetőeljárás, de más törvényhelyek sem határozzák meg lényegében, hogy ki lehet szakértő, illetve orvosszakértő, csupán a működés kizáró okait sorolják fel. Bármely orvos, aki rendszeres orvosi tevékenységet folytat — amennyiben erkölcsi vagy politikai tekintetben kifogás alá nem esik — szakértőként kirendelhető és — hacsak a törvény kivételt nem tesz — szakértői kirendelést elfogadni, szakértői tevékenységet kifejteni köteles. Ily módon tehát bármely orvos eseti („ad hoc") szakértőként igénybe vehető.

Mivel az orvosszakértői működés — az általános orvosi ismereteken felül — speciális szakismereteket és gyakorlatot is kíván, a hatóságok igyekeznek állandóan igénybe vehető — e szakmát élethivatásszerűen gyakorló — igazságügyi orvosszakértőkre támaszkodni.

Orvosszakértői tevékenységet napjainkban egyes speciális intézmények, kinevezett állandó igazságügyi orvosszakértők, kijelölt igazságügyi orvosszakértők és ún. eseti szakértők végeznek.

A rendszeres orvosszakértői tevékenységet ellátó intézmények a következők:

— a Fővárosi Igazságügyi Orvosszakértői Iroda
— a ORFK Bűnügyi Technikai Osztály bűnügyi laboratóriuma
— az orvostudományi egyetemek igazságügyi orvostani intézetei (Budapesten, Debrecenben, Pécsett és Szegeden)

Az említett intézmények orvosszakértőin kívül igen jelentős orvosszakértői feladatot látnak el a megyei rendőrfőkapitányságok igazságügyi orvosszakértőnek kijelölt rendőrorvosai, a megyei bíróságok szakértői listájára felvett orvosok (igazságügyi orvos, szemész, szülész, sebész, röntgen stb. szakorvosok).

A rendőri szervek orvosszakértő alkalmazásának szükségessége esetén elsősorban a területükön működő orvosszakértők — rendőrorvos — közül vehetnek és vesznek is igénybe orvosszakértőt. Vannak azonban a korszerű szakértői tevékenységnek olyan területei, amelyek speciális intézményekhez kötöttek, pl. orvoskriminalisztikai laboratóriumi vizsgálatok, ittasság laboratóriumi úton történő bizonyítása, személyazonosítás, szövettani vizsgálatok, stb, Ilyen esetekben a nyomozó hatóság a speciális intézményt keresi még szükségszerűen a szakértői vizsgálat elvégzésére.

Ellentétes orvosszakértői vélemények felülbírálására, elvi szakmai vonatkozású kérdésekben állásfoglalásra az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága jogosult.

[29/1964. (XI. 23.) Korm. sz. r. 8 §.]

Az orvosszakértőt — más szakértőkhöz hasonlóan — a nyomozóhatóság kirendelő határozattal veszi igénybe. Ebben közli azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértői vizsgálat alapján választ kér. [Be. 135. §. (2—3).]

Az orvosszakértői vizsgálatok számos területén már kialakultak, sőt a köztudatba is jórészt átmentek azok a kérdések, amelyekre a vizsgálatok alapján válasz adható. Vannak azonban esetek, amelyekben a vizsgálat kimenetele annyira nem látható előre, hogy részletkérdések csak a vélemény előterjesztése után merülnek fel. Éppen ezért a szakértőnek véleményében nemcsak azokra a kérdésekre kell válaszolnia,

amelyeket feltettek számára, hanem ezen túlmenően minden olyan részletproblémára is fel kell hívnia a figyelmet, amely éppen a speciális ismeretek hiányában, joggal kerülhette el az elrendelő hatóság figyelmét.

HOLTTESTEK VIZSGÁLATA

Helyszíni halottszemle

Helyszíni halottszemle *„rendkívüli halál"* esetében foganatosított helyszíni szemle keretében válhat szükségessé.

A rendkívüli halál fogalmi körébe tartozik:

— a hirtelen halál,
— erőszakos halál,
önkezűség,
idegenkezűség,
baleset,
— tisztázatlan halálok,
— ismeretlen talált holttest,
— halvaszületés,
— 18 éven alul gyógykezelés nélkül elhaltak,
— járványos betegség gyanúja.

Mindezek a halálesetek megkövetelik a halál bekövetkezési körülményeinek és a halál okának pontos tisztázását. Ha gyanú merül fel, hogy a halál bűncselekménnyel kapcsolatosan vagy rendkívüli módon következett be, a nyomozó hatóságnak azonnal halottszemlét kell tartani és annak észleleteit a helyszínen jegyzőkönyvbe kell foglalni. Halottszemlénél egy orvost kell alkalmazni.

A nyomozó hatóság által tartott helyszíni szemle egyik igen fontos részfeladata a helyszíni halottszemle. Célja: a holttestnek a környezetével legszorosabb összefüggésben történő vizsgálata, s rögzítése mindazoknak az adatoknak, amelyekből a halál okára, bekövetkezési idejére, körülményeire következtetni lehet.

Az ember élete, testi épsége ellen elkövetett bűntettek, a különböző balesetek (közlekedési, ipari stb.) nyomozati szempontból az ún. helyszínes bűncselekmények csoportjába tartoznak. E cselekmények elkövetési helyén, a holttesten, annak környezetében, a különböző tárgyakon olyan elváltozások — nyomok — keletkezhetnek, amelyek a megtörtént események rekonstruálásában jól felhasználhatók. A legtöbb és legértékesebb bizonyítékot természetesen maga a holttest szolgáltatja, éppen azért az ilyen esetek nyomozása elképzelhetetlen halottszemle, tehát orvosszakértő közreműködése nélkül.

Helyszíni halottszemle megtartására a fentiekben felsorolt rendkívüli halálesetekben — beleértve a bűncselekmény fennforgásának alapos gyanúját is — feltétlenül szükség van.

A helyszíni halottszemle résztvevői lényegében azonosak a helyszíni szemle résztvevőivel. Az orvosszakértő tagja a szemle bizottságnak, melynek vezetője az a hatósági személy, aki a szakértőt a szemlére igénybe vette. Az orvosszakértő a szemle vezetőjének van alárendelve.

A nyomozó hatóság számára legelőnyösebb helyszíni halottszemlére a rendőrorvost igénybe venni. Ennek személyi és tárgyi feltételei Budapesten és a megyei székhelyeken adottak. Ugyanígy az orvostudományi egyetemek igazságügyi orvostani intézeteinek szakértőit is alkalmazhatják a helyszíni szemléken. Bár ma még nincs mindenütt lehetőség arra, hogy minden helyszíni halottszemlén megfelelő elméleti és gyakorlati jártasságú szakértőt lehessen alkalmazni, feltétlenül elérendő követelmény, hogy a nagyobb jelentőségű ügyekben a halottszemlét rendőrorvos foganatosítsa.

A rendőri szervek feladata a helyszíni halottszemlére az orvosszakértő kirendelése, a helyszínre kiszállítása, s számára mindazon technikai feltételek biztosítása — világítás stb. — amelyek munkája zavartalan elvégzéséhez szükségesek.

Az orvosszakértő feladata egy-egy helyszínes bűncselekmény, rendkívüli halál esetében oly sokrétű lehet, hogy mindenre kiterjedő részletes utasítás, előírás számára nem is adható. A helyszíni halottszemle keretében megválaszolandó kérdések egy része speciálisan csak a holttest helyszínnel való közvetlen összefüggéseire vonatkozik, míg legnagyobb része elválaszthatatlanul összefügg a halottszemlét követő boncolás megválaszolandó kérdéseivel.

A helyszíni halottszemle keretében az orvosszakértő feladata a holttest általános és részletes megvizsgálása a halottvizsgálati utasítás szerint. A vizsgálat általános és részletes külvizsgálatból, a külsérelmi nyomok leírásából, valamint az ezek alapján adott szakértői véleményből áll.

A holttest vizsgálatához legszorosabban hozzátartozik a ruházat, a holttest közvetlen környezetének megvizsgálása is. Az orvosszakértő feladata továbbá a ruházaton és a környezetben talált, a sérüléssel, halálesettel kapcsolatos elváltozások értékelése és rögzítése, valamint — szükség szerint — e bűnjeltárgyaknak laboratóriumi vizsgálatra küldése.

Az orvosszakértő a helyszíni halottszemle során tett megállapításait közvetlenül jegyzőkönyvbe diktálja. A helyszíni halottszemle-jegyzőkönyv lehet része a helyszíni szemlejegyzőkönyvnek, de készíthet a halottszemlét végző orvos külön jegyzőkönyvet is. Ez utóbbit tartjuk a magunk részéről helyesebb eljárásnak, s az igazságügyi orvostan általános elveinek jobban megfelelőnek.

A helyszíni halottszemle-jegyzőkönyv felzetből, továbbá a vizsgálat lefolyásának megfelelően általános és részletes külvizsgálati részből,

az esetleges külsérelmi nyomok leírásából és véleményi részből áll.

Az általános külleírásnak különös jelentősége van ismeretlen holttest esetében. Ugyancsak fontos a hullajelenségek pontos rögzítése, mivel ezek alapján lehet a halál bekövetkezési idejére következtetni.

A helyszíni halottszemle keretében megválaszolandó kérdések:

1. *Elsődleges-e a helyszín, oly értelemben, hogy a holttest helyzetét változtatták-e a halál bekövetkezése után?*

E kérdésnek különös fontosságot ad az a körülmény, hogy élet elleni bűncselekmény, balesetek kapcsán a legritkábban találkozunk érintetlen, változtatás nélküli helyszínnel. A felfedező tanúk ugyanis — szinte ösztönösen — megnézik az áldozatot, van-e még lehetősége az életmentésnek. Ez rendszerint csak az eredeti helyzet megváltoztatásával lehetséges. Pl. hasonfekvő holttestet hanyatt fordítanak, az akasztott egyént levágják az akasztó eszközről, földről ágyba, pamlagra fektetik stb. Eközben a holttest mellett levő eszközöket elteszik, odébb helyezik, esetleg el is tüntetik, nyomokat megsemmisítenek, újabbakat hozhatnak létre stb. A holttest eredeti helyzetére a hullafoltok, hullamerevség állapotából, a ruházat helyzetéből (vércsurgási nyomok, gyűrődések, szennyeződések stb.) következtethet az orvosszakértő.

2. *Mikor következhetett be az egyén halála?*

A halál idejének megállapítása, különösen bűncselekmény esetében, az elkövető személyének megállapítása, a cselekmény rekonstrukciója szempontjából elsőrendű fontosságú. E kérdésre a szakértő a hullajelenségekből (elsápadás, hullafoltok, hullamerevség, a test kihűlése), a megindult rothadásos jelenségek alapján, a holttest közelében levő tárgyak állapotából, változásaiból adhat kellő kritikával véleményt. A halál idejének megállapításában értékes támpontot képezhet a holttestet ellepő különböző rovarok — főleg legyek — megjelenése.

3. *Mi volt a halál oka?*

Döntő fontosságú kérdés, hogy a halál okára az orvosszakértő már a halottszemle keretében nyilatkozzék. Hangsúlyozni kell azonban, hogy nyilvánvaló durva trauma eseteit kivéve (pl. a test durva roncsolása, lefejezés vasúti balesetnél, feltűnő eszközös sérülések, pl. mellkaslövés, szúrás stb.) a halottszemlével a halálok nem állapítható meg.

4. *Vannak-e holttesten sérülések?*

A sérülések részletes megvizsgálása (külső vizsgálat) már a halottszemle keretében elengedhetetlen. A sérülések szakszerű vizsgálata alapján a sértő eszközre lehet és kell véleményt nyilvánítani, ami lehetővé teszi már a helyszíni szemle során a sértő eszközök felkutatását. A sérülések alapján nyilvánítható vélemény arra is, hogy a sérült cselekvőképessége megmaradhatott-e a sérülések után, ha igen, mennyi ideig. Ez egyben magyarázatul szolgálhat a helyszín számos jelenségére is.

A helyszíni halottszemlét feltétlenül követnie kell a boncolásnak, amely egyedül hivatott és alkalmas a halálok megállapítására. A halottszemlét végző orvosnak tehát javaslatot kell tennie a holttest felboncoltatására.

Boncolás

Hatósági boncolás elrendelésére rendkívüli halál esetében kerül sor, s elsőrendű feladata a halálok megállapítása. A hatósági boncolásnak két formája van: *orvosrendőri* és *bírói* boncolás. A boncolás lefolytatásában, a vélemény megalkotásában a két forma között természetszerűleg nincs és nem is lehet különbség. Mindkettőnek az a feladata, hogy egyrészt a halálokot megállapítsa, másrészt minden olyan kérdésre választ adjon, amely az egyén elhalálozásával kapcsolatban a hatóságot érdekli vagy érdekelheti.

Bűncselekmény gyanúja esetén a holttest bírósági boncolását kell elrendelni, rendkívüli halál esetében pedig — ha bűncselekményre gyanú nincs, — a holttest orvosrendőri boncolását. Ha az orvosrendőri boncolás során bűncselekmény gyanúja merül fel, a boncolást azonnal abba kell hagyni és bírósági boncolást kell elrendelni.

A fentiek értelmében tehát a hatósági boncolásra kerülő eseteket két szempont szerint kell válogatni. Az egyik azokra az esetekre vonatkozik, ahol a bűncselekmény annyira nyilvánvaló — pl. élet elleni bűncselekmény —, hogy a boncolás szükségessége vitára nem adhat alkalmat. A másik szempont az olyan esetek elbírálására vonatkozik, ahol a bűncselekmény ugyan nem nyilvánvaló, annak alapos gyanúja sem áll fenn, az eset körülményei azonban olyanok, hogy a halál okának megnyugtató tisztázása csak boncolás útján lehetséges. Ez utóbbi esetek képezik egyben az orvosrendőri boncolások tárgyát, s ezért mondjuk azt, hogy az orvosrendőri boncolás egy olyan szűrőberendezésnek tekinthető, melynek célja, hogy benne a gyanús halálesetek fennmaradjanak.

A boncolás elvégzésére bevonandó szakértők köre a kialakult hazai gyakorlatra figyelemmel elég széles. Az orvosrendőri boncolás végzésére *egy*, a bírói boncolásra *két* szakértőt kell igénybe venni. Az orvosrendőri boncolásnál alkalmazott szakértőre semmiféle megkötöttség nincs, a bírói boncolásra igazságügyi orvosszakértő vagy ilyenek hiányában kórboncnoki, illetőleg bírói orvosi képesítésű orvos jelölhető ki. Kizáró ok csak az elhalt személy gyógykezelő orvosával szemben áll fenn, akit halottszemlénél, boncolásnál szakértőként alkalmazni nem szabad.

Az orvosrendőri boncolásokat napjainkban túlnyomórészt a rendőrorvosok végzik, de a négy orvostudományi egyetemmel rendelkező városban (Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged) az igazságügyi orvostani intézetek is — Budapesten csak az Intézet — teljesítenek orvosrendőri boncolásokat, ami egyúttal az orvosképzést is szolgálja. Esetenként a megyei, városi, járási kórházak kórbonctani osztályainak főorvosa és orvosai — mint kijelölt igazságügyi orvosszakértők — is végeznek hatósági boncolást.

A bírói boncolásokat ma már csaknem kivétel nélkül megfelelő elméleti és gyakorlati felkészültséggel rendelkező igazságügyi orvosszakértők — többségük rendőrorvos — végzik, s az alkalmilag igénybe vett — „ad hoc" szakértők ilyen irányú tevékenysége minimumra csökkent. A rendőri szerveknek szem előtt kell tartaniok, hogy boncolás végzésére, de minden egyéb szakértői munkára is — ezzel élethivatásszerűen foglalkozó szakértőt, elsősorban a BM. rendőrorvosait és a bűnügyi laboratórium orvosszakértőit vegyék igénybe.

Hatóságaink az orvosszakértőket a bírói boncolás elvégzésére „határozattal" rendelik ki. Ez a megfelelő alaki kellékek mellett egyben tartalmazza azokat a legfontosabb kérdéseket is, amelyekre a boncolás eredménye alapján választ várnak. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az esetek szinte végtelen változatossága miatt, előre minden részletre kiterjedő kérdések nem tehetők fel. A szakértő szakmai jártasságától, nem utolsósorban lelkiismeretességétől függ, hogy a bonclelet alapján olyan véleményt adjon, mely az eset körülményeinek teljes tisztázását teszi lehetővé.

Az elrendelő hatóság feladata a boncolás tárgyi feltételeinek megteremtése. Mindenkor a rendőrség feladata a boncolás helyén és idején a karhatalmi tevékenység ellátása, a boncolás zavartalanságának biztosítása, zavartkeltők, kíváncsiskodók távoltartása. Bár a hullaházak karbantartása és felszerelése az illetékes tanácsok hatáskörébe tartozik, a területileg illetékes rendőri szervek feladata, hogy időnként a hullaházak boncolásra alkalmas állapotát, az előírt felszerelések (boncasztal, vedrek, lavórok, kályha stb.) állandó készenlétben tartását ellenőrizze, és az észlelt hiányosságok megszüntetésére a tanács illetékes szervét haladéktalanul felszólítsa.

A rendőrség feladata a holttestnek a helyszínről, lakásról, közterületről stb. elszállítása olyan helyre, ahol a boncolás elvégezhető. A rendkívüli halál következtében elhalt személyek holttestét, bűncselekmények áldozatait a négy orvostudományi egyetemi városban közvetlenül az igazságügyi orvostani intézetekbe, olyan helyeken pedig, ahol kórház és azon belül kórbonctani osztály van, rendszerint ide szállítják be. Más vidéki helyeken, ahol hullaház van, ide viteti'k a holttestet, egyidejűleg gondoskodva annak megfelelő őrizetéről is. Ritka esetben a körülmények olyanok, hogy a holttest boncolását a szabadban kell elvégezni. Ilyenkor fokozott kötelessége a hatóságnak a boncolás zavartalan lefolytatásának feltételeit biztosítani.

A boncolást végző orvosszakértő feladata nem csupán a boncolás szakszerű elvégzése, hanem az ennek során szükségessé váló egyéb (laboratóriumi, vegyi, szövettani stb.) vizsgálatok lefolytatása, illetve amennyiben ehhez kellő ismeretekkel, felszereléssel, technikai lehetőséggel nem rendelkezik, a szükséges vizsgálati anyagok szakszerű összegyűjtése, csomagolása, vizsgálatra küldése, az ezekhez szükséges átiratok megszerkesztése. A vizsgálatokra szánt, illetve szükséges anyagok (szervek, szövetek stb.) szakszerű kiválogatása, megfelelő mennyiség biztosítása, igen fontos feladat, hiszen a további vizsgálatok eredményességének ez az alapfeltétele.

A boncolás folyamatáról, az orvosszakértő köteles azonnal a helyszínen boncolási jegyzőkönyvet készíteni, melynek leleti részében a boncolás egész menetét, a talált elváltozásokat a vizsgálat sorrendjében leírja. A hatóság elsőrendű érdeke, hogy a szakértők számára a jegyzőkönyvkészítés személyi és tárgyi feltételeit is biztosítsa.

Az orvosszakértők a boncolás után közvetlenül elkészítik írásos véleményüket. Bizonyos esetekben a boncolás megállapításait szövettani, laboratóriumi, vegyi stb. vizsgálatokkal is ki kell egészíteni. Ilyenkor a szakértők csupán előzetes véleményt nyilvánítanak, s végleges véleményüket a későbbi vizsgálatok eredményeinek értékelésével és felhasználásával adják meg.

A boncolás eredménye alapján megválaszolandó kérdések a következők:

1. Mi volt a halál közvetlen oka és azt mi idézte elő?

Erre a kérdésre az esetek elég jelentős százalékában már a bonclelet alapján határozott válasz adható. Pl. hirtelen halál esetében a szív bal koszorúsverőér főágában kimutatott rög (koronariathrombózis) az agy állományában levő, érrepedésből származott roncsoló vérzés (véres agyguta) határozott és kellő bizonyítéka a természetes okból, betegség folytán bekövetkezett váratlan halálnak.

Közvetlen halálokoknak tekintjük általában azokat a súlyos szervi elváltozásokat, amelyek az élet folytatását lehetetlenné teszik.

A közvetlen halálokot természetes megbetegedések, ennek talaján kifejlődött szervi elváltozások, és külső, erőművi behatások — traumák — egyaránt előidézhetik.

Közvetlen traumás halálok pl. a fulladás, akasztás, zsinegelés, vízbefúlás stb., a fej leválasztása, a test durva roncsolása, külvilágba, testüregekbe történő elvérzés, pl. szívszúrás, lövés stb. kapcsán.

Közvetlen halálokoknak rendszerint a központi idegrendszer és szív megbénulását előidéző betegségi vagy traumás elváltozásokat tekintjük.

A közvetlen halálok megállapítása válasz lehet a természetes halálra, amely egyben a bűncselekmény lehetőségét is kizárja.

Erőszakos halál esetében a külső erőművi behatásoknak (traumák) megfelelően a holttesten sérülések maradhatnak vissza, amelyek szakértői értékelése kapcsán számos kérdés megválaszolása válik szükségessé.

2. A sérülések milyen módon, milyen eszköztől, vagy egyéb külső behatástól keletkeztek?

A sérülés(ek) pontos leírását a boncjegyzőkönyv leleti részében — a külsérelmi nyomok fejezetében — adja meg a szakértő, s a véleményben ennek alapján nyilatkozik a sérülés fajára, pl. szúrt, metszett, vágott, repesz-

tett sérülés stb., és a sérülést okozó eszköz jellegére; pl. szúró, metsző, vágó eszközök, tompa felszínű tárgyak stb.

Bármely eszközzel okozott sérülés esetében tehát legfontosabb a seb jellege alapján a sérülés típusának meghatározása, azaz milyen eszközzel okozták a sérülést; pl. szúró, metsző, vágó eszközzel, lőfegyverrel stb. Az eszköz fajtájának meghatározása után lehetőség nyílhat magának a sértő eszköznek a meghatározására is, amellyel a sérülést okozták.

3. A holttesten levő sérüléseket egy eszközzel vagy több hasonló eszközzel okozták-e, tehát azonos jellegű-e minden sérülés?

4. Milyen sorrendben okozták a sérüléseket?

E kérdésre, különösen akkor, ha a halál a sérülések után rövid idő múlva bekövetkezett, igen nehéz válaszolni. A sérülések körül keletkező véres beszűrődés nagysága, a sérült szöveteken kialakuló ún. vitális reakciók intenzitása adhat a kérdés eldöntéséhez a szakértő számára értékes támpontot.

5. A sérülések élő egyénen keletkeztek-e? Vannak-e esetleg olyan sérülések, amelyek már a halál beállta után jöttek létre?

A sérülések életben, halál után keletkezésének megállapítása döntő fontosságú.

A halál beállta előtt hosszabb-rövidebb idővel előbb keletkezett sérülések korának megállapítása a seb jellegéből, a már megindult sebgyógyulásból, a sérült szövetek reakciójából viszonylag könnyen lehetséges. Ha azonban a sérüléstől — a halálig igen rövid idő telik el, vagy a sérülés és halál ideje egybeesik (pl. vonat általi lefejezés), a vitális sérüléses jelek oly minimálisak, hogy azok felismerése, értékelése igen nagy szakmai gyakorlatot kíván. Nehézséget okozhat az a körülmény is, hogy a holttest is sérülhet, mozgatás, szállítás stb. alkalmával, sőt apróbb-nagyobb állatok támadása következtében is. A különböző rovarok (legyek, hangyák) és nagyobb állatok (egér, patkány, kutya stb.) által okozott sérülések idegenkezűség gyanúját is kelthetik, s helytelen következtetések kiinduló forrásai lehetnek.

Az életben és halál után keletkezett sérülések szakszerű elbírálása csak kórszövettani vizsgálattal lehetséges, éppen ezért ilyen esetekben feltétlenül el kell végezni, illetve végeztetni a sérült szövetek kórszövettani vizsgálatát.

6. Önkezűleg vagy idegenkezűleg okozták-e a holttesten talált sérüléseket?

Az ön- vagy idegenkezű eredet bizonyításában a sérülések jellege, száma, súlyossága, az egyes sérülésfajtákra jellemző leggyakoribb előfordulási helyek — ún. *predilekciós helyek* — a *próbálgatási nyomok* vizsgálata szolgáltat a szakértő számára fontos adatokat.

Így pl. az önkezűleg okozott metszett sérülések jellemző előfordulási helye a nyak, csuklótájék, könyökhajlat, vágott sérülések esetében a fej, szúrásnál a szívtájék, lövésnél a homlok, halánték, szívtájék stb.

Próbálgatási nyomoknak a predilekciós helyeken előforduló nagyszámú, többnyire felületes sérüléseket nevezzük. Értékelésüknél arra kell figyelemmel lenni, hogy az egyén cselekvőképessége mennyi ideig állhatott fenn, volt-e tehát lehetősége a talált sérülések előidézésére.

7. A halált természeténél fogva közvetlenül a sérülés okozta-e?

A sérülések lehetnek közvetlenül halált okozók: pl. szívbe hatoló szúrás, lövés, a test durva roncsolásával járó sérülés stb. Ilyen esetben az orvosszakértői állásfoglalás könnyű és egyértelmű, hiszen a talált sérüléses elváltozások olyanok, amelyek összeegyeztethetetlenek az élet továbbfolytatásával.

8. A sérülés a meghalt személy szervezetének egyéni sajátosságával vagy különös állapotával összefüggésben idézte-e elő a halált?

Az elhaltnak lehet olyan egyéni sajátsága, szervezetének különös állapota, amely egy adott sérülés esetében halálát idézi elő. Pl. rendellenesen vékony koponyájú egyén az őt ért ütés következtében elesik, fejét a talajhoz üti, súlyos koponyatörést, agyroncsolást szenved s ennek következtében meghal.

A főér körülírt tágulatában (aneurysma) szenvedő személyt mellkasi sérülés ér, pl. ököllel mellbe ütik, a főértágulat megreped, s halála elvérzés miatt rögtönösen bekövetkezhet.

Az ilyen esetek közös jellemzője az, hogy a sérülés önmagában nem járna halálos következménnyel, ha különleges szervezeti adottság nem állott volna fenn.

9. A sérüléshez véletlenül hozzájárult, de mégis általa előidézett vagy abból keletkezett ok idézte-e elő a halált?

Bántalmazás következtében fejsérülést, koponyaalapi törést szenvedett személynél gennyes agyhártyagyulladás keletkezik, mely szakszerű orvosi kezelés ellenére is halálához vezet. A közvetlen okozati összefüggés tehát a bántalmazás, a sérülés és a hozzátársult halálos szövődmény között fennáll.

Bordatörésekhez, a nehezített légzés miatt tüdőgyulladás társulhat, mely a sérült halálához vezet. A sérülés, a kialakult szövődmény és halál között a közvetlen okozati összefüggés ugyancsak megvan.

10. Olyan idegen ok idézte-e elő a halált, amely a sérülés nélkül is, abban az időben, vagy röviddel utóbb, szintén halált eredményezett volna?

Súlyos szervi szívbetegségben, pl. szívizom hegesedésben, rákos senyvedésben stb. szenvedő személy bántalmazást, balesetet szenved el. Bár a keletkezett sérülés csekély fokú, halála rögtön, vagy röviddel ezt követően bekövetkezik. A súlyos betegségre figyelemmel véleményezhető, hogy a halál egyébként is rövid idő múlva elháríthatatlanul bekövetkezett volna.

11. A halálos kimenetelt idejekorán érkező, kellő szakszerű segítség elháríthatta volna-e?

Vannak sérülések, amelyek rögtönösen vezetnek halálhoz. Pl. a fej leválasztása, a test durva roncsolása esetén a halál rögtön bekövetkezik, életmentés lehetősége tehát fel sem merülhet. Ezzel szemben pl. szív-, tüdőszúrás esetében a halálhoz vezető elvérzés lassabban következhetik be, életmentésre lehetőség van, s ha idejében érkezne segítség, a sérült élete esetleg megmenthető lenne. Különösen vonatkozik ez az olyan esetekre, amikor a bántalmazást elkövető vagy balesetet előidéző személy a sérültet segítségnyújtás nélkül a helyszínen hagyja, s míg a segítség megérkezik a sérült menthetetlenné válik, esetleg halála már bekövetkezik.

12. A halált előidéző ok elmaradása esetén mi lett volna az egyes sérülések gyógytartama?

E kérdés vonatkozásában e helyen csak utalunk a „Testi sértések sértettjeinek orvosszakértői vizsgálata" c. fejezetre.

13. A holttesten levő sérüléseknek külön-külön mennyi a gyógytartama és a sérülések közül melyik, vagy melyeknek az összhatása idézte elő a halált?

Több szúrásos sérülés esetén lehetnek olyanok, amelyek csak az izomzatig hatolnak, testüregekbe — mell-, hasüreg — nem jutnak be. Az ilyen felületes sérülés mellett lehet azonban egy olyan is, amelyik megnyitja a főeret és ebből halálos belső elvérzés jön létre. Ez esetben tehát a halálos sérülés a főeret megsértő szúrás, míg a többi akár nyolc napon belül gyógyuló sérülés lenne, a halál elmaradása esetén.

Több, mellüregbe hatoló szúrás esetén, pl. a bordaközi sérült verőerekből jöhet létre halálos belső elvérzés, s ily módon a sérülések összhatása idézi elő a halált.

Előfordulhat, hogy különböző jellegű sérülések vannak a holttesten, pl. tompa erő behatásra keletkezett fejsérülések, s egyéb eszközös sérülések. Ilyen esetben a koponya és agysérülés és pl. mellűri vér- és levegőgyülem együttesen idézheti elő a halált.

A fenti általános és minden sérülésre egyaránt vonatkozó megállapításokon túlmenően az egyes sérülésfajtákkal kapcsolatban speciális kérdések is felmerülnek, melyek szakértői megválaszolása az egyes cselekmények érdemi elbírálásában nélkülözhetetlenek.

Az éllel bíró eszközök által okozott *m e t s z e t t* és *v á g o t t* sérülésekkel kapcsolatban felmerülő kérdések:

1. Milyen eszköz okozta a sérülést (borotva, zsilettpenge, éles kés, balta, bárd stb.)?

2. Van-e a sebnek olyan jellegzetessége, amelyből az eszközre lehet következtetni?

A metszett és vágott sebek általában nem mutatnak olyan egyedi jellegzetességet, amelyből a sértő eszköz fajtáján belül egy meghatározott eszközre lehetne következtetni. Ritka kivétel az olyan eset, amikor pl. az eszköz élén levő csorbulási nyom a sebszélen olyan elváltozást okoz, amelyből az eszköz meghatározható.

Az ön- és idegenkezűség vonatkozásában a próbálgatási nyomok és a sérülések jellemző helye alapján lehet állást foglalni.

S z ú r t sérülésekkel kapcsolatos kérdések:

1. Éllel, heggyel vagy csak heggyel bíró eszköz okozta-e a sérülést? Több eszköz közül melyik okozhatta a kérdéses sérülést?

A szúró eszközök száma, fajtája igen nagy. Sérülést okozhat zsebkés, konyhakés, ár, tőr, stb.

A szúrásos sérülés bemeneti nyílása alapján a sértő eszközre, annak méretére, csak igen nagy fenntartással lehet nyilatkozni. Több szóbajöhető eszköz közül a sértő eszköz meghatározása is csak ritkán lehetséges, mivel a szúrcsatorna hossza és az eszköz pengehosszúsága között sem lehet — ritka kivételtől eltekintve — összefüggést megállapítani.

A bemeneti nyílás körül az eszköz markolatának, nyelének lenyomata — mint másodlagos sérülés — szolgáltathat adatot az eszköz meghatározásában.

Az ön- és idegenkezűség elkülönítésében a metszett és vágott sérüléseknél közölt szempontok az irányadók.

L ö v é s i sérülésekkel kapcsolatos speciális kérdések:

1. Valóban lövési sérülésről van-e szó?

Ritka kivételtől eltekintve, a kérdés megválaszolása nem okozhat nehézséget.

2. Milyen irányból történt a lövés?

E vonatkozásban legfontosabb a be- és kimeneti nyílás pontos megállapítása.

Rászorított vagy érintő csővel, kis távolságból okozott lövési sérüléseknél a be- és kimeneti nyílás elkülönítése nem okoz nehézséget. Nagy távolságból történt lövés esetében azonban a be- és kimeneti nyílás oly mértékben hasonló lehet, hogy az elkülönítés határozottan csak kórszövettani vizsgálattal lehetséges.

3. Milyen távolságból történt a lövés?

A lövés történhet rászorított vagy érintő csővel közvetlen közelről — csőhossznál rövidebb ún. kis távolságból — és nagy távolságból.

A távolság meghatározásánál a bemeneti nyílás körül levő elváltozásoknak — lánghatás, füst, koromszemcsék, lebélyegzési jel stb. — van elsőrendű fontossága.

4. Mi okozta a lövési sérülést?

Egy vagy több lövedék, sőrét, robbanó vagy speciális rendeltetésű lövedék.

5. Milyen jellegű a lövési sérülés?

A lövési sérülés lehet:
- — áthatoló (bemeneti, kimeneti nyílás van),
- — nem áthatoló (csak bemeneti nyílás van, a lövedék a testben maradt),
- — érintő lövés (lőcsatorna nyitott),
- — kontúr lövés (a lövedék valamely csont, pl. borda, vagy szerv mentén halad tovább).

Nagy, eleven erejű lövedék hatására egyes szervek szétrobbanhatnak, így pl. a vérrel telt szív, telt gyomor, hugyhólyag, sőt a koponya is. Ez a lövedék hydrodynamiás hatása.

6. Hány lövési sérülés van? A bemeneti és kimeneti nyílások száma azonos-e? Mi a lövési sérülések keletkezési sorrendje? (pl. géppisztolysorozat lövésnél)

7. Tartalmaz-e a lőcsatorna olyan idegen anyagot, amelyet a lövedék vitt magával a testbe (faszilánk, üveg, ruhafoszlány stb.)

Adott esetben ennek segítségével pl. öncsonkítást lehet bizonyítani.

8. Milyen fegyverből történt a lövés?

A lövési sérülés — főként a bemeneti nyílás — jellegéből, különösen ha a lövedék nem maradt a testben, csak tág határok között lehet következtetni a fegyverre, illetve a lövedék nagyságára. Koponyacsontokon, lapos csontokon a lövedék méretére jellemző anyaghiány keletkezhet, amely a fegyver

űrméretének meghatározására kellő támpontot adhat. A fegyver megállapítása a hüvely és lövedék vizsgálata alapján történhet legtökéletesebben, ez fegyverszakértő feladata.

Megjegyezzük, hogy ez az a terület, ahol az orvosszakértői bizonyítás a legszorosabb kapcsolatba kerül a kriminalisztikai szakértők (nyom, fegyverszakértők) munkájával. A fegyver, hüvely, kilőtt lövedék, sőt a ruházat vizsgálata közvetlenül az említett szakértők munkakörébe tartozik, míg magán a testen, illetve testben keletkezett elváltozások vizsgálata, értékelése orvosszakértői feladat. A szoros együttműködés ilyen esetekben mindegyik szakértői terület számára megkönnyíti a helyes állásfoglalást.

Az ön- és idegenkezűség eldöntésében a fent elmondottak érvényesek.

Tompa felszínű tárgyakkal okozott sérülésekkel kapcsolatos kérdések:

1. Milyen sérülés keletkezett a tompa erő behatására?

Ezek lehetnek: bőr alatti vérömleny (szövetközti vérzés), hámkarcolás, hámhorzsolás, zúzott, repesztett és szakított seb. A tompa erő behatására legjellemzőbb a repesztett seb keletkezése.

2. Milyen eszközzel okozták a sérülést, s lehet-e a sérülés jellegzetességeiből az eszközre következtetni?

Az eszköz alakja ritkán hagy olyan jellemző nyomot, amelyből határozottan lehetne következtetni rá, még leginkább az eszközről visszamaradt szennyeződés (olaj, rozsda, por stb.) és kisebb részecskék szolgálhatnak támpontul az eszköz meghatározásában.

3. Direkt, vagy indirekt tompa erő behatására keletkezett-e a sérülés?

Direkt erőbehatás, azaz ütés tompa felszínű eszközökkel (ásó, kapanyél, székláb, kerítésdonga, küllő, lőcs, szódásüveg stb.) történt bántalmazás során okozhat sérülést.

Indirekt erőbehatás, azaz ütődés kapcsán rendszerint úgy keletkezhetnek sérülések, hogy a sértett elesik, elzuhan, s a talajhoz, mint nagy felületű tompa tárgyhoz ütődik. Különösen jellemzőek az ittas személyek eleséséből származó, koponyatöréssel járó sérülések.

A tompa felszínű tárgyakkal okozott sérülésekhez tartoznak a magasból leesés, a legkülönbözőbb közlekedési és egyéb balesetek alkalmával létrejött sérülések is.

Magasból leesés alkalmával a test nagy erővel ütődik a talajhoz mint tompa felszínű, kemény tárgyhoz. Eközben a testen a legkülönbözőbb sérülések jöhetnek létre.

4. Nincs-e a holttesten olyan sérülés, pl. szúrás, lövés stb. amely a leesést megelőzően, illetve ettől függetlenül keletkezett?

A közlekedési balesetek áldozatainak alapos, minden részletre kiterjedő boncolása, szakértői vizsgálata a baleset rekonstruálásában, helyes elbírálásában nélkülözhetetlen.

A szakértő szerepe és tevékenysége kiterjedhet a balesetben szereplő jármű vizsgálatától kezdve a helyszín adatainak elemzésén át a boncolásig és speciális laboratóriumi vizsgálatok végzéséig.

A holttest vizsgálata során az alábbi fő kérdések merülnek fel:

1. A talált sérülések a közlekedési baleset kapcsán létrejöhettek-e?

E kérdéssel kapcsolatban külön kell elemezni a gépkocsiban ülő személyek, a jármű vezetője, az utasok, a motorkerékpár vezetője, utasa és a gyalogos személy sérüléseit. Ez utóbbi sérülései attól függően keletkeznek, hogy *elütés* vagy *elgázolás* történt-e. Előbbi esetben a járművel történt érintkezés után a sérült közvetlenül vagy kisebb-nagyobb távolságra a talajra zuhan, és eközben szenvedi el rendszerint a súlyosabb sérüléseket. Elgázoláskor az elütő jármű keresztül is halad a sérült testén, esetleg magával is vonszolja. A jármű áthaladása jellegzetes sérüléseket okoz a testen.

A gázolásos sérülések legfőképpen a jármű jellegétől függenek. Sínen mozgó, súlyos ún. nyomkarimás járművek a törzset kettészelik, fejet, végtagokat leválasztják. A nyomkarima jellegzetes lenyomata a sérülés szélén határozottan utal a gázoló járműre. Súlyosabb gumiabroncsos járművek (teherautók, autóbuszok, erőgépek) a testen áthaladáskor durva roncsolást okoznak, a gumiabroncs lenyomata nemcsak a ruházaton, a bőrön is jól felismerhető.

2. A járművel való elsődleges érintkezés helyéből milyen következtetések vonhatók le?

A személygépkocsi lökhárítója alacsonyan van. Az elsődleges érintkezés helyét tehát a lábszár bőrén, a lábszárcsontok törésében találhatjuk meg. Nagyobb járművek a combon, deréktájon okozzák az elsődleges sérüléseket.

3. Vannak-e olyan jellemző sérülések, amelyek a baleset mechanizmusára utalnak?

Az elütésre, elgázolásra jellemző sérüléseken kívül lehetnek olyanok is, amelyek kedvezően segíthetik elő a baleset rekonstruálását. Pl. motorkerékpár visszapillantó tükrének lenyomata az arcon, volán-okozta mellkasösszeroppanás, ütköző általi összenyomatás stb.

4. Valamennyi sérülés a közlekedési baleset következménye-e, s valamennyi sérülés életben keletkezett-e?

Mivel élet elleni bűncselekmény leplezésére a bűntettesek felhasználhatják azt a lehetőséget is, hogy az áldozatot úttestre, vasúti sínre helyezik közlekedési baleset látszatának keltésére, adott esetben arra is nyilatkoznia kell a szakértőnek, hogy található-e esetleg a holttesten olyan sérülés, amely nem magyarázható a közlekedési baleset mechanizmusával.

Ilyenkor a vitális sérüléses jelek alapján az is megállapítható, hogy a közlekedési baleseti sérülések már nem élő egyénen keletkeztek.

5. Nem szenvedett-e az elhunyt valamilyen heveny rosszullétet, szédülést, eszméletvesztést előidéző betegségben, érzékszervi fogyatékosságban?

A közlekedési balesetek áldozatainál a boncolás során nemegyszer olyan szervi elváltozást lehet találni, pl. kisagydaganatot, súlyos szervi szívbajt stb., amelynek a baleset létrejöttében fontos szerepe volt.

A balesetet megelőző szédülésnek, eszméletvesztésnek — e betegségek kellő magyarázatát adhatják.

A látás-, halláscsökkenést vagy képtelenséget okozó fül- és szemelváltozásoknak értékelése igen fontos, mivel a bekövetkezett baleset — pl. gyalogos elütése — létrejöttében fontos körülmény lehetett.

6. Állott-e fenn a baleset áldozatánál alkoholos befolyásoltság?

Ha az előzményi adatokban és a boncolás során alkohol fogyasztásra merül fel adat, mindenkor el kell végeztetni a véralkoholvizsgálatot.

A szabályszerűen levett vérmintát az ORFK Technikai Osztály bűnügyi laboratóriumába kell megküldeni.

7. Állott-e fenn a baleset áldozatánál valamilyen gyógyszerhatás?

Napjainkban a különböző nyugtató, altató és izgató gyógyszerek szedése következtében fennállhat a lehetősége annak, hogy a balesetet szenvedett személy valamilyen gyógyszer hatása alatt állott. Ha erre utaló adat van, vagy a boncolás szolgáltat erre alapos gyanút, a hullarészeket szabályszerűen csomagolva vegyvizsgálatra kell küldeni az Országos Bírósági Vegyészeti Intézetbe (Bp., I., Győző u. 11.).

Fulladásos halál kapcsán felmerülő és megválaszolandó kérdések:

1. A halál valóban fulladás miatt következett-e be?

Erre vonatkozóan a fulladásos halál bonctani jelei alapján nyilatkozik a szakértő. A boncIelet elég jellemző, így a halálok megállapítása nem jelent nehézséget.

2. Mi idézte elő a fulladást?

Akasztás, zsinegelés, kézzel való megfojtás, a légutak elzárása valamilyen tárggyal (a légutakba jutott idegen anyag, „lenyelt" idegen test, hányadék, vér belélegzése stb.) a mellkas légzési kitéréseinek megakadályozása (mellkasösszenyomatás, homokbánya, falbeomlás stb. következtében), vízbe, egyéb közegbe történő befulás.

3. Akasztás esetén milyen az akasztási barázda, típusos, atípusos?

Típusos barázdáról akkor beszélünk, ha a felfüggesztési pont hátul, a nyakszírt táján van. Az ettől eltérőket atipusos barázdának nevezzük.

Megfelel-e a barázda az eszköz lenyomatának, van-e az akasztási barázda mellett más pl. zsinegelési barázda is. Hangsúlyozzuk, hogy az akasztási barázda ún. hullajel, mely egyáltalán nem bizonyítéka az élőben történt akasztásnak.

4. Zsinegelés esetén vannak-e egyéb sérülések a holttesten?

Tapasztalat szerint az idegenkezű zsinegelés rendszerint úgy fordul elő, hogy az egyéb sérülés miatt cselekvőképtelen, de még életjelenségeket mutató áldozatot zsinegelik meg.

5. Kézzel történt megfojtás esetén milyen sérülések vannak az áldozaton?

Ezek lehetnek a nyak megragadására jellemző körömnyomok, orr-, szájnyílás durva befogása közben létrejött sérülések.

Előfordul, hogy a fojtogatott személyt meg is zsinegelik, esetleg az önkezűség látszatának keltésére felakasztják.

6. Idegen anyag légutakba jutása következtében létrejött fulladásnál mi volt a bekerült idegen anyag?

Például hányadék belélegzés alkohol vagy egyéb mérgezetteknél, csecsemőknél.

Idegen anyag légutakba jutása kisgyermekeknél (kukoricaszem, kavics stb.).

7. Milyen jelek bizonyítják a vízbefúlást?

A fulladásos halál bonctani jelei közül különösen a tüdők nagyfokú puffadása (ballontüdő) és a testszerte folyékony vér a legjellemzőbb.

8. Élve került-e az egyén a vízbe?

A vízbefúlás határozott bizonyítására minden esetben laboratóriumi vizsgálatot is kell végeztetni. (L. „Igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok" c. fejezetben.)

9. A holttesten talált sérülések még élő állapotban, vagy a vízbenázás alatt keletkeztek-e?

A holttest a vízben sodródás, vízi állatok támadása következtében is sérülhet.

10. Találhatók-e olyan szervi elváltozások, betegségek, amelyek a vízbefúlást elősegítették?

Szívbetegségek, az ún. hypoplaziás alkat, telt gyomor stb., mint hirtelen halálra hajlamosító tényezők, s hirtelen rosszullét okozásával a vízbefúlás okai lehetnek.

11. Van-e olyan sérülés a holttesten, amely élő állapotban keletkezett külső erőművi behatásra, idegenkezűségre utal?

Előfordulhat az élet elleni bűncselekmény áldozatának vízbe rejtése. Ilyenkor a vízbefúlásos halál kizárása mellett a halált előidéző sérülés(ek) megállapítása a fontos. Pl. koponyatörés, egyéb csonttöréssel járó sérülések stb.

Női holttestek vizsgálatakor (boncolás, exhumálás) az orvosszakértőnek az alábbi speciális kérdésekre is nyilatkoznia kell:

1. Történt-e a halál előtt rövid idővel nemi közösülés?

Erre a körülményre a nemi szervek körül, illetve a hüvelyben talált férfi nemi váladék utalhat. Ilyen esetben mindenkor el kell végezni a hüvelyben talált váladék górcsövi vizsgálatát. (Lásd: „Igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok" c. fejezetben.)

2. Történt-e a közösülés következtében sérülés a nemi szerveken?

E vonatkozásban legfontosabb a szüzesség elvesztése, amit a szűzhártyán talált friss jellegű sérülések bizonyíthatnak.

3. Vannak-e erőszak alkalmazására utaló sérüléses elváltozások?

Ezek lehetnek a nemi szerveken és azok közvetlen környezetében, valamint a test egyéb részein. Legjellemzőbbek a karok, csuklók megragadásos

sérülései, körömnyomok, hámhorzsolások, bőr alatti vérzések formájában és a combok szétfeszítése közben létrejött sérülések.

Sérülések lehetnek a nyakon, az orr-, szájnyílás körül is, ha a sértett kiabálásának megakadályozása az orr-, szájnyílás befogásával, a nyak durva megragadásával történt.

Mint legsúlyosabb eset előfordulhat nő sérelmére sexuális színezetű élet elleni bűncselekmény is. Ilyen esetekben túlnyomóan kézzel való megfojtást, a melleken, hasfalon, nemi szervek körül rendszerint halál után létrejött durva sérüléseket (mell levágás, hasfalmetszés stb.) találunk, sőt hulladarabolás is előfordulhat.

4. Állott-e fenn a halál bekövetkezésének időpontjában havivérzés?

Ennek bizonyítéka a boncolás során a hüvelyben talált vér, a méhnyálkahártya vérzéses jellege, részleges vagy teljes hiánya, és a petefészekben talált ún. vérzéses sárgatest.

Öngyilkos nők holttestének boncolásakor elég gyakran találkozunk havivérzéses állapottal, mivel a nők jelentős százaléka ilyen állapotban követi el az öngyilkosságot.

5. Állott-e fenn terhesség az elhunytnál, ha igen, milyen idős a terhesség?

A fennállott terhességet határozottan bizonyíthatjuk, ha a méhben megtaláljuk a magzatot, magzatrészeket, lepényt vagy részletét, burok, köldökzsinór részletet stb. Bizonyítja a fennállott terhességet ezek hiánya esetén a lepénytapadási hely a méhben és a terhességi sárgatest jelenléte valamelyik petefészekben.

Határozott bizonyítékot szolgáltat a szövettani vizsgálat — melyet minden esetben el kell végeztetni — az ún. chorion bolyhok és deciduasejtek, legfőképpen pedig az ún. fötális óriássejtek górcsővi kimutatásával.

A terhesség korát legpontosabban a megtalált magzat testhossza alapján lehet igazolni. Lezajlott vetélés után a méh megnagyobbodásából, illetve a méh visszafejlődéséből csak nagy óvatossággal lehet a terhesség korára következtetni.

6. Ha a terhesség megszakadt és vetélés következett be, mi volt ennek az oka?

A terhesség megszakadás bekövetkezhet spontán, tehát minden erőszakos beavatkozás nélkül, és erőszakos úton.

A spontán bekövetkező vetélés okai lehetnek:
— a nemi szervek gyulladásos betegségei,
— hormonzavarok, vitaminhiány,
— az anya heveny, vagy idült betegségei,
— vércsoport rendszereken belüli összeférhetetlenség,
— a pete rendellenességei (mola terhesség).

7. Ha a spontán vetélés kizárható, mi bizonyítja a terhesség erőszakos megszakítását, hogyan követték el a magzatelhajtást?

A terhességmegszakítás kétféle módon idézhető elő:
a) vegyi anyagokkal:
mérgek (fém-mérgek),
illóolaj tartalmú növényi főzetek,

erős hashajtók, féregirtó szerek,
gyógyszerek (anyarozs, chinin, hormonkészítmények stb.) felhasználásával.
b) mechanikus módszerekkel:
a hasfalon át,
a hüvelyen át a méhet és a méh űrterét érő beavatkozások,
méhűrbe való felszúrás, burokrepesztés a pete sértése céljából,
folyadékbefecskendezés (cukoroldat, jód stb.),
a méh műszeres kiürítése (curettage) útján.

8. Milyen szerrel, milyen eszközzel, milyen módon követték el a magzatelhajtást?

A vegyi anyagokkal, mérgekkel, gyógyszerekkel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a terhesség megszakadását csak az anyai szervezet súlyos károsításával hozzák létre, s rendszerint hamarabb bekövetkezik az anya súlyos mérgezése, sőt halála, mint a terhesség megszakadása.

A terhes méhet sértő beavatkozások jellege attól függ, hogy azt laikus személy, esetleg a terhes nő maga, vagy szakavatott személy — orvos, bába — végezte-e. A keletkezett sérülések jellegéből, elhelyezkedéséből ezt az orvosszakértő meg tudja állapítani.

A magzatelhajtásra használt eszközök orvosszakértői vizsgálata is szükséges.

Ezek lehetnek laikusok által használt eszközök, orsó, hajtű, kötőtű, lúdtoll stb.).

Orvosok, bábák által használt orvosi eszközök, katéter, szabályos curette felszerelés.

Az eszközökről laboratóriumi vizsgálattal kimutatott hüvelyi eredetű véres szennyeződés is bizonyíték lehet a magzatelhajtás megtörténtéhez, vagy kísérletéhez.

9. A nyomozás során lefoglalt eszközök és anyagok alkalmasak-e magzatelhajtásra?

10. Milyen következményekkel járt a terhesség megszakítása a vetélésen kívül, azaz mi idézte elő a terhes nő halálát?

A halál oka lehet:
— mérgezés, a bevett mérgek — gyógyszerek hatása következtében,
— légembólia, különösen méhűri befecskendezések, levegő befúvás alkalmával,
— elvérzés, a nemi szervek sérüléseiből,
— fertőzés, következményes általános vérmérgezés, a terhes méh átfúrása, sérülése, a használt eszközök tisztátalan, fertőzött volta miatt.

Ú j s z ü l ö t t sérelmére elkövetett életelleni bűncselekményekkel kapcsolatban a boncolás során megválaszolandó kérdések az alábbiak:

1. Élve született-e az újszülött?

A legfontosabb ennek határozott megállapítása, mivel ha az újszülött halva született, ölési bűncselekmény rajta el sem követhető.

Az élve születést a boncolás során az ún. külső és belső élveszületési jelek alapján lehet megállapítani. A legértékesebb adatokat a tüdők, a gyomor, és bélrendszer, valamint a köldök vizsgálata szolgáltatja. Minden esetben el kell végezni (végeztetni) a tüdők szövettani vizsgálatát is.

2. Mennyi ideig élt a szülés után?

A születés utáni élettartam meghatározása az élveszülöttséghez hasonlóan külső és belső jelek alapján történik.

Legfontosabb a köldök állapotának vizsgálata, a köldökzsinórcsonk beszáradása, leválása, a szülési fejdaganat visszafejlődése, a magzati bélsár (mekonium) kiürülése, az ún. magzatutak — köldökerek stb. — elzáródása.

3. Újszülött volt-e valóban a gyermek?

Az élveszülöttséggel és az élettartam meghatározásával összefüggő kérdés. Újszülöttnek akkor tekintjük a magzatot, ha abban az állapotban találjuk, ahogy megszületett. (Vérrel, magzatmázzal, magzati bélsárral szennyezett.) Újszülött korról a köldökcsonk leválásáig (7—8 nap) beszélünk.

4. Életképes és érett volt-e az újszülött?

Az életképesség és érettség szorosan öszetartozó fogalmak. Az újszülött általában akkor tekinthető életképesnek, ha
- *érett*, tehát kihordott terhesség végén születik,
- nem szenvedett el súlyos *szülési sérülést*,
- nincs súlyos *fejlődési rendellenessége*,
- nincs *világrahozott betegsége*.

5. Mi volt az újszülött halálának az oka?

A halálok lehet az anya beavatkozásától, cselekményétől teljesen független.

Az újszülött halála bekövetkezhetik a szülés előtt, alatt és után. Ha a magzat a méhen belül elhal és ezután születik meg, ennek legjellemzőbbje a méhen belüli felázás (maceráció).

A szülés alatt leggyakrabban fulladás miatt hal meg a magzat.

A szülés után bekövetkező halál oka lehet:
- éretlenség és következményes életképtelenség,
- fejlődési rendellenesség,
- világrahozott betegség,
- szülés közben szerzett sérülések,
- rohamos szüléssel kapcsolatos károsodások.

Az anya öntudatlan állapota vagy szándékosan passzív magatartása miatt segítség nélkül maradt újszülött halálának oka:
- fulladás,
- kihülés,
- elvérzés a köldökön keresztül és
- éhezés lehet.

Az újszülött szándékos elpusztításakor a halálok legtöbbször fulladás, az orr-, szájnyílás befogása, nyak megragadása, zsinegelés, vízbe, homokba fojtás, árnyékszékbe, WC-be dobás, elásás következtében. Gyakoriság tekintetében ezt a tompa erőbehatások — fej szétverése, megtaposás, nyakmetszés, fej levágása — követi.

Gyakori az újszülött holttestének feldarabolása, elrejtése is.

Mérgezés gyanúja esetén a hullarészeket és esetleg feltalálható váladékokat, méregmaradványokat, előírás szerint csomagolva, az Országos Bírósági Vegyészeti Intézetbe kell beküldeni. A vizsgálat

eredményének ismeretében a mérgezésre vonatkozóan az orvosszakértőt kell meghallgatni.

A megtörtént mérgezést az orvosszakértő
- az előzményi adatok,
- klinikai tünetek,
- bonclelet és
- vegyvizsgálat eredménye alapján bizonyíthatja.

A boncolást, esetleg a kihantolást és boncolást végző orvosszakértő feladata — külön felhívás nélkül is —, hogy mérgezés gyanúja esetén a hullarészeket, s minden egyéb szükséges anyagot vegyvizsgálat céljaira becsomagoljon.

Vannak olyan mérgezések, — nikotin, sav, lúg — amelyek a bonclelet alapján is határozottan bizonyíthatók. A manapság leggyakrabban előforduló altató, bódítószer-mérgezések megnyugtató bizonyításához azonban feltétlenül hozzátartozik a vegyvizsgálat.

Bizonyos mérgezéseknek — köztük a legfontosabb arzénmérgezésnek — eltekintve a heveny formáktól, jóformán semmi jellemző boncelete nincs, tehát szinte kizárólag a vegyvizsgálat hivatott a mérgezést bizonyítani.

Valamennyi rendelkezésre álló adat alapján — beleértve az e téren igen fontos nyomozati adatokat is — foglal végső fokon állást a szakértő, annak eldöntésében, hogy valóban történt-e mérgezés, s ha igen, milyen méreggel.

Az orvosszakértő által megválaszolandó kérdések mérgezés gyanúja esetén a következők:

1. Mérgezés okozta-e a halált, s ha igen milyen méreg?

E vonatkozásban a bonclelet és a vegyvizsgálat együttes eredménye a döntő.

2. Hogyan jutott a mérgező anyag a szervezetbe, szájon át, azaz a tápcsatorna útján vagy annak megkerülésével?

A mérgek nagyobb többsége a tápcsatornán át, étellel, itallal bevéve jut a szervezetbe. Egyes mérgeket, pl. morphint, injekció formájában is be lehet adni.

3. Milyen formában zajlott le a mérgezés?

Gyorsan ölő mérgek (nikotin, cián) vagy igen nagy adagok bevétele esetén a mérgezés hevenyen zajlik le. Előfordulnak azonban félheveny és idült mérgezések is. Ez utóbbinak egyik legjellemzőbb formája az idült arzénmérgezés. A foglalkozási ártalmakként fellépő mérgezések is általában idült formában zajlanak le.

4. Ön- vagy idegenkezű, esetleg véletlen mérgezés történt-e?

E kérdés vonatkozásában a mérgezés körülményei, a méreg jellege — íztelen, szagtalan volta, maró tulajdonsága, feltűnő szaga — adhat támpontot.

A véletlen mérgezések között különös jelentőségűek az ételmérgezések, amelyek egyidejűleg több ember halálát is előidézhetik. (Gombamérgezés, húsmérgezés stb.)

Véletlen mérgezések gyógyszerekkel is előfordulnak, tévedésből, gondatlanságból, leginkább kisgyermekeknél.

Kihantolás (exhumálás)

Kihantolásnak (exhumálás) nevezzük azt az eljárást, melynek során az egyszer már eltemetett holttestet boncolás, vagy más sírba temetés céljából földelik ki.

A bűnüldözési munkában kihantolásra az alábbi esetekben kerülhet sor:

1. Az eltemetés után hosszabb-rövidebb idő múlva felmerülő *mérgezés* vagy *egyéb erőszakos* halál gyanúja esetén.

2. *Előzőleg felboncolt és eltemetett holttest újbóli megvizsgálása* céljából, az első boncolás hiányosságainak, esetleg téves megállapításainak korrigálására.

3. Ismeretlen holttestek *agnoszkálása* céljából (eltűnések, tömegsírba temetett holttestek).

A kihantolás elrendelése előtt a szakértőtől véleményt kell kérni, hogy a kihantolástól várható-e még eredmény biztos tények megállapítására.

Az orvosszakértővel ezzel kapcsolatban az alábbi adatokat kell közölni:

az eltemetés idejét vagy körülbelüli időpontját
az eltemetés módját
koporsóban, koporsó nélkül,
sírgödörben, padmajos, vagy egyéb különleges eltemetési módon,
a temető talajviszonyait:
száraz, meleg, homokos talaj,
hideg, nedves, agyagos talaj stb.

Az említett körülmények ugyanis a holttest feloszlását jelentős mértékben befolyásolják, s viszonylag rövid idő elteltével is a kihantolás eredményességét teljesen meghiúsíthatják.

Kihantolást a területileg illetékes nyomozó hatóság rendelheti el. A rendőrség bűncselekmény alapos gyanúja és ismeretlen holttest személyazonosságának megállapítása esetén kéri a kihantolás elrendelését.

A kihantolás költségeit az illetékes tanács — melynek területén az eltemetés történt — viseli.

A kihantolás alkalmával jelen kell lennie az ügyésznek — mint az eljárás vezetőjének —, a helyi tanács részéről egy hatósági személynek,
a temető gondnokának vagy őrének;
két azonossági tanúnak (rendszerint az elhunyt hozzátartozói);
a boncolást foganatosító két orvosszakértőnek;
jegyzőkönyvvezetőnek,
sírásó munkásoknak.

A rendőrség feladata a karhatalmi teendők ellátása;

A kihantolt holttest vizsgálata rendszerint a helyszínen megtörténik, melynek végeztével a holttestet azonnal újból eltemetik.

A boncolás — amennyiben erre még a rothadás miatt lehetőség van — ugyanolyan szabályok szerint történik, mint más holttestek esetében.

Célja: a halálok megállapítása,
pl. természetes betegség okának, erőszakos halál esetén sérülések megállapítása,
mérgezési gyanú esetén a hullarészek szabály szerinti elcsomagolása, egyidejűleg a koporsóból és a földből is mintavétel,
személyazonosság megállapítása esetén a szükséges csontok (koponya, felkar-, comb-, lábszár- és medencecsont) félretétele laboratóriumi vizsgálatra.

A megválaszolandó kérdések azonosak a boncolások során egyébként felmerülő kérdésekkel, a csontvázakkal kapcsolatos kérdésekkel külön fejezetben foglalkozunk.

Ismeretlen talált holttestek orvosszakértői vizsgálata

A boncolás előtt lehetőleg meg kell állapítani a halott személyazonosságát. Ha szükséges, a holttestet meg kell mutatni a terheltnek és azoknak a személyeknek, akiktől a halott felismerése remélhető. Ismeretlen halottról az arc helyreállítása után fényképet kell készíteni.

Az orvosszakértő teendőit elsősorban az szabja meg, hogy a holttest milyen előrehaladott feloszlás állapotában van, egész holttest vagy csupán holttestrészek kerültek elő és állanak a vizsgálatkor rendelkezésre.

A szakértőnek vizsgálata során választ kell adnia arra, hogy:

— *milyen életkorú,*
— *milyen nemű,*
— *milyen testmagasságú volt az ismeretlen személy.*

Vannak-e a holttesten különös ismertetőjelek, hegek, tetoválások, anyajegyek, sérülés utáni állapotok?

Milyen volt az egyén fogazata?
Meg kell kísérelni ujjlenyomatok vételét.

Holttestrészek vizsgálata esetén felmerülő kérdések:

A hullarészek egy vagy több személy maradványai-e?
Férfi, nő holttestéből származnak-e?
Ha a holttestrészek olyanok, hogy azokból a nem megállapítása lehetetlen, laboratóriumi vizsgálat során a nemi kromatin górcsővi képe alapján lehet a nemet meghatározni.

(L: „Igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok" című fejezetet.)

Az ismeretlen talált holttestek az esetek jelentős százalékában olyan előrehaladott feloszlás állapotában kerülnek elő, hogy a test lágyrészei érdemi vizsgálatra vagy teljesen alkalmatlanok vagy már hiányoznak. Ilyen esetekben a csontváz vizsgálata szolgáltathat megfelelő adatokat a személyazonosság megállapításában.

Csontváz és csontvázrészek vizsgálata

Az emberi szervezet bomlásnak leginkább ellenálló része a csontváz, amely alaktani és kémiai sajátságait a lágyrészek pusztulása után is igen hosszú ideig megtartja. Ez a magyarázata annak, hogy a teljes csontváz, sőt egyes csontdarabok vizsgálata alapján is az e témakörben jártas orvosszakértő igen sok és helyes következtetést tud levonni. Talált csontváz vagy csontvázrészek vizsgálata során az alábbi kérdésekre adhat választ a szakértő:

1) *A csontváz emberi eredetű-e?*

E kérdésre a szakértő rendszerint leíró anatómiai, szövettani és laboratóriumi (szerológiai) vizsgálatokkal határozott választ adhat. Gyakorlatilag csak az emberi magzat, újszülött és kis csecsemő csontjainak kis állatok csontjaival történő összetévesztésére van lehetőség.

2) *Mióta lehet a csontváz az eltemetés helyén, mikor következhetett be az egyén halála?*

E körülmények megállapítására számos módszer ismeretes. Hangsúlyozzuk azonban, hogy éppen a joggyakorlat által meghatározott elévülési időn — 15 éven belül — lényeges változás a csontokon még nem következik be, amelyek alapján 1—2 éves pontossággal az eltemetési idő meghatározható lenne.

Kb. 20—25 év után kezdenek a csontokon olyan szerkezeti változások bekövetkezni — amelyek laboratóriumi vizsgálatokkal is kimutathatók — és amelyek a csontok eltemetési időpontjának körülbelüli meghatározását lehetővé teszik.

3) *Milyen nemű, életkorú, testmagasságú lehetett az elhalt személy?*

A nem, életkor, testmagasság meghatározására a legkülönbözőbb csontokat (koponya, medence, hosszú csöves csontok, fogak stb.) használjuk fel, — igen jó eredménnyel.

A nemi különbségek több csonton igen szembetűnőek. A koponya, medence és combcsont alapján a férfi, női nem határozottan elkülöníthető, illetve megállapítható.

Az életkor megállapítására a koponya varratainak állapota, a fogazat, a hosszú csövescsontok összecsontosodása, a csontok szivacsos állományának változása szolgáltat igen fontos adatokat.

A testmagaságra a hosszú csövescsontok méreteiből lehet megfelelő határok között következtetni.

4) *Észlelhető-e a csontokon valamilyen egyedi sajátosság, fejlődési rendellenesség, sérülés, betegség nyoma?*

A csontokon észlelt jellegzetességek adott esetben egyedi személyazonosításra is alkalmasak lehetnek.

Ezek lehetnek gyógyult csonttörések, következményes csonttorzulások, csontbetegségek nyomai, pl. csigolyák összecsontosodása, torzulása.

5) *Mi lehetett az egyén halálának oka?*

A csontokon talált sérüléses elváltozások alapján (pl. bordán lövési sérülés, koponyán súlyos csonttörés stb.) a halálokra is következtetni lehet.

Éppen ezért a csontok kihantolása és vizsgálatra öszegyűjtése során a leggondosabban kell eljárni, nehogy ezek a jellemző sérüléses elváltozások megsemmisüljenek.

6) *Származhat-e csontváz egy meghatározott, a hatóság által feltételezett egyéntől?*

A csontváz, elsősorban koponya, egyedi személyazonosításra is alkalmas lehet, különösen olyan esetekben, amikor a kérdéses egyén arcképének és a talált koponya fényképének összehasonlító embertani vizsgálatára nyílik lehetőség.

Az orvosszakértő e vizsgálatot embertani szakértő közreműködésével végzi, az összehasonlító embertani vizsgálatok szabályai szerint.

A csontvázvizsgálatok speciális szakismeretet követelnek meg, éppen ezért ezek végzése csak megfelelő szakintézetben történhet. A rendőri szervek e vizsgálatokra az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztálya bűnügyi laboratóriumát vegyék igénybe.

ÉLŐ SZEMÉLYEK ORVOSSZAKÉRTŐI VIZSGÁLATA

Büntetőeljárással kapcsolatban rendszerint a következő esetekben kerülhet sor élő személyek vizsgálatára:

— egészségi állapot megállapítása,
— testi sértések,
— nemi erkölcs elleni bűntettek sértettjeinek (elkövetőinek) megvizsgálása,

— terhességet vagy annak megszakadását bizonyító vizsgálat,
— ittasság bizonyítása,
— munka- és keresőképtelenség megállapítása,

Az élő személy vizsgálatokhoz tartozik lényegében az elmeállapot vizsgálata is.

Élő személyek vizsgálatára a nyomozó hatóság bármely orvost igénybe vehet. Célszerű azonban, hogy ott ahol ennek személyi feltételei megvannak, e vizsgálatokat is a rendőrorvossal, igazságügyi orvosszakértővel végeztessék. Az orvosszakértők rendelkeznek ugyanis elsősorban azokkal a speciális ismeretekkel, amelyek az élő személyek vizsgálata során felmerülő szakkérdések eldöntéséhez szükségesek.

A szakértő igénybevétele az élő személy vizsgálatokra is „határozattal" történik, s a szakértői vélemény megadásának ugyanolyan meghatározott feltételei vannak, mint az orvosszakértői közreműködés egyéb területein.

A megvizsgálandó személyt — amennyiben őrizetben van, — a vizsgálatra előállítják. Egyéb esetekben az orvosszakértő maga idézi be vizsgálatra az általa meghatározott helyre és időre.

A kirendelő határozatban előre közlik a szakértővel azokat a kérdéseket, amelyekre a vizsgálat alapján választ várnak. Célszerű ilyenkor a vizsgálatot szükségessé tevő okokat is közölni, mivel ez a szakértői vizsgálatnak megfelelő irányt szab.

Az orvosszakértő az élő személy vizsgálata során felhasználhatja a hatóság által beszerzett és iratokhoz csatolt leleteket (laboratóriumi, EKG, röntgen stb.) a vizsgált személy által bemutatott, hitelt érdemlő orvosi bizonyítványokat stb. A szükséges kiegészítő vizsgálatok elvégzését maga is kérheti, ilyen vizsgálatokat elvégezhet. Alapelv azonban, hogy az orvosszakértő veszélyes beavatkozásokat nem végezhet (pl. méhűri beavatkozást, terhesség vagy vetélés bizonyítására.)

Egészségi állapot vizsgálatára több esetben kerülhet sor:

Őrizetbe vett, letartóztatásba helyezett személy vizsgálata során meg kell állapítani hogy, nem szenved-e fertőző betegségben, amely miatt más személyektől elkülönítendő,

állapotára a fogvatartás közvetlen életveszélyt jelenthet-e (főleg idős, szervi megbetegedésben szenvedő személyek esetében).

Az orvosszakértői gyakorlatban elég sokszor előfordul, a vizsgált személy megtévesztő magatartása, amelynek leleplezése a valóságos állapot elbírálása szempotjából döntő fontosságú. A kórisme megállapítása mellett az orvosszakértői tevékenység legnehezebb feladata a színlelés és túlzás felderítése.

A *színlelés* (szimulálás) az egészséges ember arra irányuló törekvése, hogy a vizsgáló orvossal valamilyen — lényegében nem is létező — betegség tüneteit elfogadtassa.

Túlzás (agravālás) a vizsgált személy olyan magatartása, hogy betegségét a meglevőnél súlyosabbnak igyekszik feltüntetni, és ennek érdekében kóros állapotát nem létező súlyos tünetekkel próbálja kiegészíteni.

*A színlelés ellenkezője, a disszimulálás is elő*fordul, amikor a beteg — vélt egyéni érdekében — meglevő betegségi tüneteit hallgatja el, hogy állapotát kedvezőbbnek ítéljék meg.

Testi sértések sértettjeinek orvosszakértői vizsgálata

A mindennapos szakértői gyakorlatban büntetőügyekben legtöbbször a testi sértésekkel kapcsolatos élő személy vizsgálata fordul elő.

Testi sértés esetén meg kell állapítani a *sérülés gyógytartamát*, valamint azt, hogy a *sérülés következtében maradandó elváltozás következett-e be.* A gyógytartamra vonatkozóan a vélemény előterjesztése kivételes esetekben a gyógyulás bekövetkezéséig is elhalasztható.

A sérülések rögzítése orvosi látleletben vagy bizonyítványban, kórházi, klinikai, rendelőintézeti kórtörténetben stb. történhet. A sérülések szakszerű leírásán túlmenően legfontosabb a gyógytartam kérdésében való állásfoglalás, vélemény.

Ezt az teszi szükségessé, hogy a törvény (BTK 257. §) a testi sértés büntetését az okozott sérülés, illetve betegség gyógyulásának idejéhez mérten állapítja meg. A 257. §. miniszteri indoklása szerint, „a büntett tárgyi súlyának megítélésénél nem lehet elhanyagolni azt a szempontot, hogy a védett jogtárgy, a testi épség, illetve egészség sérelme mennyi idő alatt szűnt meg".

Büntetőtörvénykönyvünk a testi sértés két alapesetét különbözteti meg, s a fő különbséget éppen a gyógytartam alapján állapítja meg.

8 napon túli gyógytartam esetében a hatóság véleményt kér a szakértőtől az ún. *tényleges* gyógytartamra is.

Mint általános elvet hangsúlyozzuk, hogy a sérülésből adódó kereső- és munkaképtelenség a tényleges gyógytartamba nem számít bele.

Ennek az új fogalomnak a bevezetését az indokolja, hogy a hatóság számára elégtelen az a megállapítás — a sérülés gyógytartama 8 napon túli — hiszen ilyen esetekben 10—30—60 nap is lehet a gyógyulási idő, ami a cselekmény jogi megítélésében, a büntetés kiszabásában nem közömbös.

A tényleges gyógytartamon az anatómiai értelemben vett sebgyógyulás megtörténtét, s a hozzá társuló betegség ugyancsak anatómiai értelemben vett gyógyulását értjük. Így bizonyos anatómiai feltételek megvalósulásával, pl. a seb behámosodásával a sebgyógyulás lényegében megtörtént, jóllehet a fájdalmasság és működéscsökkenés még nem szűnt meg. Ezek megszűnése az ún. funkcionális gyógytartamot jelenti. Az általánosan kialakult álláspont szerint mégis az anatómiai értelemben vett gyógytartamot kell alapul venni, mert ellenkező esetben szinte sohasem lehetne 8 napon belüli gyógytartamról beszélni, másrészt a gyógytartam időbeni eltolása nem egyszer indokolatlanul súlyos büntetés kiszabására vezethetne.

Testi sértések esetében tehát a szakértőhöz intézett kérdések a következők:

1) *Mi a sérülés gyógytartama? (8 napon belül — 8 napon túl.)*

2) *8 napon túli gyógytartam esetében mi a tényleges gyógytartam?*

Az egyes sérülésfajták gyógyulási ideje — szövődménymentes esetekben nagyjában állandó. Így pl. kisebb metszett, vágott, repesztett sebek gyógytartama 8 napon belül van, míg nagyobb repesztett sebek, égési sérülések gyógyulási ideje 14—20 napra tehető. A csontgyógyulás ideje kedvező gyógyulási feltételek mellett is 6 hét.

Bár szigorúan vett szabályok természetszerűleg nincsenek, mégis bizonyos általános elvek a gyógytartam helyes megállapításához kellő támpontot szolgáltatnak.

3) *Járt-e a sérülés maradandó testi fogyatékossággal?*

Ez alatt a beszélő, halló, látó, nemzőképesség jelentős csökkenését vagy teljes elvesztését, nyomorékká válást, eltorzulást, terhesség esetén annak megszakadását értjük.

4) *Járt-e a sérülés súlyos egészségromlással?*

Ide soroljuk a sérüléshez csatlakozó szövődményeket és betegségi elváltozásokat.

A *szövődmény* olyan előre nem várt esemény, amely a sebgyógyulást közvetlenül befolyásolja, a sérülést szenvedett személy rövidebb-hosszabb ideig tartó betegségét okozza, tartós egészségkárosodást, maradandó testi fogyatékosságot, sőt halált is előidézhet.

Az ún. *sérüléses betegségek* hosszabb ideig tarthatnak, súlyos egészségkárosodást okozva. Pl. mellkas szúráshoz csatlakozó gennymell, súlyos csonttörések rossz gyógyulási hajlammal stb.

5) *Milyen eszközzel, milyen módon és erővel okozták a sérülést?*

A sértő eszközök és sérülések vonatkozásában jelenleg csupán utalunk a „Boncolás" c. fejezetben tett megállapításokra.

A szakértőnek arra vonatkozóan is kell nyilatkoznia, hogy az adott eszköz és támadási mód, valamint erőbehatás okozhatta-e a talált sérülést.

Pl. a szúrt sérülést célzott szúrással okozták-e vagy védekezés közben nem irányzott ún. csapkodás hozta létre. Tompa felszínű tárgyakkal okozott sérüléseknél felmerül a direkt és indirekt erőbehatás, tehát ütés illetve ütődés következtében való keletkezés lehetősége.

6) *Milyen a sérülések veszélyessége, élet kioltására alkalmasak lehettek volna-e?*

A sérülés jellege, elhelyezkedése alapján — adott esetben a sértő eszköz ismeretében — kell nyilatkoznia a szakértőnek a sérülés veszélyességére.

Nagy eret sértő metszett sérülés, testüregbe (mellkas, has) hatoló szúrt sérülés, a fejet ért nagyobb tompa erőbehatás esetén a sérülés veszélyessége egyértelműen megállapítható, hiszen a sérülések akár közvetlenül, elvérzés, agysérülés folytán, akár a hozzájuk csatlakozó szövődmények (gennymell, hashártyagyulladás, agyhártyagyulladás stb.) következtében halálhoz is vezethetnek.

7) *Az alkalmazott orvosi segítségnek milyen szerepe volt; idejekorán érkezett szaksegítség nélkül halálos következménnyel járt volna-e az okozott sérülés?*

Pl. mellkasi szúrt sérülés esetében a keletkezett vér és légmell idejekorán érkezett szaksegítség, pl. műtét nélkül a sérült elvérzéses halálához vezethetett volna.

8) *Önkezű vagy idegenkezű sérülésről van-e szó?*

Testi sértések esetében az idegenkezűség megállapítása — ritka kivételtől eltekintve — nem okoz a szakértő számára nehézséget. A sérülések elhelyezkedése, jellege olyan, hogy abból az idegenkezűségre jól lehet következtetni.

Bizonyos esetekben azonban felmerül a talált sérüléssel kapcsolatban az önkezű okozás lehetősége is.

Pl.: öncsonkítás, koholt rablás, erőszakos nemi közösülés hamis vádja stb.

Ezekben az esetekben a sérülések elhelyezkedéséből, felületes voltából, számából az önkezűség könnyen bizonyítható, nemegyszer azonban — különösen lövési sérülések esetében — csak körültekintő, alapos vizsgálattal leplezhető le az önkezűség.

9) *Az orvosi gyógykezelés szakszerűsége, másrészt a sérült magatartása mennyiben befolyásolta a gyógytartamot?*

Pl. sebészileg ellátott repesztett seb gyógyulási feltételei kedvezőbbek, mintha sebellátás nem történik.

A sérült, ha az orvosi utasításokat nem tartja be vagy szándékosan késlelteti a sebgyógyulást, pl. a kötés lebontásával, a sebek izgatásával stb. a sebgyógyulást jelentékenyen késleltetheti.

A nemi erkölcs elleni bűntettekkel kapcsolatos élő személyek vizsgálata

A nemi erkölcs elleni bűntettek vizsgálatában orvosszakértő igénybevétele nélkülözhetetlen. A szakértői közreműködés területei a következők:

Erőszakos nemi közösülés esetében az orvosszakértőnek a sértett nőt és elkövetőt (elkövetőket) egyaránt vizsgálnia kell.

A sértett n ő r e vonatkozó kérdések:

1) *Történt-e közösülés?*

Ezt bizonyíthatják: érintetlen nőnél a szüzesség elvesztése, a nemi részek sérülései, ondónyomok, nemi betegségek átvitele — s mint késői következmény — terhesség.

Az ondónyomok kimutatása laboratóriumi vizsgálattal történik. A vizsgáló orvos feladata a vizsgálat céljaira hüvelykenetet, öblítőfolyadékot venni, s vizsgálatra továbbítani.

2) *Vannak-e bizonyítékai az erőszaknak?*

Az alkalmazott erőszakot, megragadási, dulakodási nyomok, a nyak, mellek, nemi szervek és combok sérülései bizonyíthatják.

A sérülések értékelésénél mindig tekintetbe kell venni a sértett nő általános testi állapotát, erejét, viszonyítva az elkövető(k) testi erejéhez. A sérülések ön- vagy idegenkezű eredetét ugyancsak bizonyítani kell (hamis vád esete).

3) *A cselekmény elkövetése idejében a sértett öntudatlan, akaratnyilvánításra képtelen, vagy védelemre tehetetlen állapotban volt-e?*

Az öntudatlanságot alkoholos befolyásoltság, gyógyszerek, de a sértett leütése is előidézhetik. A védelemre tehetetlen állapot a nő különleges helyzetének kihasználásából is adódhat, megítélése nem elsőrendűen orvosszakértői feladat.

4) *Vannak-e a közösülésnek következményei:*

Ezek lehetnek: a nemi szervek súlyos sérülései — durva erőszak, téraránytalanság miatt —, nemi betegségek átvitele és terhesség (ezek megállapítása csak későbbi vizsgálattal lehetséges). Következmény lehet az elszenvedett lelki trauma miatti psychés zavar, depresszió, stb. is amely elmeorvosszakértői vizsgálatot is szükségessé tehet.

Az e l k ö v e t ő orvosszakértői vizsgálata feleletet adhat a következő kérdésekre:

1) *Vannak-e rajta olyan sérülések, nyomok, amelyek a nő védekezéséből származnak?*

Köröm-, harapási nyomok,
ruházaton vér, hüvelyváladék foltok, amelyek laboratóriumi vizsgálata a cselekmény bizonyításában döntő fontosságú lehet.

2) *Az elkövető közösülőképes-e?*

A férfi közösülőképességének zavarait, sőt közösülőképtelenségét,
organikus és
funkcionális okok, valamint
psychés zavarok idézhetik elő.

Igazságügyi orvostani szempontból elsősorban azok a zavarok lényegesek, amikor a férfi képtelen himtagját merevedésbe hozni vagy a himtagot valamilyen okból (fejlődési rendellenesség, daganat stb.) a hüvelybe bevezetni.

3) *Az elkövető nemzőképes-e vagy nemzőképtelen-e? (a sértett teherbejutása esetén)*

A férfi nemzőképtelenségét az ondószálcsatermelés, valamint az ondókivezetés zavarai okozhatják.

A nemzőképtelenség oka lehet:
a herék veleszületett hiánya,
fejlődési rendellenességek,
a here, mellékhere lezajlott gyulladásai,
az ondókivezető utak elzáródása, sérülés, gyulladás következtében,
az ondószálcsaképződés az ún. spermiogenezis zavara.
Ennek következtében előfordulhat:
a spermiumok teljes hiánya (aspermia),
a spermiumok hiánya, de ún. spermato-genetikus alakok megjelenése (azoospermia).

Ezekben az esetekben többszöri kontroll vizsgálat után a nemzőképtelenség határozottan megállapítható.

Előfordulhat továbbá:
oligo és hypospermia, amikor a az ondószálcsák száma az ejaculatumban a normálisnál lényegesen kevesebb, s
necrospermia, amikor az ondószálcsák a friss ejaculatumban sem mozognak.

Ez utóbbi elváltozások értékelése nagy szakmai gyakorlatot igényel, mivel számos tévedési lehetőség adódik az ondóürítés és a vizsgálat körülményeiből. Nemzőképtelenséget ezekben az esetekben határozottan véleményezni nem lehet.

A nemzőképesség vizsgálata két részből áll:
a nemi szervek és
az ondó laboratóriumi úton történő vizsgálatából.

4) *Szenvedett-e az elkövető nemi betegségben?*

A sértett nő nemi betegséggel történt fertőződése esetén elsősorban a gonorrhoeás fertőzés bizonyítására kerülhet sor. A vizsgálat lényege a hugycsőváladékból a fertőzést létrehozó kórokozók górcsövi kimutatása.

5) *Az elkövető elmeorvosszakértői vizsgálatára is sor kerülhet, gyengeelméjűség, elmebetegség megállapítása céljából.*

(Lásd: Az „Igazságügyi elmekórtani vizsgálatok" című fejezetben.)

M e g r o n t á s, v é r f e r t ő z é s, s z e m é r e m s é r t ő b ű n t e t t esetében közvetlenül nincs szükség orvosszakértő közreműködésére, mivel pl. megrontás esetében az életkor megállapítása nem orvosi kérdés.

Az orvosszakértőtől rendszerint arra kérnek választ, hogy a sértett testi fejlettsége milyen korú nő testi állapotának felel meg, s kelthette-e koránál idősebb személy benyomását az elkövetőben.

A megtörtént közösülés bizonyítására orvosszakértői vizsgálatot ugyancsak elrendelhetnek.

Vérfertőzés esetén az apa rendszerint arra hivatkozik, hogy leánya

nem tőle származott. Ilyenkor vércsoport és antropológiai vizsgálat elvégzése válhatik szükségessé, a származás megállapítására.

Szeméremsértő bűntettek elkövetőivel kapcsolatban pl. exhibicionista össztönelfajulásban szenvedő személyeknél elmeorvosszakértői vizsgálatra kerülhet sor.

A különböző egyéb fajtalan cselekmények — pl. természet elleni fajtalanság — orvosszakértői vonatkozásai lényegében azonosak.

A fő feladat a fajtalanság orvosi bizonyítása és a lelki háttér vizsgálata.

Az orvosszakértői bizonyítás tekintetében az alábbi kérdések merülhetnek fel:

1. *Miben állott a nemi ösztön kielégítésére irányuló cselekmény, és ennek elkövetését mi bizonyítja?*

Hasonló neműek között véghezvitt fajtalanság esetében a legritkább esetben vannak orvosilag értékelhető nyomok. Leginkább férfiak egymásközötti fajtalanságánál a passzív fél vizsgálatakor lehet a végbélen sérülést, ondót, esetleg egyéb elváltozást találni.

Különneműek közötti fajtalanság esetén a sértettek többnyire leánygyermekek, akiket öregedő, impotens férfiak bírnak rá különböző fajtalan cselekményekre. Ritka kivételtől eltekintve (sérülés a leánygyermek nemi szervén) az orvosszakértői vizsgálat tárgyi adatokkal nem szolgálhat.

A cselekmény rekonstruálásában, a gyermek előadásának értékelésében azonban a szakértő a hatóság tagjainak segítségére lehet.

2. *Találhatók-e a sértetten erőszak nyomai, a sértett védelmére, akarata nyilvánítására képtelen állapotban lehetett-e?*

Erre az erőszakos nemi közösülés vonatkozásában elmondottak érvényesek.

3. *Vannak-e a cselekménynek következményei?*

Ezek között esetleg szüzesség elvesztése, ritkán terhesség, nemi betegség átvitele, súlyosabb sérülések, lelki trauma szerepelhet.

4. *Az elkövető*

a) szenved-e kóros nemi ösztönelfajulásban, pl. homosexualitás,

b) elmebeteg vagy gyengeelméjű-e?

c) közösülőképtelen, esetleg nemi beteg-e?

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények kapcsán szóbajöhetnek a nemi ösztön egyéb rendellenességei is, amelyek adott esetben orvosszakértői megítélés tárgyát is képezhetik; így az autoeretizmus (onania, masturbáció), fetisizmus, masochizmus, szadizmus, transzvestizmus, frotteurizmus, sőt a nekrofilia is.

Terhes nő vizsgálata

Élő személyeknél terhesség megállapítására irányuló orvosszakértői vizsgálat szükségessé válhat:
erőszakos nemi közösülés sértettjénél,
magzatelhajtás gyanúja esetén,
egyéb bűntettek, pl. testi sértések sértettjeinél.

A szakértőhöz intézett kérdések:

1. *Terhes-e a vizsgált nő?*
2. *Milyen idős a terhesség?*

Ez azért lényeges, hogy pl. a kérdéses időpontban lezajlott közösülésből származhatott-e a terhesség.

3. *Ha terhesség állott fenn, de megszakadt,*
— van-e bizonyítéka a terhességnek,
— mi idézte elő a terhesség megszakadását, spontán ok, erőszakos beavatkozás?

4. *Újszülött erőszakos halálával kapcsolatban*
— terhes volt-e és szült-e a gyanúba jött nő,
— ha igen, mikor,
— szülhette-e a vizsgálat tárgyát képező újszülöttet?

Általános tájékoztatás céljából megjegyezzük, hogy a lezajlott terhesség és szülés bizonyítása — különösen akkor, ha a vizsgálatra hosszabb idő után került sor — igen nehéz, s határozott szakértői állásfoglalás — különösen a terhesség erőszakos megszakítása vonatkozásában — alig tehető.

Ittas személyek vizsgálata

Ittasság, azaz alkoholos befolyásoltság megállapítására a különböző balesetek (közlekedési és egyéb balesetek) bűncselekmények elkövetőinél, sértettjeinél kerülhet sor. Az ittas vagy ittasnak tartott személyt orvossal — ha erre lehetőség van, rendőrorvossal — kell minél hamarabb megvizsgáltatni.

Az ittasság bizonyítására szolgálnak:

Az előzményi adatok: bevallott italfogyasztás, s tanúvallomások,

Klinikai tünetek: ezek az elfogyasztott alkohol mennyiségétől, az egyén alkoholtűrőképességétől függnek. Értékelésük az orvos részéről gondos vizsgálatot igényel, különösen sérülések (fejsérülések) esetében, amikor az agyrázkódás, koponyaűri nyomásfokozódás tünetei megtévesztésig hasonlítanak az alkoholos tünetekhez.

Szondavizsgálatok eredményei: ittasság bizonyítása a kilégzett levegőből.

A különböző alkoholszondák lényegében a Harger-féle eljárás kü-

lönböző módosításai. A rendőrség gyakorlatába legújabban bevezetett Nagy-Zsigmond-féle alkoholszonda — a többi szondákhoz hasonlóan — csupán előpróba, s pozitív eredmény esetén feltétlenül szükséges véralkohol vizsgálat.

Véralkohol vizsgálatok

Az italfogyasztás és alkoholos befolyásoltság határozott bizonyításának legfőbb eszköze a vér alkoholtartalmának megállapítása.

E vizsgálatok alapját a 12 400/1951. IV—2/4. sz. belügyminiszteri rendelet képezi, mely „A véralkoholvizsgálatoknak a bűnügyi nyomozás körében való alkalmazásáról" intézkedik.

1. §.

(1) Ha a gyanúsított vagy a sértett állapotából vagy magatartásából, esetleg a Harger-vizsgálat eredményéről arra lehet következtetni, hogy a bűncselekmény elkövetése időpontjában szeszes ital hatása alatt állott, a körülmény megállapításáról vérvizsgálat útján kell gondoskodni, feltéve, hogy a megállapítás a bűnvádi eljárás eredménye szempontjából egyébként szükségesnek mutatkozik.

(2) A gyanúsított, illetőleg a sértett a vizsgálat céljára való vérvételt tűrni köteles.

2. §.

(1) A vérvételt — mihelyt arra lehetőség nyílik — sürgősen kell végrehajtani. A bűncselekmény időpontját követő 6 óra eltelte után élő személytől vérvételnek helye nincs.

(2) Azt a gyanúsítottat vagy sértettet, akitől a vérvizsgálat céljára vért vesznek, a szeszesital hatásának egyéb tüneteire és esetleges sérüléseire nézve is meg kell vizsgálni.

3. §.

(1) A rendőrhatóság, illetőleg a rendőrség eljáró tagja a vérvételre és a vérvizsgálatra elsősorban a rendőrorvost, ott ahol ilyen nincs, a kórházi ügyeletes orvost vagy a hatósági orvost vegye igénybe.

(2) Sürgős szükség esetén a vérvétellel és a vizsgálattal bármely gyakorló orvost meg lehet bízni.

4. §.

(1) A vérvételre és a vérminta csomagolására az erre a célra rendszeresített szabványcsomagban foglalt eszközöket kell használni.

(2) A vérvétellel és vérvizsgálattal megbízott orvos, eljárásáról „Véralkohol vizsgálati jegyzőkönyvet" állít ki.

5. §.

Ha a vizsgálandó személyt műtétnek kell alávetni, a vérvételt a műtét, illetve a bódítás előtt kell elvégezni.

6. §.

A vérvétel után a szabványcsomagot a „Véralkohol vizsgálati lap"-pal együtt a rendőrhatóság sürgős postai küldeményként haladéktalanul megküldi az Országos Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Technikai Osztálya bűnügyi laboratóriumának, amely a vér vizsgálatát a Widmark-féle módszer szerint végzi.

7. §.

(1) A bűnügyi laboratórium minden vérvizsgálatról 2 példányban jegyzőkönyvet készít, egyik példányát irattárban megőrzi, másik példányát pedig megküldi a megkereső rendőrhatóságnak.

(2) A véralkoholvizsgálati jegyzőkönyvben a lelet feltüntetésén kívül véleményt kell nyilvánítani arról, hogy a vizsgált személy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában szeszes ital hatása alatt állott-e és milyen fokban.

Az ittasság megállapítása tehát az említett bizonyítékok felhasználásával történik. Ezek között rendszerint a véralkoholvizsgálat eredménye a leghatározottabb bizonyíték.

A véralkohol vizsgálat eredménye alapján bizonyítható, hogy a vizsgált személy alkoholt fogyasztott-e, s az alkohol mennyiségétől függően milyen fokú alkoholos befolyásoltság állott fenn nála. A befolyásoltság foka az igen enyhe állapottól az igen súlyosig terjedhet.

A véralkoholvizsgálat eredménye alapján az italfogyasztás, cselekmény és vérvétel időpontjainak ismeretében lehet következteni a cselekmény idején fennállott alkoholos befolyásoltság mértékére is.

Holttestek boncolásakor vett vérmintából ugyancsak kimutatható az alkohol, s ilymódon vélemény adható arra vonatkozóan, hogy a halál bekövetkezésekor állott-e fenn alkoholos befolyásoltság, vagy sem.

A véralkohol vizsgálatokkal kapcsolatban külön kérdést a laboratóriumhoz általában nem kell intézni. Az ittassági állapot értékelésével kapcsolatban azonban sor kerülhet orvosszakértő, sőt elmeorvosszakértő meghallgatására is, olyan esetekben, amikor atípusos részegség (pathologiás részegség) lehetősége merül fel.

(Lásd: Az igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok c. fejezetben.)

Munka- és keresőképtelenség vizsgálata

Az élő személy vizsgálatok egyik igen fontos, s éppen napjainkban egyre nagyobb jelentőséget nyerő területe, a munka- és keresőképtelenség megállapításával kapcsolatos.

Az ember élete és testi épsége ellen elkövetett bűncselekményekkel, balesetekkel (ipari, közlekedési balesetek) s foglalkozási eredetű károsító tényezőkkel kapcsolatban kialakult munka- és keresőképesség-csökkenés, vagy képtelenség megítélése ugyancsak orvosszakértői feladat.

A munkaképesség és keresőképesség-csökkenés, illetve képtelenség megállapítására az esetek túlnyomó többségében a büntetőeljárást követő polgári perben kerül sor.

A munka- és keresőképesség-csökkenés, illetve képtelenség megállapításával kapcsolatban az orvosszakértőhöz intézendő kérdések az alábbiak:

1. *Az elszenvedett sérülés (bántalmazás, üzemi, közlekedési stb. baleset) és munkaképesség-csökkenés, illetve képtelenség között az okozati összefüggés fennáll-e?*

2. *a sérülés következményeként kialakult súlyos egészségromlás és maradandó testi fogyatékosság mennyiben befolyásolja a sértett munka- és keresőképességét?*

3. *Milyen fokú a munkaképesség-csökkenés?*

Elvesztette-e a sértett munkaképességének több mint kétharmadát?

Az orvosszakértői vizsgálat szempontjai a munkaképesség-csökkenés, rokkantság megállapításánál bizonyos mértékben különböznek az SZTK MUCSÖ (Munkaképesség-csökkenést véleményező orvosi bizottságok) gyakorlatától. A bíróság számára lehetőleg százalékban kell megállapítani a munkaképesség-csökkenést. Az orvosszakértőnek mind a 15%-on aluli munkaképesség-csökkenés, mind a 67%-on felüli rokkantság kérdésével részletesebben kell foglalkoznia.

IGAZSÁGÜGYI ORVOSTANI LABORATÓRIUMI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi orvostannak, s így az orvosszakértői bizonyításnak is teljesen önálló részét képezik az igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok. Az orvosszakértői bizonyításnak ez a területe éppen az utóbbi időben indult világszerte rohamos fejlődésnek. E vizsgálatok végzése speciális szakismereteket és megfelelően felszerelt laboratóriumot követel meg. A rendőri szervek e vizsgálatok elvégzése érdekében elsősorban az ORFK. Bűnügyi Technikai Osztályának bűnügyi laboratóriumához forduljanak.

Az igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok körébe általában az alábbi vizsgálatok tartoznak.

- Vérvizsgálatok,
- Egyéb, emberi testből származó váladékok vizsgálata,
- Haj- és szőrszál vizsgálatok,
- Vízbefúlás laboratóriumi úton történő bizonyítása,
- Igazságügyi orvostani kórszövettani vizsgálatok,
- Bűnjelek alkalmassági vizsgálata,
- Véralkohol vizsgálatok,

(lásd: az „Ittas személyek vizsgálata" c. fejezetben).

A kriminalisztikai laboratóriumi vizsgálatokkal kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy ezek eredményessége elsősorban nem a laboratóriumban dől el. A laboratóriumi szakember ugyanis csak azt az anyagot vizsgálhatja, amit kapott, de tehetetlen azzal szemben, ahogy kapta. E vizsgálatok eredményességének alapvető feltétele tehát, hogy a bűnjelek megfelelő körülmények között kerüljenek vizsgálatra.

Az egyes bűnjeltárgyak csomagolására és vizsgálatra küldésére vonatkozóan az alábbi szempontok irányadók:

Ruhadarabokat, amelyeken gyanús foltok, szennyeződések vagy sérülések vannak, mindig egészben kell vizsgálatra küldeni. A ruházati tárgyakon lévő gyanús foltokat cérnaszállal körülvarrva is meg lehet jelölni. Krétával, festékkel, tintaceruzával való körüljelölés azonban helytelen, mivel ezek az anyagok a vizsgálat végzése során zavarólag hatnak, esetleg annak eredményes voltát meg is hiúsíthatják. Lehetőleg minden vizsgálati tárgyat külön papírba kell csomagolni, és pontosan megjelölni. A külön-külön csomagolt tárgyak azután már közös ládába vagy dobozba helyezhetők.

A vizsgálatra küldendő „szennyeződések" túlnyomó részét a „véres" bűnjeltárgyak képezik. Ha kisebb használati tárgyakon, eszközökön találjuk a véres vagy erre gyanús foltot, célszerű az egész tárgyat vizsgálatra küldeni. Ha a folt olyan tárgyon van, amelyet természeténél vagy értékénél fogva megcsonkítani vagy megsemmisíteni nem lehet, illetve nem kívánatos, magát a foltot küldjük vizsgálatra. Ha a folt elég vastag, tiszta késsel finoman lekaparjuk és a kaparékot tiszta fehér papirosban fogjuk fel. Ha a folt vékony és lekaparása célszerűtlen, tiszta vízzel megnedvesített itatós vagy szűrőpapírral itatjuk fel, és ezt küldjük vizsgálatra. Ha pl. a vérnyomok földbe ivódottak, földmintát küldünk vizsgálatra tiszta papirosba csomagolva. Ha a vérnyom havon van, a véres havat helyezzük vékony rétegben kis gézlapra, mely a megolvadó hóból magába szívja a vért, és a gézt küldjük vizsgálatra.

Ondó — és egyéb váladéktól eredő foltok és ilyennel szennyeződött tárgyak vizsgálatra küldése hasonló szempontok szerint történik.

Különös gonddal kell eljárni a helyszínen talált hajszálak, szőrszálak, növényi rostok és egyéb apró bűnjeltárgyak összegyűjtésénél és vizsgálatra küldésénél is.

Vérvizsgálatok

Az igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok között számszerűség és jelentőség tekintetében a vérvizsgálatok állnak az első helyen. A helyszínen, különböző tárgyakon, bűnjeleken talált vér vagy vérgyanús szennyeződéssel kapcsolatban a korszerű laboratóriumi vizsgáló módszerek alkalmazásával az alábbi kérdésekre adható válasz:

1) *Vér-e a kérdéses szennyeződés?*

A vér jelenlétét ún. *tájékoztató és bizonyító próbákkal* igazolhatjuk. A tájékoztató vagy előpróbák (benzidin, fenolftalein, luminol stb.) csak utalnak a vér jelenlétére, de határozottan nem bizonyítják. A bizonyító próbák (mikroszkópos, kristályos és spektroszkópos eljárások) pozitív eredménye alapján határozott vélemény adható a vér jelenlétére.

2) *A vér emberi, vagy állati eredetű-e?*

A vér fajtájának meghatározása — ha vörösvértestek nem állanak rendelkezésre a vizsgálathoz — csak a vérfehérjék vizsgálata útján lehetséges. Erre a célra az ún. *praecipitációs próbák* szolgálnak.

3) *Ha a vér emberi eredetű, milyen vércsoportú egyéntől származott?*

A vércsoport-tulajdonság meghatározásának feltétele a vér emberi eredetének biztos megállapításán túl az, hogy elegendő mennyiségű és nem bomlott (rothadt) vér álljon rendelkezésre. Az orvosszakértői gyakorlatban alkalmazott *kimerítéses* (abszorpciós) és *lehasításos* (elúciós) módszerek segítségével lehetőség van a különböző vércsoport-rendszerek (ABO, MN, Rh, Gm stb.) eredményes meghatározására, a bűnjeleken talált beszáradt vérfoltokból.

4) *Férfitől, vagy nőtől származik-e a vér?*

A nem meghatározása az ún. nemi vagy *sexchromatin vizsgálatok* és a lebenyezett magvú fehérvérsejtek magnyulványainak vizsgálata alapján történhet. A vizsgálatok eredményességének a rendelkezésre álló vér mennyisége legtöbbször gátat szab.

5) *Milyen testtájékból származott-a vér?*

A vér testtájéki eredetének meghatározása olyan esetben lehetséges, amikor a vérhez a hüvely jellegzetes levált laphámsejtjei keveredtek, bizonyítván a vérzésnek a női ivarcsatornából való származását.

6. *Hogyan került ki a vér a testből (cseppenés, freccsenés, ömlés, folyás stb.)?*

A vér jellege a felfogó tárgyon, alkalmas lehet annak eldöntésére is, hogyan keletkezett a vérzés. A freccsenő vér jellegzetes felkiáltójel alakja, a cseppenő vér széleinek jellegzetessége, az elkenődött véres szennyeződés sajátossága képezheti a kérdés megválaszolásának alapját.

7) *Milyen idős a vérfolt, azaz mikor került a felfogó tárgyra?*

A vérzés idejének, a kiömlött vér korának meghatározása a vér színváltozása alapján csak tág határok között lehetséges. Ruhán, egyéb „felfogó" tárgyakon a vér oldódási viszonyai szolgáltatnak támpontot.

8. *Ha állati eredetű a vér, milyen állatfajtából származott, (kutya, macska, ló, sertés, marha, szárnyas stb.)*

Az állatfajok elkülönítése ugyancsak precipitációs vizsgálattal lehetséges.

A vérvizsgálatok eredményességével kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy részben a vizsgálandó vér mennyisége, még inkább a felfogó anyag másfajta szennyezettsége (izzadtság, földes, trágyás stb. szennyeződés), valamint a vizsgált vér bomlott volta, a laboratóriumi vizsgálatok eredményességének eleve gátat szab, illetve nagymértékben leronthatja.

Egyéb, emberi testből származó váladék vizsgálata

Ondófoltok vizsgálatára leginkább a nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyításával kapcsolatban kerül sor.

A szakértőhöz intézett kérdések:

1) *A bűnjeltárgyon lévő szennyeződés ondófolt-e?*

Az ondóra gyanús foltot szabad szemmel is fel lehet ismerni, pl. fehérneműn, ágyneműn, az anyag tömöttebb tapintatáról, és a folt szürkés-barnás karélyozottságáról. A nagyobb tömegben beszáradt ondó gyöngyházfényű „csigamászáshoz" hasonló küllemű lehet. Az ondófolt felkutatása analitikai kvarclámpa fényében történik; határozott bizonyítása pedig az ondószálcsák górcsövi kimutatásán alapul.

2) *Ha nem ondófolt, milyen más váladék (hüvelyváladék, vizelet, orrváladék, nyál stb.)?*

Ondófolt helyett gyakran más testváladék — leginkább hüvelyváladék, vizelet — jelenlétét igazoljuk.

3) *Az ondófolt milyen csoportanyagot tartalmaz?*

Az ondófolt csoportanyag-tartalma bizonyos, ún. kiválasztó típusú személyeknél a vérhez hasonlóan meghatározható. Ez az elkövető személynek bizonyításában hasznos adat lehet. Ilyen esetben a gyanúba jött személytől vér- és nyálmintát kell beküldeni összehasonlító vizsgálat céljára.

4. *Emberi vagy állati eredetű ondóról van-e szó?*

Ritka esetben pl. állattal történt fajtalanság bizonyításában merülhet fel állati eredetű ondó jelenlétének bizonyítása.

Praecipitációs próba, s az ondószálcsák górcsövi méretei alapján lehetséges a megállapítás.

Hüvelyváladék-foltok vizsgálata esetében a laboratóriumi bizonyítás a jellegzetes sokszögletű hüvelylaphámsejtek górcsövi kimutatásán alapul.

A szakértőhöz intézett kérdés:

A bűnjeltárgyon talált szennyeződés hüvelyváladék vagy egyéb testváladék-e?

Nyál, köpet, izzadtság vizsgálata azóta kerül szóba a kriminalisztikában, amióta felfedezték, hogy vannak un. kiválasztó típusú egyének, akiknek ondójában, nyálában, izzadtságában a vérükhöz hasonló csoport-anyagok mutathatók ki. A csoportmeghatározás egyrészt a kis mennyiségek miatt, másrészt a rendszerint jelen levő zsíros és egyéb szennyezettség miatt ritkán eredményes.

A szakértőhöz intézett kérdések:

1) *Valóban nyállal, köpettel, izzadtsággal szennyezett-e a kérdéses bűnjeltárgy?*

2) *Meghatározható-e a nyál, köpet, izzadtság alapján a személy vércsoportja?*

Előtej, női tej vizsgálatára a titokban lezajlott vetélés, szülés, újszülött megölésének gyanúja esetén kerül sor. A nő ingén.

kombinéján levő foltok vizsgálata előtej vagy anyatej jelenlétét mutathatja ki. A laboratóriumi bizonyítás a tejben levő zsírgolyócskák és az ún. „előtej-testek" jelenlétének megállapításán alapul.

A szakértőhöz intézett kérdés:

Kimutatható-e előtej, női tej, jelenléte a kérdéses ruhákon, mint az emlők tejelválasztásának bizonyítéka?

Húgycsőváladék, genny vizsgálatára a nemi erkölcs elleni bűncselekmények kapcsán felmerült nemi betegség (gonorrhoea) átvitelének lehetőségekor kerülhet sor.

A szakértőhöz intézett kérdések:

1) *Kimutathatók-e nemi betegség kórokozói, pl. gonococcusok, a húgycsőváladékban?*

2) *Gennyes váladék vizsgálata esetén, milyen gennykeltő kórokozók találhatók a váladékban?*

A bélsár vizsgálatok tárgyát a kriminalisztikában a bűncselekmények helyszínén visszamaradt bélsár és a gyanusítottól vett székletminta képezi. A vizsgálati anyagot a gyógyszertárakban kapható OKI fémtartályokban kell vizsgálatra küldeni. A bélsárvizsgálat mikroszkópos kenetekben történik az egyes alkatelemek megállapításával (keményítőszemcsék, növényi sejtek, harántcsíkos izomrostmaradványok stb.).

A szakértőhöz intézett kérdések:

1) *Bélsár-e a vizsgált anyag?*

2) *Milyen tápanyagmaradványok találhatók a bélsárban, s milyen következtetések vonhatók ebből a 12—24 órával előbb fogyasztott táplálékra?*

3) *Találhatók-e a bélsárban olyan különleges anyagok, amelyek alapján később egy adott személyt azonosítani lehet (férgek, féregpeték, tbc, typhus bacillusok stb.)?*

Magzatszurok, magzatmáz, gyermekágyi váladék vizsgálatára újszülött megölésének gyanúja esetén a titkolt szülés helyének megállapítása céljából kerülhet sor.

A szakértőhöz intézett kérdés:

Kimutathatók-e a vizsgált bűnjeltárgyakon (lepedő, matrac, női fehérnemű) a kérdéses szennyeződések?

Haj- és szőrszál vizsgálatok

Haj- és szőrszálak vizsgálatára a kriminalisztikai gyakorlatban élet és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények, betörés, lopás, nemi erkölcs elleni bűncselekmények, közlekedési balesetek, stb. kapcsán kerülhet sor. A vizsgálatok végzése megfelelő laboratóriumi felszerelést és speciális technikát követel meg. A vizsgálatok eredményességének alapfeltétele, hogy a helyszínen talált haj- és szőrszálakat az összegyűjtés után megfelelő módon küldjék vizsgálatra, s összehasonlítási alap is álljon a szakértő rendelkezésére.

Az összegyűjtés során a különböző helyről vett haj- és szőrszálakat pontosan meg kell jelölni és borítékba téve vagy tiszta fehér papírlapra ragasztva, esetleg üvegcsövecskékben kell vizsgálatra küldeni. Összehasonlítás céljára pl. hajszálak, esetében a fej négy helyéről kell mintát venni (kb. 10—10 hajszálat, a fejtető, tarkó és halántéktájakról.)

A szakértőhöz intézett kérdések:

1) *Valóban haj- illetve szőrszál-e a vizsgálatra küldött anyag?*

2) *Ha igen, emberi vagy állati eredetű-e?*

3) *Ha emberi eredetű:*

a test melyik részéről származott (hajszál, fanszőr, szemöldök, szempilla, végtagszőr stb.)?

milyen módon vált le a testről, kihullott, kitépték stb.?

van-e a haj- és szőrszálakon sérülés nyoma (vágás, törés, égés stb.)?

van-e hajbetegség, festés vagy egyéb jellegzetesség a haj- és szőrszálokon?

Milyen korú, nemű egyéntől származhatott?

megfelelő összehasonlítási alap birtokában, származhatott-e a szóba jöhető személytől?

A haj- és szőrszál vizsgálatok eredménye azonosítás, illetve kizárás lehet. Határozott azonosításra akkor van mód, ha elegendő mennyiségű haj- és szőrszál áll rendelkezésre, s azokon a jellemző vastagság, szín, szerkezeti felépítés mellett olyan egyedi sajátosságok (festés, betegség) vannak, amelyek a gyanúba jöhető személy hajszálain is megtalálhatók.

Az esetek jelentékeny százalékában sem határozott azonosítás, sem kizárás nem állapítható meg, a jellemző egyedi sajátosságok hiánya, s a vizsgált haj- és szőrszálak csekély száma miatt. Néhány hajszál ugyanis — ritka kivételtől eltekintve — nem képezhet megfelelő azonosítási alapot.

Vízbefúlás laboratóriumi úton történő bizonyítása

Az élő állapotban történt vízbekerülés és befúlás határozott bizonyítékát szolgáltatják azok a laboratóriumi vizsgálatok, amelyek a fuldoklás folyamata közben a vízzel együtt a vérkeringésbe jutó, szabad vizekben élő apró, korpuszkuláris lények szervezetből történő kimutatásán alapulnak.

E vizsgálatok jelentőségét növeli az a körülmény is, hogy a „vízi halottak" rendszerint olyan előrehaladott felbomlás állapotában kerül-

nek vizsgálatra, amikor a vízbefúlás bonctani jelei már alig, vagy egyáltalán nem értékelhetők.

Laboratóriumi vizsgálatra a szervezetbe került korpuszkuláris elemek közül a kovamoszatok (diatomák) a legalkalmasabbak. Ezek olyan egysejtű élőlények, melyeknek kovaváza a rothadásnak, sőt még a savas roncsolásnak is ellenáll. Sokféle alakjuk van, az emberi sejtekkel azonban nem téveszthetők össze.

E laboratóriumi vizsgálatok nélkülözhetetlen kiegészítői a boncolásnak, éppen ezért a boncoló orvos feladata, hogy a boncoláskor a tüdőkből, a szív véréből, a nagyvérkör szerveiből (máj, lép, vese, csontvelő) e célra mintát vegyen. Célszerű a befúlás helyéről folyadékmintát is vizsgálatra küldeni.

A laboratóriumi vizsgálat lényege: a szervrészletek savas roncsalékának üledékében górcsövileg vizsgálhatók a diatomák. A nagyvérkör szerveiben (máj, lép, vese, csontvelő) kimutatatott diatomák határozott bizonyítékai a vízbefúlásnak.

A laboratóriumi vizsgálat kapcsán a szakértőhöz intézett kérdések:

1. *Kimutathatók-e a vízmintában és a szervekben diatomák?*

2. *Hasonlók-e a befúlás helyéről vett vízmintában és a szervezetben kimutatott diatomák?*

Ennek alapján lényegében arra adható válasz, hogy a befúlás és a holttest feltalálási helye azonos.

Igazságügyi kórszövettani vizsgálatok

A korszerű orvosszakértői bizonyítás egyik speciális területét képezik az igazságügyi orvostani kórszövettani vizsgálatok, melyek nélkülözhetetlen segítséget jelentenek a boncolás során a halálok pontos megállapításában, bizonyos kóros folyamatok (pl. gyulladások), sérülések keletkezési idejének meghatározásában. Éppen ezért a szövettani vizsgálatokat, mint a boncolás nélkülözhetetlen, kiegészítőjét kell tekinteni.

Amennyiben a boncolás során szövettani vizsgálat szükségessége merül fel, elsősorban a rendőrorvosoknak — szövettani vizsgálatok végzésének lehetőségével nem rendelkező igazságügyi orvosszakértőnek is — az ORFK Bűnügyi Technikai Osztály bűnügyi laboratóriumát kell szövettani vizsgálat végeztetésére igénybe venni. (BM. Egészségügyi Osztály Rendőrorvos Csoportjának 132/1962. sz. Utasítása).

E szerint szövettani vizsgálatra az alábbi esetekben kell anyagot küldeni:

1. Újszülött halálával kapcsolatos bűncselekmény gyanúja esetén — az élve vagy halva születés kérdésének eldöntésére — a boncolás során erre a célra kimetszett tüdőrészleteket.

2. Lövési és egyéb sérülések eredetének, lefolyásának orvosszakértői véleményezéséhez a sérülések ellátása vagy a boncolások során kimetszett szövetrészeket [36 000/1959. (III. 1.) EÜ. M. sz. rendelet].

3. Áramütéstől bekövetkezett halál esetén az áramjeleket, illetőleg az erre gyanús bőrrészleteket.

4. Égési sebek, vérömlenyek, daganatok esetében ezeket az elváltozásokat, illetőleg a belőlük kimetszett részeket.

5. Akasztás, zsinegelés esetében a barázda több helyéről harántul kimetszett részeket.

6. Régebbi sérülés korának megállapításához a sérülések hegeit.

7. Ha a halál feltehetően injekció beadása miatt következett be, az injekciós tű beszúrásának helyét, valamint a beadott injekció helyéről és környezetéből kimetszett szöveteket.

8. Hirtelen halál esetén, amennyiben a boncolással a halálokot határozottan megállapítani nem lehetett, különösen fontos a szövettani vizsgálat és ilyenkor az összes szervből mintát kell küldeni.

9. Zsírembólia gyanúja esetén tüdő-, agy- és veserészletek küldendők szövettani vizsgálatra.

10. A fent leírt eseteken túlmenően is szövettani vizsgálatot kell végeztetni kivétel nélkül minden olyan esetben, amikor akár a halálok, akár a sérülések, elváltozások eredetének és korának, vagy más körülménynek a megállapítása jelentős és a makroszkópus diagnózis nem egyértelmű, vagy azt még mikroszkópos vizsgálattal is alá kell támasztani.

11. A vizsgálati anyaggal egyidejűleg meg kell küldeni a boncjegyzőkönyv (látlelet, szemlejegyzőkönyv) egy példányát, a vizsgálatot kérő megkeresésben pedig fel kell tüntetni:

a) az elhunyt személy nevét, anyja nevét és korát;

b) a halál bekövetkezésének idejét és az esetleges szemle, valamint boncolási jegyzőkönyv iktatási számát;

c) az előzményi adatokat, a sérülések keletkezésének időpontját;

d) a boncolási kórismét;

e) az esetleges speciális festési, vagy impregnációs eljárásokra irányuló igényt.

A szövettani vizsgálatok végeztetése tehát elsősorban a boncolást végző orvosszakértő feladata. Ő rendelkezik ugyanis azokkal a speciális ismeretekkel, amelyek alapján a szövettani vizsgálatot is szükségessé tevő eseteket, s a vizsgálandó anyagot — a kóros elváltozások értékelése alapján — ki tudja választani. A szövettani vizsgálatok eredményének értékelése, a betegségi vagy sérülési folyamat egészébe való beillesztése szintén reá háruló feladat.

A szövettani vizsgálatok segítségével tehát pontosabbá tehető a halálok-megállapítás, bizonyos esetekben pedig a valódi halálok csak ennek alapján tisztázható.

Meghatározható a sérülések keletkezési ideje és kora, a sebgyógyulás szöveti jeleinek értékelésével, elkülöníthetők az életben és halál után keletkezett sérülések, különösen olyan esetben, amikor azok közvetlenül a halál előtt és után is létrejöhettek.

A sérülés fajának pontos megállapítása bizonyos sérüléseknél csak szövettani vizsgálattal lehetséges pl. áram belépési helyének biztos meghatározása, lövési sérülés be- és kimeneti nyílásának elkülönítése stb.

Mindezekre figyelemmel nyomozó hatóságaink feladata, hogy a boncolások kapcsán szükségessé váló szövettani vizsgálatok elvégeztetését maguk is minél jobban szorgalmazzák.

Bűnjelek alkalmasági vizsgálata

Élet elleni bűncselekmények, testi sértések kapcsán az orvosszakértőhöz a sérülést okozó eszköz veszélyessége, élet kioltására alkalmas volta tekintetében is intézhető kérdés.

Nem kétséges, hogy az eszközök jelentős többségéről, — az általános élettapasztalatokra figyelemmel — bárki megállapíthatná a veszélyességet, és az élet kioltására való alkalmasságot, pl. nagyobb fejsze, disznóölő-kés, stb.

Vannak azonban eszközök, amelyek csak feltételesen, bizonyos testrészre irányzott sérülés létrehozásával alkalmasak életveszélyes sérülés előidézésére. Pl. 3—4 cm pengehosszúságú kis zsebkéssel mellkasra mért szúrás esetében az eszközt élet kioltására alkalmatlannak kell tekintenünk, mivel a penge a mellüregbe nem hatolhat be. Ugyanezzel az eszközzel azonban a nyakra mért szúrással (pl. a nyaki fejverőér megsértésével) halálos sérülést is létre lehet hozni.

A szakértőhöz lényegében egyetlen kérdés intézhető:

Alkalmas-e a kérdéses bűnjel-eszköz emberi élet kioltására?

A szakértő erre a kérdésre adott válaszában figyelembe veszi

a sértő eszköz méreteit, pl.: kés, bicska stb. esetében a penge hosszát, ütő eszközök esetében azok hosszát, vastagságát, szilárdságát, az eszköz súlyát,

az eszköz speciális tulajdonságait, pl. kés, bicska esetében a penge merevségét, rögzíthetőségét, éles, hegyes voltát stb.

Lőfegyver esetében az alkalmasságra fegyverszakértő hivatott véleményt nyilvánítani.

Mérgek, egyéb ártalmas szerek esetében az előzetes vegyvizsgálat eredménye alapján orvosszakértő ad véleményt arra vonatkozóan, hogy *az adott méreg alkalmas-e emberi élet kioltására*, mennyi a halálos adagja, illetve milyen mennyiségben alkalmas egészségkárosításra.

A bűnjelek alkalmassági vizsgálatával kapcsolatban az eszközön kívül a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a nyomozati iratokat, orvosi vonatkozású adatokat (látlelet, kórtörténet stb.) is.

A FELELŐSSÉG MEGÁLLAPÍTÁSA AZ ORVOSI TEVÉKENYSÉG VITÁS ESETEIBEN

Az orvosi tevékenység általános szabályozását az Orvosi Rendtartás szolgálja. (1959. évi 8. számú törvényerejű rendelet)

Az orvos gyógyító tevékenységének legfőbb elveit a Rendtartás az alábbiakban határozza meg:

„Gyógyító, megelőző tevékenysége körében az orvos a beteget az adott lehetőségek között az orvostudomány mindenkori állásának megfelelő gyógykezelésben részesíti és egyben minden lehetőt megtesz a betegségek megelőzésére. Szükség esetén gondoskodik a betegnek gyógyintézetben történő elhelyezéséről. A legnagyobb gondossággal és körültekintéssel megteszi mindazokat az intézkedéseket, amelyek a beteg életének megmentéséhez, gyógyulásához és munkaképességének helyreállításához szükségesek" (Tv. 3. §.)

„Az orvost gyógyító, megelőző tevékenységében a gyógymódok meghatározásában és a gyógyító eszközök alkalmazásában a fennálló jogszabályok korlátai között teljes szabadság illeti meg. Nem alkalmazhat azonban olyan gyógymódot, vagy gyógyítóeszközt, amely az orvostudomány állásának nyilvánvalóan nem felel meg és nem fejthet ki olyan orvosi tevékenységet, amelyhez megfelelő képzettséggel, vagy gyakorlati készséggel nem rendelkezik, kivéve, ha a közvetlen életveszély más módon nem hárítható el." (Tv. 5. §.)

Az orvos köteles az orvosi ellátás végett rendelési idejében nála jelentkező beteget fogadni és amennyiben a beteg azonnal orvosi segítségre szorul, őt a szükséges orvosi ellátásban részesíteni.

Az orvos az egészségügyi szervek által meghatározott körben köteles hívás esetében a betegnél megjelenni és őt a szükséges orvosi ellátásban részesíteni.

Sürgős szükség (életveszély, elsősegély) esetében az orvosnak a rendelési idején és helyén kívül is kellő orvosi ellátásban kell részesíteni a beteget. (Tv. 7. §.)

Bizonyos gyógyító eljárások egységessé tételét az Egészségügyi Minisztérium rendeletek és utasítások kiadásával szabályozta.[1]

Büntetőjogunk az orvosi tevékenység körében előforduló és vád tárgyává tett szabályszegésekre nem állapít meg külön paragrafusokat, hanem azokat a bármely hivatás vagy foglalkozás közben elkövetett hasonló jellegű bűncselekmények közé sorolja. (Btk. 258. §. Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés.)

A bűntetőeljárás megindítását is szükségessé tevő, orvosi foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetési esetek általában „orvosi műhiba"[2] néven ismertek.

Az orvosi foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés kivizsgálásába bevonható szakértők

Az orvosi beavatkozás közben vagy után bekövetkezett váratlan halálesetek megkövetelik a minden részletre kiterjedő legalaposabb tisztázást.

Az orvosi beavatkozás közben vagy közvetlenül utána elhalt személy holttestét minden esetben fel kell boncoltatni. Ilyen esetekben mindig bírói boncolás elrendelése szükséges. A boncolást végző orvosszakértők feladata a holttest alapos, körültekintő boncolásán túlmenően szövettani, vegyi, szerológiai, bakteriológiai vizsgálatok végzése, illetve végeztetése, gyógyszer, altatószer minták megvizsgálása, kórtörténeti adatok beszerzése.

[1] Így keletkezett például a tetanuszos betegek gyógykezelését előíró 8300—15/1952. Eü. M. sz. rendelet, továbbá a vérátömlesztések gyakorlati kivitelével kapcsolatos 8300—38/1952. Eü. M. sz. utasítás. Ezáltal az említett gyógyászati területeken a gyógyítás módja, a gyógykezelés helye egységessé vált, ami egyben az orvos magatartását kötelezően meghatározza. Ilyen értelemben foghatók fel még a különböző műtéti beavatkozások (például szülészeti fogóműtétek, sebészeti műtétek stb.) javallatai és technikai leírásai is.

[2] „Orvosi műhiba minden olyan komoly hiba, amelyet az orvos a betegség felismerésében vagy kezelésében követ el, feltéve, hogy az kárt okoz és az orvosnak joggal felróható. Orvosi műhibáról akkor lehet szó, ha az orvos a betegség felismerésében, vagy kezelésében komoly, joggal felróható hibát követ el s a kár ennek folytán áll elő.

A hiba tehát lehet a diagnózisban való tévedés, vagy állhat abban, hogy az orvos a betegséget nem ismeri fel, jóllehet a betegség tünetei annyira kifejlettek és jellegzetesek, hogy az általános ismeretekkel rendelkező orvosnak is feltétlenül egy bizonyos betegségre kell belőlük következtetnie. De állhat abban is, hogy ugyanígy az említett tünet nélkül megállapíthatja a betegséget.

Viszont kezelési gondatlanságban jelentkezik a műhiba akkor, ha az orvos nem fejtette ki azt a szakavatott és körültekintő gondosságot, amelyet az orvosi tudománynak a kezelés idejében való állása szerint az eset körülményei között minden átlagos ismeretekkel rendelkező orvostól el lehet várni." (Legfelsőbb Bíróság Pf. I. 20.844/1953.)

Ha a kezelőorvos(ok) tanúkénti vagy terheltkénti kihallgatására kerül sor, ezt célszerű mindenkor orvosszakértő jelenlétében foganatosítani. A szakértő szakmai kérdések feltevésével, a vallomások értékelésével nyújt segítséget a nyomozás munkájában.

Az orvosi foglalkozás kapcsán felmerülő vitás esetekben, a felelősség megállapításában nemegyszer eltérő vagy ellentétes orvosszakértői álláspontok alakulnak ki. Ilyenkor, vagy ha a szakértő az eset különleges körülményei miatt nem tud határozottan állást foglalni, célszerű mindjárt az ügyet az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságához véleményezésre felküldeni.

Az orvosi tevékenység vitás eseteivel kapcsolatban az orvosszakértőkhöz intézendő főbb kérdések az alábbiak:

1. *Fennforog-e a vitatott orvosi tevékenységgel — a bekövetkezett halállal, vagy súlyos egészségkárosodással — kapcsolatban a gyógykezelést végző orvosok részéről szabályszegés, hanyagság, járatlanság?*

Szabályszegővé válik az orvos akkor, ha a foglalkozása gyakorlásához szükséges rendeleteket, utasításokat, gyógykezelési előírásokat nem ismeri vagy ismeri, de elmulasztja, áthágja.

Pl. mezőgazdasági gépsérülés esetén a tetanus védőoltás elmulasztása miatt tetanus-fertőzés lép fel és halál következik be.

Hasonló elbírálás alá esik a gyógyszerek adagolási utasításának nem ismeréséből adódó egészségkárosodással vagy halállal járó szabályszegés is.

A hanyagság kérdésének megítélése az orvos tevékenységével kapcsolatban nehezebb feladat. Ilyenkor az orvosnak tudnia kell, hogy magatartásának káros következménye lehet, azonban bízik abban, hogy ez valamely tőle független körülmény folytán elmarad. A hanyag magatartás jól képzett orvosnál is előfordulhat, ha egyéb tennivalóit a beteg érdeke elé helyezi és emiatt nem nyújtja idejekorán a tőle joggal elvárt segítséget, vagy nem alkalmazza az általa kényelmetlennek, időrablónak vélt gyógyeljárást.

A hanyagság fogalmi körébe tartoznak azok az esetek, amikor az orvos az előzőekben említett Rendtartás 7. §-ában foglaltakat szegi meg.

Járatlanságból adódó felelőssége az orvosnak ritkán vetődik fel, mivel egyrészt az orvosképzés során a leendő orvosok ellenőrzött módon, megfelelően elsajátítják a szakmájuk gyakorlásához szükséges elméleti és gyakorlati irányelveket és módszereket, másrészt a Rendtartás 5. §-a határozottan leszögezi, hogy az orvos nem fejthet ki olyan orvosi tevékenységet, amelyhez megfelelő képzettséggel vagy gyakorlati készséggel nem rendelkezik.

2. *A bekövetkezett halál az alkalmazott beavatkozás (műszeres vizsgálatok, műtét) kockázati körébe esik-e?*

A műszeres orvosi beavatkozások csaknem mindegyike bizonyos kockázattal jár. Ez alatt azt értjük, hogy az orvosi beavatkozások tekintélyes része olyan természetű, hogy azokhoz súlyos, sőt halálos kimenetelű szövődmény társulhat még akkor is, ha a kezelő orvos gondosan és körültekintően járt el és megtartotta az illető gyógyeljárásra vonatkozó szabályokat.

Pl. a méhűr műszeres kiürítése (curretage) közben a méh átfúrása, tüdőtöltés közben halálos légembólia következhetik be.

A műszeres beavatkozásoknál általában eleve fennálló kockázat miatt pl. magát az átfúrást sohasem tekinthetjük hibának, amennyiben azt az orvos felismeri és a következmények elhárítására a megfelelő gyógyeljárást; műtétet alkalmazza. Csak ezek elmulasztása esetén merülhet fel a gondatlanság vagy járatlanság lehetősége.

3. *Nem állott-e fenn a betegnél előre nem látható túlérzékenység az alkalmazott gyógyszerekkel, altatószerekkel szemben?*

E kérdéskomplexum az orvosi tevékenységgel kacsolatos véletlen balesetek, illetve műtéti szerencsétlenségek elbírálásakor jelentkezik.

Pl. gyógyító célzattal a szervezetbe bevitt anyag (injekció, vér stb.) hatására — jóllehet annak adagja, minősége és alkalmazásának módja megfelelő volt — mégis ezzel okozati összefüggésben, előre nem várt módon a betegség súlyosbodása, esetleg halál következhetik be.

Közismert a gyógyszerekkel, altatószerekkel szemben fennálló túlérzékenység, amely olyan fokú lehet, hogy az első alkalmazáskor az illető szernek egészen kis adagja azonnali halált idéz elő. Így például chloraethyl, aether altatáskor az első pár csepp altatószer hatására létrejöhet a hirtelen szívbénulásos halál. Az eset természetéből adódóan elsősorban az orvos felelőssége, az alkalmazott eljárás, a szer minőségének megfelelő, illetve meg nem felelő volta kerül előtérbe. Az ilyen esetek szakértői kivizsgálása — szinte kivétel nélkül — azt bizonyítja, hogy olyan előre nem látott alkati diszpozíció és következményes túlérzékenység játszott szerepet, amelyet egyrészt az orvos megfelelő vizsgáló módszerek hiányában meg sem állapíthatott, illetve fennállására is csak akkor gondolhatott, amikor a tragédia már bekövetkezett.

4. *Jóhiszemű diagnosztikus tévedés következménye volt-e az alkalmazott, de a beteg halálához vezetett orvosi beavatkozás?*

A súlyos vagy halálos szövődményt előidézheti az orvos jóhiszemű tévedése is. E tekintetben főként *diagnosztikai tévedések* szerepelnek, amelyeket kellő tapasztalattal nem rendelkező, nem specialista orvosok követnek el, részben ritkán előforduló, vagy azonos tünetekkel járó többfajta betegség esetében, részben objektív nehézségek, így pl. megfelelő vizsgáló eszközök, diagnosztikai módszerek hiányában. Ilyenkor, ha az orvos jóhiszeműsége bizonyított, bűnvádi eljárásra alap nincs. A jóhiszemű diagnosztikus tévedések is kerülhetnek „orvosi műhiba" gyanújába. A betegségek lefolyása olyan változatos lehet — nem is beszélve a ritkább kórképekről —, hogy még kellő gyakorlattal bíró specialisták előtt is bizonyos betegség rejtve maradhat, vagy a tünetek alapján a kezelőorvosokban más betegség gyanúját keltheti. Közismert pl. hogy esetleg rövid idő alatt halálhoz vezető koszorús verőér rögösödés heveny hasi katasztrófa, pl. heveny gyomor átfúródás tüneteit utánozza és a beteg emiatt akár műtőasztalra is kerülhet. Ugyanígy több betegség egyidejű fennállása esetén egy, esetleg több is rejtve maradhat. Tragikussá válhatnak az ilyen esetek, ha pl. méhen kívüli terhesség, vagy átfúródott üszkös féregnyúlványgyulladás esetén a diagnosztikus tévedés, vagy a súlyos állapot fel nem ismerése miatt a beteg késve, vagy egyáltalán nem kerül szakintézeti kezelésbe.

Az orvosi beavatkozások kapcsán létrejött „váratlan" halálesetek jelentősége és hatása mind a közvéleményre, mind az orvosi társadalomra igen nagy. Ami a közvéleményt illeti, az ilyen, joggal tragikusnak nevezhető események megingathatják a betegeknek és hozzátartozóinak az orvosokba, az orvostudományba vetett bizalmát. Az orvosokban az esemény, az ezt követő vizsgálat, rendőri és egyéb eljárások kapcsán bizonyos fokú félelemérzet, „kisebbrendűségi érzés" alakulhat ki, ami további biztonságos orvosi tevékenységüket károsan befolyásolja. Éppen ezért a közvélemény megnyugtatása és az orvosi tevékenység feltételeinek zavartalan biztosítása megköveteli, hogy valamennyi esetet a legkörültekintőbben és a legteljesebb tárgyilagossággal vizsgálják ki.

Az orvosszakértő feladata tehát az orvosi tevékenység vitás eseteinek elbírálásával kapcsolatban kettős: egyrészt a társadalom érdekeinek védelme a valódi hibák feltárásával, másrészt védelemnyújtás a gyógyító tevékenységet folytató orvosnak az alaptalan vádak ellen, a nyugodt keretek között folytatandó orvosi munka biztosítására.

ORVOSSZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYADÁS IRATOK ALAPJÁN

Az orvosszakértői működés speciális részét képezi az iratok alapján történő véleményadás. Erre a legkülönbözőbb esetekben kerülhet sor. Így pl. testi sértés esetén, ha a látleletet alkalmilag igénybe vett orvos (körzeti, rendelőintézeti orvos, kórházi járóbetegrendelés orvosa) adta, s a gyógytartamra vonatkozó megállapítása a hatóság számára aggályosnak mutatkozik, elrendelheti a rendelkezésre álló iratok alapján újabb vélemény — most már igazságügyi orvosszakértő véleményének — beszerzését.

Ilyenkor az orvoszakértő az iratok áttanulmányozása, legfőképpen az orvosi adatok alapján nyilvánít véleményt, természetesen amennyiben erre a rendelkezésre álló adatok elégségesek.

Az iratok alapján adott orvosszakértői vélemények klasszikus formái azok az esetek, amikor a szakértő a rendelkezésére bocsátott vegyvizsgálati vagy laboratóriumi, szövettani vizsgálati leletek alapján mond véleményt vagy egészíti ki ezek ismeretében korábbi véleményét.

A mérgezési eseteken kívül számos olyan eset van, amikor az orvosszakértői vélemény megadásához még olyan speciális vizsgálatok elvégzésére is szükség van, amelyeket az orvosszakértő nem maga végez, hanem a vizsgálatokra speciális intézményeket kér fel. Az ilyen közvetlenül orvosszakértői vonatkozású vizsgálatok pl. véralkohol meghatározás hullavérből, szénmonoxid kimutatás, vércsoport meghatározás, diatoma, szövettani vizsgálat. A laboratóriumi vizsgálatok leletét, vagy véleményét használja fel a boncolást végző szakértő végleges véleményének megalkotásában.

Az iratok alapján történő orvosszakértői véleményezés legfontosabb területe az orvosszakértői vélemények felülvizsgálata. Az orvosszakér-

tői vélemények fontossága megköveteli, hogy megállapításai vitán felül álljanak, s az objektív igazságot tükrözzék. Ezért a büntetőeljárás lehetőséget nyújt arra, hogy az esetleges hibás vélemények felülvizsgálhatók legyenek, a szakértői tévedések korrigálása, a helyes vélemények megerősítése megtörténhessék.

A Be. 139. § (5) szerint olyan szakkérdésekben, amelyek körében az igazságügyminiszter a 68. § (2) bekezdése értelmében a „felülvizsgálatra megfelelő szakértői testületet, hatóságot, vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleményének beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni."

Az orvosszakértői vélemény legfőbb felülvizsgálati fóruma az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága.

A nyomozó és igazságügyi hatóságok az orvosi véleményekben mutatkozó ellentétek, hibák, hiányosságok esetén fordulnak az Igazságügyi Bizottsághoz. A bizottság véleményét rendszerint előre meghatározott kérdések vagy kérdéscsoportok szerint készíti el.

A bizottsághoz intézendő kérdések az adott ügy természetéből következően oly sokrétűek, hogy e vonatkozásban általános irányelvek nem is adhatók. A bizottság megkeresésekor minden felmerülő problémára vonatkozóan konkrét kérdést kell feltenni, s nem lehet megelégedni olyan általános megjegyzéssel, hogy a bizottság minden általa fontosnak tartott kérdésre nyilatkozzék.

Az Igazságügyi Bizottság működési ügyrendjének megfelelően a beérkezett ügyeket ún. külső referenseknek és koreferálásra saját tagjainak adja ki, akik véleményüket írásban terjesztik elő, s ezeket rendes üléseiken megvitatják. A bizottság kollektíven alakítja ki végleges véleményét, melyet az egészségügyi miniszter hagy jóvá. A bizottság tanácskozásai bizalmasak, a referensek neveit nem közlik a hatóságokkal.

Az Igazságügyi Bizottság működése nagy jelentőségű, mert ezáltal orvosszakértői vonalon megvan a mód és lehetőség a szakértői vélemények intézményes felülbírálására, vitás szakmai kérdések, helytelen szakértői állásfoglalások korrigálására.

Az orvosszakértői működés speciális területét képezi az az tevékenység, amikor a szakértő a nyomozó hatóság felhívására gyanúsított vagy terhelt kihallgatásán vesz részt. Egyes bűncselekmények felderítésében, bizonyításában nélkülözhetetlen az orvosszakértő ilyen közreműködése, hiszen a kihallgatást végző nyomozó éppen a speciális szakmai ismeretek hiányában nem tudna megfelelő kérdéseket feltenni. Az orvosszakértő ilyen irányú közreműködésére elsősorban akkor van szükség, ha a bűncselekmény gyanúsítottja orvos, (pl. foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vagy vitás orvosi tevékenység). Ilyenkor az orvos vallomásának értékelésére, a tárgyi bizonyítékok (kórtörténet, orvosi feljegyzések stb.) megvizsgálása csak orvosszakértő közreműködésével lehetséges.

Sor kerülhet orvosszakértő jelenlétére magzatelhajtás gyanúsítottjának, újszülött megölésének gyanúja esetén az anyának kihallgatásakor is. A vallomásokban elhangzó speciális orvosi adatok helyes értékelése, bizonyos — a kihallgatás menetét megfelelő irányba terelő kérdések — feltétele, csak orvosszakértő közreműködésével lehetséges.

IGAZSÁGÜGYI ELMEKÓRTANI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK

Az igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok általános feladata

Büntetőeljárásban fontos annak megállapítása, hogy az eljárás alá vont személy, a tanúk vagy maguk a sértettek ép elmével rendelkeznek-e, illetve a per szempontjából lényeges időpontokban ilyennel rendelkeztek-e. Ha kóros elmeállapot, elmebetegség lehetősége vagy gyanúja felvetődik, az elmeállapot vizsgálata — elmeorvosszakértői vizsgálat — nem mellőzhető, hiszen a hatóság olyan speciális kérdésekkel találja magát szemben, amelyek eldöntése különleges szakismeretet igényel.

Ha adatok mutatnak arra, hogy a terhelt elmebetegségben vagy öntudatzavarban szenvedett vagy szenved, elmeállapotát két orvosszakértővel kell megvizsgáltatni.

A szakértőknek a vizsgálat alapján véleményt kell nyilvánítaniok arról, hogy a terhelt elmebetegségben, vagy öntudatzavarban szenved-e, illetőleg a bűncselekmény elkövetésekor abban szenvedett-e, úgy hogy emiatt képtelen volt cselekménye társadalmi veszélyességének felismerésére, vagy az akaratának megfelelő magatartására, illetőleg elmebetegségre, vagy öntudatzavara őt mindezekben korlátozta-e és milyen mértékben. A szakértőknek továbbá véleményt kell nyilvánítaniok arról is, vajon a terhelt elmeállapotánál fogva feltehető-e, hogy újabb bűntettet fog elkövetni (közveszélyes állapot).

A Btk. 21. §-a a korábbi jogszabály és a 8/1954. IM. sz. rendelet megfogalmazásával szemben *elmebeteg állapotról és tudatzavarról beszél*, sőt felveti a *gyengeelméjűség* fogalmát is. A kérdés az, hogy a felsorolt okok miatt az elkövető képtelen-e cselekménye társadalomra veszélyes következményeinek felismerésére, vagy arra, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Elmebeteg az a személy, akinek kóros észrevevései vannak, de ezek kórosságát felismerni nem tudván, a külvilág követelményeihez tartósan alkalmazkodni képtelen. Az elmebetegekre jellemző a valóságos világ visszatükröződésének zavara, s a magatartás megváltozása.

A *tudatzavar* hirtelen lezajló átmeneti állapot, mely a tudat beszűkülését okozza.

A *gyengeelméjűség* gyűjtő fogalom, s alatta a születési adottságok, károsodások folytán kialakult és korai gyermekkorban a szellemi fejlődés károsítását okozó betegségek következtében létrejött értelmi fogyatékosságokat értjük.

Elmeorvos-szakértői vizsgálatra tehát minden olyan esetben szükség van, amikor gyanú merül fel hogy a bűncselekmény elkövetőjénél elmebetegség, tudatzavar, vagy gyengeelméjűség állott vagy áll fenn. A büntethetőséget kizáró okok közül az elmeállapotra vonatkozókat éppen ezért foglalta a Btk. egységes szakaszba.

Az elmebetegség, tudatzavar gyanúja olyan esetekben merül fel, amikor pl. az élet elleni cselekményt feltűnő durvaság, kegyetlenség, teljes indokolatlanság jellemzi vagy pl. lopás esetében a kivitelezés primitív, leplezetlen jellegéből az elkövető erkölcsi ítélőképességének hiánya mutatkozik meg stb.

Az igazságügyi elmekórtani vizsgálatokba bevonható szakértők

Elmevizsgálat foganatosítására mindig két orvosszakértőt kell kirendelni [Be. 66. §. (2) bek.].

A mindennapos gyakorlatban elmeszakértői vizsgálatokat a megyei (fővárosi) bíróságok mellé kinevezett igazságügyi elmeorvos-szakértők — rendszerint a megyei kórházak elmegyógyász főorvosai, orvosai — és igazságügyi orvosszakértők — köztük a rendőrorvosok is — végeznek.

Az elmeállapot megvizsgálására a hatóság a szakértőket ugyancsak „határozat"-tal rendeli ki. Őrizetben vagy zártintézeti gyógykezelés alatt álló személyt a vizsgálatra a rendőri szerv állíttatja elő, ha a vizsgálandó személy szabadlábon van, a szakértők gondoskodnak a vizsgálatra való megidézéséről.

Az igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok lefolytatása

Az elmeorvos-szakértői vizsgálat lefolytatására vonatkozóan sem a büntetőeljárási törvények, sem a szakértői működést szabályozó rendelet nem tartalmaz részletes szabályokat, illetve útmutatást, jóllehet az elmevizsgálatok technikai, módszerbeli lebonyolítódásának az elmeorvostanban részletesen kialakult szabályai vannak. A vizsgálat általában járóbetegrendelés formájában történik. Előfordul azonban, hogy egy-két, vagy akár több alkalommal lefolytatott vizsgálat alapján sem lehet pl. bizonyos elmebetegség vonatkozásában állást foglalni, ilyenkor a szakértők véleménye alapján az elmeállapot hosszabb megfigyelése szükséges, s ezért a terheltet elmegyógyintézetbe lehet utalni.

[Be. 138. §. (1)]; Szabadlábon levő terhelt esetében azonban a beutalás tartama a két hónapot nem haladhatja meg.

Szükségessé teheti az intézeti beutalást az a körülmény is, hogy a kórisme felállításához diagnosztikus eljárások (agyvíz laboratóriumi vizsgálata, Rtg. EEG. stb.) vizsgálatok is szükségesek. Némelykor a színlelés leleplezése is intézeti megfigyelést tehet szükségessé.

Az elmegyógyintézetbe, illetőleg az Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe történő beutalás az elmeszakértői vélemény alapján a vizsgálatot elrendelő hatóság (rendőrség, ügyészség, bíróság) kötelessége.

Az elmeszakértői vizsgálat általános testi és idegrendszeri (ideggyógyászati) vizsgálat után elmekórtani és intellektus vizsgálatból áll.

Az objektív vizsgálati adatok mellett a vélemény megalkotásában fontosak a részletes *előzményi adatok*, (a vizsgált elmondása, tanúvallomások, környezettanulmány, munkahelyi jellemzés) és a korábbi ideg-elmebetegségre vonatkozó *kórtörténeti adatok* (vér-alkohol vizsgálati vélemény stb.).

Éppen ezért az elrendelő hatóság kötelessége, hogy a nyomozati iratokat, illetve azok megfelelő részeit a szakértők rendelkezésére bocsássa. A hatóság feladata adott esetben a környezettanulmány, munkahelyi jellemzések stb. beszerzése. A korábbi betegségekre, zártintézeti kezelésre vonatkozó kórtörténeti és egyéb orvosi adatok beszerzésében az orvosszakértők segítséget nyújtanak.

Az elmevizsgálatról mindenkor írásbeli véleményt készítenek a szakértők. A részletes vizsgálati lelet alapján megszerkesztett elmeszakértői véleménynek tartalmaznia kell a kórismét, tehát az elmebetegség formájának meghatározását, továbbá a kórkép és cselekmény közötti összefüggést. A véleményben mindenkor nyilatkozni kell a beszámíthatóságra, illetve annak korlátozottságára, vagy a beszámíthatatlanságra. (Btk. 21. §.)

Az igazságügyi elmekórtani vizsgálatok kapcsán a szakértőhöz feltett kérdések.

Az elmeszakértői vizsgálatokkal kapcsolatban a szakértőkhöz intézett kérdések egy része meghatározott, állandó kérdés, s magából a törvény (Btk. Ptk. és Be.) megfelelő szakaszaiból következik. Ezek az alábbiak:

1. *Elmebetegségben szenved-e az elkövető jelenleg, vagy sem, illetve a cselekmény elkövetésének időpontjában szenvedett-e elmebetegségben?*

Így pl. elmebeteg az a tudathasadásban (schizophrénia) szenvedő személy, aki érzékcsalódásainak, téveszméinek hatására fellépő szorongó állapotában a legvadabb támadásokat követi el (pl. környezetében élő szemé-

lyek brutális módon való megölése stb.). Elmebeteg az a paranoiás vagy paranoid reakciókban szenvedő személy, aki téveszméinek hatására követ el bűncselekményt. Ide sorolandók az epilepsiások, heveny tudat- és indulatzavarral járó psychosisai, amelyekben különösen durva, agresszív szexuális támadásokat, nemi erkölcs elleni bűncselekményeket követhetnek el. Ugyanígy az elbutulásban (demencia paralytica, arterio-sclerotica stb.) szenvedő személyek is követhetnek el bűncselekményeket. A hangulati élet súlyos zavarában (psychosis maniaco-depressiva) szenvedők bizonyos cselekményei is az előbbiekhez hasonlóan olyanok, amelyekben a beszámíthatatlanság jóformán sohasem vitatható.

2. *Gyengeelméjűségben szenved-e az elkövető?*

A gyengeelméjűségnek három fokozata ismeretes:
idiotia,
imbecillitas,
debilitas.

Az *idióták* állanak a legmélyebb fokon, az összes lelki működésük mélyen elmaradt a fejlődésben. Az idióták teljesen beszámíthatatlanok. (Ide tartoznak a magukat jelbeszéddel megértetni nem tudó süketnémák is.)

Az *imbecillisek* alkotják a gyengeelméjűek többségét. Két csoportjuk ismeretes: a „tompa" (torpid) imbecillisek általában aszociálisak, nehézkesek, közömbösek, durva reakciókra hajlamosak. Az „izgékony" (eretikus) imbecilliseknek főleg erkölcsi ítélőképessége hiányos. Mindkét csoportba tartozó imbecillisek gyakran kerülnek összeütközésbe környezetükkel, követnek el bűncselekményeket. Nem ritkán sérelmükre is történnek bűncselekmények (nemi erkölcs elleni).

A *debilisek* alkotják az átmenetet a normális értelmi képességűek felé.

A gyengeelméjűek bűncselekményeinek orvosszakértői megítélésénél három szempontra kell figyelemmel lenni:
a gyengeelméjűség fokára,
az elkövetett bűncselekmény jellegére,
a büntetés nevelő, visszatartó hatására.

Míg az idióták teljesen beszámíthatatlanok, az imbecillis pl. lopásért már felelősségre vonható. A büntetésnek számukra visszatartó, nevelő hatása lehet. Az imbecillisek esetében tehát minden esetet egyedileg elbírálva kell a beszámíthatóság, illetve a korlátozottság fokára nyilatkozni.

A debilisek — egyéni elbírálás alapján — csupán enyhe fokban korlátozhatók.

3. *A terhelt tudatzavar állapotában követte-e el a cselekményt?*

A bűncselekmények elkövetésében jelentős szerepet játszanak azok a tudatzavarok, amelyek ún. *tudatbeszűkülést* okoznak. Az ilyen állapotok felfokozott érzelmi vagy indulati feszültség hatására alakulnak ki, s rendszerint súlyos agresszív cselekményeket váltanak ki. Előfordulhatnak ép idegrendszerű egyéneknél is, rendszerint azonban epilepsziás vagy súlyos psychopata egyéneknél. Hirtelen támadt pathologiás indulat, ún. *rövidzárlati cselekményt* is okozhat, amely beszámíthatatlanságot jelenthet.

A tudatzavar speciális formáját jelenti az alkoholos tudatzavar (lásd később).

Megjegyezzük, hogy a Btk. külön rendelkezik (254. §) a méltányolható okból bekövetkezett, erős felindulásban elkövetett agresszív cselekmények elbírálására. Ez azonban már nem orvosszakértői feladat, mivel a „méltányolható ok" megítélése jogi, s nem orvosi kérdés.

4. *Képtelenné tették-e az előbbiekben felsorolt okok az egyént cselekménye társadalomra veszélyes következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjék?*

Az erre a kérdésre adott válasz lényegében a beszámíthatóságra, illetve beszámíthatatlanságra vonatkozó szakértői állásfoglalás.

5. *A megállapított elmebetegség, gyengeelméjűség és tudatzavar korlátozta-e és milyen fokban az elkövetőt?*

A Btk. 21. § (2) bekezdésében elfogadta azt az elmekórtani felfogást, hogy nem minden kóros elmeállapot jelent teljes beszámíthatatlanságot. A fokozatosság elve nyilvánul meg tehát a törvény szellemében azáltal, hogy megtartja a „csökkent beszámíthatóság" fogalmát, megadván a lehetőséget ilyen esetekben a büntetés korlátlan enyhítésére.

6. *Nem áll-e fenn elmebetegség színlelése?*

Tapasztalható néha, hogy az elkövető őrizetbe vétele után, vagy a büntetőeljárás valamelyik szakában elmebetegséget színlel. Különösen primitív személyeknél, hysteriás, psychopathiás egyéneknél fordul elő. Leginkább gyengeelméjűséget igyekeznek színlelni, amelynek leleplezése — leginkább a korábbi életvezetés adatai alapján — könnyen lehetséges. A színlelés megnyilvánulási módja lehet pl. a táplálkozás megtagadása, színpadias jelenetek rendezése, „öngyilkossági" kísérlet, hallucinációk, badar téveseszmék színlelése stb. A színlelés leleplezése, az elmebetegség kizárása intézeti megfigyelést is szükségessé tehet.

A színlelés ellenkezője, a disszimulálás is előfordul, amikor az elmebeteg igyekszik betegségének tüneteit leplezni, s magát épelméjűnek feltüntetni (pl. paranoiások téveseszméiket igyekeznek leplezni).

7. *Az ún. generációs folyamatok (havi vérzés, terhesség, szülés, gyermekágy, szoptatás, klimax) milyen befolyással voltak az elkövető lelkiállapotára, érintik-e a beszámíthatóságát?*

A generációs folyamatok kapcsán kóros lelki reakciók (psychózisok) alakulhatnak ki, amelyek a büntetőjogi beszámíthatóságot jelentékenyen korlátozhatják.

Így pl. újszülött sérelmére elkövetett élet elleni bűncselekmény kapcsán az anya elmeállapotát minden esetben meg kell vizsgáltatni.

Az újszülöttjüket megölő anyák között gyakran találunk elmegyenge (imbecillis) személyeket, akik gyakrabbban kerülhetnek a szülés alatt olyan különleges lelkiállapotba, hogy újszülöttjüket elpusztítják.

Alkohol hatására vagy alkoholos állapotban elkövetett bűncselekmények terheltjeinél elmeorvosszakértői vizsgálat is szükségessé válhat. A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint ugyanis „az orvosszakértő meghallgatása nem mellőzhető alkoholos eredetű elmebetegség vagy pathológiás ittasság fennálásának gyanúja esetén."

Az alkohol hatása a bűncselekmény előidéző okai között általánosan ismert. Az alkoholos állapotban elkövetett bűncselekmények vonatkozásában az orvosszakértőnek két szempontot kell szem előtt tartania: figyelembe kell vennie a Btk. 22. §-ában foglalt rendelkezését — amely

az alkoholnak és az alkoholistáknak a társadalomban és bűnözésben való közismerten káros szerepére tekintettel az előbbi szabályozásnál, sokkal szigorúbban ítéli meg az ilyen cselekményeket. Nem szabad tehát elmebetegség vagy kóros részegség címén mentesítenie a büntetés alól az erre rászolgálókat. Ügyelnie kell azonban arra is, hogy a valóban elmebeteg, illetve kóros részegségben szenvedőket — akikben a „betegség bűnözött" — helytelen véleményével ne szolgáltassa ki a törvény szigorának.

A gyakorlatnak és az orvosszakértői tevékenységnek is irányt szab a Legfelsőbb Bíróság XXVIII. számú büntető elvi döntése, amely szerint „az önhibából ittas állapotba kerülő és bűntett tényállását megvalósító cselekményt elkövető személyt olyannak kell tekinteni, mintha beszámítási képességgel bírna, ... az ittas állapotban való elkövetés a cselekmény minősítésén mit sem változtat, azt nem érinti."

„Az úgynevezett (kóros) pathológiás ittasság különböző formái az elmeműködés olyan időleges jellegű tudatborulással járó zavarai, amelyek minőségileg különböznek a közönséges ittasságtól és lényegileg elmebetegségnek tekinthetők."

„Ezzel szemben az idült alkoholizmus önmagában nem tekinthető az elmeműködés olyan zavarának, amely a Btk. 22. §-ának érvényesülését kizárná; az idült alkoholista beszámítási képességének korlátozottsága sem feltétlen. Az ilyen elkövető nem szenved elmebetegségben, bár többnyire rendellenes személyiségű. A személyiség fejlődésének zavara (psychopathia) általában nem zárja ki a beszámítást akkor sem, ha iszákossággal szövődik. Ez az állapot esetleg a személyiség oly fokú degradációjával járhat, amely már megközelíti az elmebetegséget, s ez okból korlátozhatja — esetleg kizárhatja — a beszámítási képességét."

Az alkoholos állapot elbírálásával kapcsolatban az elmeszakértői vizsgálatot végző orvosokhoz az alábbi kérdések intézhetők:

1. *Típusos — vagy atípusos (pathológiás) részegségi állapot zajlott-e le?*

A kérdés eldöntése alapvető fontosságú, mivel a típusos részegségre nem vonatkoznak a Btk. 21. § rendelkezései. Az atípusos részegség pedig elmezavarnak minősül, s mint ilyen beszámíthatatlanságot jelent.

Az atípusos részegség alapja az alkohollal szembeni tűrőképesség veleszületett, szerzett és alkalmi okok következtében létrejövő nagymérvű csökkenése.

Ezen belül megkülönböztethetők: epileptoid, tenebrozus, deliráns, dipsomániás formák.

Leggyakoribb az epileptoid forma, de bármelyik áll fenn, beszámíthatatlan állapotot jelent. A súlyos részegség és pathológiás ittasság közé tehát nem lehet egyenlőségjelet tenni, mivel még a súlyos ittasság megállapítása sem jelent beszámítást kizáró vagy korlátozó okot, hiszen ez a törvény szellemének megsértését jelentené.

A pathológiás részegség viszonylag ritka, éppen ezért a szokványos részegségi formáktól intenzitásában eltérő alakokat sem lehet kóros részegségnek nyilvánítani.

2. *Alkoholos elmebetegség áll-e fenn?*

Az idült alkoholistáknál a szeszesitalok rendszeres fogyasztása következtében kóros testi és lelki tünetek alakulnak ki. Ezeket a chronikus alkoholizmus gyűjtőnév alatt foglaljuk össze, melynek jellemzői: az érzelmi élet labilitása, befolyásolhatóság, a magasabb erkölcsi érzelmek gátoltsága, a jellem sajátos elfajulása és az intellektus hanyatlása. Az idült alkoholizmus talaján lassan vagy hirtelen kifejlődő psychozisok léphetnek fel.

Lassan kifejlődő formák:
- az alkoholos elbutulás,
- a pseudoparalysis alkoholica,
- epilepsia alkoholica,
- paranoia alkoholica,
- Korszakow-kór.

A hevenyen kifejlődő psychozisok:
- a delirium tremens,
- az acut alkoholos hallucinosis.

Az elmeszakértői vizsgálatot ilyen esetekben jelentősen támogathatja a véralkohol vizsgálati eredmény. Éppen ezért, amennyiben laboratóriumi vizsgálat — véralkohol meghatározás — történt, annak eredményét az elmevizsgálatot végző szakértőkkel közölni kell.

Kényszergyógykezelést kell alkalmazni a Btk. 61. §-ára figyelemmel az olyan bűnelkövetőknél, akik elmebetegség, gyengeelméjűség, tudatzavar miatt nem büntethetők, de attól kell tartani, hogy olyan cselekményt követhetnek el, amely egyébként megvalósítja valamely bűntett törvényi tényállását. A kényszergyógykezelés csak olyan személlyel szemben alkalmazható, aki bűntettet követett el, de kóros elmeállapota miatt nem büntethető.

Nincs helye kényszergyógykezelésnek olyan esetben, amikor a kóros elmeállapot csupán büntethetőséget korlátozó tényezőként szerepel. Nem kell az orvosszakértőknek kényszergyógykezelést javasolni olyan esetekben sem, amikor a tettes a cselekmény elkövetésekor kóros elmeállapotú volt ugyan, ez a betegsége azonban a későbbiek során megszűnt, s nem áll fenn a veszélye annak, hogy kóros elmeállapotánál fogva olyan cselekményt követ el, amely megvalósítja valamely bűntett törvényi tényállását.

A törvény a kényszergyógykezelésnek két formáját határozza meg:

Kijelölt egészségügyi intézetben (Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet Budapest, X., Kozma u. 13.), vagy

gyógykezeléssel egybekötött házigondozásban.

Az orvosszakértőknek különösen körültekintőknek kell lenni azokban az esetekben, amikor a házi gondozás javaslata felmerül. Az elme-

betegek nagy része nem rendelkezik betegség-belátással, ezért szembeszegül a gyógykezelési kísérlettel, sőt agresszív cselekményeket is elkövethet.

A kényszergyógykezelés alkalmazásával kapcsolatban az orvosszakértőkhöz intézendő kérdések:

1. *Ön- és közveszélyesség áll-e fenn az elkövetőnél, szükséges-e kényszergyógykezelés alkalmazása?*

Az orvosszakértők véleménye a fentiekben kifejtett elvi álláspontok figyelembevételével az általuk megállapított elmebetegség vagy gyengeelméjűség kórisméjén alapul.

2. *Megszüntethető-e a kényszergyógykezelés?*

A Be. 287. §-ára figyelemmel a kényszergyógykezelés alatt levő személyt évenként orvosszakértői vizsgálatnak kell alávetni, s a szakértőknek kell arra vonatkozóan nyilatkozniok, hogy fennáll-e továbbra is a kényszergyógykezelés szükségessége. A kényszergyógykezelés megszüntethető a teljes gyógyulás bekövetkezése után, de az előtt is, ha megállapítható, hogy megszűntek azok a kóros tünetek, amelyekkel a cselekmény összefüggésben állott, illetve nincsenek olyan tünetek, amelyek újabb bűncselekmény elkövetésére hajlamosítanak.

A korábbi intézetben alkalmazott kényszergyógykezelés később házi gondozásban is folytatható.

Hangsúlyozzuk, hogy az orvosszakértők felelőssége, mind a kényszergyógykezelés szükségességének megállapításánál, mind a megszüntetés javaslásánál igen nagy.

A kényszerelvonókezelés a kényszergyógykezelésnek sajátos formája.

A Btk. 62 §-ára figyelemmel amennyiben a bűnelkövetés mértéktelen alkoholfogyasztással függ össze, az elkövetőt a bíróság arra kötelezheti, hogy magát alkoholelvonó kurának vesse alá. Lényeges azonban, hogy csak olyan esetekben jöhet ez szóba, amikor a bűntett elkövetése rendszeres, tartós alkoholizálással függ össze. Eseti, alkalomszerű lerészegedés nem szolgálhat alapot kényszerelvonókezelés alkalmazására.

Az orvosszakértők kényszerelvonókezeléssel kapcsolatos működését az 5/1962. EÜ. M. sz. rendelet szabályozza. Erre figyelemmel a szakértőknek nyilatkozniok kell:

1. *A terhelt idült alkoholista-e?*
2. *Nem szenved-e olyan betegségben, mely az elvonókezelést ellenjavallja?*
3. *Zárt intézeti vagy rendelőintézei kezelés alkalmazása célszerű-e?*

Az alkoholon kívül — ritkábban — egyéb élvezeti szerek — kábító szerek — is szóba jöhetnek, mint olyanok, amelyek a törvény szavai szerint (Btk. 22. §.) „bódult" állapotot idézhetnek elő.

Ezek között leginkább a morfinizmus fordul elő. Ilyen esetekben ugyancsak kényszerelvonókezelés alkalmazása jöhet szóba.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ — 3

I. FEJEZET

A SZAKÉRTŐK IGÉNYBEVÉTELÉNEK JOGI ÉS KRIMINALISZTIKAI ALAPJAI — 5

Mikor kell szakértőt igénybe venni a nyomozás során? — 7
Szakértőként bevonható szervek és személyek — 9
A szakértői vizsgálat előkészítése — 16
A szakértői vizsgálat elrendelése — 20
A szakértők díjazása — 24
A szakértői vizsgálat lefolytatásának alapvető szabályai — 28
A szakértői vélemény — 32
A szakértői vélemény értékelése — 34
Újabb (másod-) szakértő bevonása, a szakértői vélemény felülvizsgálata 35

II. FEJEZET

A KÜLÖNFÉLE SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATOS TUDNIVALÓK — 39

Írásszakértői vizsgálat — 41

Az írásszakértői vizsgálat feladatai — 41
Az írásszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők — 43
Az írásszakértői vizsgálati anyagok előkészítése — 45
Az írásszakértőnek leggyakrabban feltett kérdések — 54
Az írásszakértői vélemények értékelésének sajátosságai — 55

Okmányok technikai vizsgálata — 58

Az okmányok technikai vizsgálatának feladatai — 58
Az okmányok technikai vizsgálatába bevonható szakértők — 58

A technikai okmányszakértői vizsgálat anyagainak előkészítése — 59
Írógéppel írt szövegek szakértői vizsgálata — 60
Másolópapír és másolat okmányszakértői vizsgálata — 64
Átmásolt aláírások technikai írásszakértői vizsgálata — 65
Nyomtatványok, űrlapok, pénz és bélyeg szakértői vizsgálata — 65
Hamis okmányok szakértői vizsgálata — 67
Részlegesen, vagy egészében meghamisított okmányok szakértői vizsgálata — 68
Az okmányok anyaga és az íróeszközök szakértői vizsgálata — 70
Nem látható, vagy gyengén látható szövegek előhívása — 71
Megrongált okmányok vizsgálata — 72
Okmány korának szakértői meghatározása — 73
Bélyegzők, pecsétek szakértői vizsgálata — 74
Átragasztott fényképek, bélyegek és borítékok szakértői vizsgálata — 76

Ujjnyomok szakértői vizsgálata — 77

Az ujjnyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 77
A vizsgálatokba bevonható szakértők — 78
A vizsgálati anyagok előkészítése — 79
A szakértői vélemények értékelésének sajátosságai — 81

Lábnyomok szakértői vizsgálata — 84

A lábnyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 84
A lábnyomok vizsgálatába bevonható szakértők — 84
A vizsgálati anyagok előkészítése — 85
A lábnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése — 88

Fognyomok szakértői vizsgálata — 89

A fognyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 89
A fognyomok vizsgálatába bevonható szakértők — 90
A vizsgálati anyagok előkészítése — 90
A fognyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése — 92

Eszköznyomok szakértői vizsgálata — 93

Eszköznyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 93
Az eszköznyomok vizsgálatába bevonható szakértők — 93
A vizsgálati anyagok előkészítése — 94
Az eszköznyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése — 97

Járműnyomok szakértői vizsgálata — 98

A járműnyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 98
A járműnyomok vizsgálatába bevonható szakértők — 98
Járműnyomok szakértői vizsgálatának előkészítése — 99
Járműnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése — 101

Állatok nyomainak szakértői vizsgálata — 101

Az állatnyomok szakértői vizsgálatának feladatai — 101
Állatok nyomainak vizsgálatába bevonható szakértők — 102
Állatnyomok szakértői vizsgálatának előkészítése — 102
Az állatnyomokra vonatkozó szakértői vélemények értékelése — 102

Fegyverszakértői vizsgálatok — 103

A fegyverszakértői vizsgálatok általános feladatai — 103
Lőfegyverek és lőtényezők vizsgálatába bevonható szakértők — 103
A vizsgálati anyagok előkészítése — 103
A fegyverszakértői vélemények értékelése — 107

Eltávolított számok láthatóvá tételére irányuló vizsgálatok — 108

A szakértői vizsgálat feladatai — 108
A vizsgálatokba bevonható szakértők — 109
A szakértői vizsgálati anyagok előkészítése — 109

Fényképek alapján történő azonosítási vizsgálatok — 110

A fényképek alapján történő azonosítási vizsgálatok feladatai — 110
A vizsgálatokba bevonható szakértők — 110
A szakértői vizsgálati anyagok előkészítése — 110

Kémiai-fizikai szakértői vizsgálatok — 112

A kémiai-fizikai szakértői vizsgálatok feladatai — 112
A kémiai-fizikai vizsgálatokba bevonható szakértők — 113
A kémiai-fizikai vizsgálatok anyagának előkészítése — 113
A kémiai-fizikai szakértői vélemények értékelése — 115

Textilszakértői vizsgálatok — 116

A textilszakértői vizsgálatok feladatai — 116
Textíliák kriminalisztikai vizsgálatába bevonható szakértők — 116
Az anyagok előkészítése textilszakértői vizsgálatok céljaira — 116
A textilszakértői vélemények értékelése — 118

Igazságügyi állatorvos-szakértői vizsgálatok — 118

Az igazságügyi állatvoros-szakértői vizsgálatok feladata — 118
Az igazságügyi állatorvosi szakvizsgálatokba bevonható szakértők — 119
A vizsgálati anyagok előkészítése — 122

Ár- és áruismereti szakértői vizsgálatok — 134

Az ár- és áruismereti szakértői vizsgálatok feladatai — 134
Az ár- és áruismereti szakvizsgálatokba bevonható szakértők — 135
Ár- és áruismereti szakértői vizsgálatok anyagának előkészítése — 136
Az ár- és áruismereti szakvélemény értékelése és sajátosságai — 139

Üzemi balesetekkel kapcsolatos igazságügyi szakértői vizsgálatok — 139

Az üzemi balesetekkel kapcsolatos szakértői vizsgálatok feladatai — 139
Az üzemi balesetek nyomozásába bevonható szakértők — 142
Az üzemi balesetek ügyében folytatandó szakértői vizsgálat előkészítése 142

Szakértői vizsgálatok tűzesetek ügyében — 145

Tűzesetek szakértői vizsgálatának feladatai — 145
Tűzesetek vizsgálatába bevonható szakértők — 146
A tűzesetek ügyében szükségessé váló szakértői vizsgálatok előkészítése 147
A szakértői vélemények értékelése — 150

Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok — 151

A közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok általános feladatai — 151
A közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok előkészítése — 151
Közlekedési műszaki szakértők igénybevétele közúti balesetek ügyében 152
Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok vasúti balesetek ügyében — 156
Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok légi balesetek ügyében — 159
Közlekedési műszaki szakértői vizsgálatok vízi balesetek ügyében — 164

Igazságügyi építőipari szakértői vizsgálatok — 166

Az igazságügyi építőipari szakértői vizsgálatok feladatai — 166
A szakvizsgálatokba bevonható szakértők — 169

A vizsgálat anyagának előkészítése — — — — — — — — — 170
A vizsgálat alapjául szolgáló iratok — — — — — — — — 172
A szakértői vélemények értékelése — — — — — — — — — 175

Igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok — — — — — — — — — 177

Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok feladatai — — — — — 177
A vizsgálat módszerei — — — — — — — — — — — — 178
Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők — 179
A könyvszakértői vizsgálat anyagának előkészítése — — — — — 180
Könyvszakértő kirendelése a nyomozás során — — — — — — 181
Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok szakterületei — — — — 182
A szakértői kirendelő határozat szerkesztése — — — — — — — 183
A könyvszakértői vélemény felhasználása — — — — — — — 186
A könyvszakértői vélemény értékelése — — — — — — — — 188
Könyvszakértők és más igazságügyi szakértők együttes bevonása — — 189
Könyvszakértői bizottság — — — — — — — — — — — 190
Megelőzési feladatok. (Szignalizáció) — — — — — — — — — 191

Igazságügyi mezőgazdasági szakértői vizsgálatok — — — — — — — 192

Az igazságügyi mezőgazdasági szakértői vizsgálatok feladatai — — 192
Az igazságügyi mezőgazdasági szakvizsgálatokba bevonható szakértők 193
A vizsgálati anyagok előkészítése — — — — — — — — — 196

A nyomozás során igénybe vehető egyéb szakértők — — — — — — 200

Zoológiai szakértői vizsgálatok — — — — — — — — — — 200
Botanikai szakértői vizsgálatok — — — — — — — — — — 201
Talajtani szakértői vizsgálatok — — — — — — — — — — 201
Találmányokkal és újításokkal kapcsolatos szakértői vizsgálatok — — 202

III. FEJEZET

AZ IGAZSÁGÜGYI ORVOSTANI SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK ÁLTALÁNOS FELADATAI — — — — — — — — — — — — — 207

Az igazságügyi orvosszakértői vizsgálatokba bevonható szakértők — — — 208

Holttestek vizsgálata — — — — — — — — — — — — — — — 210

Helyszíni halottszemle — — — — — — — — — — — — 210
Boncolás — — — — — — — — — — — — — — — — 213
Kihantolás — — — — — — — — — — — — — — — — 228
Ismeretlen talált holttestek orvosszakértői vizsgálata — — — — — 229
Csontváz és csontvázrészek vizsgálata — — — — — — — — 230

Élő személyek orvosszakértői vizsgálata — — — — — — — — — — 231

Testi sértések sértettjeinek orvosszakértői vizsgálata — — — — — 233
A nemi erkölcs elleni bűntettekkel kapcsolatos élő személyek vizsgálata 235
Terhes nő vizsgálata — — — — — — — — — — — — — 239
Ittas személyek vizsgálata — — — — — — — — — — — 239
Munka- és keresőképtelenség vizsgálata — — — — — — — — 241

Igazságügyi orvostani laboratóriumi vizsgálatok — — — — — — — 242

Vérvizsgálatok — — — — — — — — — — — — — — — 243
Egyéb, emberi testből származó váladék vizsgálata — — — — — — 244
Haj- és szőrszál vizsgálatok — — — — — — — — — — — 246
Vízbefúlás laboratóriumi úton történő bizonyítása — — — — — — 247

Igazságügyi kórszövettani vizsgálatok — — — — — — — — — 248
Bűnjelek alkalmassági vizsgálata — — — — — — — — — — 250

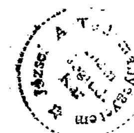
A felelősség megállapítása az orvosi tevékenység vitás eseteiben — — — 251

Az orvosi foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés kivizsgálásába bevonható szakértők — — — — — — — — — — — — 252

Orvosszakértői véleményadás iratok alapján — — — — — — — — — 255

Igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok — — — — — — — — 257

Az igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok általános feladata — 257
Az igazságügyi elmekórtani vizsgálatokba bevonható szakértők — — 258
Az igazságügyi elmekórtani szakértői vizsgálatok lefolytatása — — 258

SZAKÉRTŐ[K]
IGÉNYBE-
VÉTELE
A NYOMOZÁ[S]
SORÁN

SZAKÉRTŐK IGÉNYBEVÉTELE
A NYOMOZÁS SORÁN